

T.C.

**YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

KIBRIS VE DR.FAZIL KÜÇÜK

Senem CİVGİN

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Yüksek Lisans Programı

İSTANBUL 2013

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS VE DR.FAZIL KÜÇÜK

Senem CİVGİN

Danışman
Prof.Dr. Tülay ALİM BARAN

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı

İSTANBUL 2013

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ KIBRIS'IN KISA TARİHÇESİ	X
A. Osmanlı İmparatorluğu Yönetimi Öncesi	X
B. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu Yönetimine Girişi	XI
BİRİNCİ BÖLÜM DR. FAZIL KÜÇÜK'ÜN HAYATI	1
A. Çocukluk ve Eğitim Yılları	1
B. Dr. Fazıl Küçük'ün Kıbrıs Hayatı	6
İKİNCİ BÖLÜM DR.FAZIL KÜÇÜK'ÜN SİYASİ ÇALIŞMALARI	10
A. Siyasi Partiler ve Kuruluşlar	10
A.1. Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK).....	10
A.2. Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi.....	21
A.3. Kıbrıs Milli Türk Birliği.....	26
A.4. Kıbrıs Türktür Partisi	30
B. Direniş Örgütleri	31
B.1. Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği (KITEMB)	31
B.2. Volkan ve 9 Eylül Cephesi	32
B.3. Türk Mukavemet Teşkilatı.....	35
B.3.1. Türk Mukavemet T'eşkilat'nın Genel Yapısı	36
B.3.2. Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denktaş ve Türk Mukavemet T'eşkilatı	41

C. Halkın Sesi	50
C.1. Kısaca Kıbrıs'ta Gazeteciliğin İlk Dönemi.....	50
C.2. Halkın Sesi Gazetesi.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KIBRIS HALKININ SORUNLARI VE DR. FAZIL KÜÇÜK .. 60

A. Eğitim Çalışmaları	61
A.1. Osmanlı-Türk Maarifi ve Kıbrıs	61
A.2. Fazıl Küçük ve Maarif Meselesi	64
B. Evkaf Meselesi	70
B.1. Kıbrıs'ta Evkaf	70
B.2. Dr. Fazıl Küçük'ün Dışındaki Evkaf Mücadelesi.....	73
B.3. Dr. Fazıl Küçük, Halkın Sesi ve Evkaf Meselesi	75
C. Müftülük	80
C.1. Kıbrıs'ta Müftülük.....	80
C.2. Dr. Fazıl Küçük, Din ve Müftülük	84
D. Şer'iyeye Mahkemeleri ve Aile Kanunu	87
D.1. Kıbrıs'ta Osmanlı Hukuk Sistemi.....	87
D.2. Dr. Fazıl Küçük ve Yeni Aile Mahkemeleri.....	90
E. Aile Kanunu	91
E.1. Dr. Fazıl Küçük ve Yeni Aile Kanunu.....	91
F. Belediyeler	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KIBRIS SORUNU VE DR. FAZIL KÜÇÜK 96

A. Kıbrıs Sorununun Temelleri (1821 - 1931)	96
A.1. Megali İdea.....	96
A.2. İngiliz İdaresi ve Enosis Faaliyetleri.....	99
B. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkması (1940 - 1967)	102
B.1. 1940 ile 1950 Arası Kıbrıs.....	103
B.2. EOKA'nın Kurulması Süreci (1950 - 1954).....	105
B.3. Dr.Fazıl Küçük'ün Eylem ve Değerlendirmeleri	107
B.3.1. Dr.Fazıl Küçük'ün 'Enosis (İlhak)'a Yönelik İki Temel Yargısı	107
B.3.2. Dr.Fazıl Küçük'ün EOKA Öncesi Kıbrıs'a Dair Değerlendirmeleri	108

C. Uluslararası Bir Sorun Olarak Kıbrıs Sorunu	110
C.1. Londra Konferansı	110
C.2. Radcliffe Anayasa Tasarısı	113
C.3. Türkiye'nin Taksim Tezini Benimsemesi	114
D. Öncesi ve Sonrasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti	118
D.1. Londra ve Zürih Antlaşmaları.....	118
D.2. Kıbrıs Cumhuriyeti	121
D.3. Akritas Planı.....	128
D.4. 1963 - 1967 Süreci ve Dr. Fazıl Küçük.....	130
BEŞİNCİ BÖLÜM DR. FAZIL KÜÇÜK'ÜN SİYASİ HAYATI'NIN SON	
EVRESİ	134
A. Rauf Denktaş'a Muhalefet	134
A.1. İktidar, Muhalefet	136
B. Bürokrasi	137
C. Lobi Faaliyetlerinin Eksikliği	139
D. Göçmenler	142
E. Ekonomi ve Üretim	143
SONUÇ	148
EKLER	149
FOTOĞRAF ALBÜMÜ	170
KAYNAKÇA	197
ÖZGEÇMİŞ	203

ÖNSÖZ

Tarih boyunca birçok medeniyet tarafından ele geçirilen Kıbrıs 1571 itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur. Dönemin teknik ve refah düzeyi yüksek bir devletin yönetimi altına giren Kıbrıs, bu durumun nimetlerinden de yararlanmış vakıflar yardımıyla sağlanan sosyal bir çatı yardımıyla, güçlü bir devletin himayesi ve hoşgörüsü altında huzurlu bir şekilde yaşamıştı. Ne zaman ki bu devlet artık yavaşça vadesini doldurmaya, güç kaybetmeye başladı, Kıbrıs için de sorunlar ortaya çıktı. Bu çalışmanın konusu da ortaya çıkan bu sorunlar içinde, Kıbrıs'ın son yüz yılı içinde yaşayan en önemli figürlerinden biri olan Dr. Fazıl Küçük'e nasıl bir rol düştüğü; tarihin çeşitli uğraklarında nasıl tavırlar aldığıdır.

Ada 1878 yılı itibariyle İngilizlerin idaresine geçmiştir. İngilizler yalnızca bir askeri üs olarak baktıkları adaya toplumsal reformlar getirmemiş, bir de bunun yanında eski idari mekanizmanın da aksamasına neden olmuşlardır. Bu aksaklıklar 19. yüz yıl boyunca meydana gelen bir takım düşünsel akımların adada sorun teşkil etmesine neden olmuştur. Bu sorunlardan birisi de Kıbrıs adasının kimliği üzerine olan tartışmaydı. Bu nedenle çalışmanın giriş bölümü bu düşünsel akımların geliştikleri mekânsal tarihe ayrılmıştır.

Dr. Fazıl Küçük, içine girdiği mücadele ile yeri doldurulamaz bir insan olmuştur. Adanın İngiliz kontrolünde olduğu bir dönemde siyasete başlamış ve tarihin seyri içinde Kıbrıs için önemli bir karakter olmuştur. Çeşitli rastlantılar ve zorunluluklarla dolu bir hayatın mecrasını birinci bölümde inceledik. Özellikle Kıbrıs'taki yaşam kısmının kısa ve yoğun tutulmasının nedeni bu zamansal süreci başka konu başlıklarının altında vermeyi tercih etmemizden kaynaklıdır.

İkinci bölüm, Dr. Fazıl Küçük'ün siyasi-örgütsel çalışmalarına ayrılmıştır. Dr. Küçük'ü önemli kılan bir özelliği de onun demokrasiye olan bağlılığı ve onu yürütebilecek siyasi partileri halkçı bir karakterde Kıbrıs Türk'üne kazandırabilmiş olmasıdır. Yasal düzlemin sınırlarına gelindiğinde yer altı faaliyetlerine de girişmiş olmakla beraber, tedhişçi bir çizgiye hiçbir zaman kaymamıştır. Bu konu da ikinci bölümün, ikinci kısmında ele alındı.

Fazıl Küçük'ün en önemli mücadele aracı kendi yazılarını da yazdığı *Halkın Sesi* Gazetesi olmuştur. 1942'de yayımlanmaya başlayan *Halkın Sesi* kendi başına bile bir teşkilat görevi görmüş ve onlarca kişiyi etrafında toplamayı başarabilmişti. Bu nedenle ayrı bir başlık olarak değil de siyasi çalışmaların alt başlığı olarak ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm çalışmanın ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Fazıl Küçük'ü toplum nazarında önemli kılan bir alışkanlığı Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçildiğinde bile halkın sorunlarıyla doğrudan ilgilenmesiydi. Muayenehane Cuma'ları uyguladığı ve yoksul insanları gözeten ücretsiz tedavi günleri onun halkçı karakterini başka bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. İşte bu halk adamının toplumun kronikleşmiş sorunlarına yaklaşımı bu bölümde verilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkış süreci ve bu süreçte Fazıl Küçük'ün eylemleri ele alınmıştır. Kıbrıs sorununun düşünsel temelleri ortaya konulmuş ve Enosis faaliyetlerine değinilmiştir. Bölümün üçüncü ve dördüncü kısmında ise adanın bölünmesine neden olan 1974 harekâtına kadar olan zaman diliminde meydana gelen önemli gelişmelere yer verilmiştir.

Tezin kaynakçası yaklaşık bir buçuk yıllık bir çalışma sonucu oluşturulmuştur. Bu süreçte yardımlarından dolayı Dr. Fazıl Küçük'ü konu alan ilk tez çalışmasını yazan Sn. Rukiye Maden'e teşekkür ederim. Ayrıca İSAM Kütüphanesi, Başbakanlık Devlet Arşivinden ve Kıbrıs Türk Kültür Derneği'nin Kütüphanesinden yararlanılmıştır. Bu nedenle, Kütüphane ve Arşiv çalışanları ile Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Müdürü Sn. Zehra Bilge ERAY'a teşekkür etmek isterim. 2012 yılının Ağustos ayında tezimin hazırlanma aşamasında Kıbrıs'a yaptığım ziyaret sırasında yardımlarını benden esirgemeyen Dr. Fazıl Küçük Müzesi Müdürü Sn. Altay SAYIL'a ve Sn. Ayfer ARSLAN'a teşekkür ederim.

Değerli Hocalarım, Prof. Dr. Tülay Alim BARAN , (E) Orgeneral Edip BAŞER , Yrd. Doç.Dr. Erol MÜTERCİMLER ve Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK'e Yüksek Lisans Eğitimim boyunca bana gösterdikleri destek ve anlayışları için teşekkür etmeyi borç bilirim.

Senem CİVGİN,

Haziran 2013

ÖZET

Kıbrıs Türk toplumunun unutulmaz mücadele lideri olan Dr. Fazıl Küçük, yaşamının her dönemini bu mücadeleye harcamış ve birçok zorluğu bir olanağa çevirmesini bilmiştir. Anavatan Türkiye'nin, Kıbrıs sorunu konusunda bilinçlenmesinde ve bunu ulusal bir davaya dönüştürmesinde en büyük pay hiç kuşkusuz Fazıl Küçük'ündür.

Fazıl Küçük, yalnızca tarihsel varlığıyla değil, Kıbrıs Türk toplumuna mücadele araçları oluşturması ve geliştirmesi bakımından da önemlidir. Her dönemi tahlil ederek o döneme hazır ve uyanık girilmesi, Dr. Küçük'ün bu gayretleriyle olmuştur. Siyasi partiler kurmuş, direniş örgütleri tertiplemiş ve kalıcı bir araç olarak *Halkın Sesi*'ni yayımlamıştır. Kendisi gibi Türk aydınlara bir çatı görevi gören bu gazete aynı zamanda mücadeleye unutulmaz şahsiyetler de kazandırmıştır. Rauf Denktaş da bunlardan biridir.

Dr. Küçük, ele aldığı konularla toplumun gündemini ve tavrını belirlemiş, onu Atatürkçü ilkeler ışığında mücadeleye çekmiştir. Özellikle eğitim, evkaf, din gibi konularda yaptığı detaylı araştırmalar toplumun bugüne kadar manevi sağlığı yerinde olarak ulaşmasında etkili olmuştur. Bu konuların *Halkın Sesi*'nde işlenmesi ise Kıbrıs'taki Türk toplumunun kendine ait hakları mücadele içinde yoğrularak öğrenmesini ve savunmasını sağlamıştır.

Kıbrıs, İngiliz sömürgesi durumundayken sürekliliği olan bir idare biçimi benimseyememiştir. Her döneme, başka rejimsel krizler ve biçimlerle girmiştir. Dr. Fazıl Küçük, bu denemelerde de Türk toplumun önünde yer almış ve üzerine düşen her vazifeyi yerine getirmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı Muavinliği görevinde bulunmuş, Kıbrıs Geçici Türk Hükümeti'nin liderliğini yapmıştır. Daha sonra yerini Rauf Denktaş'a bırakarak toplumun sorunlarıyla ilgilenmek üzere köşesine çekilmiştir. Ömrü boyunca mücadele içinde olan Dr. Küçük, KKTC'nin ilanını da görerek, huzurlu bir şekilde dünyadan ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dr. Fazıl Küçük, Halkın Sesi, Kıbrıs, Türkiye, Türkiye-Kıbrıs ilişkileri, Kıbrıs'ta Evkaf meselesi, Türkiye-İngiltere ilişkileri, Türkiye-Yunanistan ilişkileri, İngiltere-Yunanistan ilişkileri, Enosis, Taksim, Kanlı Noel.

ABSTRACT

As the notable campaign leader of Turkish Cypriot community, Dr. Fazil Kucuk lived out his life for this campaign and he knew how to convert numerous difficulties into opportunities. Undoubtedly, Fazil Kucuk undertook the most important role in raising the awareness on Cyprus Problem in Mainland Turkey and converting this into a national case. Fazil Kucuk is not only important in terms of his historical presence but is also important for the introduction and development of campaign tools for Turkish Cypriot community. It was such efforts of Dr, Kucuk which allowed each period to be analyzed and entered with readiness and awareness. He established political parties, organized resistance groups and published the Voice of People as a persistent voice of the community. Serving as a roof for Turkish intellectuals just like him, this newspaper also brought new characters into the campaign. Rauf Denktas is one of them.

Dr. Kucuk focused on subjects setting the agenda and posture of the community, he pulled people in the campaign in the light of Ataturk's principles. Particularly his in-depth studies on subjects such as education, foundations and religion inspired the community in reaching to the present day by preserving the moral integrity. Such matters being addressed in the Voice of People enabled Turkish community to learn and defend their rights kneaded with struggle.

As a British colonial state, adopting a permanent government had become impossible for Cyprus. Each period was entered under various regime crisis and government orders. Dr Fazil Kucuk became the pioneer before Turkish community in such attempts and he fulfilled each duty incumbent upon him. He served as Vice President in Republic of Cyprus, he led Interim Turkish Government of Cyprus. He took a back seat for focusing on problems of the society by leaving his chair to Rauf Denktas. Taking part in struggles in his entire life, Dr.Kucuk departed his life in peace upon witnessing the proclamation of Turkish Republic of Northern Cyprus.

Keywords: Dr. Fazil Kucuk, Voice of the People, Cyprus, Turkey, Turkey-Cyprus relations, the Cyprus issue of Foundations, Turkey-UK relations, Turkey-Greece relations, relations with Britain and Greece, Enosis and Division, Bloody Christmas.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geen eser
a.g.m.	Adı geen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
AKEL	Emekçi Halkın İlerici Partisi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CYREP	Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Dr.	Doktor
DP	Demokrat Parti
EOKA	Ethniki Organosis Kypriou Agoniston – (Rumca) Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Birliği
Haz.	Hazırlayan
KATAK	Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KITEMB	Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMTB	Kıbrıs Milli Türk Birliği
KMTHP	Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi
KTKD	Kıbrıs Türk Kültür Derneği
KTKF	Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu
KTMT	Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı
s.	Sayfa

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
TMTF	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
VOLKAN	Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye

GİRİŞ

KIBRIS'IN KISA TARİHÇESİ

A. Osmanlı İmparatorluğu Yönetimi Öncesi

Sahip olduğu ilk kültürel izlerin Neolitik döneme ait olduğu anlaşılan Kıbrıs'a, bu dönemde insanların ada dışından geldiği düşünülmektedir.¹

Ada, M.Ö 1320 yılında Hitit tahtına geçen Kaan Eti-Muattala zamanında Hitit himayesine girmiş ve yapılan kazılarda elde edilen bulgular ışığında da görüldüğü üzere Kıbrıs'taki ilk medeniyet kalıntıları da yine Hititler dönemine aittir.²

Kıbrıs Hitit idaresinin ardından M.Ö 1450'de Mısır egemenliğine girmiş ve Mısırlılar M.Ö 450 tarihine kadar Adaya egemen olmuşlardır. Ada M.Ö 1320' de kısa bir süreliğine tekrar Hitit egemenliğine geçmiştir. Daha sonra sırasıyla Fenike, Asur sonra tekrar Mısır, Pers, Photome, Roma ve Bizans İmparatorlukları Kıbrıs üzerinde hüküm sürmüşlerdir.³

M.S 638 yılında İslam komutanlarından Ebubekir'in Kıbrıs'a çıkmasıyla Ada'nın stratejik bazı noktaları Müslümanların eline geçmiştir. Ardından M.S 647 tarihinde Halife Osman döneminde de Ada'nın bütünü Müslümanların hakimiyetine girmiştir. Kıbrıs'taki İslam egemenliği 964 yılında Bizans İmparatoru Nikepheros Phassas'ın Ada'yı almasıyla son bulmuştur.⁴

1191 yılına kadar Bizans'ın hüküm sürdüğü Ada bu tarihte kısa bir süreliğine İngiliz Kralı Arslan Yürekli Richard'ın yine 1192'de Templer Şövalyelerinin egemenliğine geçmiştir. 1192 ile 1489 yılları arasında Lusignanlar'ın yönetiminde olan Kıbrıs 1425 ve 1426 yıllarında Memlükler'in saldırısına uğramış ve bu saldırıların devam etmesi sonucunda da Lusignanlar yıkılmıştır. Lusignanlar'ın ardından da Kıbrıs Venediklilerin eline geçmiş ve onların korsanlık faaliyetlerinde bulunmaları nedeniyle de Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı ele geçirmek için girişimlerde bulunmaya başlamıştır.⁵

¹ Vergi Bedevi, Kıbrıs Tarihi, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1966, s. 14.

² Erol Mütercimler, Satılık Ada Kıbrıs, Alfa Yayınları 2007, s. 70.

³ Zübeyde Yalın Ökem, Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi, Tarihçi Kitabevi,2010, s. 71.

⁴ Müge Vatanserver, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 12, Özel Sayı, 2010, s. 1497.

⁵ a. g. m , s. 288.

B. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu Yönetimine Girişi

Kıbrıs, 1571'den 1878'e kadar 307 yıl Osmanlı idaresinde kalmıştır. Kıbrıs'ın Osmanlı yönetimine katılması zorunluluğu ekonomik, siyasi ve askeri açıdan büyük önem taşıyordu. Çünkü Venedik'in Ada'da üslenen korsanları İskenderiye - İstanbul ulaşımını güçleştiriyor ve Osmanlı deniz ticaretini engelliyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetinin pekiştirilmesi için de Akdeniz'in kilidi olarak adlandırabileceğimiz Kıbrıs'ın alınması gerekliydi. Osmanlı İmparatorluğu söz konusu bu gerekçeler nedeniyle, 1570 yılında Kıbrıs'a girmiş, 1571 yılında da Magosa'nın ele geçirilmesiyle Ada'da bütünüyle Türkler hüküm sürmeye başlamıştır.

Kıbrıs'ta Türk egemenliği sağlandıktan hemen sonra Lefkoşa merkez olmak üzere Kıbrıs bir beylerbeylik şeklinde İstanbul'a bağlanmış ve Ada on altı kazaya ayrılmıştır. Kıbrıs'ın Türkleşmesi için de özellikle Güney ve iç Anadolu'dan göçler sağlanmıştır.⁶ Bu şekilde Ada ile Devletin bağları perçinlenmiş ve Lefkoşa, Magosa, Baf, Girne şehirleri gerçek anlamda birer Türk şehri olmuştur.⁷

Ada'nın gayrimüslim nüfusuna gelince, Osmanlı, fethettiği diğer yerlerde de yaptığı gibi Kıbrıs'ın Hristiyan halkına ibadet özgürlüğü tanımıştır. Ayrıca Devlet Kıbrıs'ın Ortodoks Hristiyan halkına üç yüz yıldır Latin Katolik baskısı altında bulunan Ortodoks Kilisesi'ne sahip çıkma hakkını da vermiştir. Rumların bu şekilde kazandıkları özgürlükler Osmanlı'nın hoşgörü politikasının bir ifadesidir ve Rumların Ada'da üç asır huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşamalarının da en önemli nedenlerindedir.

1878 yılında adanın İngiltere'nin yönetimine geçmesiyle Kıbrıs sorunu dediğimiz olgular ve faaliyetler ortaya çıkmaya başlamıştır.

⁶ Mütercimler, a. g. e. , s. 7 I.

⁷ Öktem, a. g. e. , s. 289.

BİRİNCİ BÖLÜM

DR. FAZIL KÜÇÜK'ÜN HAYATI

A. Çocukluk ve Eğitim Yılları

Fazıl Küçük, 14 Mart 1906'da Lefkoşa yakınlarında bulunan Ortaköy isimli halkın çiftçilik ve hayvancılık işiyle geçindiği küçük bir köyde doğmuştur.¹ Babası Mehmet (Hüseyin) Küçük ve annesi Pembe Hanım idi.² Mehmet Hüseyin Bey fakir bir nalbanttı. Fazıl Küçük'ün dedesi yoksulluğu nedeniyle çocuklarını zanaatkâr ailelere besleme olarak vermişti. Mehmet Küçük de İbrahim Ağa diye bilinen dönemin en iyi nalbantlarından birinin yanına verilmişti. Mehmet Küçük çalışkanlığıyla kendisini İbrahim Ağa'ya sevdirmeyi başarmış ve İbrahim Ağa yaşlandığında, kendisine ölene kadar bakması karşılığında sahip olduğu hanın mesuliyetini ona bırakmıştır.³ Hüseyin Mehmet Ateşin'in çalışmasına göre ise Mehmet Küçük, I. Dünya Savaşı sırasında yaptığı geri hizmet sırasında bir birikim elde etmiş ve savaş sonunda Kıbrıs'a dönerek katır ticareti yapmıştır. Bu sırada Ortaköy-Gönyeli ovalarında henüz kıymet bulmamış geniş boş arazileri satın almıştır. Böylece "*mütevazı bir geçmişten başlayarak maldar ve hayvancılıkla iştigal eden bir iş adamı olarak*" kendini göstermiştir.⁴

Küçük'ün Annesi Pembe Hanım da yoksul bir ailenin kızı olarak dünyaya gelmiştir. Ailesi çocuklarını dinine düşkün olarak yetiştirmiş, hatta kardeşi Hafız Ali Lefkoşa'daki İplik Pazarı Camii'nin baş müezzini olmuştur. Anılarında, akrabalık ilişkilerine düşkün olduğu görülen Hafız'ın her gün iş dönüşü kendi evinden önce onlara uğradığını belirten Dr. Fazıl Küçük, onun davranışlarını biraz alaylı bir şekilde şöyle anlatmaktadır:

"Daimi surette dini telkinatta bulunur; hocaların hafızların cenneti alâda yerlerinin hazır olduğunu, hafızların başındaki sarığın cennete yapacağı

¹ Doğum belgesi için bkz. Ek-1.

² Hüseyin Mehmet Ateşin, Dr. Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı, Marifet Yayınları, 1997, s. 71. (Bundan sonra Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük ve*)

³ Altay Sayıl, *Dr. Fazıl Küçük'ün Anıları ve Siyasal Örgüt Çalışmaları*, Yay Ajans Ltd., 2010, s. 14. (Bundan sonra Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*)

⁴ Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük ve*, s. 72.

gölgede ancak diğer Müslümanların oturabileceği şekilde, o zaman hiç de anlamadığım şarlatanlıklarda bulunurdu.”⁵

Fazıl Küçük, ailesinin yedi çocuğundan ikincisidir.⁶ Kardeş sıralaması şöyle idi:

”En büyük kardeş; Ahmet Küçük Bey, sonra Doktor, sonra sıra ile Süreyya Murat Hanım, Salih Küçük Bey, Hüseyin Küçük Bey, Akile Arca Hanım ve Ali Küçük Bey.”⁷

Fazıl Küçük'ün doğumdaki ismi Mustafa idi. Lisedeyken öğretmeni tarafından Mustafa Fadıl'a dönen ismi Türkiye'deki yaygın kullanımı sonucu Fazıl olarak kalmıştır.⁸

Dr. Küçük'ün ailesine düşkün ve geleneklerine bağlı olduğunu yıllar sonra doğacak olan çocuklarına onların isimlerini vermesinden anlayabiliyoruz; oğluna Mehmet, kızına Pembe ismini vermiştir.⁹

Baba Mehmet Küçük çocuklarının iyi bir eğitim alması için elinden geleni yapmıştı.¹⁰ Bu nedenle 1913¹¹ yılında Fazıl Küçük'ü Tarakçı İlkokuluna göndermişti.¹² Doktor, anılarında o yıllardaki eğitimin dayak yardımıyla yapılmasından ve eski Arapça harflerin öğrenilmesindeki zorluklardan yakınması¹³ dışında okul müdürü Hafız Lisani Bey'i çok iyi anmaktadır:

”Bu hoca milliyetperver ve çocuk haleti ruhiyesini çok iyi bildiğinden, çocukları kendisine o kadar bağlamıştı ki bir babadan daha fazla seviliyordu. Her sabah sınıflara girmezden evvel çocukları salona toplar ve kendilerine

⁵ Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 14.

⁶ Ateşin kitabının 73. Sayfasında Fazıl Küçük'ün ailenin en büyük oğlu olduğunu yazmıştır. Ancak bu konu da eşi Süheyla Hanım'ın aile konularında daha bilgili olduğunu varsayıyoruz. H. Ateşin'in anlatım kaygısıyla böyle dil sürçmesine neden olmuş olması da muhtemeldir.

⁷ Süheyla Küçük, *Dr. Küçük'le Bir Ömür*, Selen Ofset, 2009, s. 19.

⁸ *a.g.e.*, s. 20.

⁹ Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük ve...*, s. 72.

¹⁰ Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 19.

¹¹ Bu ve sonraki öğrenim kayıt tarihleri için bkz. *a.g.e.*, s.110.

¹² Kemal Tekakpınar-Demiray Doğasal, *Dr. Fazıl Küçük*, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1991, s 13.

¹³ Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 15.

*milli hisleri tahrik edecek, onları büyütecek ve yaşatacak konuşmalar yapardı."*¹⁴

Fazıl Küçük ilk milli duygularını bu dönemde kazanmıştır. Mustafa Lisani Bey çocukları kırlara götürüp onlara marşlar da öğretmiştir.¹⁵ Bu eğilimler içinde ilkokulu bitiren Fazıl Küçük, 1919 yılında ortaokul olarak kaydolduğu, daha sonra Haydarpaşa Ticaret Lisesi olacak olan binada ders almaya başlamıştır. Okul müdürü Mehmet Salâheddin Bey, çok sert yöntemlere sahip olup büyük suçları falaka ile cezalandıran bir kimse olmakla beraber, son derece vatansever bir kişiydi. Bu yüzden İngiliz sömürge yöneticileriyle sürekli bir mücadele halindeydi.¹⁶ Ortaokul çağlarında Fazıl Küçük'ü etkileyen en önemli olgulardan biri de içinde bulunulan yoksulluk olmuştur. Kendi ailesinin durumu bu yıllarda ekonomik olarak iyileşmeye başlamış¹⁷ olmasına rağmen, toplumun içinde bulunduğu zor şartlar gözünden kaçmamıştır:

*"Ne yazık ki, o zamanın terbiye usulünde de hocalar iki sınıf ihdas etmişlerdi (meydana getirmişlerdi). Fakir ve zengin sınıfı. Ekseriya zengin çocukları ayrı sınıflarda, diğer çocuklar ise daha gerilerde oturtuluyordu. Bu, oldukça genç dimağlarda (beyinlerde) adeta bir nevi kompleks inferiorite (aşağılık kompleksi) yaratmaktan geri kalmıyordu. Hatta bu zengin sınıfının birçok defa teneffüs zamanlarında bahçede bizlerle beraber oynamaktan çekinen bir halleri vardı."*¹⁸

Yoksulluğu ilkokul yıllarında tatmış olması onda adalet duygusunun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Daha küçük yaşında ağır işlerde çalışıp ailesine yardım etmek zorunda kalmış, bir yandan evde annesine yardım ederken diğer taraftan boş vakitlerinde gidip handa babasının yanında çalışmıştır. Yıllar sonra yazacağı yazılarda da sürekli yoksulluk

¹⁴ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁵ Özellikle İngiliz subayları rahatsız eden marşlardan biri şöyle: Yürüyelim ileriye/Atlatalım dağ tepe/Patlatalım bombaları/Çanlar batsın yere. Bkz. Sayıl, Dr. *Küçük'ün Anıları*, s. 28.

¹⁶ *a.g.e.*, s. 23.

¹⁷ *a.g.e.*, s.16.

¹⁸ *a.g.e.*, s.27.

konusunun üzerine eğilmiştir. Hatta mücadele yayınına "*Halkın Sesi*" adını verirken de içinde yaşadığı bu sesi duyulmayan insanları göz önünde bulundurmıştır.¹⁹

Fazıl Küçük'ün, ortaokul yıllarında tanıdığı ve onu etkileyen bir isim de Hoca Salih Efendi idi. Asıl görevi Arapça ve Farsça öğretmek olmasına rağmen, bunun yerine çocuklarda milli tarih bilinci uyandıracak güncel konulardan bahsedirdi. Böylece Dr. Küçük'ün milli benliğinin gelişimine rüştiye yıllarında da ara verilmemiş oluyordu.

Fazıl Küçük'ün gazetelere olan ilgisi de ortaokul yıllarına dayanmaktaydı. Babası bu yılların Kıbrıs'ta yayımlanan önemli gazetelerinden Ahmed Raşid'in çıkarttığı *Doğru Yol*'u düzenli olarak alırdı. Fazıl Küçük, babasına, bu gazeteyi her akşam okurdu. İşte, Küçük gazete okuma alışkanlığını bu yıllarda kazanmıştı.²⁰

Ortaokuldan sonra bir süre Lefkoşa İdadisinde eğitim gören Fazıl Küçük²¹, bir müddet abisinin yanında Mısır'da kaldıktan sonra Lise öğrenimini tamamlamak üzere İstanbul'a gitmiştir. Mısır'dan sonra Almanya'ya gitmişse de Kıbrıs'ta öğrenim gördüğü okulun diploması kabul görmediği için İstanbul'da karar kılmıştı.²²

Dr. Küçük, lise öğrenimini İstanbul İstiklâl Lisesi'nde sürdürdü.²³ Lise diplomasını başarı ile elde etmiş²⁴ ve daha sonra İstanbul Üniversitesi olacak olan Darülfünuna bağlı Haydarpaşa Tıbbiyesi'nde²⁵ eğitime başlamıştır²⁶. İki sene burada okuyup Paris'e gitmeye

¹⁹ Sayıl, *Dr.Küçük'ün Anıları*, s.91.

²⁰ a.g.e. s.37.

²¹ a.g.e. s.41.

²² a.g.e. s.42-43.

²³ Bazı kaynaklarda Dr. Küçük'ün okuduğu lise olarak Kabataş Lisesi verilmiş. Bu lisenin ismi hiçbir zaman İstiklal Lisesi olmuyor. Kabataş Lisesi'nin isim evrimi ise şöyle: Kabataş Mekteb-i İdadisi (1908), Kabataş Mekteb-iSultanisi (1913) ve Kabataş Erkek Lisesi (1923) (bkz.

www.kabatasel.com/IcerikDetay_Tarihce_414.html). Kabataş Lisesi iddiası için bkz. Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük ve...*, s. 73. ve Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 14.

²⁴ Diploma için bkz. Ek-2.

²⁵ Birçok kaynakta Fazıl Küçük'ün İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine kayıt olduğu belirtilmiş. Oysa Darülfünun Tıbbiyesi son mezunlarını 1932 yılında veriyor. Henüz İstanbul Üniversitesi mevcut değildir. (bkz. http://www.istanbul.edu.tr/itf/index.php?option=com_content&view=article&id=624&Itemid=200) . Fazıl Küçük 1929 yılında tıp öğrencisi olarak birinci sınıfı bitirmektedir. Bu nedenle bildiğimiz Tıp Fakültesi'ne değil öncülü olan Haydarpaşa Tıbbiyesinde okumuştur. bkz. Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 52.

karar vermiştir.²⁷ Burada Paris Tıp Fakültesi 3. Sınıfa kabul edilmiştir. Burada bir süre eğitimine devam ettikten sonra maddi sıkıntılar yaşamış ve türlü nedenlerle ailesinden de yardım görememiştir.²⁸ Bu nedenlerin başında Paris'e gelmeden önce onlardan izin istememiş olması gelmekteydi. Fazıl Küçük, bu sıkıntıları aşabilmek için bir ihracat firmasında Türkçe tercümanı olarak çalışmaya başlamıştır. Bir taraftan okuluna devam edip bir taraftan çalışırken kardeşi Salih Bey'i de yanına alıp terzilik eğitimi almasını sağlamıştı.²⁹

Fazıl Küçük, çalıştığı firmanın Türkiye ile ihracatını kesmesi üzerine yeniden parasal sıkıntılar içine düşmüştü. Tahsili yarım kalmak üzereydi. Anılarında o anki duygularını şöyle aktarmıştır:

"Sen nehrinin köprülerinin birinin üzerinde sendeleyerek durdum. Başımı Sen nehrinin ölü sularına çevirerek baktım ve memlekete bir hiç olarak dönmekten ancak bu suların derinliklerine gömülmekle kurtulabilecektim."³⁰

Bu sırada tesadüfen tanıştığı bir çift eğitim hayatı için Doktor'a önemli bir fırsat sağlamıştır.³¹ Bunlardan birisinin amcası İsviçre'nin Lozan kentinde bulunan Nestle Hastanesi'nin idarecisi idi. Bu sayede Lozan'a giden Fazıl Küçük, bu insanların yardımları ile Lozan Üniversitesi Tıp fakültesine kabul edilmiştir. Burada da boş vakitlerinde hastanenin ilgili bölümlerinde çalışmış ve okuluna devam etmiştir.³² Eğitiminin sonunda ise zührevi hastalıklar üzerine hazırladığı bir bitirme teziyle diplomasını almıştır.³³

²⁶ Fazıl Küçük'ün ikinci sınıfa başarı ile geçtiğini gösteren belge için bkz. Ek-3, Tıbbiye diploması için bkz. Ek-4.

²⁷ Süheyla Hanım, Dr. Küçük'ün Mısır günlerini İstanbul'dan sonraya almıştır. Biz Küçük'ün anılarını temel alıp, onun yanlış hatırladığını farz edeceğiz. bkz. S.Küçük, *a.g.e.*, s.20.

²⁸ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 14.

²⁹ S. Küçük, *a.g.e.*, s.20.

³⁰ Sayıl, Dr. *Küçük'ün Anıları*, s. 59.

³¹ *a.g.e.*, s. 60.

³² *a.g.e.*, s. 64.

³³ *a.g.e.*, s. 67. ayrıca diploma için bkz. Ek-5.

Fazıl Küçük, mezuniyetinden sonra bir süre daha Lozan'da çalıştıktan sonra Mayıs 1937'de memleketi Kıbrıs'a doğru yola çıkmış³⁴ ve buraya gelince adanın dördüncü doktoru olarak muayenehane açmıştır.³⁵

B. Dr. Fazıl Küçük'ün Kıbrıs Hayatı

1931 yılında, öğrencilik çağlarında ilgilenmeye başladığı toplumsal sorunlar onu, 1937'de Kıbrıs'a döndüğünde aktif siyasi yaşama sürüklemiştir. *Söz* gazetesinin 9 Nisan 1931 tarihli sayısında "Dr. Eyüp Bey'e Açık Mektup" başlıklı eleştirisiyle başlayan yazın hayatı *Masum Millet* gazetesiyile devam etmiş ve bu dönemdeki yazılarıyla İngiliz karşıtı olarak fişlenmişti. Bu nedenle İngiliz sömürge yönetimi ona gerek muayenehane açarken gerekse diğer işlerinde zorluklar çıkarmıştı.³⁶ Özellikle İngiliz okullarından birinden mezun olmadığı için diplomasını tanımak istememişlerdi. Ancak o bütün bu engellemeleri aşmıştı. Üstelik kliniğinin kapısına da "İsviçre'den Mezun" yazısı asmıştı.³⁷ Cuma günleri yoksul köylüleri ücretsiz muayene ediyordu. Bu davranışı da topluma karşı kendini ne kadar sorumlu hissettiğini göstermektedir.³⁸

Fazıl Küçük bu süreçte Süheyla Hanım'la tanışmış ve 23 Şubat 1942'de aile arasında yapılan bir törenle nişanlanmıştır. Nişandan dört yıl sonra 1946'da evlenmişlerdir. Dr. Küçük gelenekler gereği başlık parası olarak 100 Kıbrıs Lirası vermişti.³⁹

1942 yılında bir yemekte Türkiye konsolosu Recep Yazgan'ın teşvikiyle bir gazete çıkarmaya karar vermiştir.⁴⁰ Böylece artık yazılarını kendi gazetesinde; *Halkın Sesi*'nde yazacaktı. *Halkın Sesi* gazetesinin yayına başlama tarihi 14 Mart 1942 idi.⁴¹ Bu tarih Fazıl

³⁴Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 68.

³⁵ Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük ve*, s. 74. Dr. Küçük, anılarında memlekette iki doktor vardı demektedir. Bkz. Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 70.

³⁶ Süheyla Küçük'ün takdim yazısı, Osman Yıldız - Güven Arıklı, *40 Yıl Halkın Sesi Olarak Dr. Fazıl Küçük*, Dr. Fazıl Küçük Vakfı yay., Gönyeli 2007., s. 1.

³⁷ S. Küçük, *a.g.e.*, s.29. ayrıca tabelanın fotoğrafı için bkz. ek-6.

³⁸ Ateşin, *a.g.e.*, s. 76.

³⁹ S. Küçük, *a.g.e.*, s.22.

⁴⁰ Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 89.

⁴¹ İlk sayısı için bkz. Ek-7.

Küçük için birkaç açıdan önemlidir; hem doğum gününe hem de mesleğiyle ilgili Tıp Bayramına işaret etmektedir.⁴²

Fazıl Küçük, bir süre sonra siyasal yaşamına örgütlü mücadele içerisinde devam etme kararı almış ve 18 Nisan 1943 tarihinde kurulan ilk Türk siyasi kurumu olan Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu'nun (KATAK) dokuz kişilik idare heyetine, belediye azası olarak katılmıştır.⁴³ İngiliz sömürge yönetimine karşı yeteri kadar etkili bir siyaset izleyemediği gerekçesiyle bu partiden 12 Ocak 1944 tarihinde istifa etmiştir.⁴⁴ KATAK'tan istifa eden Fazıl Küçük, 23 Nisan 1944'te Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'ni (KMTHP – Milli Parti) kurmuştur.⁴⁵ Yıllar içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar üzerine Milli Parti ve KATAK birleşmiş ve 23 Ekim 1949 tarihinde Milli Türk Birliği ortaya çıkmıştır.⁴⁶ Bu parti daha sonra artan Enosis faaliyetlerine tepki olarak, 17 Temmuz 1955 tarihinde Dr. Küçük'ün liderliğindeki Kıbrıs Türktür Partisi'ne çevrilecekti.⁴⁷ 1955 yılını özel kılan EOKA terör örgütünün faaliyete geçmesi ve etrafına yönelik kanlı bir korku politikası uygulamasıydı. Dr. Küçük, bu yıllarda hiçbir tehdide ve baskıya aldırış etmeden Kıbrıs'taki varoluş mücadelesini dünyaya ve Türkiye'ye anlatmak için çabalamıştır. Ancak ki Türkiye'nin ağzından duyurulan bir durum dünyayı etkileyebilirdi. Yıllar sonra 1955-1958 arası dönemi değerlendirirken şu sözleri kullanmıştır:

*"EOKA'nın başladığı tarih Anavatan hükümetini, Türk gençliğini ve basını bize daha da yakınlaştırmış ve bu mücadele devam ettiği sıralarda Türk basını, üniversite gençliği faaliyetini ve gür sesini dünyaya duyurmuştur. Biz hele 1955-58 yıllarını unutamayız ve o günleri meydana getirenlere daima minnet ve şükran hisleri ile borçluyuz."*⁴⁸

Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs düzeyinde sürdürdüğü ulusal mücadelesini 1950'lerin sonunda uluslararası düzeyde de sürdürmüştür. 17 Şubat 1959'da Londra Konferansında Kıbrıs Türk

⁴² Süheyla Küçük'ün takdim yazısı, *Yıldız-Arıklı, a.g.e., s. 1.*

⁴³ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s.37.

⁴⁴ *Gös.yer.*

⁴⁵ a.g.e., s. 48, ayrıca partinin kuruluş kaydı sertifikası için bkz. Ek-8.

⁴⁶ a.g.e., s. 71.

⁴⁷ Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 60. Ayrıca partinin kuruluş kaydı belgesi bkz. Ek-9.

⁴⁸ Halkın Sesi, 16 Mart 1983, Sayı: 19779.

halkını temsil etmiştir. Görüşmeler sonunda kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Türk tarafını temsil edecek olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmuştur.⁴⁹ Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmasına rağmen halkından kopmamış ve köyleri dolaşmaya, toplumun sorunlarıyla doğrudan ilgilenmeye devam etmiştir.⁵⁰ Dr. Küçük'ün toplum sevgisi karşılıksız değildi. 4 Aralık 1959 tarihli *Halkın Sesi* gazetesindeki habere göre Lefkeliler 2 Ocak gününü Dr. Küçük günü ilan etmişlerdi.⁵¹ Haberin sonunda Lefkeliler'in duygu ve hisleri olarak, attıkları şu slogan verilmişti: "*Yolumuz milli yoldur; ve bu yol Dr. Küçük'ün yoludur!*"

Cumhurbaşkanlığı döneminde Türk halkının haklarını tehdit edecek her teklife karşı durmuş ve Makarios'un tepkisini toplamıştır. Makarios, ada Türklerinin haklarını ortadan kaldıracak anayasa değişikliği tekliflerinde bulunmuş ve buna karşı çıkan Dr. Fazıl Küçük'e 30 Kasım 1963 tarihinde bir ultimatoma vermiştir.⁵²

Cumhuriyet'in işlevini yitirdiği 1963 yılı sonuna kadar birçok uluslararası resmi ziyarette bulunmuştur.⁵³ 1963 olayları ile başlayan süreçte Türkiye ile sıcak temaslarda olmuş ve halkın mücadelesine olumlu katkılarda bulunmuştur.⁵⁴

1964 yılında bulunduğu faaliyetler Anavatan Türkiye'deki yurttaşlar tarafından da takdir edilmişti. Bunun güzel bir örneği İzmir Buca ilçesinden gelen "Fahri Hemşerilik" unvanıdır.⁵⁵

1967 yılında verdiği mücadeleden rahatsız olan insanlar tarafından hedef alınarak, evinin yakınlarında bombalar patlatılmış ve taraftarlarının evlerine zarar verilmiştir.⁵⁶

1973 yılında Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı görevine aday olmayarak⁵⁷ Rauf Denktaş'ın seçilmesini sağlamıştır.⁵⁸

⁴⁹ Fazıl Küçük ve Çalışma Arkadaşları, *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*, Devlet Basımevi, 2002, Lefkoşa, s. X. (Bundan sonra Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası*)

⁵⁰ S. Küçük, *a.g.e.*, s.96.

⁵¹ *Halkın Sesi*, 4 Aralık 1959, Sayı: 4659.

⁵² Fazıl Küçük, *Mücadelemizin Görkemli Günleri*, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, 1998, s.96. (bundan sonra Fazıl Küçük, *Görkemli Günler*)

⁵³ *a.g.e.*, s.127.

⁵⁴ 1963 – 1967 *Halkın Sesi* sayıları.

⁵⁵ *Halkın Sesi*, 25 Kasım 1964. S.6597.

⁵⁶ *Milliyet*, 20 Mayıs 1967, s.3, gazete kupürü.

⁵⁷ İstifası üzerine Necmi Sönmez tarafından kendisine gönderilen yazı için bkz. Ek-10.

Dr. Küçük, 15 Ocak 1984 tarihinde yakalandığı hastalığa yenilerek tedavi gördüğü Londra'da hayatını kaybetmiştir.⁵⁹ KKTC Bakanlar Kurulu 23 Ocak tarihine kadar süren bir "ulusal yas" ilan etmiş ve cenazesi için devlet töreni yapmıştır.⁶⁰ Kabri Lefkoşa'daki Anıt Tepe'de bulunmaktadır. İsmi bugün Kıbrıs'taki bulvar, cadde, spor oyunları ve okullar gibi uğruna mücadele ettiği halkının bulunduğu her yerde yaşatılmaktadır.⁶¹

⁵⁸ *Milliyet*, 2 Ocak 1973, s.3, gazete kupürü.

⁵⁹ Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası*, s. X.

⁶⁰ *Milliyet*, 17 Ocak 1984, s.3, gazete kupürü.

⁶¹ Bakanlar kurulunun aldığı birkaç karar için bkz. S. Küçük, *a.g.e.*, s. 253.

İKİNCİ BÖLÜM

DR.FAZIL KÜÇÜK'ÜN SİYASİ ÇALIŞMALARI

A. Siyasi Partiler ve Kuruluşlar

A.1. Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK)

İngiliz hükümeti, 1931 isyanından sonra uzun süre gerek Rum cemaatinin gerekse Türk cemaatinin siyasi faaliyette bulunmasına izin vermemiştir.⁶² 1940 yılından itibaren konjonktürün değişmesiyle birlikte İngilizler Kıbrıs politikasını yeniden gözden geçirme ihtiyacı hissedecek ve uyguladığı katı yönetimi kısmen gevşetecektir. Bu politik yumuşamaya karşın henüz İngilizler stratejik öneme sahip Kıbrıs'tan çekilme niyetinde de değildir. Ancak kendi kontrolleri altında Türklerin siyasi ve sosyal haklarını kullanmalarına fırsat verecek, siyasi faaliyetlere sesini çıkarmayacak, hatta el altından destekleyecektir.⁶³ İngiliz hükümetinin taraflara siyasi esneklik sunduğu bu yeni dönemin ilk siyasi hareketliliği belediye seçimlerinde kendini göstermiştir. Belediye seçimlerinde, Rumlar Enosis isteklerini organize ve birliktelik içinde seslendirirken; Türkler ise birkaç cepheye bölünmüş dağınık bir görüntü sergilemişlerdir.⁶⁴ Kıbrıs Türklerinin geleceğini tehlikeye atacak tehditleri besleyen bu görünüm, gelişmelerden endişe duyan Türk aydınlarını bir çatı altında örgütlü bir hareket etrafında birleşmeye sevk etmiştir. Böylece Kıbrıs Türk toplumu adada var olma mücadelesinde ilk siyasi kurumunu oluşturmuş,⁶⁵ 18 Nisan 1943'te Lefkoşa'da Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) adıyla bir dernek teşkil etmiştir.⁶⁶ Yetmiş altı kişilik katılımla kurulan derneğin idare heyetinde Dr. Fazıl

⁶² Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs Sorunu*, Dilhan Ofset, Lefkoşa, 1992, s. 34.(bundan sonra, İsmail, 100 soruda)

⁶³ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.224.

⁶⁴ İsmail, *100 soruda*, s. 34.

⁶⁵ 14 Nisan 1943 tarihli Söz gazetesi bu örgütlenme çalışmalarına dair, "Yeni bir cemiyet kuruluyor" başlığıyla verdiği haberde; Lordlar Kamarası'nda muhtariyet meselesinin görüşülmesi üzerine Türk cemaat liderlerinin harekete geçerek Türklerin haklarını koruyacak bir cemiyet kurma hazırlığı içinde oldukları malumatını vermektedir. Bkz. Ahmet An, *Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması(1900-1942)*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1997, s. 277.

⁶⁶ Tekakpınar- Doğasal, *a.g.e.*, s.25.

Küçük de yer almaktadır.⁶⁷ Otuz maddelik dernek tüzüğü'nün üçüncü maddesinde “Cemiyetin amacı: Kıbrıs Türk azınlığının haklarını aramak ve korumak. İlmî, içtimai, iktisadi ve sınai seviyelerini yükseltmek ve umumiyetle Kıbrıs Türklerinin menfaatlerini temine çalışmaktır.”⁶⁸ denilerek kurumun gayesinin adadaki Türk toplumunun hayat standardını çağdaş seviyelere çıkartmak olduğu ifade edilmiştir. Azınlık pozisyonunda ve gelişmemiş bütün toplumların bu tür amaçları kendisine misyon edinmiş derneklere ihtiyacı vardır. Ancak burada söz konusu olan kuruluş tüzüğü'nde belirtilen amaçlara sahip bir kurum oluşturma niyetinin ötesinde; esasen o sıralarda Rumların artan Enosis isteklerinin karşısında duracak, Türklerin adadaki var olma mücadelesinde bir direnç merkezi görevini üstlenecek örgütlü bir yapı şeklindedir. Ve bu yapı şeklinin ürünü olarak değerlendirilirse KATAK'ın kuruluş maksadını daha doğru bir çerçeveye oturtmak mümkün olacaktır. Kuruluşunu takiben KATAK'ın Ada Türkleri tarafından geniş ilgiyle karşılanmış olması, Türk cemaatinin tüzüğü, programı ve politik hedefleri olan bir siyasi örgütlenmeye ne denli ihtiyaç duyduğunun göstergesidir.⁶⁹ KATAK adadaki Türklerin yaşadığı her yerde şubeler açarak, Ada Türklerinin desteğini almaya çalışmıştır. KATAK'ın kuruluş kongresinde hazır bulunan İngiliz yönetimi huzurunda, Türk cemaatinin temsilcisi durumundaki Evkaf Müdürü Münir Bey de yaptığı açıklamada, kurumun teşekkülünden duyduğu memnuniyetine ilaveten adada yürürlükte olan kanunlara uygun olmak şartıyla hükümet nezdinde yapılacak her türlü girişimde üzerine düşen vazifeyi yerine getireceğini ifade etmiştir.⁷⁰ Evkaf müdürünün KATAK'ı desteklemesi bazı çevreler tarafından kuşkuyla karşılanmıştır. Onlara göre, Evkaf Müdürü Münir Bey, İngiliz idaresiyle gayet uyumlu birisidir ve KATAK bünyesinde yer alan Fazıl Küçük gibi yenilikçilerle de arası iyi değildir. Bundan dolayı KATAK'ın Evkaf idaresinde teşekkülünü bir İngiliz oyunu olarak görmektedirler. Bu yargılarını kuvvetlendiren bir unsur olarak da

⁶⁷ KATAK'ın 9 kişilik idare heyetinde yer alan dönemin cemaat önderlerinden Hakim İzzet Bey başkanlığa, Avukat Fadıl Korkut ise sekreter olarak seçilmişlerdir. Tekakpınar-Doğasal, s. a.g.e, s. 25.

⁶⁸ a.g.e, s. 26.

⁶⁹ İsmail, *100 soruda*, s.34.

⁷⁰ Üç aylık kapatma cezası 21 Nisan 1943 itibariyle sona ermiş bulunan *Halkın Sesi*“Türk Azınlığın Haklarını Koruyacak Yeni Bir Cemiyet Kuruldu” başlığıyla KATAK'ın kuruluşunu 3gün sonra duyurabilmiştir. Bkz. *Halkın Sesi*, 21 Nisan 1943, sayı:253.

KATAK başkanlığına seçilen emekli hâkim İzzet Bey'in İngiliz yönetimi ile ters düşmeyecek bir yapıya sahip oluşunu dile getirmişlerdir.⁷¹ Hatta gizli kapılar ardında yapılan toplantılardan bile bahsedilmektedir. Hikmet Arif Mapolar anılarında bu hususta şunları aktarmaktadır:

*“Türlere siyasi bir örgüt kurdurmak zamanının geldiğini, hatta geçmek üzere olduğunu takdire başlayan İngiliz idaresi, Türlere yaklaşmak gereğini duydu ve hemen kabile reisi saydığımız kişilerle, halktan gizli bir toplantı yapıldı. Bu toplantılarda başı çeken Evkaf Murahhası Münir Bey'di.”*⁷²

Yine benzer bir anektotta şu iddialara yer verilmiştir:

*“İngilizler, Kıbrıslı Rumların Enosis çalışmalarına Türlerin “karşı çıkacak” örgütleri olmasını istiyorlardı. Bunun için Sir Münir'in önderliğinde KATAK adlı siyasi cemiyetin kurulmasını teşvik ederek desteklemişlerdi.”*⁷³

Kıbrıs'ta uzun süre kalmak için İngilizlerin, Rumların Enosis isteklerini törpülemek ve adadaki baskın Rum siyasi faaliyetlerini dengelemek düşüncesiyle Türleri siyasi arenaya çekmeleri yüzyıllardır sömürge imparatorluklarında onlarca milleti idare etmek için sürdürdü geldikleri politik manevralara ters düşecek bir tercih olmasa gerektir. KATAK'ın kuruluşunda İngiliz parmağının olduğuna yönelik iddialar belirli ölçüde gerçeklik payına sahip bulunmakla beraber bu durum biraz da Adadaki Türlerin pozisyonuna işaret etmektedir. Hem örgütlenme hem de politik girişimler açısından Rumların gerisinde kalmış Türlerin eşit koşullarda mücadele edebilecek bir düzeye gelebilmesi için yardıma ihtiyacı vardır. Her iki tarafın da menfaatini temin edecek bir konsensüsten söz edilebilir. Türk toplum liderlerinin Kıbrıs Türlerinin geleceği için böyle bir konsensüse yanaştıklarının işaretlerini veren bir yazıda dönemin Söz gazetesi yazarı Haşmet Gürkan şunları söylemektedir:

“Bu ilk yönetim kurulunun oluşturuluş biçiminden anlaşılacağı gibi kurumun başına sadece halk arasında değil, hükümet yanında da saygınlığı olan, onun güvenini kazanmış kişiler getirilmişti. (Meşveret Meclisi'ne ancak hükümetin güvendiği, tuttuğu kişiler atanırdı.) Bu kurala ilçe yönetim kurulları

⁷¹ Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük ve*, s. 112.

⁷² Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 224.

⁷³ Mehmet Yaşın, *Kıbrıslı Türk Şiir Antolojisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 147.

oluşturulurken de mümkün olduğu kadar uyulacaktı. Bundan güdülen amaç, hükümetin karşısında alıp konuşabileceği, değer vereceği kişileri Türk toplumunun temsilcileri yapmak ve hükümetle ilişkileri bu hava içinde yürütmektir. Toplumun hak ve çıkarlarını hükümeti ürkütmeyecek, tedirgin etmeyecek yöntemlerle aramak ve korumak KATAK'ın var olduğu sürece uyduğu bir kuraldı.”⁷⁴

KATAK'ın kuruluş girişimlerinde Türk cemaat liderlerinin dikkate aldıkları husus, ada Türklerinin siyasi bakımdan ilerlemelerini sağlayacak fırsatın kaçırılmaması gerektiğidir. Dr. Fazıl Küçük de bu düşüncededir ve nasıl kurulduğundan ziyade ne kadar ihtiyaç duyulduğu üzerine odaklanmaktadır. Yıllar sonra bir vesileyle KATAK'ın kuruluşunu şöyle anlatacaktır:

“Belediye seçimlerinde kazandığımız zafer, toplumun moraline de tesirini göstermiş, her tarafta canlılık ve hareket görülmüyordu. Rum tarafının siyasi bir partisi mevcuttu. İsteklerini şikayetlerini bu parti kanalıyla hükümete duyurduğunu görenler ve bilenler bizde de, bir partinin kurulmasının elzem olduğu kanaatine varmış, belediye seçimlerinde namzetliğini koyanlar ile diğer zevat, bizleri de çağırılmışlar, düşüncelerini izah ederek böyle bir teşekküle katılıp katılmayacağımızı öğrenmek istemişlerdi. Aldıkları müspet cevap üzerine faaliyete geçerek toplantı tertip edilmiş ve KATAK ‘Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu kurulmuştu.”⁷⁵

Türk cemaatini KATAK etrafında toplama çalışmalarında Dr. Fazıl Küçük'ün gazetesi *Halkın Sesi*'nin yaptığı çağrılarının önemli bir yeri bulunmaktadır.⁷⁶ Dr. Küçük, KATAK'ın kuruluşunu takiben *Halkın Sesi* adlı gazetesinde yazdığı “Birlik Günü” adlı makalesinde derneğin kuruluşuna dair düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

⁷⁴ Haşmet Gürkan, *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta*, Lefkoşa, 1986, s. 149.

⁷⁵ Dr. Fazıl Küçük, *Evkafın Kayıtsız Şartsız Türk Toplumuna Devri-Teslimi 56 Yıl Süren Kavga*, KKTC Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü Yay., Lefkoşa, 1999, s. 80.(bundan sonra Dr.Fazıl Küçük,56 yıl Süren Kavga)

⁷⁶ *Halkın Sesi*'nde KATAK'ın tanıtım yazıları ile sloganlar yer almakta ve mali yönden desteklenmesi istenmektedir. (*Halkın Sesi* Gazetesi, 21 Nisan 1943, Yıl:2, Sayı: 253, s.1) Bkz. Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 286.

“Hiç şüphesiz ki 18 Nisan 1943 Kıbrıs tarihinde önemli ve mesut bir gün olarak yaşayacak ve bizden sonra gelecek nesiller bu büyük ve unutulmaz devri tespit ederken hepimizi minnet ve şükranla vaad edeceklerdir. Filhakika o gün Lefkoşa müstesna anlarını yaşıyordu. Senelerden beri devam eden çekiştirme, dedikodu, partacılık maziye gömülüyor ve onun yerine bir birlik bir ittihat doğuyordu...”⁷⁷

Dr. Küçük, KATAK’ın Kıbrıs Türklerinin birlik ve beraberliğini temin ettiğini Türk toplumunun bu birlik ve beraberlik ruhundan gelen mücadele çağrısına duyarsız kalmaması gerektiğini belirtmek için özellikle gençlere şöyle seslenmektedir: *“Genç nesil; bugün kurulan KATAK’ın etrafında el ele vererek demir ağlardan daha korkunç, daha sağlam bir siper yap. Muhteris hiçbir el, egoist hiçbir fikir ona yaklaşmasın, onu kirletmesin.”⁷⁸*

Dr. Küçük, KATAK’ın kuruluş toplantılarında cemiyetin isminde yer alan “azınlık” kelimesine itiraz ederek bu kelimenin kullanılmasının tehlikesi üzerinde durmuştur. Ancak özellikle cemiyetin teşekkülünde İngiliz idaresi nezdinde temsilci durumunda bulunan yetkililer “azınlık” kelimesinin kullanılması şartıyla cemiyetin kurulmasına izin alabildiklerini belirtmişlerdir.⁷⁹ Dr. Küçük’ün isim konusundaki itirazı, muhalifleri tarafından KATAK’ın aleyhinde olduğu şeklinde yansıtılmış olduğundan *Halkın Sesi*’nde 30 Nisan 1943 tarihli yazısında bu tür iddiaları yalanlamakta, KATAK’ın kendisi ve Kıbrıs Türk toplumu için arz ettiği önemi ifade etmekte ve KATAK bünyesinde bir nefer olarak mücadele edeceğini şu cümlelerle vurgulamaktadır:

Ben pekâlâ biliyor ve takdir ediyorum ki, bütün Kıbrıs Türklüğünün son halas noktasıdır. Yine bu adamlara diyeceğim ki, benim de bütün gaye ve maksadım mensup olmakla iftihar duyduğum Kıbrıs Türk cemaatine gücümün kuvvetimin yettiği kadar maddi ve manevi yardımı yapmak ve onu bu günkü yüz kızartıcı vaziyetten kurtarıp medeni milletlere yaraşır bir mevkiye yükseltmek,

⁷⁷ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s.32.

⁷⁸ Gös.yer.

⁷⁹ Halil Sadrazam, “Kıbrıs Türkünün Özgürlük Mücadelesi Lideri Dr. Fazıl Küçük”, *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri*(23-26 Mayıs 1996), Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi Yay., Kayseri, 1996, s. 517.

çıkarmaktır. KATAK eş ve dosta anlatacaktır ki Türk birleşebilir ve en büyük varlığı yaratabilir.”⁸⁰

Halkın Sesi'nde Dr. Fazıl Küçük'ün etrafında toplanan yazarlar KATAK'ın Kıbrıs Türk kamuoyunda tek cephe haline gelmesi amacına yönelik propaganda yazıları kaleme almışlardır. Bu yazarlardan avukat Necmi Avkıran “18 Nisan 1943 Kıbrıs Türklerinin Birlik Tarihidir.” başlıklı yazısında İngilizlerin Kıbrıs'a vermeyi düşündükleri muhtariyet planından ve bu planın peşi sıra patlatılan Rumların Enosis açıklamalarının Kıbrıs'ı sardığı bu hengâmede KATAK etrafında birleşmenin ve bu cemiyete yardım etmenin öneminden bahsetmektedir.⁸¹ *Halkın Sesi*'nden “Yavuz” rumuzlu bir başka yazar Evkaf'ın (daha doğrusu Kıbrıs'ı İngiliz idaresi nezdinde temsil edenler) Kıbrıs Türk halkı ile arasındaki iletişim sorununa işaret eden “Particiliğe Paydos” isimli makalesinde KATAK hakkında şunları yazmaktadır:

*“Evkaf'la halk arasında meşhur Çin Seddi'ni andıracak şekilde daima aşılmaz bir mania bulunmuş ve yıllarca bu iki taraf birbirine zıt, yabancı birer düşman vaziyeti almıştır. İşte yıkılması imkansız gibi görünen bu korkunç maniyayı ve o menhus ayrılığı ortadan kaldırma şerefini kurumun doğmasında görüyoruz.”*⁸²

O sırada *Halkın Sesi*'nde Akın Yılmaz imzalı yazılar yazan bir başka aydın olan Rauf R. Denктаş “Uğraşılacak Dertler” başlıklı makalesinde, Kıbrıs Türk toplumunun sorunlarından bahsederek KATAK'ın acilen el atması gereken iki meselenin bulunduğunu; bunlardan birisini eğitim (maarif düzenlemeleri ve lise eğitimi verecek okulların açılması) diğerini ise Enosis olarak göstermektedir.⁸³

KATAK'ın kuruluşu Kıbrıs Türk cemaati üzerinde büyük bir heyecan dalgası oluştururken; bu heyecan dalgasının dışında kalanlar tarafından teşkilat eleştirilerin hedefine oturtulmuştur. Bu eleştirilerden bazıları KATAK'ın eksiklerini gidermek amacıyla. Dr. İhsan Ali, *Halkın Sesi*'nde yayınlanan “KATAK Anayasasının Bazı Maddeleri Hakkında Düşündüklerimiz” başlıklı makalesinde yer alan üyelik için kabul edilen asgari yirmi yaş haddi konulması ile okuma ve yazma bilme şartını eleştirmektedir.

⁸⁰ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 513-514.

⁸¹ *a.g.e.*, s. 32-33.

⁸² *Halkın Sesi*, 25 Nisan 1943, sayı: 255.

⁸³ *a.g.g.*

Bu iki şartı, KATAK'ın halkın desteğini almasını engelleyecek birer duvar olarak görmekte ve bu iki koşulun yeniden müzakere edilmesini işaret eden görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Anayasanın 4. Maddesine nazaran KATAK azası olabilmek için yirmi yaşından fazla olmalı ve okuyup yazma bilmelidir. Öyle gençler vardır ki, 18 yaşında iş güç sahibidirler ve cemiyet içinde rol oynayabilecek bir vaziyettedirler; neden 20 yaş yerine asgarî yaş haddi 18 olarak kabul edilmesin? Okuyup yazma meselesine gelince: öyle vatandaşlar vardır ki, belki de kendi kabahatleri neticesi olmayarak cahil kalmak talihsizliğine uğramışlardır; ve fakat düşünceli, muhakemeli, aynı zamanda hamiyetlidirler. Bu vatandaşlar kurum azasından olmakla hem maddeten yardım etmek ve hem de Türk cemaatinin varlığına alaka göstermek itibariyle maddi ve manevi bir haz duyarlar. Bu zavallı vatandaşlar neden bundan mahrum edilsinler? KATAK'ın yapacağı iyi bir şey varsa o da adanın her tarafında gece mektepleri açılmasına ve herkese okuyup yazma öğretilmesine çalışmalıdır.”⁸⁴

Dr. İhsan Ali'nin yapıcı eleştirileri dikkate alınarak okuma-yazma ve yaş haddi ile ilgili maddeler yeniden düzenlenmiştir.⁸⁵ Dr. İhsan Ali bir başka yazısında; haklı eleştirilerine ilaveten, eleştirinin yanı sıra takdir edilmesi gereken hususların da bulunduğunu ve Adadaki Türklerin selameti için iyi niyetle oluşturulmuş KATAK etrafında toplanmak gerektiğinin üzerinde durmaktadır.⁸⁶

KATAK, Kıbrıs toplumunu bir çatı altında toplamış; ancak hizipleşmenin, menfaat çatışmalarının önüne geçememiştir. İngiliz idaresinin sultanı altında Türk toplumunun geleceğini kurtaracağına inananlarla Türk toplumunu aydınlık yarınlara kavuşturacak hakların kazanılması için kararlı ve cesurane mücadele etmekten başka geçerli yol olmadığını düşünen, anavatanın izdüşümü bir siyasi ve sosyal tekamül döneminden geçmiş milliyetçilerin, Kıbrıs Türklerinin liderliği için kıyasıya mücadeleleri KATAK'a yüklenen misyonun sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Dr. Küçük, bu hizipleşmenin zararlarını fark ederek bundan dert yanan ve bu durumun Kıbrıs Türklerinin mücadele gücünü

⁸⁴ *Halkın Sesi*, 7 Mayıs 1943, sayı: 259.

⁸⁵ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 35.

⁸⁶ *Halkın Sesi*, 2 Haziran 1943, sayı: 270.

zedeleyeceğine işaret eden yazılar kaleme almıştır. *Halkın Sesi*'nde "Seçim Böyle mi Olur?" başlıklı makalesinde KATAK federasyon seçimlerinde karşı gurubun "*İçimizden temizlemek istediğimiz fena adamlar var*" diyerek köylüleri aldatarak talimatla yönlendirmeye çalışmalarını eleştirmekte; buna karşın köylülerin bu türden çirkin propagandalara aldanmayarak asil duruşlarını "*...köylülerimiz bir kere daha göstermişler ve ispat etmişlerdir ki; kendilerini idare edecek, takip edecekleri yolu gösterecek yabancı eller değil, ancak kendi irade ve akl-ı selimleridir. Bu temiz düşünceli kardeşler, muhalif ve muhasımlarıma en ağır darbeyi indirdiklerinden diye biliriz ki, bundan böyle Türk cemaati için artık refah yolu açılmıştır.*" diyerek alkışlamakta ve KATAK üzerinden menfaat devşirmek isteyenleri kamuoyunun vicdanına havale etmektedir.⁸⁷

Kıbrıs sathında örgütlenme konusunda büyük bir başarıya imza atan KATAK'ın siyasi faaliyetler söz konusu olduğunda bir cephe olarak tek ses çıkarma kudretini gösterememesinde en büyük etken olarak gruplaşmalar ile çıkar kavgalarını belirtmek gerekir. Bunun yanına bir de Kıbrıs Türk toplumunun büyük bir fedakârlığıyla toplanan paraların akıbeti eklenince KATAK'ın siyasi varlığı ekseninde tartışmalar daha da alevlenmiştir.⁸⁸ KATAK sekreteri Fadıl N. Korkut bu iddiaların doğru olmadığını, kurumun parasının Anayasada belirtilen Türk bankasında (İddihar) bulunduğunu, gerekirse kurul kararı ile paranın çekilebileceğini açıklamıştır.⁸⁹ Sekreter Fadıl Korkut'un açıklamaları KATAK üzerine yapılan tartışmaları sonlandırmaya yetmemiş; KATAK'ın Türk toplumunun temsilcisi konumundan uzaklaştığı, üç beş kişinin inhisarına girdiği şeklindeki görüşlerin sayısı gittikçe artmaya başlamıştır. *Halkın Sesi*'nde yayınlanan A. Pertev imzalı yazı KATAK içindeki huzursuzluğu ve nedenlerini çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Pertev idare heyetini hedef alan yazısında "*KATAK'ı kuranlar onu hiçbir vakit milli varlık ve cemaatin malı telakki etmediler; onu adeta birkaç kişinin keyfine tabi bir teşekkül haline koymak istediler. öyle bir tarzda ki, cemaatin nasibi para vermekten ve itaat etmekten ibaret olacak.*" sözlerine ilaveten kendisi gibi KATAK'tan ümitli olan bir çok aydının da aynı feveranla haykırmaya başladığını belirttikten sonra

⁸⁷ Yıldız - Arıklı, *a.g.e.*, s..515;16 İlk Kanun 1943, sayı: 32, s.1.

⁸⁸ KATAK'ın paralarının suiistimaliyle ilgili iki yazıdan biri Osman Nurettin Mısırlızade diğeri Necati Özkan'a aittir. Bkz. *Halkın Sesi*, 8 Ocak 1944-11 Ocak 1944,sayı:357.

⁸⁹ *Halkın Sesi*, 22 Ocak 1944, sayı: 368.

idare heyetinden iki-üç üyenin, birisi Dr. Fazıl Küçük'tür ki, istifa etmesinin kurum içindeki çözümlerin bir işareti olarak görmek gerektiğine değinmiştir.⁹⁰ Kemal Rüstem imzalı bir başka yazıda kuruluşundan bu yana (9 aylık bir zaman) KATAK'ın başarılı bir girişiminden söz edilemeyeceğini ifade ederek yönetimi istifaya çağırmaktadır.⁹¹

Halkın Sesi'nde KATAK'ı sağduyulu davranarak kurumu gerçek sahibi olan Türk halkına teslim etme çağrılarına idare heyeti kulak tıkamıştır. Bunun üzerine KATAK içindeki uyumsuzlukların aşılammaması nedeniyle Dr. Fazıl Küçük 12 Ocak 1944'te istifa etmiştir.⁹² KATAK'tan istifa etmesinin nedenine yıllar sonra hatıratlarında yer veren Dr. Küçük; KATAK içindeki tartışmaların daha kurumun teşekkülü sırasında, kurumun müstakbel ismi üzerinde başladığını, sırf Kıbrıs Türkünün tek çatı altında toplanması için "Azınlık" ibaresine tahammül ettiklerini; ancak zaman ilerledikçe "Azınlık" ismini dayatanların nasıl bir siyasi anlayış içinde olduklarının açığa vurulduğunu söylemektedir. Anılarında kurumun hangi amaca yönelik kurulduğıyla ilgili diyalogları üzerine şunları aktarmaktadır:

*"Gayenin ne olduğu sorulduğu zaman, ekonomik ve kültürel işler olacak, dediler. Siyasete karışmayalım. İngilizler kuvvetli bir millettir. Onlar ile iyi geçinelim ki, biraz bir şeyler koparalım."*⁹³

Dr. Küçük, İngilizlerin ihsan ettiği kadarıyla yetinen bir siyaset anlayışının egemen olduğu bir kurumda Kıbrıs Türklüğünün geleceğinin inşasına hizmet edilemeyeceğini anladıkları için istifa ettiklerini belirtmiştir.⁹⁴

İstifaların ardından KATAK yeniden bir yapılanma sürecine girmiştir. Huzursuzlukları gidermek ve Kıbrıs genelinde daha aktif olabilmek için konfederasyona dönüştürülmüştür. (15 Şubat 1944) Hükümete sunulacak bir bildirge yayımlamıştır. Deklarasyonda yer alan ilhakin reddedilmesi yerinde bulunurken; Özerk yönetime karşı olmamak, Kıbrıs Türk

⁹⁰ *Halkın Sesi*, 22 Ocak 1944, sayı: 268.

⁹¹ *Halkın Sesi*, 27 Ocak 1944, sayı:370.

⁹² Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s.37.

⁹³ *Gös.yer.*

⁹⁴ *Gös.yer.*

basınında büyük bir tepki ile karşılanmıştır.⁹⁵ *Halkın Sesi*'nde yayınlanan Necmi Sagip Bodamyalızade ve Ferhat Can imzalı yazılarda; KATAK'ın İngilizlerin Kıbrıs için tasarladıkları muhtariyet planlarına karşı mücadele etmek için kurulduğu hatırlatılarak, konfederasyonun şimdi muhtariyete razı olduğunu ilan etmesinin Kıbrıs Türklüğüne ihanetle eşdeğer görülmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁹⁶

KATAK, Kıbrıs Türk toplumunun en önemli sorunlarından birisi olan eğitim hususunda beklentileri karşılayamadığı için de eleştirilmiştir. Eleştirilerde Türk toplumunun Kıbrıs'ta varlığını devam ettirebilmesi için kültür seviyesinin yükseltilmesi gerekirken, şimdiye kadar bu hedefe yönelik KATAK'ın okullaşma, köy kursları açma ve ilk tahsili mecburi kılma gibi girişimlerin hiçbirisini gerçekleştiremediği üzerinde durulmuştur.⁹⁷

Özerk yönetimin Kıbrıs Türk basını tarafından eleştirilmesi üzerine bazı KATAK üyeleri önerge hazırlayarak idare heyetine sunmuşlar ve "tevsi-i salahiyet" in (özerk yönetim) muhtariyet anlamına geldiğini belirterek bunun kabul edilemez gördüklerini belirtmişlerdir.⁹⁸

Dr. Küçük KATAK'tan istifa ettikten sonra *Halkın Sesi*'nde eleştiri oklarını KATAK üzerinde yoğunlaştırmıştır. Kıbrıs Türklerinin yıllardır çözüm bekleyen sorunlarının(maarif, aile kanunu, kadınların toplumdaki yeri vs.) yanı sıra muhtariyetin de kabulüyle kronikleşmeye doğru yol aldığını; bir kaç kişinin etkinliği altında bulunan KATAK'ın kurtarılıp asıl sahibi olan halkın malı haline dönüştürülmesinin önemine işaret etmektedir. Dr. Küçük'e göre, halka hizmet etmeyecek bir kurumun sonunun, daha önceki dernek vb. teşekküller gibi yok olup gitmek olacağı uyarısında bulunmaktadır⁹⁹

O dönemin aydınlarından Avukat C. M. Rifat, KATAK'ın kuruluş amacına uygun olarak hizmet etmediğine değinerek; idare heyetinin bu algıyı değiştirmek için iki hususu yerine getirmesini önermektedir. Önerilerinden birisi, Türkiye'ye ilhak talebinde bulunmak;

⁹⁵ KATAK konfederasyonunun bildirisinde ikinci sırada yer alan "tevsi-i salahiyet"le ilgili maddenin tamamı şu şekildedir: "Tevsi-i salahiyete muteriz değiliz; fakat memleketin yönetimini ekseriyetin eline verecek ve Türk azınlığının haklarını koruyamayacak olan herhangi bir idare şekline de taraftar değiliz." Bkz. Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s.37.

⁹⁶ *Halkın Sesi*, 22 Ocak 1944, sayı: 368.

⁹⁷ Kemal Rüstem, "KATAK ve Unutulanlar" *Halkın Sesi*, 17 Şubat 1944, sayı: 379.

⁹⁸ Önerge için bkz. *Halkın Sesi*, 15 Şubat 1944, sayı: 378.

⁹⁹ Dr. Fazıl Küçük, "Halkın Malı bir KATAK İstiyoruz", *Halkın Sesi*, 19 Şubat 1944, sayı:380.

diğeri toplanılan paraların Türklerin ekonomik olarak güçlenmesini temin için harcamak.¹⁰⁰

Söz gazetesinden Dr. İhsan Ali'nin KATAK'ı eleştirenleri milli ihanetle nitelemesi üzerine *Halkın Sesi*'nden Kıbrıslı müstear ismiyle yazılan yazıda; Dr. İhsan Ali'den KATAK hakkında yazılan yazılardan hangisinin yanlış olduğunu göstermesini; tevsî-i salâhiyetin muhtariyet olmadığı yönündeki iddialarının geçersiz olduğunu, bu tabirin muhtariyet anlamında kullanıldığını savunmaktadır.¹⁰¹ KATAK tenkitlerini ihanetle yaftalaması üzerine Dr. Fazıl Küçük de "Münekkit Hain-i Vatan mıdır?" başlıklı yazı ile Dr. İhsan Ali'nin sert tenkitlerine cevap vermekte ve haklı tenkitlerin bu şekilde haksız ithamlarla karşılanmasından üzüntü duyduğunu belirtmektedir. Dr. İhsan Ali'nin dört ay önce KATAK'ı kıyasıya tenkit edip, KATAK etrafında toplananları hayalperestlikle suçladığını hatırlatarak, şimdi aynı kişinin ateşli bir savunma ile herkesi vatan haini ilan etmesinin tutarsızlığına değinmiştir. Dr. İhsan Ali ve diğerlerinin KATAK'ın zamanında yanlış gördükleri hususları tenkit ederken şimdi, körü körüne müdafaaya geçmelerinin nedenlerini ise şöyle açıklamaktadır:

*"Bize öyle geliyor ki, Konfederasyon son kararları ile işlediği büyük hataların şimdi farkına varmış oluyor ve bütün cemaat hesabına zararlı, yüz kızartıcı maddelerini güya başkaları yapmış gibi göstermek açıkgozlülüğünde bulunuyor."*¹⁰²

KATAK, Kıbrıs Türk aydınlarının siyasi anlaşmazlıklarına rağmen, kısır çekişmeleri perde arkasında bırakıp Türk toplumunun gönlüne girebilme, onların seslerini Kıbrıs Adası'nın her yerine duyurma başarısını gösterebilmiştir. Ne var ki, bu başarısı Kıbrıs Türkü'nün geleceğine ışık tutacak siyasi hamleleri yapabilme gücünden uzak kaldığı için Kıbrıs Türk toplumunun özgürlük mücadelesinde tek şemsiye olma özelliğini kaybetmiştir. KATAK, Kıbrıs Türk toplumu için İngiliz İdaresi nezdinde yumuşak karın olarak Türkleri temsil etmeye devam etmiş; ancak Türklerin birlikte hareket etme becerisini göstermenin ötesinde dirayetli liderlere ihtiyacı olduğu gerçeği de ortaya çıkmıştır

¹⁰⁰ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s.44.

¹⁰¹ a.g.e., s.46.

¹⁰² *Halkın Sesi*, 9 Mart 1944, sayı: 388.

A.2. Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi

23 Nisan 1944 yılında kurulmuştur.¹⁰³ Dr. Küçük'ün evinde yapılan bir toplantı ile partinin kurulduğu ilan edilmiştir.¹⁰⁴ Dr. Fazıl Küçük'ün KATAK'tan istifa ettikten sonra KATAK'tan ayrılan ve umudunu kesen Türk cemaati mensuplarını bir araya getirdiği ve Kıbrıs Türk halkının var olma mücadelesinde lider arayışında artık insiyatif kullanmaya başladığı ilk oluşumdur. Parti genel sekreterliğine seçilen Dr. Küçük, partinin en yetkili yöneticisi olarak partinin kontrolünü elinde tutmuştur. Parti tüzüğünde başkanlığa yer verilmemiş, sadece sekreterlikle yetinilmiştir.¹⁰⁵ Yönetim kurulunda A. Pertev, Eczacı Münir, Faiz Kaymak¹⁰⁶, Siret Bahçeli gibi isimler yer almıştır.¹⁰⁷ Dr. Fazıl Küçük, partinin amacını şöyle açıklamıştır: "Bizim, yani bugün temelleri atılan partinin tek bir gaye ve tek bir hedefi vardır ki, o da kanuni ve meşru yollardan yürüyerek cemaatimiz için salah ve refah çarelerini aramaktır."¹⁰⁸ Dr. Küçük'ün uzun siyasi yaşam sürecinin çeşitli dönemlerinde kaleme aldığı anılarında ve makalelerinde öne çıkan söylemlerinde; Milli Parti'nin Kıbrıs Türk toplumunun adadaki var olma mücadelesini siyasi arenaya taşıyan bir oluşum olduğu dile getirilmekte ve buradan hareketle KATAK'ın kendisine yüklenen siyasi kimliği yansıtmadığına işaret edilmektedir.¹⁰⁹ Dr. Küçük, KATAK'ın kuruluşunda yer alan siyaseten pasif bir anlayışı benimsemiş gurubun politik açıdan bir veri üretmeyip, İngiliz idaresinin emrine amade bir tavır takınmasının kendilerini halkın ihtiyacına cevap verebilecek ölçekte bir siyasi parti arayışına sevk ettiğini belirtmiştir.¹¹⁰ Dr. Küçük partinin kuruluş toplantısında bunu şu cümlelerle dile getirmiştir:

"Hepimizin bildiği gibi 70 seneye garip bir zamandan beri ilk defa olarak Kıbrıs'ta 'milli ve siyasi bir parti' kurulmaya muvaffak olunuyor. İlk defa olarak cemaatin malı bir kurum meydana geliyor. Yine ilk defa olarak"

¹⁰³ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s.51.

¹⁰⁴ İsmail, 100 soruda, s. 36.

¹⁰⁵ Sayıl, *Dr.Küçük'ün Anıları*, s. 295.

¹⁰⁶ Faiz Kaymak, 1944 yılında kurulan Milli Birliğin oluşturulmasında önemli çabaları bulunmuş; 1957 yılına kadar Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu başkanlığı yapmış emekli bir öğretmendir.

¹⁰⁷ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 51. Ayrıca Bkz. İsmail, *100 soruda*, s. 36.

¹⁰⁸ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 49.

¹⁰⁹ Fazıl Küçük, *56 Yıl Süren Kavga*, s.80-81.

¹¹⁰ a.g.e., s. 81.

demokrasi denilen hürriyet ve adalet prensiplerinin üzerine dayanan yıkılmaz bir temel atılıyor."¹¹¹

Dr. Küçük'ün KATAK kurulurken en fazla rahatsız olduğu ve itiraz ettiği husus isim meselesidir. Yeni partinin adında üç kavrama (Türk, halk ve milli) yer vererek hem Türklük bağlamında hassasiyetini ortaya koymuş hem de yerlilik vurgusuyla halka yakın bir konum elde etmeye çalışmıştır. Dr. Küçük; Kıbrıs Türk toplumunun bu değerler etrafında kenetlendiği ve bu değerlere sahip çıktığı nispette varlığını devam ettirebileceği inancını taşımıştır. Kıbrıs'ta Türk toplumu İngiliz idaresi tarafından Müslüman cemaati olarak adlandırılmaktaydı. Dr. Küçük, yirminci yüzyıl öncesi dönemlerden kalma bu tanımlamanın Türk cemaatinin siyaseten kendisini ifade etmesi için yeterli olmadığını, bundan dolayı etnik vurgunun kaçınılmaz olduğu fikrini savunmaktaydı. Henüz partinin kuruluş toplantısında bu düşüncesini şu cümlelerle açıklamıştır:

*"Biz nasıl ki, Rum vatandaşlarımıza Yunan Hıristiyan deniliyorken bize de Türk Müslüman denilmesini; onlar nasıl ki mekteplerini, kiliselerini, aile kanunlarını tanzim etmeye salahiyyetler ise biz de aynı kanunların üzerimizde tatbikini istiyoruz."*¹¹²

Aynı konuşmada birlikte hareket etmenin önemini belirterek Türk toplumunun içinde mücadele ateşinin kıvılcımlarını çıkaracak şu ifadelere yer vermiştir:

*"Şu kadarına kaniyim ki bu cemaate ne belediye azalıkları ne de Kavanin"¹¹³ azalıkları refah getirebilir. Çünkü ekalliyetteyiz, çünkü her mecliste çoğunluğun verdiği kararlara tabi olmaya mecburuz; demek ki eğer birleşir tek bir kale haline gelirsek o zaman didişmemiz, uğraşmamızla istediklerimizi elde edebileceğiz."*¹¹⁴

¹¹¹ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 49.

¹¹² a.g.e., s. 50.

¹¹³ Kavanin Meclisi, İngiltere sömürgesi Kıbrıs'ta yasama organı olarak faaliyet gören yönetim aygıtıydı. Seçilmiş vekillerin yasa yapabilme hakları olmakla birlikte, üst makamlarca bu yasalar kaldırılabilirdi. Bkz. Sibel Akgün, "İngiltere'nin Sömürge Yönetim Sisteminin Kıbrıs'ta uygulanma Biçimi: Kavanin Meclisi", *Amme İdaresi Dergisi*, c. 45, Sayı 4, s. 73-93.

¹¹⁴ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 51.

Milli Parti programında, ele aldığı hedefleri arasında aşağıdaki toplum meselelerine yer vermiştir¹¹⁵:

- "1. Türk cemaatinin öteden beri hukukuna ve menfaatlerine mugayır olduğu için daima aleyhinde bulunup protesto ede gelmekte olduğumuz Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı ve herhangi bir muhtariyet-i idare şekline şiddetle muhalif bulunduğumuzu,
2. Rum cemaatinin resmi dini olarak 'Yunan Ortodoks' adı kabul edildiği gibi Türk cemaati için de Müslüman yerine 'Türk Müslüman' adının muameletta tanınması,
3. Aynı memlekette ve aynı idare altında yaşayan Rum cemaati gibi Türk cemaatinin de müstakil bir cemaat reisine sahip olması için lazım gelen kanun ve tertibatın yapılması.

Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'nin kuruluşu Kıbrıs Türkleri arasında takdirle karşılanmakla birlikte, sandalye ve şöhret tutkunlarının partide yer bulmaması için uyarılar da yapılmıştır. Parti kurucularından Faiz Kaymak, *Halkın Sesinde* yayınlanan yazısında partinin kuruluş amacına değinirken, kurdukları parti ile yeniden Türk halkının milli hislerini alevlendireceğini şu cümlelerle dile getirmektedir:

"Bu kudret milli şuuru, milli birliği meydana getirecektir. Elverir ki bu kuvveti harekete getirecek her şey hazırlanmış bulunsun. İşte bunları hazırlamak Milli Parti'nin vazifesi olacaktır."¹¹⁶

Milli Parti'nin kuruluşunun halkın üzerinde uyandırdığı yankılardan rahatsız olan odaklar, ki en başta KATAK, olumsuz propagandalar yaparak bir karalama kampanyasına girişmişlerdir. Başta Dr. Küçük olmak üzere parti üyeleri *Halkın Sesi* kanalıyla bu karalama kampanyasını boşa çıkarmaya çalışmışlardır. Milli Parti'nin KATAK gibi koltuk sevdalılarının yuvalandığı, ihtiras sahiplerinin kapıştığı bir kurum haline gelmemesi için ikazlarda bulunularak, kendi menfaati için milletin malı olan kurumları kullananların milli davaya ne denli zarar verdiklerinin KATAK örneğinde yaşandığına dikkat çekilmiştir¹¹⁷

¹¹⁵ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 52.

¹¹⁶ a.g.e., s. 53-54.

¹¹⁷ "Yaldızlı Sözlere Aldanmak Yok", *Halkın Sesi*, sayı: 413, 6 Mayıs 1944.

Dr. Küçük, "Yanlış Propagandalar"¹¹⁸ başlıklı yazısında Milli Parti'yi yalnızca ayrı bir siyasi hat olarak değil, üyelerinin yaşayış ve davranış tarzı bakımından da gücünü halktan alan, tek gayesi ve maksadı 'vatan ve millet sevgisi' olan bir kurum olarak ortaya koymakta ve "*Biz hiçbir zaman cemaat sırtından yükselmek, sivrilmek niyetinde olmadığımız gibi, kazancımızı da daima meşru yollardan arayan kimseleriz*" şeklinde kendilerini tanıtmaktaydı.

Milli Parti'nin kısa sürede tüm Kıbrıs'ta şubeler açarak çalışmalarına koyulması, KATAK mensuplarına yeni malzemeler sunmuştu. Toplumun bölündüğü ve parçalandığı propagandası her yerde dillendirilir olmuştu. Milli Parti'nin şube açılışlarında, çeşitli toplantılarda bu iddia ortaya atılıp iki partinin birleşmesi talebi ortaya konuluyordu. Bunun karşısında *Halkın Sesi* yazarları, tartışmayı parti-rejim ekseninde ele alarak çok partili sistemleri övmeye başlamış, modern toplumların ve demokrasilerin bir gereği olarak çoğulcu sistem savunulmuştur.¹¹⁹ Hali hazırda İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşmış, İtalya gibi tek partili faşist yönetimler yenilmiş ve de İngiliz ve Amerikan tipi "özgür" rejimlerin başarıları kanıtlanmıştı. Dolayısıyla, onlara göre ortada bir bölünme yoktu, bu bir gerekliliğin yerine getirilmesi idi. Tek partili sistemlerin hantallığını ve KATAK'ın bu zihniyeti yansıttığını söylemek de o yıllarda Muzaffer Gökmen takma adını kullanan *Halkın Sesi* yazarı Hikmet Arif Mapolar'a düşmüştü: "*Söylemesi ne kadar acı bir hakikattir ki bugün önümüzde şef olarak bulunmak isteyenler yıllardır bu cemaatin ensesinde sayıklamaktan başka bir şey yapmayanlardır*".¹²⁰ Dr. Fazıl Küçük de 20 Nisan 1944 tarihli *Halkın Sesi*'nde yayımlanan "Yanlış Şayialar" başlıklı yazısında "*güya biz Türk cemaatini ikiye ayırıyor, nifak kontağı sokuyormuşuz*" diyor ve şöyle soruyor: "*Birlik diye yalnız dudaklarında dolaştırdıkları bu güzel kelimeyi hayatlarında ne zaman tatbikat sahasına koymayı düşünmüşler veya teşebbüs etmişlerdir?*"¹²¹ Fazıl Küçük yazısının devamında giriştikleri işi bir arınma sürecine benzeterek, karşıtlarının iddialarının aksine, bu ayrılığı cemaati ikiye bölmek isteyenlerden silkinmenin yolu olarak gördüğünü

¹¹⁸ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 56.

¹¹⁹ Gös.yer.

¹²⁰ a.g.e., s. 57.

¹²¹ "Yanlış Şayialar", *Halkın Sesi*, sayı: 406, 20 Nisan 1944. Bkz. Osman Yıldız-Güven Arıklı, a.g.e., c. 3, s.94.

belirtiyor. Ayrıca savunulan diğer bir düşünce ise Milli Parti'nin KATAK'a karşıt olan değil, ona da güç katacak, enerjik bir parti olduğuydu. Bunun da bölünmek değil, bütün topluma faydalar sağlamak olduğunu savunmuşlardır.¹²²

Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi, etkin ve eylemli bir siyaset izliyor ve kendisine aktif üyeler edinebileceği kesimleri önemsiyordu. Bunların başında Kıbrıslı Türk öğrenci ve işçiler vardı. Dr. Küçük, aktif siyaset hayatının daha ilk yıllarında Türk öğrencilerin yaşadığı sorunlara eğilmiş ve Masum Millet Gazetesi'nde Türk ve yoksul öğrencilerin uğradığı haksızlıkları dile getirmişti.¹²³ Bu duyarlılık Milli Parti'de de devam etmiştir. Partinin toplantı kayıt defterine bakılacak olursa alınan ilk protesto kararlarından birisinin de bu konuda olduğu görülebilir. "9/5/44" tarihli karar, Viktorya Kız Lisesi öğrencilerinin Türk bayrağı ile resim çektirmelerinin okul müdürü tarafından engellenmesi¹²⁴ üzerine alınır:

*"Viktorya kız mektebinde müdire tarafından Türk bayrağına yapılan hürmetsizliğin 9 Haziran tarihli ve 2344 sayılı Söz Gazetesi'nde neşrini müteakip partimiz bu nahoş hareketi protesto etmeye karar vermiştir."*¹²⁵

Türk işçiler ise bir diğer dinamiği oluşturmaktaydı. Adadaki işçi sendikaları Rumların elindeydi ve her geçen gün Enosis düşüncesi bu kurumların içinde de kendini belirginleştirmeye başlamıştı. Rum sendikalarında sorunlarına çözüm bulamadıkları gibi bir de ayrımcılığa uğrayan Türk işçileri örgütsel bir arayışa girmiş, kısmi de olsa siyasallaşmışlardı. Dr. Fazıl Küçük'ün sekreterliğe seçildiği gün alınan diğer bir karar Türk işçileri ilgilendirmekteydi. Çalıştıkları iş yerlerinde Türk işçilerin usta başlığına terfi ettirilmemesi ve terfilerde ayrımcılığa maruz kaldığı tespitinden yola çıkan üyeler, bu konuda nüfus nisbetli bir istihdam için eylem fikrini kararlaştırmışlardır.¹²⁶ Buna ek olarak Dr. Küçük, yazılarında Türk işçilerinin sorunlarına sıkça değinmişti. Hatta bir yazısında Kıbrıs Türkü'nün kurtuluşunu Türk işçi ve çiftçilerinin kurtuluşuna bağlamıştır.¹²⁷

¹²² Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 56.

¹²³ a.g.e., s. 16.

¹²⁴ a.g.e., s. 57.

¹²⁵ Sayıl, *Dr.Küçük'ün Anıları*, s. 309-310.

¹²⁶ a.g.e., s. 308-309.

¹²⁷ Bkz. Yıldız-Arikli, a.g.e., s 95.

Yaptığı aktif siyaset sonucunda hızla güçlenen Milli Parti'nin, politika hattını oluşturan taleplerin genel bir durumunu, İngiliz Müstemlekeler Bakanı'nın Özel Temsilcisi olan Sir Cosmo Parkinson'un, 15 Ağustos 1944 tarihinde Ada'yı ziyareti sırasında, ona verilen ve *Halkın Sesi*'nde de yayımlanan dilekçede bulmak mümkündür.¹²⁸ Bu dilekçede Enosis reddedilip, olası bir çekilme durumunda Ada'nın Türkiye'ye bağlanması istenmiş ve olası bir muhtariyet fikrine karşı çıkılmıştır. Yine Milli Parti'nin en önemli mücadele başlıklarından biri olarak, Kıbrıs Türk Toplumunun fertlerine, onları diğer müslümanlardan ayıran Türk-Müslüman denilmesini; bir müftü tayinini; Türk Medeni Kanunu'nun Kıbrıs'ta aynen uygulanmasını; Şer'i Mahkemelerin Evkaftan ayrılmasını; Evkaf idaresinin Türkler lehine yeniden düzenlenmesini; ve son olarak da okul ve eğitim olanaklarının arttırılmasını talep etmişlerdir.

A.3. Kıbrıs Milli Türk Birliği

Kıbrıs Milli Türk Birliği, 23 Ekim 1949'¹²⁹da Kıbrıs Milli Türk Partisi ve KATAK'ın birleşmesi ile kurulmuştur. Bu tarihe gelene dek Kıbrıslıların kurumlarda birlik özleminin ifadesi olan sürece kısaca bakmamız yerinde olacaktır.

1946'ya yaklaşırken, Kıbrıs'ta bulunan Türk örgütlenmelerinin parçalı olması, değişik eylem ve söylem biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Oysa sayıca üstünlüğü olmayan Türk toplumunun yek pare bir biçimde hareket etmesi gerekliydi. Toplumun her kesiminden gelen bu isteğin sözcüsü Kıbrıs Türk İşçiler Birliği oldu. Onların önerisi üzerine 23 Aralık 1945'te, Kıbrıs Türk İşçiler Birliği, Milli Parti, Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği ve KATAK'ın katılımıyla oluşan Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği kurulmuştur.¹³⁰ Ancak daha ilk toplantısında KATAK ve Milli Parti arasındaki gerilim kendini belli etmişti.¹³¹ Kurumlar Birliği çekişmeler ve inatlaşmalar yüzünden kısa ömürlü olmuş ve 22 Kasım 1947'de dağılmıştır. Dr. Fazıl Küçük, birlik dağılmadan önce kaleme aldığı "Zavallı Birlik ve Beraberlik"¹³² başlıklı yazısında İşçi Birliği'nin teklifini samimi buldukları için

¹²⁸ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 58.

¹²⁹ a.g.e., s. 71.

¹³⁰ a.g.e., s. 60.

¹³¹ a.g.e., s. 61.

¹³² "Zavallı Birlik ve Beraberlik", *Halkın Sesi*, 3 Mayıs 1946, sayı: 975. Yıldız-Arıklı, a.g.e., c. 2, s. 529-530.

tereddütsüz kabul ettiklerini belirttikten sonra, "birlik ve beraberlikçiler" dediği KATAK ve Çiftçiler Birliği'nin Kurumlar Birliği'nden çekilmesini keskin bir dille eleştirmişti. Kurumlar Birliği'nin dağılmasını izleyen üç yılda her kurum kendi çalışmalarına devam etmiştir. Fakat bu süreçte bütün mücadele örgüt ve insanların gizli gündemi birlik meselesi olmuştur. Bunun nedenlerini aynı süreçte ortaya çıkmış olan II. Dünya Savaşı'nın sonuçları üzerinden üç başlık altında toplamak mümkündür:

1. Savaşa katılmadığı için Türkiye'nin dünya kamuoyunu belirleyen devletler gözünde itibar kaybetmesi ve yaptırım gücünün zarar görmesi.
2. Savaş sonrası 10 Şubat 1947'de İtalya ile Yunanistan arasında Paris'te imzalanan barış antlaşması sonucu On İki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi.¹³³
3. "Özgür Dünya"nın liderliğinin Birleşik Krallıktan ABD'ye geçmesinin bir sonucu olarak İngiltere'nin çekilerek Ada'yı Yunanistan'a bırakma tehlikesi.

Savaş sonrası değişen konjonktür Yunanistan'ın lehine çalışıyordu. Kıbrıs Türklerinin birliğe ve birlikteliğe acil olarak ihtiyacı vardı. Bu ihtiyacı Rauf Denktaş şöyle ifade etmektedir:

*"Bizi kurtaracak tek kuvvetin birleşmiş ve bağlanmış bir Türk Cemiyeti olduğuna inanmış bulunanlar çok vardır. Bu düşüncede bulunanların fikirlerini işgal eden tek düşünce 'Paylaşamayacak neyimiz vardır ki kurumlarımız birleşemiyorlar?' sualıdır."*¹³⁴

Denktaş yazısının devamında açıkça Milli Parti ve KATAK'ın tek bir isim altında birleşmesini talep ediyor.

Nihayet 1948 yılının sonbaharında, Kıbrıs Türk Öğretmenler Kurumu, halkın talebine kendini vekil kılarak bu iki partiyi birleşme görüşmeleri için Kardeş Ocağı'nda bir toplantıya davet ediyor. Toplantı kuşkucu olduğu kadar olumlu da geçiyor. Ancak bu birleşmenin süreç içerisinde olgunlaşması kararı alınıyor ve beklemeye geçiliyor.¹³⁵

Bir yıl sonra Kıbrıs Okullarında Yetişenler Cemiyeti tarafından yine Kardeş Ocağı'nda olmak üzere bir davet çağrısı daha yapılıyor. Beklenen birliğe giden yol 8 Eylül tarihli bu

¹³³ O tarihlerde dünya ve Kıbrıs meselesinin genel bir değerlendirmesi için bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 529.

¹³⁴ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 69.

¹³⁵ a.g.e., s. 68-69.

toplantıdan geçiyor. Toplantı sonucu KATAK ve Milli Parti'nin birleşmesi konusunda karar alınarak, birlik 23 Ekim'de gerçekleşiyor. Toplantıyı bir öncekinden ayıran özelliği ise, bu toplantıya Türkiye'den de katılımın gerçekleşmiş olması idi. Türkiye'de yaşayan Kıbrıslılardan Doç. Dr. Derviş Manizade ve Mehmet Ali Pamir'in¹³⁶ yanı sıra Turancı çevrelere yakınlığı olan Nevzat Karagil¹³⁷ de hazır bulunmuştu. Bu da göstermekteydi ki Türkiye, Kıbrıs meselesinde kendini daha aktif bir şekilde gösterecekti. Dr. Küçük de bir makalesinde birliğin gerçekleşmesini değerlendirirken, durumu "Ankara ve İstanbul'un teklifi", "Ankara ve İstanbul'un takdir ettiği" gibi ifadelerle isimlendirmiştir.¹³⁸ Burada kastedilen bu şehirlerdeki Kıbrıs Kültür Dernekleri'dir. Ancak bu dernek çevrelerinin Türk politikacılarıyla iç içe olduğunu unutmamak gerekir. Bir iddiaya göre ise Türkiye'nin bu davranışının arkasında İngilizlerin de teşviki bulunmaktaydı. Bunun bilinen bir gerçek olduğunu ileri süren Niyazi Kızılyürek, Alparslan Türkeş'ten şu sözleri alıntılanmaktadır:

"Belki İngilizlerin de teşviki var, tavsiyesi var. Fakat asıl rahmetle anmamız icap eden Sedat Simavi Bey. O tek başına kendi gazetesinde bu meseleyi bayrak yapıyor. Diyor ki 'Kıbrıs Türkiye için çok önemli bir konudur. Kıbrıs Türkiye'nindir. Türklere aittir.'"¹³⁹

Kıbrıs'ın Türk olduğu sloganı ve Türkiye'ye bağlanma talebi ile zaten aday elinde tutan İngilizlerin teşviki fikirleri ilk bakışta çelişkili gibi görülse bile durum böyle değildi. Hepsinden önce dünya kamuoyunda Kıbrıslı Türkler Ada'nın azınlığıydı. Bu talep gerçekleşebilecek bir durum değildi. Aksine Yunanistan'da Enosis düşüncesi bütün toplumu ele geçirmişti. 1950'de yapılan bir referandumda Yunan halkının yüzde 95,73'lük bir oranla Enosis'ten yana oy kullanması bile bunun ispatı olmaktaydı. II. Dünya Savaşı sonrası Yunanistan'ın ABD'ye bağımlı bir hale gelmesi de İngilizlerin Ada'daki çıkarlarını tehlikeye sokuyordu. Yani "Kıbrıs Türktür" sloganı sömürgeci hükümetin, Enosisçilere karşı kullanabileceği bir anti-tez olabilirdi. Böylelikle Kıbrıs Yunan olamayacak, statüko devam edecekti.¹⁴⁰ Bütün bunlara rağmen inkar edilemeyecek olan husus, birleşme ile

¹³⁶ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 69.

¹³⁷ Kızılyürek, *a.g.e.*, s 231.

¹³⁸ Sayıl, *Dr.Küçük'ünAnıları*, s. 337.

¹³⁹ Kızılyürek, *a.g.e.*, s 233.

¹⁴⁰ *a.g.e.*, s 232.

Kıbrıslı Türklerin bir ihtiyaç halinde talep ettikleri temenni gerçekleşmişti. Sürecin temel insiyatifi onlarda ve onların kurumlarında olmuştur.

KATAK'ın yıllarca toplumu bölmekle suçladığı ve birlikte hareket etmekten kaçındığı Milli Parti ile bu kadar çabuk birleşmeye yanaşmasında yakın zamanda sağlık sorunları sebebiyle istifa eden başkanları İzzet Bey'in yerini Av. Fadıl Korkut'un almış olması da etkili olmuş olabilir. Fadıl Korkut'un 8 Eylül Kongresi'nden önce parti kurulunu toplama zamanı olamamış, şahsı adına birlikten yana bir tutum belirtmişti.¹⁴¹ Çiftçiler Birliği ise yeni partide temsil edilmek istememiş, dolaylı bir bağ ile bağlanmayı önermişlerdi.¹⁴² Bu tutumun sebebi mesleki birlikleri siyasi partilerden özerk kılmaktı.¹⁴³ İşçiler Birliği'nin katılım talebinde bulunmasına rağmen mevcut sendikalar kanununun buna izin vermemesi bir çatı yapılanmasını akıllara getirmişti. Böylece 8 Eylül günü hayat bulan bir kurum daha olmuştu. Bu kurum Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'dur. Bu kurumun kurulması ile Kıbrıs Türkleri tek bir siyasi kuruluşla temsil olanağı bulmuştu.¹⁴⁴

23 Ekim günü yapılan Kongre'de her iki parti, "Kıbrıs Türktür Partisi" adıyla birleşmiş ve on beş günlük bir yapılanma süreci tanınmıştır. Parti gerçek adı olan Kıbrıs Milli Türk Birliği adını 6 Kasım 1949'da alacaktı. Dr. Fazıl Küçük bu gelişmeyi "*28 Kasım 1948*¹⁴⁵ *kadar parlak ve sevinç verecek bir gün*" olarak ortaya koyarken, birliğin önemini "*.. bize verilen bu son fırsat da, elden gidecek olursa bundan böyle baş kaldırmamız, yolumuzu bulmamız mümkün olmayacaktır*" diyerek de uyarıyordu.¹⁴⁶ Fakat Birlik, 14 Mayıs 1950'de Mehmet Necati Özkan tarafından kurulacak olan Milli Birlik İstiklal Partisi'yle muhalifine kavuşacaktı. Bu kesim İstanbul ve Ankara'dan Birlik Kongresi için gelen heyetlerce de ziyaret edilmiş, ancak ikna edilememişti.¹⁴⁷

¹⁴¹ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁴² *a.g.e.*, s. 70.

¹⁴³ Derviş Manizade, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, KTKDİB Yayınları, İstanbul, 1975, s. 241-242.(bundan sonra Manizade Kıbrıs)

¹⁴⁴ *a.g.e.*, s.243.

¹⁴⁵ Enosis faaliyetlerinin yoğunlaşması üzerine 28 Kasım 1948'de Selimiye Meydanı'nda yapılan on bin kişinin katıldığı büyük mitingden bahsediliyor. . Bkz. İsmail, 100 Soruda, s. 35.

¹⁴⁶ Sayıl, *Dr.Küçük'ün Anıları* s. 336-337.

¹⁴⁷ "Gayemiz", *Halkın Sesi*, 23 Kasım 1949, sayı:2113. Bkz. Yıldız-Arikli, *a.g.e.*, c.2, s. 528.

A.4. Kıbrıs Türktür Partisi

Kıbrıs sorunu, Türkiye kamuoyuna 1950'lerin başında girmiştir. Bunda en büyük pay kuşkusuz köşe yazılarında Kıbrıs konusuna yer veren Hürriyet Gazetesi sahibi Sedat Simavi'nindir. Sedat Simavi 1951 yılında yazdığı ve hükümeti pasiflikle suçladığı yazılarla Kıbrıs'ı ulusal bir dava haline getirmiş ve "Kıbrıs Türktür" kampanyasını başlatmıştır. Kampanya Kıbrıs'ta yaşananlara bağlı olarak artarak güçlenmiş, 1954'te Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nun öncülüğünde Türkiye'nin her yerinde Kıbrıs Komiteleri kurulmuştur. Bunlardan bir tanesi diğerlerini de etkileyip kendi ismini verecek olan "Kıbrıs Türktür Komitesi" olacaktır. Komite üyeleri Dr. Hüsamettin Canöztürk, Orhan Birgit, Ahmet Emin Yalman, Dr. Ziya Somer, Nevzat Karagil, Kamil Önal ve gazeteci Hikmet Bil idi.¹⁴⁸

1 Nisan 1955'te EOKA'nın ilk eylemlerine başlamasıyla Türkiye'deki Kıbrıs ilgisi daha da artmış ve bu günlerde Kıbrıs Türktür Cemiyeti başkanı Hikmet Bil Kıbrıs'a gidip Dr. Fazıl Küçük'le görüşmüştür.¹⁴⁹ Bu görüşmeden sonra Kıbrıs Milli Türk Birliği ismini Kıbrıs Türktür Partisi olarak değiştirmiştir. 17 Temmuz 1955 günü düzenlenen kongreden sonra kongre başkanı olan Av. Osman Örek *Halkın Sesi*'nde bir bildiri kaleme alarak durumu ilan etmiştir.¹⁵⁰ Bildiriye göre Dr. Fazıl Küçük Genel Başkan seçilmiş ve nizamnameyi yazmak için sekiz kişilik bir komisyon oluşturmuştur. Ayrıca konferans çağrısı üzerine Londra'ya gidecek olan Dr. Küçük'ün Kıbrıs'taki vekaletine de Faiz Kaymak'ın seçildiğini belirtiyor.

Partinin isim değiştirmesinin nedenleri arasında EOKA faaliyetleri dışında, dünyada sömürgeciliğin ortadan kalkmaya başlaması ve ABD tarzı ekonomik bağımlılık formüllerinin uygulamaya koyulması da etkili olmuş olmalı. Bu tarihi kapsayan on yıl içinde bağımsızlık hareketleri uç vermişti. Bunların en fazla etkilediği ülke kuşkusuz İngiltere idi. Bunun dışında bu faaliyetleri fırsat bilen Sovyet hükümet adamları bu hareketleri kendi rotalarına çekerek kendilerine bağlaşıklar kazanma uğraşına girmişti. Çin Devrimi ve diğer Sovyet yanlısı kurtuluş hareketleri, kapitalist dünyayı düşünmeye itmişti. Bu yıllar sömürgeciliğin görünmez bir biçimde uygulandığı, ekonomik bağımlılık

¹⁴⁸ İsmail, *100 soruda*, s. 42.

¹⁴⁹ Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 238.

¹⁵⁰ "Pazar Günkü Toplantı", *Halkın Sesi*, 26 Temmuz 1955, s.1; bkz. Sayıl, *Dr.Küçük'ün Anıları* s. 354.

dönemine girildiği bir sürece tanıklık etmekteydi. İşte İngiltere Londra Konferansı çağrısını bu konjonktürde yapmıştır. Bu görüşmelere en az Enosis kadar üst bir taleple gidilmeliydi ki, en olumsuz durumda dahi statüko devam etsin. Bu amaçla Menderes, Kıbrıs Türktür komitelerinin yaygınlaşması için komite üyeleriyle görüşüyor ve sonrasında 24 Ağustos 1955'te Liman Lokantası'nda Türkiye'nin Kıbrıs politikasını Dünyaya açıklıyordu.¹⁵¹

Parti toplantı tutanaklarına baktığımızda çalışmaların en başında tedhişçiliğe karşı mücadele olduğunu görüyoruz.

*"İlk söz alan Parti Başkanı Fazıl Küçük, bugünkü toplantının esas gayesinin adada hüküm süren tedhişçilik dolayısıyla Türk köyleri ile ekaliyette (azınlıkta) bulunduğumuz köylerdeki Türk halkının her türlü tecavülden masum bulundurulması için gerek Kıbrıs Valileri (eski ve yeni) gerekse Lefkoşa Komiseri (İngiliz), Polis Başkumandanı ve ilgili makamlarla yaptığı temaslari misaller vererek açıklamış ve delegelerin bu hususta kanaat ve düşüncelerini ima etmiş, partinin esaslı şekilde teşkilatlanıp, kazalardaki teşkilâtların tam salâhiyetle çalışması zamanının geldiğini belirtmiştir."*¹⁵²

B. Direniş Örgütleri

B.1. Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği (KITEMB)

EOKA faaliyetlerine karşı 1955'te Dr. Fazıl Küçük tarafından oluşturulduğu düşünülen yeraltı direniş örgütüdür. Ancak hem kuruluş tarihi, hem kurucusu, hatta ismi bile tartışmalı bir yapılanmadır. Örgütün kuruluş belgelerinin gizli tutulması¹⁵³ nedeniyle temel kaynaklar anıları ve bir kaç bildiriye geçmemektedir. Örgütün adı da bazı kaynaklarda farklı olarak anılmaktadır. Bu kaynaklarda KITEMB'in açılımı "Kıbrıs İlk Türk EOKA'ya Mukavemet Birliği" ya da "Kıbrıs İlk Türk EOKA'yla Mücadele Birliği" olarak da geçmektedir. Aynı durum örgütün kısaltması için de geçerlidir; KITEMB veya KİTEMB

¹⁵¹ Kızılyürek, *a.g.e.*, s 239.

¹⁵² Sayıl, *Dr.Küçük'ün Anıları*, s. 366.

¹⁵³ Ahmet C. Gazioğlu, *Direniş Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı dizisi 4. Kitap, Lefkoşa, 2000, s. 2.

olarak da yazıldığı rivayet edilmektedir.¹⁵⁴ Üyelerini ve kurucularını EOKA'nın tedhiş faaliyetlerine karşı çıkan liselilerden aldığı da bu söylemlere eklenebilir. Ancak genel kabul gören görüşe göre, söz konusu örgüt 1955 Temmuz'una kadar varlığını korumuştur ve karargah olarak Dr. Küçük'ün Girne Caddesindeki kliniğini kullanmıştı.¹⁵⁵ Gazioğlu'nun, Sayıl'dan aktardığına göre "Dr. Küçük, güvendiği kişileri, muayene odasındaki küçük bayrak önünde yemin ettirerek, örgüte üye yapardı.¹⁵⁶ Bu görüşe göre örgüt daha sonra VOLKAN'a, 1957'de de TMT'ye dönüşecekti. Anlaşılan şu ki Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği merkezileşmiş ve tüm Kıbrıs çapında güçlü eylemler yapan bir örgütten ziyade Kıbrıs Türklerinin oluşturduğu savunma, haberleşme amaçlı mahalli bir gruplar bütünüdür. Bu konuda Dr. Fazıl Küçük de her hangi bir anı veya metin kaleme almamıştır. Ayrıca belirtilmelidir ki, Kıbrıs Türkleri kendi başlarına silahlı bir örgüt teşkil etmek yanlısı değillerdi. TMT ile ilgili anılarında Rauf Denктаş, Kıbrıslı aydınların konu ile ilgili genel yaklaşımını özetlemektedir:

"...Dr. Burhan Nalbantoğlu'yla konuştum. Silah işini Türkiye'ye havale etmek gerekir... Bu iş bu memlekette şahsi ihtirasların aleti olur... Kontrol edemeyiz ve zaten bu işi biz bilmeyiz. Bu işi ya Türkiye'ye mal ederiz ve Türkiye bizi örgütler, böylece Türkiye'ye karşı da sorumluluk içinde bu işi yürütürüz veya böyle başıboş bir yeraltı teşkilatı kurarsanız bilirsiniz ki ben yokum..."¹⁵⁷

KITEMB, bir örgütten ziyade bir toplumun ruh haline ve arayışına; bu arayışa kendince çare üretmek için yaptığı çabalara ortak bir isim bulma amacına denk düşüyor gibi görünmekte. Nitekim yine Gazioğlu'nun aktardığına göre Rauf Denктаş "(...) Sayıl'ın *Halkın Sesi* gazetesini bürosunda kurulduğunu ileri sürdüğü KITEMB adlı örgütü hiç duymadığını(...)" söylemiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Ulvi Keser, "Çılgın Türkler Kıbrıs Kitabı Üzerine Eleştirel Bir Bakış", *History Studies: International Journal of History*, c. 4, sayı 2, 2012, s. 8.

¹⁵⁵ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 3.

¹⁵⁶ *Gös.yer.*

¹⁵⁷ Erten Kasımoğlu, *Eski Günler, Eski Defterler*, Lefkoşa, 1986, s.77.

¹⁵⁸ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.3.

B.2. Volkan ve 9 Eylül Cephesi

TMT'nin temellerini oluşturan VOLKAN, 1955'in Temmuz ayında Dr. Fazıl Küçük tarafından kurulmuştur. VOLKAN'ın açılımı olarak bazı kaynaklarda "Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye" olarak geçmektedir.¹⁵⁹ Örgütün başına Şakir Özel'i getiren Dr. Küçük, yardımcılığına da Selçuk Volkanlar'ı (Hüseyin Selçuk Osman) atamıştır. Üçüncü bir yönetici olarak İngiliz ordusunda görev yapmış olan Kemal Mişon da örgüte dahil edilerek faaliyet başlatılmıştır.¹⁶⁰ VOLKAN'la ilgili diğer bir iddia ise TMT kurucusu Kemal Tanrısevdi'ye aittir. Ona göre VOLKAN, Ulus Ülfet'e dayanan, İngiliz polis amirlerinin teşvikiyle oluşturulmuş, etkisiz bir yapılanmaydı. Amaçsız bir terör uygulayarak Rumlara İngiliz polislerinin kendilerini koruduğu mesajı verilmek isteniyordu.¹⁶¹ Bu ileri sürülen sava EOKA'nın lideri Grivas'ın anılarında da rastlanılmaktadır:

*"Gizli yeraltı örgütü Volkan'daki gençlerin çoğu yardımcı polis gücüne mensupturlar ve hangi kapasitede hareket ederlerse etsinler, silahlarını savunmasız Rumlara karşı kullanmakta tereddüt etmiyorlardı. Böylece hem terörist hem de polis gibi hareket etmekteydiler. İngilizler için bundan daha uygun bir durum bulunulamazdı."*¹⁶²

Tanrısevdi'ye ise bunu düşündürten iki olgudan ilki Selçuk Volkanlar'ın o sıralar İngiliz polis komutanına Türkçe dersi vermesi; diğeri ise 1957'de bomba imal ederken hayatını kaybeden Ulus Ülfet'in VOLKAN'ın ilk üyelerinden oluşuydu.¹⁶³ Konuya açıklık getirmek için öncelikle belirtilmesi gereken nokta gizli bir örgütün doğuşunun belli bir nesnellik gerektirmesidir. Kuru bir teşvik ve basit bir amaçla ortaya gizli bir örgütün çıkması akılcı görünmemektedir. KITEMB'in varlık koşullarında olduğu gibi VOLKAN'ın varoluşunda da toplumun, onun en dinamik kesimi olan gençlerin EOKA gibi hareketler karşısında

¹⁵⁹ Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası*, s. IX.

¹⁶⁰ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.3.

¹⁶¹ *a.g.e.*, s.2.

¹⁶² Sibel Akgün, "Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Mücadelesinde TMT Öncesi Kurulan Direniş Örgütlerinin Yeri", I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildirileri Kitabı I, Yay. Haz. Doç. Dr. Ulvi Keser, 2008, s.161-162.

¹⁶³ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.4.

savunmanın bir adım daha ötesinde bir şeyler yapma ihtiyacı açıkça görülmektedir. Kaldı ki, hangi nedenle kurulmuş olursa olsun VOLKAN, Dr. Küçük ile anılmış ve TMT'ye de zemin oluşturmuştur. VOLKAN ve Dr. Küçük'ün ilgisiyle ilgili Denктаş'ın anılarından şu bilgiyi ediniyoruz: "O günlerde VOLKAN örgütü, bir gösteri yürüyüşü düzenlediğinde halk coşku ile Dr. Küçük'ün evinin önüne gelir, Dr. Küçük dışarı çıkar, '*Hakkımız korunacaktır, Türkiye vardır,*' diye onları sakinleştirirdi."¹⁶⁴ VOLKAN taraftarları muhatap ve liderleri olarak Fazıl Küçük'ü görüyorlardı.

İlk bildirisini Eylül 1955'te gizlice dağıtan VOLKAN, bu bildiride Türk toplumunun Enosis ve EOKA'ya karşıtlığını, Taksim ve Türkiye'ye bağlanma talebini dile getirmiştir ve beş ay içinde 60-70 kişiye ulaşmıştır.¹⁶⁵ Ancak VOLKAN merkezileşmiş nizami bir mücadele örgütü olamamıştır. Daha çok bölgesel faaliyetlerde etkili, dağınık ve gittikçe anonimleşen bir büyümeye sahip olmuştur. Eylem içinde bulunmak isteyen gençler bu ismi kullanmışlardır. Bu aslında direniş hareketlerinde görülen içten gelen gücün süreci yürütmesiyle ilgiliydi. İsmet Kotak, VOLKAN'lı dönemden şöyle bahsetmektedir. "*TMT'den önce bir ara VOLKAN ismini kullandık. Lefkoşa'da bir hareketlenme vardı. VOLKAN'ı bir teşkilat olarak kuralım ve bütün adayı birleştirelim gibi bir niyet vardı ama başarılamadı.*"¹⁶⁶ Görüldüğü üzere Kotak ve arkadaşları VOLKAN'ı bir isim olarak görmüşlerdir. Bu da VOLKAN'ın kendisini bir teşkilat olarak değil, bir hareket olarak var ettiğini gösteriyor. Bu durumu Yılmaz Bora ise şöyle aktarıyor:

*"Zira geçmiş olayları incelediğimiz zaman Rum'un uzun vadeli bir mücadele içerisine girdiğini görürüz. İşte bu aşamada tabii Türk tarafında, 9 Eylül, VOLKAN ve Kara Çete gibi örgütler de Kıbrıs Türk halkını savunmak için kendiliğinden oluşmuş mahalli kuruluşlar olarak ortaya çıkar."*¹⁶⁷

Üyelerinin gönüllülerden oluşması ve kendi dinamiğinin olması kuşkusuz büyük bir güç ve tecrübe birikiminin oluşması için faydalı olmuştur. Ancak Denктаş gibi toplumun önde

¹⁶⁴ Mütercimler, *a.g.e.*, s. 80.

¹⁶⁵ Sibel Akgün, *a.g.b.*, s.157.

¹⁶⁶ Ali Satan - Erdoğan Şentürk, *Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 182.

¹⁶⁷ *a.g.e.*, s. 304.

giden liderlerini o dönem için silahlı bir gizli örgüt fikrinden soğutan da bu gücün kontrolsüzlüğü olsa gerek.

VOLKAN, Dr. Fazıl Küçük'ün desteği ile kurulmuş ve mücadele sahnesinde yerini almıştı. Bildirileri *Halkın Sesi* aracılığıyla duyurulmuş ve çekirdek yapısı Dr. Küçük tarafından belirlenmişti.

İlerleyen yıllarda VOLKAN üyesi gençler, bu örgütü yalnız bildiri dağıtmakla suçlayıp yeni arayışlara gireceklerdi. Bu arayışın sonucu 9 Eylül Cephesi oluşturulacaktı. TMT kurucusu Dr. Burhan Nalbantoğlu'nun desteğiyle örgütün başına geçirilen kişi Ulus Ülfet olacaktı. 9 Eylül isminin İzmir'in kurtuluşunun ve Lefkoşa'nın fethinin tarihi olması tercihi açıklamaktadır. 9 Eylül'ün yöneticileri ses getirici bir bombalama eylemi ile örgütü duyurmak istemişlerdi. Ancak bu hiçbir zaman gerçekleşemedi. Çünkü, Ülfet ve üç arkadaşı 31 Ağustos 1957'de bir evde bomba imali yaparken hayatlarını kaybetmişlerdir. Böylelikle 9 Eylül Cephesi'nin serüveni, İngilizce ve Türkçe beş-on bildiri dağıtımı ile son bulmuştur.¹⁶⁸

B.3. Türk Mukavemet Teşkilatı

Kıbrıs Türk toplumun mücadele tarihinin en önemli parçalarından birini teşkil eden Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kuruluşu bazı kaynaklarda 26-27 Kasım 1957¹⁶⁹, resmi kaynaklarda ise 1 Ağustos 1958 olarak geçmektedir. Bu karışıklığın nedeni, ise dönemi yansıtan kişilerin TMT'nin kuruluş sürecindeki farklı evreleri kuruluş olarak kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. "TMT'nin asıl kuruluş günü 26-27 Kasım 1957'dir"¹⁷⁰ Şöyleki; Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi 23 Kasım gecesi buluşup bir şeyler yapmak gerektiğini kararlaştırıyorlar. Böylece bir bildiri kaleme alınıp dört gün sonra dağıtılıyor. Birinci tarih buradan geliyor. İlk bildiri, ilk eylem olarak görüldüğünden kuruluş tarihi kabul ediliyor.¹⁷¹ Resmi olarak kabul gören 1 Ağustos 1958 tarihi ise Dr. Küçük'ün de TMT'nin kurucusu olarak gördüğü Rıza Vuruşkan'nın Kıbrıs'a gelişini temel alıyor. Bununla ilgili olarak TMT üyesi Aydın Sami, bir röportajda şu bilgiyi aktarıyor:

¹⁶⁸ Sibel Akgün, *a.g.b.*, s.166-167.

¹⁶⁹ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.15.

¹⁷⁰ Gös.yer.

¹⁷¹ *a.g.e.*, s. 8.

"(...)Sancak olarak üç öneride bulunduk. Birinci öneri, Adnan Menderes hükümetinin TMT'nin kurulması ile ilgili Bakanlık Kurulu'nun karar tarihi idi.

"İkinci öneri, TMT'yi kurmakla görevlendirilen Subay'ın Kıbrıs'a gelişi ve İş Bankası'nda Müfettiş olarak göreve başlama tarihi idi.

"Üçüncü öneri ise, TMT'nin ilk eylem tarihiydi."¹⁷²

İkinci öneri kabul bulmuş ve kuruluş olarak Rıza Vuruşkan'ın İş Bankası'nda göreve başlaması esas alınmıştır.

Tanrısevdi, TMT'nin sömürge yönetimince yasa dışı ilan edildiği 23 Temmuz 1958 tarihini göstererek, Kasım 1957'den daha önce teşkilatın faaliyet içinde olduğunu vurgulamaktadır. Anlaşıyor ki 27 Kasım'da kurulan TMT; VOLKAN, 9 Eylül Cephesi ve Kara Çete gibi bir pasif direniş örgütüdür. Türkiye'nin konuya el atmasıyla beraber ortaya silahlı ve tam teşekküllü bir TMT çıkmaktadır. Bu durumu Rıza Vuruşkan notlarında şöyle doğrulamaktadır: "*Heyecanlı değilim desem, yalan. Bu gün, Kıbrıs'ta gizli Mukavemet Teşkilatını organize etmek üzere görevlendirildiğim ve adaya gideceğim bildirildi.*"¹⁷³

B.3.1. Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Genel Yapısı

TMT nasıl bir Dünya ve Kıbrıs'ta hangi ihtiyaçlarla doğuyor? Bazı maddeler halinde koşulları sıralayacak olursak;

1. Ülkeler arasında dünya liderliği İngiltere'den ABD'ye geçmiş, bloklar arası soğuk savaş başlamıştı,
2. Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası oluşan üzerindeki olumsuz etkileri gidermiş, dünyadaki kamplaşmada yerini almıştı,
3. Eskisinden farklı olarak İngiltere, Kıbrıs'tan kurtulmak istemekteydi, bunu fırsat bilen Yunan tarafı her fırsatta Enosis'i uluslararası kamuoyunun önüne çıkarmaktaydı.
4. EOKA'nın Türklere yönelik terör eylemleri gittikçe artmıştı.

Bu koşullar altında hali hazırda varlıklarını sürdüren yerel direniş örgütleri yetersiz ve dağınık görülmekteydi. Nitekim, TMT ilk bildiriyle "*Volkan, 9 Eylül Cephesi ve buna benzer teşkilatları lağvettiğini* belirtip, amaçlarını sıraladıktan sonra Kıbrıslı Türkleri

¹⁷² "Aydın Sami ile Konuştuk", *Kıbrıs Mektubu*, Eylül-Ekim 2010, c. 23, No: 5., s. 20.

¹⁷³ Gazioğlu, *a.g.e.*, s.20.

teşkilata destek olmaya çağırılmıştı.¹⁷⁴ Dağınık ve organize olmayan direniş örgütlerini birleştirme çabası ile Kurtuluş Savaşı dönemi Türkiye'sindeki Kuva-i Milliye'yi çağrıştıran TMT şu amaçlarla faaliyetlerini sürdürmüştür¹⁷⁵:

1. Kıbrıs Türklerinin mal ve can güvenliğini sağlamak,
2. Enosis ve bu amaca hizmet eden terör eylemlerine karşı koymak,
3. Türklere yapılacak saldırıları geri püskürtmek,
4. Türk toplumunun birlik ve bütünlüğünü tehdit eden komünizme karşı mücadele etmek,
5. Rumlara ve İngilizlere karşı Türkler'in haklarını savunmak
6. Anavatan Türkiye ile sıcak ilişkileri ve Kıbrıs Türk toplumunun Anavatana bağlılığını sürdürmek.

TMT'nin üyelerini gönüllüler oluşturuyordu. Bu gönüllülerin birçoğu VOLKAN'dan devralınmıştı. Hatta Denктаş şu sözleriyle TMT'yi VOLKAN'ın yerine geçen bir mücadele aracı olarak ortaya koyuyor:

*"TMT, Kıbrıs Türk Toplumunun ilk mukavemet teşkilatı değildir. Ancak, ilmi esaslara göre teşkilatlanan, hedefi tayin edilmiş, bilinçli bir politika izleyen ve devamlılık kaydeden ilk kurtuluştur. Tamamen amatör gönüllülerden meydana gelmiş Volkan'dan ulusal vazifeyi devralarak kısa bir zamanda Kıbrıs Adası sathına yayılmış, kök salmıştır."*¹⁷⁶

Ağustos 1958'de ana düzeyde yöneticiler Türkiye Genel Kurmayı tarafından seçilmiş ve gönderilmişti. Sonraki dönemde de Türkiye'den subay ve astsubaylar Kıbrıs'a gelmişti.¹⁷⁷ Bunların eğitim ve komuta kademelerinde görev yaptığı anlaşılıyor. Teşkilat, silahlı faaliyetlerde bulunacak üyelerini ise öğrenciler arasından seçiyordu. Bu çabada en büyük emeğin Türk öğretmenlerinde olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷⁸ Öğretmenler TMT'ye katılan

¹⁷⁴ a.g.e, s.9.

¹⁷⁵ İsmail, *100 soruda*, s. 46.

¹⁷⁶ Aktaran Ayhan Cankurt, "Kıbrıs Türkü'nün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006, s. 44.

¹⁷⁷ Anlatan Yılmaz Bora, Satan - Şentürk, a.g.e., s. 309.

¹⁷⁸ Anlatan Metin Aybars, Satan - Şentürk, a.g.e., s.144.

öğrencilere gözüpek öğrencileri soruşturup, bildiriyordu. Teşkilata üye olabilmek için - İttihatçılar'dan beri uygulanan gelenek ile Türk bayrağı üstüne Kur'an-ı Kerim ve tabancaya el bastırılıp, TMT yemini ettiriliyordu.¹⁷⁹ TMT yemini şöyleydi:

"Kıbrıs Türkü'nün yaşayış ve hürriyetine, canına, malına ve her türlü anane ve mukaddesatına, her nereden ve kimden olursa olsun vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için kendimi Türk Milletine adadım.

Ölüm dahi olsa verilen her vazifeyi yapacağım. Bildiğim, gördüğüm, işittiğim ve bana emanet edilen her şeyi, canımdan aziz bilip, sonuna kadar muhafaza edeceğim. Gördüklerimi, işittiklerimi, hissettiklerimi ve bana emanet edilenleri, hiç kimseye ifşa etmeyeceğim. İfşaatın bir ihanet sayılacağını ve cezasının ölüm olacağını biliyorum.

Yukarıda sıralanan hususları harfiyen tatbik edeceğime, şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine söz verir ant içerim."¹⁸⁰

TMT'nin teşkilat yapısı "hücre tipi" denilen, her üyenin beş-yedi kişilik bir birimde yer aldığı ve sadece belli sayıda insanı tanıdığı gizli örgüt şeklindeydi.¹⁸¹ Gizliliği en üst safhada tutuyorlardı. Bunun ifadesi "*Siz TMT'yi aramayın, TMT sizi bulur*" şeklinde oluyordu.¹⁸²

Teşkilatın Türkiye ile ilişkilerine gelince, TMT kurulduğundan beri Ankara'nın durumdan haberdar olduğu biliniyor.¹⁸³ Ancak, Türkiye müdahale etmeye daha sonra karar veriyor. Bu tarihten sonra da teşkilatın tamamen Türkiye'den gelen subaylarca yönetildiğini görüyoruz. Hatta resmi kaynaklar TMT'nin kuruluş tarihi olarak Vuruşkan'ın göreve başlamasını temel alıyor. Neden TMT isminin seçildiğini ise Vuruşkan'ın notlarından öğreniyoruz:

¹⁷⁹ Metin Aybar gibi Yılmaz Bora da yemin töreninin bu şekilde gerçekleştiğini doğruluyor. bkz. Satan - Şentürk, *a.g.e.*, 145 ve 311. sayfalar.

¹⁸⁰ Rauf Özhun, *Minik Adacığın Direnişçileri*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, 2006, s. 34.

¹⁸¹ Satan - Şentürk, *a.g.e.*, s. 145. Ayrıca bkz. İsmail Tansu, *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu*, Ankara, 2001, s. 52.

¹⁸² Satan - Şentürk, *a.g.e.*, s. 296.

¹⁸³ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 20.

*"TMT'den başka bir isim koysaydık, İngilizlere yeni bir örgüt kuruluyor hissini verecektik. Bunun için, mevcut bir teşkilatın adını kullanmayı uygun bulduk. Yani, durumda bir değişiklik yok, eskisi gibi devam ediyormuş gibi olsun diye."*¹⁸⁴

Demek ki eskisi gibi devam etmiyordu; TMT'nin mukadderatı Türkiye'nin insiyatifine geçmişti. Vuruşkan'ın bu notundan da anlaşıldığı gibi, yeni bir örgüt kurma fikri de tartışılmış olmalıydı. Türkiye'nin TMT ile ilgili Özel Harp Dairesi'ni görevlendirdiği bilinmektedir.¹⁸⁵ Özel Harp Dairesi, TMT ile ilgili muhatap olarak Rauf Denктаş'ı seçmişti.¹⁸⁶ İsmail Tansu'dan aktaran Kızılyürek, TMT'nin misyonunun tamamen Özel Harp Dairesi'nce hazırlanan KİP Projesi çerçevesince oluşturulduğunu belirtmektedir. Ona göre *"TMT'nin askeri bir yeraltı örgütü olarak işlevlerinden bir tanesi de, Taksim için askeri bir müdahalenin zeminini hazırlamak ve Kıbrıslı Rumların olası Enosis girişimlerinden yararlanarak Taksim'i bir 'oldu-bitti'ye getirmektir. Aslında, Özel Harp Dairesi'nde hazırlanan TMT projesi adanın tümünü almayı öngörüyordu(...)"* Projeye bu yüzden "Kıbrıs'ın İstirdadı Projesi"; yani, kısaca KİP ismini vermişlerdi.¹⁸⁷ Aslında bu durum, Denктаş'ın kafasındaki TMT'nin kuruluş gayesine de uygundu:

"İkinci problem daha da çetrefilliydi. İki arkadaşım, kurulacak Teşkilatın hiçbir şekilde Türkiye ile irtibatlı olmaması görüşünü savunuyorlardı. İşe Türkiye karıştığı takdirde, elimiz kolumuz bağlanacaktı. Halbuki gaye, Teşkilatın desteklediği siyasi liderin Türkiye'yi de etkileyip harekete geçirebilmesiydi."

TMT çeşitli dönemlerde faşist bir örgüt olmakla da suçlanmıştır. İtalya ve Almanya örneklerinin de gösterdiği gibi faşizm ve devlet birbiriyle içiçe geçen olgulardır. Faşist partiler iktidara genellikle milliyetçi olmayan sloganlarla gelmişlerdir. Devletin imkanları

¹⁸⁴ Fevzi Çakmak'ın röportajı. Bkz. Derviş Manizade, *65 Yıl Boyunca Kıbrıs İçin Belge ve Resimlerle Yazdıklarım Söylediklerim*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Yayınları No: 9, İstanbul,1993, .(bundan sonra Manizade, *65 Yıl*) s.580-581.

¹⁸⁵ Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 246.

¹⁸⁶ *a.g.e.*, s. 247.

¹⁸⁷ Tansu, *a.g.e.*, s. 32.

doğrultusunda tekelci milli sermaye ile işbirliğine giderek devletlerini parti diktatörlüğüne götürmüşlerdir. Oysa TMT ne bir devlete, ne bir sermaye birikimine sahipti. Silah temini dışında tamamen gönüllü katılımlarla ve kendi olanaklarını yaratarak, halkın desteğiyle var oluyordu. Silah temini mevzusu ise TMT'nin imkân yoksunluğundan ziyade, Teşkilat'ın kurucularının tercihleri ile ilgiliydi. Kıbrıslı liderler arasında aslında çekişme, üstü örtük dahi olsa vardı. Silah temini kolaydı, toplumdaki bu amaçla bağlı toplanması mümkündü. Ancak, daha önce değinildiği gibi ortaya çıkacak olan gücün birilerinin ihtiraslarının hizmetine girmesinden korkuluyordu. Bu durumun ortaya çıkması ancak herkesin üstünde bir otoritenin varlığıyla engellenebilirdi. Kendi içerisinde bile gücün dağılımını ihtiyatla izleyen bir TMT'yi faşist olarak nitelemek yersiz bir tutumdur. Milliyetçi bir teşkilat olması da onu faşist yapmaya yetmemektedir. İşgal altında zulüm gören toplumların kurtuluşcu hareketleri milliyetçi desene hep sahip olmuştur. Faşizmi aşırı milliyetçilik olarak algılayan yaklaşımlar bu yanlısamaya düşmüşlerdir. Oysa milliyetçilik, faşizmin kullandığı bir maskedir. Faşizm bir sermaye-devlet-parti birlikteliğine işaret etmektedir. Kurtuluşcu değil, işgalcidirler. TMT bu tipte bir teşkilat değildi.

TMT'nin yayın organı 1959 yılında yayın hayatına başlayan Nacak gazetesi olmuştur. Görünüşte KTKF bünyesinde çıkartılan gazete, *Halkın Sesi* matbaasında basılıp haftalık olarak yayımlanmıştır. Gazete Rauf Denktaş'ın yönetimindedir. Gazete siyasal bir amacın yanında Kıbrıs Türklerini ekonomik ve kültürel olarak da bilinçlendirmeyi hedeflemektedir:

"Gazete ilk sayısında ayrıca yayın ilkelerini, Kıbrıs Türk köylüsünü topyekûn kalkındırma mücadelesine girişmek, Türk işçisinin haklarını savunmak, millî davamıza set çekenlere karşı durmak, millî bilinci ayakta tutmak, ada Türklerini bu bilinçaltında toplamak ve Enosis'e karşı mücadele etmek olarak açıklar. Gazetenin asıl amacı ulusal bilinç etrafında Kıbrıs Türklerinin toplanmalarını sağlamak ve Enosis'e karşı çıkmaktır¹⁸⁸. Bu bağlamda gazete ilk sayısından son sayısına kadar Kıbrıs Rum basınıyla mücadele eder, EOKA'ya karşı Kıbrıs Türklerini bilinçlendirir, sağlık, spor, kültür, coğrafya, tarih, ulusal bilinç, Türkiye ile ilişkiler, tarım, ziraat ve köylerle ilgili son

¹⁸⁸ Nacak, 18 Mart 1960.

derece faydalı çalışmalar yapar ve Türk toplumunu ayakta tutan dinamikler üzerinde yoğunlaşır."¹⁸⁹

Nacak yayını hayatına başladıktan sonra çok önemli kampanyalar düzenliyor. Bunların başında "Vatandaş Türkçe Konuş" ve "Türk'ten Türk'e" gelmektedir. Özellikle Türk'ten Türk'e kampanyası, ekonomik parasal döngüyü cemaat içinde tutup, Türk toplumunun zenginleştirilmesini gözetmekteydi.

Aydın Sami'nin anlattıklarına göre teşkilat üç dönemden geçiyor.¹⁹⁰ İlki kuruluş tarihi ile 21 Aralık 1963 arası dönem olmaktadır. Bu dönemi "*Gizlilik Devri*" olarak adlandırıyor. İkinci evre ise 21 Aralık 1963 ile Ekim 1970 arası "*Ortaya Çıkma*" dönemi. Son dönem ise 1970'te Kıbrıs Türk Toplumunu Silahlı Kuvvetler Yasası olarak resmileşmesi. Sami, kurucu olarak Rıza Vuruşkan'ı gördüğü için pasif direniş örgütü olan TMT'yi hesaba katmıyor. Bu kısa dönemi de ekleyerek, dört farklı dönem olduğunu söyleyebiliriz.

B.3.2. Fazıl Küçük, Rauf Denктаş ve Türk Mukavemet Teşkilatı

Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş'ın tanışıklığı, Denктаş'ın avukatlık yıllarına dayanmaktaydı. 1940'ların başında *Halkın Sesi* gazetesine açılan davalara Rauf Denктаş bakmaktaydı.¹⁹¹ 1970'lerde Hürriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi olan Necati Zincirkıran bir yazısında Dr. Küçük'ün, kendisine Denктаş için "*İşte böyle adamlara ihtiyacımız var. Fakat ne yapalım ki devlet memuru. İşi gücü var.*" dediğini yazmaktadır.¹⁹² Ona göre Denктаş'ı bir yetenek olarak keşfeden kişi Fazıl Küçük'tü. Doktor, Rauf Denктаş'ın üzerine pek düşüyor ve onu siyasi mücadelede aktif kılmak istiyordu. Süheyla Küçük'ün yazdıklarına göre, 1957'nin yaz aylarında Dr. Küçük, Denктаş'a mücadelede daha aktif rol alması önerisinde bulunuyor. Ancak Denктаş "*Ben halimden memnunum doktor, iyi bir maaşım var, istikbalim de garanti, gelecek endişesi yok, sağlam bir yerim varken, ne olacağı meçhul bir şeye atılmak istemem*" diyerek teklifi geri çeviriyor.¹⁹³ Ancak Denктаş'ın anlatımına göre 1957 sonbaharında meydana gelen bir gelişme bütün durumu değiştiriyor:

¹⁸⁹Ulvi Keser, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu- Nacak İşbirliği ve Ekonomik Kalkınma Gayretleri", *History Studies - International Journey of History*, Vol. 4/1, 2012, s. 305.

¹⁹⁰ Sami, *a.g.m.*, s. 19.

¹⁹¹ Süheyla Küçük, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁹² *a.g.e.*, s. 214.

¹⁹³ *a.g.e.*, s. 61.

*"1957 yılında Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı olan Faiz Kaymak ile Dr. Küçük'ün kötü bir şekilde araları açıldı. (...) Dr. Küçük bana 'bu artık böyle yürümez, gel Federasyon'un Başkanlığına geç, hem avukatlığını hem de Federasyon'un işlerini yürüt; bunun çaresi yok cemaat dağılıyor' diyordu."*¹⁹⁴

Denktaş bu kez teklifi kabul ediyor ve Lefkoşa'da Ankara Sokağı'nda avukat yazıhanesi açtığını gazetelere ilan vererek duyuruyor.¹⁹⁵ Nitekim, 27 Ekim 1957 tarihli Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun 4. Olağan Genel Kurulu'nda, Dr. Küçük'ün desteğiyle KTKF'nin başkanlığına seçiliyor.¹⁹⁶ Bu konuda Türkiye makamlarında saygınlığı tartışılmaz olan Dr. Küçük'ün eski başkan Faiz Kaymak'ın adaylıktan çekilmesinde önemli ölçüde etkisi olmuş görünmektedir.¹⁹⁷ Küçük, *Halkın Sesi*'nin 20 Aralık 1957 tarihli sayısında Denktaş'ı şu sözlerle selamlıyor:

*"Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonunun enerjik başkanı Rauf Denktaş üzerine aldığı vazifenin kutsiyet ve büyüklüğüne takdir ederek işe başlamasıyla şu kadarını itiraf etmek mecburiyeti karşısında kalıyoruz ki sosyal ve kültürel sahada yepyeni bir devir açılmış bulunuyor."*¹⁹⁸

TMT'nin kuruluşundan sonraki dönem, daha başlangıcı itibarıyla, Küçük ile Denktaş'ın arasını açacak gelişmelere işaret ediyor. Gerilimli yılların taraflarca anlatımları, saygı ve sevgi çerçevesi sınırlarında tutulduğu için tam olarak ifade edilememiş ve açıklanamamış hususlarda bulunmaktadır. Öncelikle TMT'nin kuruluşunun Fazıl Küçük'ten gizlenmesi sıkıntıların ilk göstergesi oluyor. Bunun sebebi olarak dönemin aktörleri farklı gerekçeler öne sürmüşlerdir. Denktaş'ın anlatısına göre Dr. Fazıl Küçük, teşkilatın kurucusu Burhan Nalbantoğlu'ndan pek hoşlanmıyor: "*Dr. Küçük ise kendisine itimat etmez, yanına pek*

¹⁹⁴ Kasımoğlu, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁹⁵ Süheyla Küçük bu istifanın tarihi olarak 1957 Ekim ayı sonunu göstermektedir. İlginçtir ki Rauf Denktaş ve arkadaşlarının TMT'yi kurdukları tarih bir ay sonrasına işaret etmekte. Buradan da görünenin aksine Rauf Denktaş'ın siyasete girmeye zaten hazırlandığı sonucu çıkartılabilir.

¹⁹⁶ Kızılyürek, *a.g.e.*, s.244.

¹⁹⁷ Niyazi Kızılyürek, bu konuda Kaymak'ın dediklerini Arif Hasan Tahsin'in ağzından şöyle aktarmaktadır: "*Etem Menderes beni Angara'ya çağırıldı. Gittim. Bana 'hizmetlerine teşekkür ederiz Faiz Bey ama sen artık çekil bize atak adam lazımdır' dedi.*" bkz. Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 245. bkz. Sonraki alıntıda Dr. Küçük, Rauf Denktaş'tan "enerjik başkan" olarak bahsediyor.

¹⁹⁸ *Halkın Sesi*, 20 Aralık 1957, Sayı: 3994.

yaklaştırmazdı." Kendisini çok rahatsız ettiğini söylese de kuruluşu, bu sebeple gizli tutmuştu. Bir başka açıklamayı ise "O bir siyasi lider olarak Türkiye hükümetinin politikasına kendini bağımlı görüyordu" diyen Kemal Tanrısevdi sunmuştur.¹⁹⁹ Tanrısevdi Dr. Küçük'ün akıbeti belli olmayan bir örgüte girmesini de uygun görmediğini söylüyor.²⁰⁰ Gerçekten de Fazıl Küçük, Kıbrıslı Türklerin mücadeledeki yüzüydü. Ona yönelik olası bir itibar kaybı, mücadeleye onarılamaz yaralar açabilirdi. Bu nedenle böylesi riskli bir işe karıştırılmaması makul görünmektedir. Ancak Denктаş ve Tanrısevdi farklı gerekçeler öne sürerken anlatımlarının çeşitli yerlerinde bir alt metin olarak daha katı ve sert istekleri karşılayabilecek bir teşkilat doğrultusunda uzlaşmaktadır. Fazıl Küçük ise Kıbrıs Türk toplumunun en önemli otoritesi olmakla birlikte, belgelere doğrudan yansımaya da silahlı mücadeleye mesafeli duruyor ve toplumun zarar görmemesi kaygısıyla uzlaşmacı tutumlara giriyordu. Haliyle gençler arasında daha radikal arayışlar çıkmasına neden oluyordu. Bütün bu özelliklerin yarattığı hayal kırıklığı ve tepkileri ele alan bir anısında Denктаş, EOKA'nın planlılığı ve disiplininden bahsettikten sonra şöyle devam ediyor:

"Bizde ise durum tam bir keşmekeş içindeydi. VOLKAN adı altında teşkilatlanmış kişiler, Dr. Küçük ile temas eder ve Rumların bize yaptıklarına göre eldeki olanaklarla gösteri, veyahut da Türk bölgesindeki bir Rum dükkanına zarar yapardı. (...) Günler geçip olaylar yoğunlaştıkça acayip durumlarla karşı karşıya kalıyorduk. Mesela Rumlar bir Türk öldürüyor, gençler galeyana gelerek yürüyüşe geçiyor, yürüyüş birdenbire Rum mallarının yakma şekline dönüşüyordu... Tam o sırada bir İngiliz Polis Subayı Dr. Küçük'e gelir 'bu işi lütfen yatıştırınız' der, Dr. Küçük de polis cipine binerek halk arasında gezer, itidal telkin eder, halkı dağıtır..."²⁰¹

Denктаş'ı kaygılandıran Dr. Küçük'ün otoritesinin teşkilatın üstüne çıkması ve hareketi yasal sınırlar içine, sömürge hükümetinin izin verdiği ölçülere hapsedmesi oluyor. Durumun otorite ile ilgili kısmı Denктаş'ı, pasif mücadele bölümü Nalbantoğlu'nu Dr. Küçük'ten uzaklaştırmış olmalı. 9 Eylül Cephesinin kuruluşunda görüldüğü gibi, TMT'nin

¹⁹⁹ Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 75.

²⁰⁰ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 14.

²⁰¹ *a.g.e.*, s. 13.

de Dr. Küçük'ten gizlenerek oluşturulmasında bu arayışın izlerini bulmak mümkün. Ancak teşkilat, bu kararın bedelini de ödemek zorunda kalmıştır:

"Kanımca kuruluş anında konu Dr. Küçük'e açılmış olsaydı ve Dr. Nalbantoğlu kurucular arasında görünmeyip arka planda kalsaydı, Dr. Küçük ile teşkilat arasında zaman zaman beliren problemler de asgari seviyeye düşmüş olacaktı."²⁰²

TMT'ye kimlerin yemin edip üye olduğu ve görev aldığı da tartışmalıdır. Bu konuda İsmail Tansu, önde gelen aydınların teşkilata alındığını, bu isimleri de Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş'ın önerdiğini söylemektedir. Tansu'nun yazdıklarına göre Dr. Küçük'ün kod adı "Ağrı", Denктаş'ınki ise "Toros"tu.²⁰³ Bu konuda söylenenlerin çoğu bu kaynağa dayanmakta. Denктаş bu konuda Dr. Küçük için, teşkilatın fahri başkanlığına getirildiğinden²⁰⁴ de bahsediyor. Ancak "Bozkurt" kod adlı ve TMT'nin ilk askeri lideri Rıza Vuruşkan, Fazıl Küçük'ün yemin ettiğini doğrulamamaktadır. Röportajında Rauf Denктаş'ın yemininden ve ona verilen istihbarat görevinden açıkça bahsederken Dr. Küçük'ün yeminini hatırlamadığını söylüyor.²⁰⁵ Röportajın devamında anlatıldığı üzere Vuruşkan, Dr. Küçük'le pek yüz yüze görüşmemiş.

TMT'nin kuruluşuna ilişkin bilgiler genellikle anılara dayanmaktadır. Kuruluşla ilgili ilginç iddialardan biri ise Dr. Küçük'ün yazılarından çıkarılmaktadır. Bu iddiaya göre, Rauf Denктаş'ın anlattıklarının aksine, TMT'nin kuruluş süreci, ilk andan itibaren Dr. Küçük'ün bilgisi dahilindedir. Bu konuda ilk yazı *Halkın Sesi*'nde yayımlanıyor. "TMT'nin Kurucusu Rıza Vuruşkan'ın Ölümü Üzerine" başlığını taşıyan bu yazı şöyle başlıyor:

"Rıza Vuruşkan'la beni 1957'de Menderes tanıştırmıştı.

Yıl 1957. Rum yeraltı tedhiş örgütü 'EOKA'nın 1955'te başlattığı saldırıları günü gününe Ankara'ya bildirmek ve yardımlarını sağlayabilmek ümidiyle

²⁰² Gazioğlu, a.g.e., s. 8.

²⁰³ Tansu, a.g.e., s. 52.

²⁰⁴ Denктаş bu fahri başkanlıktan söz etmekte ancak, Fevzi Çakmak'ın Rıza Vuruşkan ile "Rıza Vuruşkan İle Bir Mülakat (1978)" isimli röportajında böyle bir durumun bahsi geçmiyor. Bkz. Derviş Manizade, *65 Yıl*, s. 577.

²⁰⁵ Fevzi Çakmak'ın röportajı. Bkz.a.g.e., s. 580-581.

Ankara'yu sık sık ziyaret ettiğim günlerdeydi. Merhum Başbakan Adnan Menderes bir gün beni Rıza Vuruşkan'la tanıştırmıştı.

O sıralarda Yarbay rütbesini taşıyordu Rıza Vuruşkan. Daha sonra Korgeneral rütbesinde olan bir komutanın yazıhanesinde yaptığımız bir toplantı ile Rıza Vuruşkan'ın Kıbrıs'a 'Sivil Danışman olarak gelmesine karar verilmiş ve Kıbrıs'a müstear isim altında gelerek yerleşmişti. O günlerde Kıbrıs Türk'ü olarak örgütlenmemiştik. Adeta başıboş, nereye gideceğimizi kimse kestiremiyor, her gün öldürülen Türklerin akan kanlarını gözyaşları ile seyredip duruyorduk"²⁰⁶

Bu yazısında Dr. Küçük görülüyor ki, Denктаşların kurduklarını söylediği TMT'yi yok sayıyor. Eğer ki bu teşkilatı var kabul ediyorsa kuruluş sürecinden başından beri haberdar olduğu sonucu çıkarılabilir. Şöyle ki; 1957 yılı aynı zamanda Rauf Denктаş'ın siyasete girdiği yıl olmakta. Kronolojik olarak bakıldığında Denктаş siyasal hayatta ilk olarak 1957 yılının ekim ayında resmi görevinden istifa edip Dr. Küçük'ün ve Ankara'nın desteğiyle KTKF başkanı oluyor, bir ay sonra TMT'yi gizlice kuruyor. Denктаş'a desteğini sunduğu bu günlerde Doktor, Rıza Vuruşkan'la tanışırılıyor. Bu açıdan bakıldığında Osman Yıldız'ın görüşüne katılmak mümkün oluyor: "*Gerçekten de Türkiye'nin ve Fazıl Küçük'ün haberi olmadan Kıbrıs'ta böylesi bir teşkilatın kurulması mümkün değildir.*"²⁰⁷ Yıldız, savını desteklemek için Fazıl Küçük'ün "Doktor Küçük'ün Rossides'in İddialarına Yanıtı" başlığını taşıyan yazısına işaret ediyor. Bu yazının "TMT'nin Kuruluş İddiası" ara başlığında EOKA'nın tedhiş hareketlerinden sonra gelen su satırlar dikkat çekiyor:

"Hiç şüphe yok ki Türkler bu kanlı saldırılar karşısında elleri kolları bağlı kalamazlardı. Ama Türk halkının o günlerde o saldırılara karşı koyacak bir savunma örgütü yoktu. Bunun üzerine genel başkanı olduğum Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi bu hayati konuya el attı ve nefis müdafaası kararı verdi.(...)

'EOKA' karşısında gücümüz nispetinde savunma grupları kurmuş, kendimizi savunma amacı güdüyorduk.(...)

²⁰⁶ Fazıl Küçük, "TMT'nin Kurucusu Rıza Vuruşkan'ın Ölümü Üzerine", *Halkın Sesi Gazetesi*, 16 Şubat 1979, sayı:116935.

²⁰⁷ Osman Yıldız, "Dr. Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi Gazetesindeki TMT ile İlgili Yazıları", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildirileri Kitabı I*, Yay. Haz. Doç. Dr. Ulvi Keser, 2008, s. 285.

Bizim savunma amacıyla kurduğumuz guruplar birbirinden habersiz çalıştığından bunları bir araya toplamanın daha yararlı olacağı kanaatiyle ismi üstünde olan Türk Mukavemet Teşkilatı-TMT'yi kurmuş ve nefis müdafaası yapmanın hazırlıklarına başlamıştır.(...)"²⁰⁸

Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere Fazıl Küçük, bu iddiaya paralel olarak, TMT'yi kendi partisinin başlattığı bir sürecin devamı olarak görmekte. Görüleceği gibi Yıldız'ın savı yorumlama açısından zorlama yönler taşımakla beraber zayıf sayılamaz.

TMT için her iki aydın da bütün imkanlarını seferber ediyor. Ancak ikisinin de aldığı tutumlar her zaman örtüşmüyor. Doktor'un ihtiyatlılığı ve Denктаş'ın tez canlılığı özellikle ilk dönemlerde aralarında gerilimlere sebep oluyor. Bunu, TMT ve *Halkın Sesi* için yardım istemek amacıyla Anavatan'a gidip Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmeleri sırasında yaşananlar da gösteriyor. Denктаş anlatıyor:

"Fatin Rüştü Zorlu, 'Size silah göndersek, alabilir misiniz?' diye sordu.

Ben de gençlik heyecanı ile 'Alırız!' dedim. Doktor Küçük deneyimli.

'Yakalanırsak rezil oluruz. Rauf gitsin, baksın. Ben de gidip iyice emin olayım,' dedi."²⁰⁹

Dr. Küçük, Türkiye bürokratları arasında çok saygın bir yerde durmuştur. Rauf Denктаş ise ilk zamanlar pek tanınmamakla birlikte atik kişiliği sayesinde hemen dikkat çekmiştir Doktor Ankara'da kalırken, henüz yeteri kadar güven telkin edemeyen Denктаş geri gönderilmiştir. Bu olay sonucunda Denктаş'ın yukarıdaki olayı daha kızgın bir şekilde anlattığı bir röportajda da dediği gibi, Dr. Küçük'ün lafıyla eğitimcilerin Kıbrıs'a gönderilmesi dokuz ay gecikmiş oluyordu.²¹⁰

Dr. Küçük ve Denктаş'ın ilişkisi birçok araştırmada bir terazinin iki kolu gibi ele alınmıştır. Çoğu kez biri yükselirken diğeri alçalan iki küfe gibi değerlendirilmişlerdir. Ada'daki işlerin TMT'nin inisiyatifinde, dolayısıyla Genelkurmay ve Türkiye hükümetinin talepleri doğrultusunda planlanması bu algıların oluşmasında temel etkeni oluşturmuştur. Fazıl

²⁰⁸ Fazıl Küçük, "Dr. Küçük'ün Rossides'in İddialarına Yanıtı", *Halkın Sesi Gazetesi*, 25 Kasım 1978, sayı: 11651.

²⁰⁹ Mütercimler, *a.g.e.*, s. 81.

²¹⁰ Gazioğlu, *a.g.e.*, s. 15.

Küçük'ün inişinin ve Rauf Denktaş'ın yükselişinin başladığı olay olarak TMT'nin birincil muhatabının belirlenmesi görülmektedir:

"Hükümet ve Genelkurmay arasında sürdürülen temaslar sonucunda, TMT'nin Özel Harp Dairesine bağlanması ve Kıbrıs'a TMT'nin liderliğini üstlenecek Türk subayların gönderilmesine karar verildi. Özellikle bu karar, Denktaş'ın siyasi yaşamında bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Çünkü Özel Harp Dairesi, 'birinci derece muhatap' olarak, Denktaş ve Dr. Küçük arasında, tercihini Denktaş'tan yana yapacaktı"²¹¹

İsmail Tansu da 1958 yılında bu doğrultuda bir tercihte bulduklarını söylemektedir. Ancak özellikle bu tercihin bir prensip karar olduğunu ve liderlere söylenmediğini belirtmektedir.²¹² Ancak bu kararı almalarında bir yetenek mukayesesinden ziyade başka kaygıların etken olduğu hep göz ardı edilmektedir. Bu kaygıları Tansu'nun şu cümlelerinden anlamak mümkündür:

"Dr. Küçük'e gelince: VURUŞKAN Kıbrıs'a gönderilirken, kendisine verilen talimat gereğince, Dr. Küçük'ün toplum lideri olarak saygınlığını ve otoritesinin korunmasında çok duyarlı olmuştur(...)"

Bu tercih Denktaş için gerçekten önemli bir olay anlamına gelmiş olabilir, ancak iddia edildiği gibi iki lider arasında bir iniş çıkış sürecinin başladığı savunulamaz. Çünkü, adadaki Türk siyasal hattı yasal süreçleri içermekteydi ve yeraltı faaliyetleri düzenlenmemişti. Bu yeni durumda Dr. Küçük'ün eski itibarı ile adadaki görevlerine devam edebilmesi yasadışı faaliyetlerin başka bir temsil mekanizmasıyla yürütülmesiyle mümkün olacaktı. Çünkü Küçük yalnız toplumun değil, İngiliz Hükümeti'nin de resmen tanıdığı ve saygı duyduğu bir liderdi. Dr. Fazıl Küçük risk altına sokulmamış, Kıbrıs'ta siyasal düzlem yerin altı ve üstü olarak yeni bir iş bölümüyle pekiştirilmişti. Nitekim, İsmail Tansu yukarıda belirtilen sözlerin devamında şunları söyleyerek bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir:

²¹¹ Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 247.

²¹² Tansu, *a.g.e.*, s. 207.

"(...) Ondan hiç bir şey gizli tutulmamış gerektiğe bilgilendirilmiş ve yardımları için kendisine başvurulmuştur. Fakat TMT'de aktif faaliyetlere karıştırılmamış, TMT çalışmaları içinde özel görev verilmemiştir.(...)"²¹³

Tansu, yanlış anlaşılmalara mani olmak için bir de şu hatırlatmayı yapmaktadır:

"Yazdıklarımın, TMT saflarında baş köşeye koyduğumuz Denктаş'la, Dr. Küçük arasında bir ayırım yapıldığı ve tercihin Denктаş lehine kullanıldığı anlamı çıkarılmamalıdır. (...) Çünkü iki lider de TMT'nin başında değil TMT lideri Bozkurt'un yardımcıları idi. Başlangıçta düzen böyle kurulmuştu. Hiç belli etmemesine rağmen, Dr. Küçük'de, Denктаş'da toplumun liderleri olarak bundan hoşlanmamış olabilirler.(...)"²¹⁴

Sanılanın aksine Dr. Küçük, Denктаş'a veya Ankara'ya bir kırgınlık yaşamamış olabilir. Ancak yaşadılarsa dahi iki liderin de bu hoşnutsuzlukları belli etmedikleri doğrudur. Her şeye rağmen; Kıbrıs Türk toplumunun bu unutulmaz iki ismi, iç dünyalarında neler olup bitse de dışarıya karşı birbirlerine gövdelerini siper etmişlerdir. Bunun en iyi örneğini Kanlı Noel sonrası, Denктаş sürgün hayatı yaşarken görmekteyiz. Bu süreçte "yalnız kalan Dr. Küçük ağır şartlar altında yaşam ve özgürlük mücadelesi veren Türk toplumunun yönetimini, Denктаş adaya dönünceye kadar omuzlamıştı."²¹⁵ Bu yıllarda çeşitli basın organlarında iki liderin arasını açmaya yönelik bir kampanya yürütülüyor. Denктаş, adaya döndükten sonra, Türkiye basını merkezli olduğunu anladığımız bu kampanyalardan Dr. Küçük, "Neye Hizmet Ediyorlar?" isimli yazısında şöyle bahsediyor:

"Rauf Denктаş'ın Kıbrıs'ta bulunmayışını istismar eden zümreler, Onun adaya avdetinden sonra boğulan sesleri, bunları başka istikametlere yöneltmiş olduğunu görüyoruz. Usanmadan, yorulmadan yazdılar. Boş vakitlerini kötülük, huzursuzluk, kardeş kavgası yaratabilecek ne varsa hepsini icat ettiler. Hakikatmiş gibi gazete sütunlarına geçirdiler ve bundan gurur duydular. (...)"²¹⁶

²¹³ a.g.e., s. 208.

²¹⁴ Tansu, a.g.e., s. 210.

²¹⁵ a.g.e., s. 201.

²¹⁶ Fazıl Küçük, "Neye Hizmet Ediyorlar?", *Halkın Sesi Gazetesi*, 11 Şubat 1969, sayı: 8330.

Denktaş onuruna verilen resepsiyonda verilen görüntü, herkesin beklediği gibi bir kavga ortamının değil dayanışmanın yaşandığı mesajını vermişti:

"Dr. Küçük'le Denktaş'ı birlikte görenler, bazı çevreler tarafından kasıtlı olarak ortaya atılan iddiaların ne denli geçersiz olduğunu anlayarak, Kıbrıs Türk halkının birlik ve beraberliğini bozmaya, ileri geri dedikodular yayarak bütünlüğünü zedelemeye hakları olmadığını vurgulamışlar ve geçmişte olduğu gibi gelecekte de dayanışma içerisinde bulunulması gerektiğini kaydetmişlerdi."²¹⁷

Dr. Küçük ve Denktaş arasındaki bu iş birliği havasına ve beş - altı yıl sonrasında yazılanlara baktığımızda, bu dönemde iki liderin aslında iç dünyalarında neler yaşandığını daha iyi anlayabiliriz. İplerin iyice gerildiği bu yıllarda Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Muavinliği konumunda olan Fazıl Küçük, yerini TMT'nin de baskısıyla Denktaş'a bırakmış ve sahip oldukları gazetelerinden birbirlerine eleştiriler yöneltmişlerdir. 21 Ağustos 2002 tarihli *Afrika* Gazetesinin manşetinde "Pılıyı pırtıyı toplayıp... Kaçtı" şeklinde vurgulanan itham 1974 tarihli ve *Halkın Sesi*'nde yayımlanan Fazıl Küçük imzalı yazıdan alınmıştı.²¹⁸ Bu yazıda Dr. Küçük, Denktaş'ı 63 olaylarından kaçmakla suçlamaktadır. Kullanılan sert dil ve ağır ithamlar iki liderin arasındaki gerilimin ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Yazıda Dr. Küçük, Denktaş'ı tutumlarıyla eleştirmiş, gösterişle suçlamış, halkın beklentilerini karşılayamamakla itham edilmişti. Bunun yanında *Halkın Sesi*'nin vergi borcu olduğu söylentisi de yanıtlanmıştı. Buradan sonra gelen bazı paragraflar ise aslında Küçük ve Denktaş arasındaki kopmanın, diğer bir deyişle; birinin inişe, diğerinin çıkışa geçtiği dönemin işaretlerini vermektedir. Sanıldığı gibi liderler arasındaki gerginliğin başlangıcı 1958'de TMT yönetimi mevzusunda değil, 1963 olaylarından sonra Denktaş'ın Türkiye ile daha yakın ilişkiler geliştirme fırsatı bulacağı, Kıbrıs'ta yasaklı olduğu "sürgün" döneminde aranmalıdır:

"1963 hadiselerinden sonra yine neşriyatına ara vermeyip çıkmakta devam eden Halkın Sesi 1968'e kadar ne gibi müşküllerle karşılaştığını haklı olarak Denktaş bilmiyor. Çünkü ilk silah patladığı gece çoluk çocuğunu toplayarak Sefarethaneye sığınan Denktaş, beşinci gün selameti Türkiye'ye sığınmakta

²¹⁷ S. Küçük, *a.g.e.*, s. 183.

²¹⁸ *Afrika Gazetesi*, 21 Ağustos 2002, ön sayfa. Fazıl Küçük'ün yazı tarihi 23 Şubat 1974.

bulmuş, pıhtıyı pırtıyı toplayarak Ankara'ya yerleşmişti. Kıbrıs'la alâkasını kesmiş durumdaydı.(...)"²¹⁹

Aslında "aramızı bozmaya çalışıyorlar" şeklinde kendini gösteren hadiselerin çok da temelsiz olmadığını anlamak bu satırlardan mümkün oluyor. 1964'te çatışmaların ilerlemesi Türkiye'yi askeri müdahale noktasına getiriyor. Ancak bu olay gerçekleşirse de Anavatan'ın Kıbrıs üzerindeki politikasında keskin değişikliklere gitmesi gerektiği anlaşılıyor. Bu süreçte Denктаş'ın daha genç ve dinamik; askeri teşkilat TMT ile yakın ilişkileri olan birisi olarak 1974'te yaşanan değişikliklere hazırlandığını düşünmek akla yakın geliyor. Buna ek olarak Dr. Küçük de bulunduğu konuma duygusal kökenli güçlü bağlar ile bağlı bulunmaktaydı. Haliyle kavgasız, gürültüsüz bu sürecin gerçekleşmesi mümkün olmayacaktı. Denктаş'ın yükselmesi ve Dr. Küçük'ün aktif siyasetten çekilmesinin temelleri bu yıllarda yaşananlarda aranmalıdır.

"ABD Kıbrıs Elçiliği, 25 Ağustos 1969 tarihinde yaptığı değerlendirmede, 'Denктаş'ın Dr. Küçük'ü bilinçli olarak soyutladığı' vurgulanmaktaydı.(...)"²²⁰

Denктаş'ın tavrı kişisel bir ihtiras sonucu değil, belirtildiği gibi bilinçli bir planın parçasıydı. Türk hükümeti Dr. Küçük yerine Denктаş'la devam etmek istiyordu ve bunun gerçekleşmesi için böyle davranması gerekiyordu. Bu çaba 16 Şubat 1973'de sonuç veriyor ve Denктаş seçimlere tek aday olarak katılıp Cumhurbaşkanı Muavini oluyor.

C. Halkın Sesi

Halkın Sesi Gazetesi, Dr. Fazıl Küçük'ün Kıbrıs mücadelesinde en önemli organı idi. Hakkaniyet çizgisi ve Kıbrıs halkının haklarından ödün vermeyen tavrı, ada tarihine damga vurmasını ve unutulmaz izler bırakmasını sağlamıştı. Gazetenin tarihçesine değinmeden önce nasıl bir gelenekten geldiğini vurgulamakta fayda bulunmaktadır.

C.1. Kısaca Kıbrıs'ta Gazeteciliğin İlk Dönemi

Kıbrıs Türk halkının varlık mücadelesi ve bu halkın aydınlarının basım yayım faaliyetleri birlikte gitmiştir. Kimi tarihlerde oluşan zor koşullara rağmen yaşayan bu beraberlik, Kıbrıs'ta bağımsızlığın sağlanmasına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra da gazeteler

²¹⁹ *Afrika Gazetesi, a.g.m.*

²²⁰ Kızılyürek, *a.g.e.*, s. 278.

faaliyetlerini sürdürmüş ve toplumun hayata aktif birer katılım aracı olarak günümüze değin önemlerini korumuştur.

Türk toplumu Ada'da ilk gazetelerini 1880'lerin sonlarında Rum gazetelerine karşı yayımlamıştır. Ancak örgütlenme geleneği zayıf olan toplum, gazetelerini bir hedef doğrultusunda yönlendirememiş, sonuçta bu gazeteler onları çıkarıcıların hırsları doğrultusunda birer didişme ve polemik aygıtına dönüşmüşlerdi. 1915 itibariyle de gelen yasaklama karşısında yok olup gitmişlerdi.²²¹

Kıbrıs, İngiliz sömürge yönetiminin yarattığı baskıcı ortam sayesinde, gazete çıkaran Türk aydınları için bu dönemler bir okul görevi görmüştür. Toplumun kaygıları duyulabiliyor ve toplumun bulunduğu seviye ölçülebiliyordu; bunun sayesinde kendi yaratıcı imkanlarına yaslanarak mücadele etmenin kazandırdığı birikim ile toplumsal talepler biçim buluyordu. Kıbrıs Türk toplumu I. Dünya Savaşı sonrası ilk gazetesine ise yine bu savaşın gölgesinde kavuşmuştur. Osmanlı Devleti yıkılmakta, dünya yeniden pay edilmekte iken, Kıbrıs'ın akıbeti belirsizliğini korumaktaydı. Bu koşullarda toplumun sesi olacak, onu derleyip etrafında toparlayacak bir aracın eksikliği kendini hissettirmekteydi. İşte bu koşullarda, 8 Eylül 1919'da *Doğru Yol* gazetesi haftalık periyoduyla vücut buluyordu. Böyle bir gereksinimin hangi yakıcı atmosferde ortaya çıktığını B. Remzi Özoran şöyle anlatır:

"İlk iş olarak Kıbrıs Türkünün varlığını haykırarak onun dertlerini, duygularını dile getirecek, onun içinde bulunduğu durum ve dünya olayları hakkında bilgi verecek bir gazete çıkarmaya karar verildi. Birçok zorlukları, hatta tehlikeleri göze almak pahasına bu karar gerçekleştirildi. Milliyetçi tutumu ve faaliyetleri yüzünden yetkili makamların hoşnutsuzluğunu; fakat Türk aydınlarının sevgi ve güvenini kazanmış olan Lefkoşa Sarayönü Erkek Okulu Başöğretmeni Mehmet Remzi, Ahmet Raşit isminde bir avukat arkadaşı ile birlikte Doğru Yol adında bir haftalık gazete çıkarmaya başladı. 8 Eylül 1919 tarihli ilk sayısında bu gazete kendini takdim ederken hiçbir partiye ve hiçbir özel düşünceye âlet olmayacağını, halkın ihtiyaçlarının dile getirmeye

²²¹ Cemalettin Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı(1878–1981)*, Ankara Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1984, s. 21.

çalışacağını; Türk gazeteciliğinin piri Kıvrımlı merhum İsmail'i örnek tutacağını belirliyor(...) ²²²

Gazetenin sahibi Av. Ahmet Raşit, başyazarı ise Mehmet Remzi (Okan) idi. Savaş süresince olağanüstü yetkilerle donanmış olan İngiliz hükümeti bu yetkilerini sonrasında da sürdürmekteydi ve bunu basını susturmak için kullanmaktan çekinmiyordu. Doğru Yol gazetesi de bu sansür ve kapatmalardan nasibini almaktaydı. Gazetenin, sürekli bir ceza almasından endişelenen Mehmet Remzi, başka bir gazetenin daha imtiyazını almıştı. Belli periyotlarda Doğru Yol yerine Söz adındaki bu gazete çıkarılarak yasal mevzuatların da yerine getirilmesi ihmal edilmiyordu. Böylelikle Doğru Yol kapatılırsa Söz, hayatına Türk toplumunun sesi olarak devam edebilecekti. Mehmet Remzi, 1922'ye kadar her iki gazetede de makaleler yayımlamış, bu tarihten sonra Rumca Foni tis Kıpru gazetesinin sahibi Kirillos Pavlidis'ten aldığı küçük baskı makinesiyle basımevini kurarak kendi gazetesinde yazmaya başlamıştır.²²³ Kıbrıs'ta Türk gazeteciliğinde, 1920'ler boyunca bu iki gazetenin en büyük faaliyeti Kıbrıs Türk toplumunu, belli konular karşısında tavır alırmış olmalarıydı. Bu konular arasında Enosis'e karşı çıkmak, Anadolu'daki Milli Mücadele'yi desteklemek, adadaki Müslümanların haklarını savunmak gibi başlıklar vardı. Özellikle Söz gazetesi toplumun milli benliğinde bilinçlenmesi çabasında öne çıkmıştır. Kıbrıs Türk toplumunun mücadele geçmişinde önemli bir yeri olan diğer bir gazete de Masum Millet gazetesidir. 11 Nisan 1931 tarihinde Con Rıfat tarafından çıkartılan gazetenin çıkış nedenini Matbaacı Akif Efendi şöyle aktarmaktadır:

"Cemaat meseleleri Söz Gazetesi tarafından hakkı ile müdafaa edilmediğinden bir akşam Hakim Raif Efendi yeni ve ciddi bir gazetenin intişarına (yayımına) şiddetle lüzum olduğunu Bay C.M. Rıfat'a açmıştı. Birkaç hafta aralarında bu mesele konuşulduktan sonra Bay C.M. Rıfat, Masum Millet namında bir gazetenin imtiyazını (yayın iznini) almak üzere Hükümete istida etmişti. Aradan

²²² Beriya Remzi Özorun, "Anadolu Kurtuluş Yıllarında Kıbrısta Türk Basını", VIII. Türk Tarih Kongresi, c. II, s. 913.

²²³ An, a.g.e., s. 34.

20 gün geçmeden Masum Millet gazetesinin ruhsatının verileceği Bay C.M. Rıfat'a ihbar edilmişti(...)"²²⁴

Gazete önceleri haftada bir çıkmakta idi. Ancak ilerleyen süreçte özverili bir çaba ile hem fiyatı yarıya çekilmiş hem de bu sayı ikiye çıkarılmıştı. Halkın diline yakın bir dil kullanıldığı için gazete, birçok Türk evine girecekti. *Masum Millet*'in yayıncılık anlayışı açısından sonraki nesil gazetelere örnek olacak olan hedefleri ise şu maddelerde toplanabilir²²⁵:

- Türk toplumunun örgütlenmesi
- Evkaf'ın halk yönetimine bırakılması
- Eğitimin teknik temele dayandırılması
- Çarşı hayatının canlandırılması
- Dinde reforma gidilmesi
- Medeni Kanun'un uygulanması.

Sıkça *Söz* gazetesiyle polemiklere giren ve onu tenkit eden *Masum Millet*'i önemli kılan bir diğer özelliği ise yazar ve muhabirlerinin sonraları buradan aldıkları mücadele bayrağını en önde taşıyacak olmalarıdır. Hikmet Afif Mapolar'ın Girne muhabirliğini yaptığı gazete, Dr. Fazıl Küçük'ün de toplumun sorunlarını duyurduğu ilk yazılarına ev sahipliği yapacaktır. Dr. Küçük'ün bu dönem yazdıkları daha çok Lefkoşe Türk Lisesi ile ilgili yazılardı.²²⁶

Con Rıfat, 29 Ağustos 1934'te imkansızlıktan gazetesini kapatmak durumunda kaldığında, *Masum Millet* tarafından sürekli olarak eleştirilere maruz kalan *Söz* gazetesinin sahibi M. Remzi Okan, gazetesinde sevincini göstermekten geri kalmamıştı: "*Başkalarının gırtlığına sarılarak yaşamağa çalışan Masum Millet Gazetesi en nihayet 29 Ağustos'ta son nüshasını neşrederek kapanmıştır.*"²²⁷

Son olarak, 1935-37 yılları arasında çıkmış, ancak pek bir iz bırakamamış *Ses* gazetesi bulunmaktadır. Hüseyin Mehmet Ateşin'e göre "*Masum Millet'in oturmuş vakur edebi*

²²⁴ Harid Fedai, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, K.K.T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 50.

²²⁵ Fedai, *a.g.e.*, s. 44.

²²⁶ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 16.

²²⁷ Fedai, *a.g.e.*, s. 63.

diline nispet SES, arı Türkçeye ve CHP'ye kendisini vakfetmiş bir yayın politikası sürdürmekte" olan ve Batı tipi bir yaşamı özendirmeye çalışan bir gazeteydi.

C.2. Halkın Sesi Gazetesi

Kıbrıs'ta Türk gazeteciliği bir bayrak yarışı misali ivmesini sürekli arttıran, kendinden öncekilerden miras aldığı bayrağı hem mesleki anlamda hem de mücadele anlamında daha ileri taşıyan bir yol izlemişti. Bununla beraber Türk toplumu için iki dünya savaşı arası dönemi, Kıbrıs'ı bir gazete çöplüğü olarak değerlendiremiyoruz. Bunun en büyük nedeni kuşkusuz, toplumun baskı altında ve sürekli mücadele içinde birliğe ve tek bir yerde toplanmaya gereksinim duymasındır. Gazeteler de siyasi yapılanmaların bir yansıması olarak en fazla iki kanat oluşturmuşlardı. Yeni çıkacak bir gazete ya bir ihtiyaca karşılık gelmişti ya da bir boşluğu doldurmaktaydı. İşte Kıbrıs mücadelesinde Türk toplumunun en önemli bayraklarından biri olan *Halkın Sesi* gazetesi de böyle bir zamanda ortaya çıkıyor. Gazetenin nasıl bir ihtiyaca denk geldiğini ve nasıl kurulduğunu sahibi Dr. Fazıl Küçük şöyle anlatır:

"Yıl 1942. Söz Gazetesi sahibi Remzi Bey, 25 yıl verdiği mücadelenin yorgunluğu ile hasta düşmüştü. Bütün uğraşmalar sonuç vermedi. Türkiye'ye götürüldü, tedavisine devam edildiyse de maalesef hayata gözlerini kapamış, gazetesiz kalmıştık.

Masum Millet çok daha önce kapanmıştı. Bir gazeteye büyük ihtiyaç duyulduğu günlerdi. Avrupa ateşler içinde yanıyordu. Radyoların verdiği haberlerden başka yeni bir şey öğrenme olanağı yoktu. Ada içinde olup bitenlerden Türk tarafı tamamen habersizdi. İş bununla da kalmıyor en ufak derdimiz dahil, hükümet işitemiyordu şikayetlerimizi.

Savaş yıllarında yeni bir gazete çıkarmanın kolay olmayacağını takdir edenler, haklı olarak atılamıyordu ortaya. Zaten bizim tarafta elle çalışan, elle dizilen iki iptidai matbaadan başka bir şey yoktu.

Bu sıralarda Türkiye Cumhuriyeti Konsolosu Recep Yazgan bana, bir yemekte neden ortaya atılmadığımı sormuştu. Düşünmemiş değildim ama, bir numaralı İngiliz aleyhtarı (Anti-British) olarak tanınan bir kişiye izin vermeyeceklerini bildiğimden girişimde bulunmadığımı söylediğim zaman, 'Söz gazetesinin varisleri bu gazeteyi yaşatmak istiyor. Kendilerine yardımcı olabilirsiniz uzun

yıllardır memlekete hizmet eden Atatürkçü bir gazeteyi yaşatabilirsiniz. Tecrübe bir şey kaybettirmez.' Deyince, ertesi gün kararımı verdim. Tek başıma gazete çıkarmayı tehir ettim; çünkü şimdi elde büyük bir imkan vardı. Söz gazetesinin o günkü ihtiyaca cevap verecek makine ve hurafatı (harfleri) mevcuttu. Gazete elde diziliyor ve yine elle çalışan baskı makinesinde basılıyordu."²²⁸

Fazıl Küçük'ün Söz gazetesinin imtiyazlarını almak için yaptığı başvuru ilk günden reddediliyor. Mehmet Remzi'nin Kıbrıs'ta bulunan kızlarının ise yaşları küçük olduğu için gazete sürüncemede kalıyordu. Daha sonra gazeteyi devralan Fevzi Ali Rıza ise yola *Hür söz* adıyla devam edecekti. Dr. Küçük ise umutsuz bir şekilde 5 ay boyunca ilgili makamlara dilekçe üstüne dilekçe veriyor, müsteşardan randevu talep ediyor, ancak sonuç alamıyordu.²²⁹ Sonunda gelen bir telefon her şeyi değiştiriyordu:

"Bir ses: 'hemen geliniz müsteşar hazretleri sizi görecek' Hastaları bir kenara bırakıp, yıldırım süratiyle dairesine koştum. Müsteşar bana: 'Çok düşündüm. Kimliğini pekalâ biliyorum, dosyan epeyce kabarık. Diğer taraftan Türk toplumunu da gazetesiz bırakmak istemiyorum. Ama şartlarım var. Nazik bir zamanda hükümeti boş yere meşgul etmeyeceksin, bizlere yardımcı olmasan bile, kamuoyunu alet olarak kullanmayacaksın, gidebilirsin' demişti."²³⁰

Bu konuşmadan sonra *Halkın Sesi*'nin hayata geçiş süreci başlıyor. Gazete 14 Mart 1942 tarihinde Akif'in (Mehmet Akif) matbaasında ilkel koşullarda hazırlanmak suretiyle ilk sayısını çıkarıyor. Bu sayıda gazete programını yayınlarken şu ilkeleri benimsiyordu.²³¹

1. Türk toplumunun haklarını korumak, toplum dertlerini dile getirmek.
2. Bağımsız olmak.
3. Sömürge idaresi ve Rum emelleri ile mücadele etmek.
4. Anavatan sevgisi ve ona bağlılığı idame ettirmek.
5. Memleketteki sanat hareketlerini destekleyip, teşvik etmek.

Dr. Küçük aynı kaynağın devamında ele alınacak konuları ise şöyle sıralar:

²²⁸ An, a.g.e., s. 258.

²²⁹ An, a.g.e., s. 259.

²³⁰ Sayıl, *Dr Küçük'ün Anıları*, s. 90.

²³¹ a.g.e., s. 91-92.

1. Okulların, kayıtsız şartsız Türk toplumuna devredilmesi
2. Evkaf'ın kayıtsız şartsız Türk toplumuna bırakılması.
3. Müftülük makamının ihdası.
4. İslam kanunları diye yürütülen mahkemelerin, Anavatanın kabul ettiği medeni kanunlarla yürütülmesi.
5. Miras, vesayet kanunlarının Anavatanın kabul ettiği mahkemelerdeki benzeri olması.

Fazıl Küçük, Kıbrıs tarihindeki en önemli basın olaylarından biri olan *Halkın Sesi* gazetesinin ilk sayısından topluma "Sayın Halkımızın Yüksek Huzurunda" başlıklı yazı ile sesleniyordu:

"Artık Söz yaşamıyor. Memleket dilsizdir, biz Türk Cemaati, dünyanın karışık ve karanlık günlerinde, etrafımızda olup bitenlerden habersiz, boşluk içindeyiz. İşte bu noksanlığı düşünerek huzurunuzda çıkıyorum. Memleket, bize kendine borçlu olduğumuz vazifeleri ödememizi emrediyor.(...)

*Biz nazarlarımızı mazinin köhne fikirlerine değil, bugünün ve yarının yeniliklerine çevirmiş bulunuyoruz. Bozguncularla, bize engel olmaya çalışacak olanlarla uğraşmaktan usanmayacağız, korkmayacağız. Cemaati kemiren dertleri ortaya atıp, onları tedavisiyle meşgul olmak istiyoruz."*²³²

Halkın Sesi, ilk mücadelesini sömürge hükümetine karşı veriyor. Lefkoşa'da bulunan Türk lisesi II. Dünya Savaşı sırasında güvenlik gerekçesiyle Lapta'ya nakledilmiş ve geri getirilmemişti. Sonrasında da lise binası Rum muhacirlerine verilmişti. Dr. Küçük, "Lisemiz" başlıklı yazısında ilk defa konuyu irdelemiş, yönetimin çelişkilerini ortaya koymuş ve yoksul Türk toplumunun mağduriyetini şöyle anlatmıştı:

"65 bin Türk'ün biricik yüksek ilim ocağı olan lisemiz, geçen sene Lefkoşa'nın tahliyesi sıralarında melhuz felaketten uzaklaşmak için bildiğimiz gibi tahliye edilerek Lapta'ya nakledilmişti.

*Acaba niçin aynı bina karşısında bulunan küçük yavrularımızın devam ettiği ilk mektep yerinde ipka edildi de yalnız lisenin nakli düşünülmüştü? Ve yine bu taşınmadan biz Türk cemaati ne gibi faydalar temin edebildi?"*²³³

²³²Sayıl, *Dr. Küçük'ün Anıları*, s. 95.

²³³ "Lisemiz", *Halkın Sesi*, 22 Nisan 1942, Sayı 34.

Dr. Küçük bu meselenin peşini bırakmamış, sonraki yazılarıyla, yalnızca geri taşınmasıyla değil; eğitim durumu, sıhhi şartları ve barınma olanaklarıyla da ilgili yazılar yazarak hem ilgili makam sahiplerini rahatsız etmişti hem de toplumu bu konuda sürekli uyanık tutmuştu. Lise mücadelesi hızla büyümüş ve sömürge yönetimini rahatsız etmeye başlamıştı. Rauf Denktaş da, "Akın Yılmaz" imzası ile yazdığı "Lise Lapta'da Kalırsa" başlıklı bir makalesinde, öğrenci velileriyle görüşüğünü ve tümünün Lise'nin yeniden Lefkoşa'daki eski binasına naklini istediklerini yazmıştı.²³⁴ Tepkilerin artması üzerine İngiliz yönetimi gazeteyi, 21 Ocak 1943 tarihinden itibaren 3 ay süreyle kapatmıştı. Kapatmaya neden olarak gösterilen yazılarından bir tanesinde Dr. Küçük şunları diyordu:

"Bundan birkaç gün evvel arkadaşımız Y-Z'nin 'Günün Cilveleri' sütununda mevzu bahsettiği 65 bin Türk'ün biricik irfan ocağı lisede domuz beslendiği meselesine bir kez daha rüçû etmek isteriz(...)

İşte bu biricik irfan ocağımız o günden bugüne kadar birçok, değişikliklere sahne olmuş ve bir Türk mahallesinin göbeğinde oturan, Türk amele ve işçisinin güzergâhında olan bu mukaddes yere Yunan Bayrağı çekilmiş, fırın olmuş ve şimdi de domuzlara kucağını açmıştır.(...)"²³⁵

Cezası dolup da tekrar faaliyete başladığında ise *Halkın Sesi*'ni birçok zorluk bekliyordu. Gazete kapatılınca *Söz* (daha sonra *Hür söz*) tekrar yayına başladığı için yeni bir matbaa bulunması gerekmişti. *Halkın Sesi*'nin yeni sayıları Birlik Matbaasında basılacaktı.²³⁶ Sonraki en büyük sıkıntı ise İngiliz yönetiminin kağıt vermek istememesiydi. Buna çare bulmak için karaborsacılarla bile giden Dr. Küçük bu günleri şöyle anlatıyor:

"Şu kadarını söyleyim ki o zaman bir kuruşa sattığımız gazetenin yalnız beyaz basılmamış kağıdı bana yarım şilin yani dört buçuk kuruşa mal oluyordu. Bu parayı bulup vermekte idiysem de gün geldi 20 lira ödememe rağmen yine kağıt bulamadım. Bakkalların ve helvacıların kullandıkları kağıda gazete basmak zorunda kalmıştım. Gazetenin 1943 ve 1944 koleksiyonları bakkal ve helvacı kağıtları üzerine basılmıştı."²³⁷

²³⁴ An, a.g.e., s. 262.

²³⁵ "Milli Gururumuz Rencide Ediliyor", *Halkın Sesi*, 15 Son Kanun 1943, Sayı 248.

²³⁶ An, a.g.e., s. 266.

²³⁷ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 647.

Bütün zorluklara rağmen Fazıl Küçük yılmamış, inatla gazetesini çıkarmaya devam etmişti. Bu inadı göstermekten de çekinmemişti. Süheyla Küçük bu kararlılığı şu anısıyla bugüne yansıtmaktadır:

*"Meselâ Müstemleke Müsteşarı'nın emriyle Halkın Sesi; 21 Ocak 1943 tarihinden itibaren 3 (üç) ay süreyle yayın yapamamıştı. Ama gene de başaramamışlar ve 'bu adamla başa çıkılmaz, bırakın istediğini yazsın, çizsin' demişlerdi. Dava edildiğinde avukatlığını Rauf Denктаş yapmaktaydı. Bir defasında mahkeme kararı olarak kendisine 50 Kıbrıs Lirası ceza kesmişlerdi. O da sırf gıcıklık olsun diye gazetenin satışlarından ve hastalarından kuruş kuruş topladığı **madeni paraları** bir torbaya doldurarak, mahkemeye teslim etmişti."*²³⁸

Halkın Sesi'nin bu mücadeleci anlayışı ve azmi sonraları başka konularda da sürmüş ve topluma sürekli olarak hakları hatırlatılmıştı. Yani, *Halkın Sesi* meselesi Türk toplumunun hakları için verdiği mücadelenin ete kemiğe bürünmüş aracıydı. Gazetenin ön sayfasında da *Halkın Sesi* yazısının altında şu slogan bulunmaktaydı: "Halkın Sesi ve Halkın Dilidir". Dr. Küçük çok zor koşullar altında gazetesini yaşatmıştır. Bu koşullar da ayakta kalabilmek ancak katı kuralların uygulanmasıyla mümkün olabiliyordu. Gazetede hem kültürel olarak hem de yapısal olarak bu zorluklar kendini göstermişti. İşçi haklarına önem veren bir insan olmasına rağmen, kendi işçilerinin Rum sendikalara üye olmalarını istememiş, bu da onun sendika karşıtı olmakla suçlanmasına sebep olmuştur.²³⁹ Dr. Küçük, bunun gibi katı kuralları ayırım göstermeksizin herkese uygulamaktaydı. Mapolar bir anısında şunları anlatıyor:

"'Halkın Sesi' gazetesinde parasız ve gönüllü olarak yazarlık yaptığım günlerdeydi. Benim 'Mucize' adlı oyunum yayımlanmıştı. Oyunun çıktığını ilân etmek amacıyla, tek sütun üzerine, küçük bir klişe yaptırdım. Bu klişe tek sütun

²³⁸ S. Küçük, *a.g.e.*, s. 31.

²³⁹ Mopalar'ın iddiası şöyle: "...Dr. Fazıl Küçük sendikalara karşı bir kişiydi ve bu yüzden de kendi işçilerinin sendikalara yazılmalarına kesinlikle izin vermiyordu." (Hikmet Arif Mopalar, *Kıbrıs Günceci 1*, Galeri Kültür Yayınları, 2002, s. 247) Durumun sendikalardan ziyade bu yapıları Rumların elinde tutmasıyla ilgisi olabilir.

üzerine yapılmıştı. Klişeyi yayımlanmak üzere doktora verdiğim zaman bana aynen şunları söyledi:

-Sen de biliyorsun ki, gazete masraflarını karşılayamıyor azizim. Bu yüzden kim olursa olsun, reklâmlardan bir miktar para almağa karar verdim.

Hayretle yüzüne bakıyordum. Ne demek istediğini anlamıştım. Benden de, parasız ve gönüllü çalıştığım gazeteye koyacağım küçücük bir reklam için Dr.

Fazıl Küçük para istiyordu."

Halkın Sesi birçok mücadele insanına da bayrak olmuştu. Bu insanlar gazeteye gönülden destek olmuş ve hiçbir karşılık beklemeden emek vermişlerdi. Bunlardan biri olan Hikmet Arif Mapolar ilk köşe yazarlığı deneyimini bu gazetede yaşıyor. Diğer bir mücadele insanı Rauf Raif Denктаş'ın da Fazıl Küçük ile tanışması *Halkın Sesi* sayesinde olmuştur. Denктаş, Dr. Küçük'e kısa bir mektup yazmıştı, buna karşılık gazetede "Gençliğin İsteddiği" başlıklı bir cevap yayımlanıyor. Fazıl Küçük bu yazıya şöyle başlıyor:

"Sevgili Arkadaşım Denктаş;

Çok kıymetli ve cesaret verici mektubunu aldım. Hakkımda göstermiş olduğunu hüsnü teveccühe sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bildiğin gibi bu yeni mesleğe istihkak henüz pek kısa bir zaman olmuştur. Bir bilsen bu müddet içinde önüme ne kadar maniler, engeller dikildi. Tutmuş olduğum doğru, garazsız, pürüzsüz yolumdan beni şaşırtmak, döndürmek için ne kadar entrikalar çevriliyor. Sana diyebilirim ki, yolum âdeta hakir, vahşi ormanlar kadar korkunç ağaçlar, yabancı otlarla kaplanmıştır. Mamefih yanı başımdaki gençliğin omuzlarına dayanarak bu aşılmaz zannedilen engelleri kolay ve hem de zannedildiğinden daha kolay aşıyor ve yoluma yorulmadan devam ediyorum."²⁴⁰

²⁴⁰ *Halkın Sesi*, 30 Nisan 1942, Sayı 40.

Halkın Sesi, Fazıl Küçük'ün yaşamı boyunca sahip olduğu en önemli mücadele aracı olmuştur. Dr. Küçük partiler kurmuş, çeşitli siyasi yapılarda yer almıştır ancak değişmeyen olarak bir tek Halkın Sesi kalmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS HALKININ SORUNLARI VE DR. FAZIL KÜÇÜK

Fazıl Küçük, yaşamı boyunca kendisini Kıbrıs Türk toplumunun sorunlarının dillendirilmesi ve bu sorunların çözümü için mücadeleye adanmıştır. Bu sorunlar toplumun günlük yaşantısına ilişkin sorunlar olmakla birlikte sonuçları itibariyle adadaki Türklerin geleceğine olumlu veya olumsuz etkileri olacak konuları kapsıyordu. Doktor, toplumun kanayan yaralarına ilişkin ilk yazılarında Türk eğitim kurumlarında yaşanan aksaklık ve eksikliklere, yabancı idarecilerin adaletsizliklerine değinmiştir. Bunlarla birlikte varsıllarla yoksullar arasındaki fırsat eşitsizliğini sürekli olarak vurgulamıştı. Politik yaşamının neredeyse tamamına yakın bir kesitinde ise Evkaf'ın devri savaşını vermiştir. Adadaki Türk mallarının sahibine iadesi için yapılan girişimler sürekli zorluklarla karşılaşmış bu bağlamda çetin mücadeleler verilmişti. Türk taşınmazları, adadaki Türklerin tek varyet sahibi olma yolu olabilirdi ve onların geleceğinin güvencesiydi. Fazıl Küçük'ün üzerinde hassasiyetle durduğu problemlerden üç tanesi birbirine o kadar bağlı idi ki, biri savunulunca diğerleri de zorunlu olarak mücadele gerektiren konular olarak önem kazanıyordu. Bu konular Şer'i Mahkemeler, Müftü ataması ve Aile Kanunu'nun çıkarılmasıydı. İngilizler adadaki Türk varlığını tanımak istemiyor, Türklere genel bir İslam kimliği etrafında yaklaşıyordu. Anavatan Türkiye'de, modern bir toplumun tohumları atılıp hayata geçirilirken, Kıbrıslı Türklere eski rejimden kalma cemaat çerçevesi yakıştırılıyordu. Bunun sonucu olarak adadaki Rum kimliği güçleniyor; bu da Enosis düşüncesinin zemin kazanması anlamına geliyordu. İşte bu üç sorunun çözülmesi, hem adadaki Türk toplumunun millet olarak varlığını netleştirecek, hem de onu modern dünyayla bütünleşmiş, saygın bir konuma getirecekti. Kıbrıs toplumunun sorunlarının dile getirilmesi, bütün çabalara rağmen çoğu kez sonuçsuz kalmıştı. Bu durumu değiştirecek olan en önemli gelişme, 11 Haziran 1948 tarihinde Türk İşleri Komisyonu'nun kurulması olmuştur. Komisyon başkanı Hâkim Zekâ Bey, üyeler: Müderris Dâna Efendi, Avukat Fadıl Korkut, Avukat Rauf R. Denктаş, Faiz Kaymak, Nazif Denizer, Suphi Kenan, A. Pertev ve Avukat Oktay Feridun idi. Vali Lord Winster'in Türk toplumunun sorunlarının araştırılması ve çözüm önerileri geliştirilmesi için kurulmasını istediği bu komisyon, toplumun kanayan yarası olan bütün sorunları detaylıca araştırıp, makul öneriler

geliştirmişti. Bu önerilerin sunulduğu 1949 yılında hazırlanan "Ara Rapor" sonraki yıllara yönelik önemli katkılar sağlayan bir kaynak olmuştur.

A. Eğitim Çalışmaları

A.1. Osmanlı-Türk Maarifi ve Kıbrıs

Osmanlı Devleti, 1571'de Kıbrıs'a gelip yerleştiğinde kendi eğitim sistemini de getirmişti. Bu sisteme göre eğitim sıbyan, medrese ve mektep olmak üzere üçe ayrılırdı. Sıbyan okulları ilköğretim kurumlarıydı. Çocukların tamamı okumaya bu okullarda başlardı. Medreseler dini ve hukuki personel, mektepler ise saraya, hükümete veya orduya hizmet edecek personel yetiştirme ihtiyacını karşılıyordu.²⁴¹

Okullara hayır kurumları olarak bakıldığından eğitim her kesimden halkın çocuklarına açık ve ücretsizdi. Eğitim mecburi olmamakla birlikte bu durumun değişmesine yönelik ilk adım 1824'te II. Mahmut tarafından atılmıştı. Osmanlı tarafından adaya getirilen iki yeni eğitim kurulu sıbyan okulları ve mektepler olmuştur. İlk Sıbyan okulu fetihten hemen sonra açılmış ve Ayasofya Sıbyan okulu adını taşımıştır. Bu sıbyan okullarının bir diğer özelliği kız-erkek karma bir eğitim verilmesiydi. Çocuklar okula 4 yıl, 4 ay ve 4 günlük olduklarında başlıyorlardı. Bu durumda senenin her hangi bir zamanı okula kayıt yaptırılabilirdi. Okulun eğitim kadrosu "hoca" denilen öğretmen, yardımcısı ve hademedden ibaretti.²⁴²

Osmanlı'da ilk medrese 1330 yılında İznik'te açılmıştır. Daha sonra imparatorluğun diğer kentlerinde de açılan medreseler, Kıbrıs'ta da orta dereceli eğitim kurumları olarak faaliyet göstermiştir. Adada üniversite seviyesinde medrese hiç açılmamıştır. Bu nedenle öğrenciler tahsil için Anadolu ve imparatorlukta kültür merkezi durumundaki kentleri tercih etmişlerdir.²⁴³ Kıbrıs'ta yeni tipte okullar açıldıkça eskilerine ilgi azalmış ve kendi kendilerini tasfiye etmişlerdir.

²⁴¹ Ali Suha, "Kıbrıs'ta Türk Maarifi", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri*, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971, s.221.

²⁴² *a.g.m.*, s. 222.

²⁴³ *a.g.m.*, s. 223.

Eski eğitim kurumları içinde en uzun yaşayanı 1940'a kadar faaliyet gösteren Lefkoşa'daki Büyük Medrese olmuştur.²⁴⁴

Kıbrıs'ta modern anlamda eğitim yapan ilkokullar "Rüştiye" okullarıdır. Sınıf sistemi uygulanmış ve dersler planlı bir şekilde işlenmeye başlanmıştır. Dini eğitim yanında doğal bilimler ve müzik, resim gibi kişisel gelişime yönelik dersler de eğitim hayatına girmiştir. Anadolu'da Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar faaliyet gösteren bu okullar Kıbrıs'ta 1934 yılına kadar eğitime devam etmiştir.²⁴⁵

Osmanlı Hükümeti, Kıbrıs'a yönelik maddi yardımlarını İngiliz yönetimi zamanında da sürdürmüştür. 1896'da liselerin muadili "İdadi"nin açılmasını kararlaştırmıştır.

Kıbrıs Türk toplumu, İngiliz sömürge yönetimi altında isyancı olmayan, hükümetin bütün olumlu girişimlerini destekleyen bir tutum göstermekteydi. Ancak bu tutum İngilizlerce takdir edilmesi gereken bir tavır olmaktan ziyade, adadaki milli varlığı teke düşürmek için bir fırsat olarak görünmüş olacak ki, bu toplumu ödüllendirmek yerine çeşitli yaptırım ve dayatmalarla yok etmeye çalışmışlardı. Ne zaman ki Enosis faaliyetleri adadaki İngiliz egemenliğini de tehdit etmeye başlamış, o zaman Türk toplumu hatırlanmıştı. Ancak bu hatırlama dahi Türklere karşı ne varsınız ne de yoksunuz şeklinde olmuştu. Bu toplumun özgür ve milli karakterli bir geleceğinin olabilmesi ise ancak eğitim hakkını kullanabilmesine; bunu da nitelikli bir şekilde yapabilmesine bağlıydı. Fakat sömürge yönetimi her fırsatta bu hakka ya bir darbe indiriyor ya da kullanımını daraltıyordu.

*"1878'de İngiliz işgali başladığı zaman adada 65 Türk ilkokulu, Lefkoşa'da bir rüştiye ve bir medrese ile diğer büyük şehirlerde de çeşitli medreseler vardı."*²⁴⁶

1880 yılında İngiltere Rev J. Spencer isimli bir papazı adaya göndererek eğitim işlerinin başına getirmiştir. Kıbrıs Okullar Başmüfettişi Spencer ilk iş olarak Köy Okul Komisyonları oluşturmuştur. Akabinde eğitimi Türk ve Rum olarak iki maarif encümenliğine ayırmıştır. Ancak bu ayırım eşit bir ayırım değil, Rumların taleplerinin yerine getirildiği, Türklerin ise istek ve arzularının görülmediği biçimsel bir ayırım şeklinde gelişmiştir. Nitekim 1881 yılında Rumların itirazıyla encümenlik statüsünde değişiklik

²⁴⁴ Suha, a.g.m., s. 224.

²⁴⁵ a.g.m., s. 225.

²⁴⁶ Sadrazam, a.g.e., s. 98.

yapılmıştır. Bu sayede Rumlar encümen üyelerini seçimle iş başına getirebiliyordu. Rumların taleplerini hemen yerine getiren sömürge yönetiminin, bu ilk dönemde Türklere yönelik genel maarifi ise Rumlarınkinin tam tersidir. 1884 yılında ilk Türk Maarif Encümeni tarafından yazılan bir dilekçe ve ona verilen cevap bu tavrı ortaya koymaktadır. Sömürge yönetimi Kıbrıs'taki bütün okullara 2000 poundluk bir yardım yapmaktaydı. Bu paranın 500 poundu Türk okulları içindi. Ancak bir önceki döneme dair bir yardım yapılmamıştı. Asım Efendi bu yardımı şu şekilde talep etmiştir:

"Geçen idarede mekteplerimize L.²⁴⁷ 500-küsur lira verilmekte idi. İngiltere idaresi Öşür, Tımar ve Zeameti zaptettiği halde tüm Kıbrıs'a L. 2000.-Maarif parası ayırarak bize 1/4'i olan L. 500.- lirayı verdi. Bu taksim âdilane olmamakla beraber bizim L.500.- küsur lira da eski asli hakkımız olup bunun kesilmesiyle bazı mekteplerimiz yıkıldı; bazı yerler öğretmensiz kaldı ve zamana göre maarifimiz gelişmedi.

Rumların Evkafı müdahalesiz olduğu için Maarifte ilerlediler. Onun için genel tahsisattan başka hakkımız olan L.500- küsur liranın da verilmesini rica ederiz."²⁴⁸

İngilizler ise verdikleri umursamaz tavırlı cevapta eskiye göre daha fazla yardım sunduklarını belirtmiş, "Sipahi Ocakları"nın yardımlarının hükümet yardımlarıyla ne ilişkisinin olduğunu anlayamadıklarını yazmışlardır.²⁴⁹ Oysa encümen açıkça Evkaf'tan faydalanamadıklarını, bu nedenle sadece yardıma ihtiyaç duyduklarını belirtmişti. Sömürge yönetimi mağdur bıraktığı Türklerin bu durumunu gidermek yerine sonraları görüleceği gibi kendisine teşekkür edilmesini beklemiştir. Bu şekilde başlayan İngiliz maarif anlayışı sonrasında da değişiklik göstermeyecektir. Özellikle 1931 Enosis isyanından sonra politik sertliğini arttıracak olan hükümet, bunu özellikle Türk Maarif'i ve Evkafı üzerindeki baskısını fazlalaştırarak uygulayacaktır.

Türk toplumu başına gelen felaketleri yalnızca izleyen bir yapıya sahip değildi. İlk döneminden son anına kadar sömürge hükümetine sunduğu dilekçe ve protestolarla sorunlarını dile getirmişti. 1930'lu yıllarda maarif meselesinde toplumun sesi olan yayın

²⁴⁷ İngiliz para birimi Pound (£) orijinal metinde L. olarak yazılmıştır.

²⁴⁸ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 592.

²⁴⁹ a.g.e., s. 593.

Masum Millet gazetesi olmuştur. *Masum Millet*'in maarif konusundaki yaklaşımını gazeteden alınan şu sloganlar özetlemektedir.²⁵⁰

"Lisemize Müdahale (Karışma) Kıbrıs Türk Varlığına Su-i Kasttır. (Toplumun Canına Okumaktır). Müstahdemlerinin (Çalışanlarının) İsimleri Tarih-i Milliyemizin (Ulusal Tarihimizi) Siyah Sayfalarında Mukayyettir (Yazılıdır). Fertler (Bireyler) Fani (Geçici, Kalımsız) Milletler Bakidir (Sürekli, Kalıcı)... Kendi Fiilimizden (Eylemimizden) Ahlâfımızın (Bizden Sonra Gelenlerin) Muateb Olmaları (Sorumlu Tutulup Hirpalanmaları) Adaletsizliktir. Haklı Davamızın Halli (Çözümü) İçin İngiliz İdaresi Şerefi Namına Hükümetin Tek Bir İşareti Kâfidir (Yeterlidir).(Sayı: 21)(...)
Lisemiz Açıldı, Muallimlerden (Öğretmenlerden) Haber Yok, Çocuklarımız Bir Sene Daha Hayatlarından Kaybediyorlar Ve Vazife (Görev) ve Mesuliyet (Sorumluluk) Korkusu Olmayan Bu İdarede Bu Zararı Tazmin Ettirmek (Ödetmek) İçin Mahal-li Müracaat (Başvurulacak Yer) Acaba Neresidir?(Sayı: 24)"²⁵¹

A.3. Dr. Fazıl Küçük ve Maarif Meselesi

Dr. Fazıl Küçük'ün toplumsal konularda yazması da *Masum Millet*'li yıllara rastlar. Bu yıllarda Fazıl Küçük Lefkoşa Türk Lisesi ile ilgili makaleler kaleme almıştır. "Lisemizin Yeni Nizamnamesi" başlıklı bir yazısında parasız olarak kayıt yaptıran yoksul çocuklara ilişkin şu değerlendirmede bulunmuştur:

"Okumak mı? Ne Lüzumu var. İşte karşında amelelik. Sana bu da mı kâfi değil? Yalnız muallim beyleri rahat bırak. Onların vakitleri çok kıymetlidir. Onlara lâzım olan dolgun maaş, az iş, refah ve suhulettir (kolaylıktır)! İkinci maddenin hakiki manası: 'Haydi defol! Bu bizleri rahatsız etme demekten başka bir şey değildir."²⁵²

²⁵⁰ Paragrafların sonunda verilen rakamlar *Masum Millet*'in sayılarını göstermektedir.

²⁵¹ Fedai, a.g.e., s.196-197.

²⁵² Burada hedef alınan Nizamname'nin 2. Maddesi şu şekildedir: "*Mektebe alınacak talebenin adedi mahdut (kısıtlı) olduğundan namzetler arasında 20 Eylül tarihinde Türkçe, İngilizce, hesap, hendese (geometri), coğrafya ve tarihten bir müsabaka imtihanı yapılır. Bu imtihanda ücretli olanların onda altı, meccani olanların da onda yedi almaları kazanabilmek için şarttır.*" Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 16.

Dr. Fazıl Küçük *Masum Millet* gazetesinde yazdığı makalelerde liseye dair ders saatleri, giriş sınavlarının adaletsizliği ve öğretmenlerin öğrencilere karşı ilgisizliği konuları üzerinde sıklıkla durmuştur. Dr. Küçük, daha sonraları da bu sorunu önemsemeye devam etmiş ve ilgilendiği konuların başında yer vermiştir. Maarif alanında yapılan çalışmaları şu üç başlıkta toplamak mümkündür:

1. Okulların buldukları yerleşkelerin seçimi ve bunun Türk toplumunu mağdur edip etmediği,
2. Okulların, özellikle liselerin müdür-müdüre ve idarecilerinin tavırları ve öğrenciler arasında bir adaletsizliğe yol açıp açmamaları,
3. Verilen eğitimin kimliği, Türk milli değerlerine uygun olup olmaması.

Bu konuda kendisinin öncülüğünü ettiği ilk mücadele, daha önce bahsedildiği üzere, *Halkın Sesi*'nin de giriştiği ilk sınav olan, Lefkoşa'daki lisenin 1942'de Lapta'ya taşınmasına karşı verilen tepkidir. Verilen kavga hızla büyümüş ve bir milli dava haline gelmiştir. Ayrıca Kıbrıs Türk toplumunun lisesinin taşınması sadece bir mevki ve ulaşım sorunu doğurmamıştı, öğrencilere onlarca yaşamsal zorluk getirmişti. Gazete sadece bu sorunu dile getirmemiştir, halkın doğrudan kürsüsü haline de gelmiştir. Bir öğrenci velisi gazeteye gönderdiği makalesinde öğrencilerin yaşadığı sıkıntıları şöyle sıralamaktadır:

"1- Mektep koşulları diye kiralanan binaların bir kısmı gayri sıhhi; çocukların hatta toprak zemini olan bodrumlarda yattıkları da görülmüştür. Bu bir sefalet numunesi olarak da teşhir edilebilirdi.

2- Koşullarda sınıflar ve yemekhane birbirinden o kadar uzak mesafelerde ki her gün altı defa millere balığ olan bu yolları kat etmek beden terbiyesi noktai nazarından ne dereceye kadar elverişlidir bilmiyoruz.

3- Kışın, koşullardan yemekhaneye oradan dershanelerine dönen talebelerin, yağmurlarda ne halde olduklarını görmek yürekleri sızlatacak kadar acı idi. Bu uzak yolları yatak çarşaflarına, battaniyelere sarılmış olarak ve turnaklarından süzülen yağmurların içinde yürüyen çocuklara acımamak elden gelmezdi. Yazın olan yürüyüşler belki güneş banyosu olarak kabul edilebilir.

4- Lâpta, havası güzel bir yer de değil. Kışın bu köyde güneş saat 2.00'da kaybolur. Dağın arkasına geçer. Biraz sonra da karanlık olur. Bunu

söylemekten maksadım, eğer talebenin hava değişmesi bu suretle sıhhatlerinin ilerlemesi mevzubahis ise ona da muvafık değildir."²⁵³

Bir yıla yakın süren mücadele 1943 yılının Ekim ayında başarıyla sonuçlanmıştır. Lisenin geri getirilmesi *Halkın Gazetesi*'ne verilen şu duyuruyla ilan edilmiştir: "*İslam Lisesi Teşrinievvel'in (Ekim'in) 6'ncı Çarşamba günü Lefkoşa'daki binalarında açılacaktır.*"²⁵⁴

Fazıl Küçük'ün maarif ve özellikle liseler başlığında titizlikle ele aldığı bir diğer problem bu okulların müdürlerinin İngiliz olması olmuştur. Türk toplumunun değerlerine duyarsız, ona adaletsiz bir yaklaşımı reva gören bu müdürler düşmanca tavırlarıyla toplumun tepkisini de çekmişti. İngiliz idaresi tutum ve davranışlarıyla yalnız bir hoşnutsuzluk yaratmıyor, aynı zamanda eğitim kalite ve seviyesini de aşağı çekerek Türk toplumuna düşük standartlarda yaşamayı uygun görüyordu. Fazıl Küçük, bu konuya değindiği "*Dertlerimiz Çok Ama En Acıklısı Maarifimizdir*" başlıklı yazısında okullarda İngiliz idaresinden sonraki değişimi şöyle özetlemiştir:

"1920'de ilk mekteplerimiz doğrudan doğruya hükümet idaresine geçinceye kadar halk idaresindeki mektep teşkilatımız şu şekilde idi: Köylerde beş senelik iptidai mektepleri ve bütün kasabalarda da beş senelik iptidai mektepleri ile beraber üç senelik rüştiye mektepleri. Bu teşkilatla, her kazanın köylüleri, evlatlarına rüştiye tahsilini kendi kazasının kasabasında, nispeten daha az zorluk ve masrafla yaptırıyor, tahsilini daha ziyade ilerletmek isteyenler de o zaman dört senelik olan idadiye de, yalnız dört sene köyünden uzak olarak devam ediyor ve bu suretle orta tahsilini şimdiki lise mezunlarından hayat için çok daha iyi, mücehhez olarak ikmal ediyorlardı.

1920'de hükümet mekteplerimizin idaresini eline alınca rüştiye teşkilatı büsbütün kaldırıldı Türkiye'de orta mektep namını alan bu üç sınıfın ilk sınıfı ilk mekteplere verilerek gerek köylerde ve gerekse kasabalardaki ilk mektepler altışar seneye çıkarılmış oldu, diğer iki sınıfı da liseye (eski ismi ile İdadi ve sonra da Sultani) ilave edilerek Lefkoşa'da yapılacak tahsil seneleri de dörtten altıya çıkarıldı. Şimdi Allah için söyleyiniz, ey okurlar, bu yeni teşkilatla ileriye doğru mu yoksa geriye doğru mu adım atılmış oldu?"

²⁵³ *Halkın Sesi*, 7 Ağustos 1942, Sayı: 123.

²⁵⁴ *Halkın Sesi*, 1 Ekim 1943, Sayı: 322.

Türk toplumunun en çok tepkisini çeken İngiliz müdür 1936 yılında göreve başlamış olan Mr. Harold Wood olmuştur. Hatta Kıbrıslı Türk öğretmenler heyetinin 1949'da Türkiye'yi bir ziyareti sırasında, bu heyetin içerisinde yer alan Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti başkanı Dr. Derviş Manizade bir köşede yakaladığı Türkiye'deki İngiliz büyükelçisine bu durumu şu sözlerle anlatmıştı:

*"Ekselans, Rum maarifi tamamen serbest, dilediği gibi eğitim yaparken, Türk lisesi bir İngiliz müdürün baskısı altında tutuluyor. Kaldı ki, müdür olan bu zatın eşi, İstanbul'un işgali senelerinde Türk düşmanlığı yaptığı bilinen Ermeni asıllı bir hanımdır. Eşinin çok etkisi altında kaldığı bilinen bu zatın, Türk'leri kıracak o kadar yanlış davranışları olmaktadır ki, Türk-İngiliz dostluğunu yıkmak isteyen düşmanlarımız, milyonlar harcasalar, bu zatın yaptığı kadar, bu dostluğa zarar veremezler."*²⁵⁵

Wood'un ardından göreve gelen Mr. Cullen ve sonrasında "*münevver, mantıkî dürüst ve maarife vakıf bir zat*" diye tavsiye edilen Mr. Sleight'ın öncekini aratmaları yaşanan problemlerin, İngiliz yönetimin sistematik olarak planlanmış bir tercihten kaynaklandığını ortaya koymuştu.

Öğrencilere kötü ve ilgisiz davranılması kadar Türk toplumunu ve onların aydınlarını rahatsız eden icraatlar bu müdürlerin Türk maarifinin milli kimliğine verdiği zarar olmuştur. Bu konuda yapılan ilk iş 1935'te kitapsız eğitim sistemine geçilmesi olmuştu.²⁵⁶ Böylelikle Türkiye'den gelen ve Türk devrimlerinin ışığında genç dimağları aydınlatan ders kitapları engellenmiş oluyordu. Bu tip uygulamaların temel amacı milli kimlikleri geri plana atmaya çalışmaktı. Nedeni ise 1931'de gerçekleşen Enosis isyanıydı. Rumların isyanı nedeniyle Türkler de cezalandırılmaktaydı. Nitekim Mr. Wood'un göreve başlar başlamaz yaptığı ilk iş Türk Lisesi'nin adını İslam Lisesi olarak değiştirmekti. Bu da açıkça göstermekteydi ki İngilizler adada Türk bireyler istemiyorlardı. Kabaca, İslam cemaati olarak belirsiz, milli idealler taşımayan itaatkar bir toplum hayali kuruyorlardı. Yıllar sonra *Halkın Sesi* bunu tersine çevirmek için tekrar girişimde bulunduğunda R. Denктаş şöyle soracaktı:

²⁵⁵ Manizade, *Kıbrıs*, s. 293.

²⁵⁶ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 728.

"Lise Komisyonuna soruyoruz, Bir gün zarfında kimseye sorulmaksızın Türklükten İslamlığa çevirdikleri bu ismi, bugün bütün Kıbrıs Türklüğünün devamlı arzusuna rağmen tekrar 'Türklüğe' çevirmek o kadar müşkül bir iş midir? Ve akı, kara yapmış olan Komisyon'da tekrar kararı ağartma salâhiyeti ve kuvveti yok mudur?"²⁵⁷

Milli kimliğe yönelik bu saldırılar Mr. Sleight zamanında da çeşitli biçimler altında sürmüştür. Belirlenen müfredat, Yunan ve Roma efsaneleri üzerine kurulmuş, Türk kültürünün tarihi örtölmek istenmişti. Dr. Fazıl Küçük, bu duruma itirazını şu şekilde yazmıştı:

"Biraz da Dr. Sleight'ın çizdiği ilk mektep programlarına bir göz gezdirelim: Sınıf bir: Tarih dersi; 'Hayatın daha kolay bulunduğu nehir vadilerindeki medeniyetlerin mebdeleri ve bilâhare deniz ve gemilerin ehemmiyeti; Yunanistan, Roma, Yunanların ve kadim Roma kahramanlarının hikâyeleri, Truva Muharebeleri kadim Türkleri, kadim Türklerin ilk vatanları, kültür ve medeniyetleri, yayılma ve göçleri.' Görülüyor ki bu program; altı yaşındaki Türk çocuğunun kafasını Yunan ve Roma kahramanları ile doldurmak, milli ruh ve hissi öldürmek gayesinin gütmektedir. Bu programda hiç de Türk kahramanlarından tek bir tane yok."

Kitapsız eğitim saldırısı 1957 yılına kadar sürmüş ve bu yılda Türkiye'den kitap getirtilmesine karar verilmişti. Ancak uygun müfredatın oluşturulması için acele edilmemiş, sömürge hükümetinin üstü kapalı olarak gerçekleştirdiği saldırı sürmüştür.

Verilen haklı mücadele sonucu 1940'ların sonu ve 1950'lerin başları Kıbrıs Türk maarif hayatında hareketli ve verimli bir dönem olmuştu. İlk olarak 1949'da Türk İşleri Komisyonunun hazırladığı "Ara Rapor" değerlendirmesi önemli bir başarı sağlamış ve mukadderatlarına dair Türk toplumunun bir programı olduğunu göstermiştir. Türk toplumunun temel sorunlarının ortaya konulduğu bu raporun 4. Bölümü "Maarif" başlığını taşımaktaydı. Eğitim sorunlarının ortaya konulduğu ve hükümete tavsiyelerin yer aldığı bu bölümün niyetine ilişkin olarak raporda şu satırlar yer almaktadır:

²⁵⁷ *Halkın Sesi*, 22 Nisan 1947, Sayı: 1315.

*"Maarif meselelerinde, Rum cemaatine verildiğinden daha fazla kontrol hakkı talep etmiyoruz. Diğer taraftan bu kontrolümüzün daha az olmasına da sebep görmüyoruz. Bu raddeye kadar, bundan sonra gelecek tavsiyelerin sadece kısmen olarak derhal tatbikleri kabildir. Geriye kalan kısımlar Hükümetin umumiyet itibarıyla Maarif hususundaki siyasetinin istikbaldeki gelişmelerini beklemelidir. Ümit ederiz ki bu gelişmeler pek yakın bir atide meydana gelecektir."*²⁵⁸

1951 sonlarında ise Türkiye'den öğretmenlerin Kıbrıs'a görev amaçlı gönderilmeye başladıklarını görmekteyiz.²⁵⁹ Bunlardan bir tanesi olarak da Cumhurbaşkanlığı Filarmonik Orkestrası Üyesi Vehbi Tümen'in, aylığı ödenmek kaydıyla Türk Lisesi'ne Müzik öğretmeni olarak atanmış olduğunu belirtmek gerekmektedir.²⁶⁰ Ancak Kıbrıs Türk toplumu için en heyecan verici atama Türk Lisesine müdür olarak atanan Yavuz Konnolu olmuştur. İngiliz müdür Harold Wood zamanında yaşanan sıkıntılardan sonra Kıbrıslı bir Türk olan Konnolu'nun ataması adada sevinç ile karşılanmıştır.²⁶¹ Bu örnek şunu göstermektedir ki Kıbrıs'taki maarif sorunu ada sınırlarını aşmış ve Anavatan'da da çok önemsenmiştir.²⁶² Bu başarıda en büyük pay sahibi ise kuşkusuz Dr. Fazıl Küçük yönetimindeki *Halkın Sesi* ve ona kuvvet veren Türk toplumu ile onun aydınlarıdır.

Son olarak değinilmesi gereken konu Fazıl Küçük ve diğer Türk aydınlarının eğitim alanında çaba harcarken temel feyiz kaynaklarının Anavatan Türkiye ve burada bu alanda yapılan devrimler olduğudur. Bu tavrı en belirgin şekilde sergileyen Con Rifat *Yeni Fikirler* dergisinin ilk sayısında, Türkiye'deki eğitim hayatına dair şunları söylemektedir:

"1932 Martında Anadolu'da yapmış olduğum tetkik seyahatinde tesadüf eylediğim bir ameli (pratik) hayat maarif numunesi hakkında malumat vereceğim: Türkiye'de maarif teşkilatı (eğitim örgütü) tam bir babanın evladını himaye esası (koruma yöntemi) ilkelerine göre tatbik edilmektedir. Hükümet vatanın çocuklarını okutuyor, yediriyor, giydiriyor, ikmal-i tahsilden sonra da

²⁵⁸ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 177.

²⁵⁹ 1952 tarihli bir görevlendirme kararı ve öğretmenlerin listesi için bkz. Ek-11a,b,c.

²⁶⁰ Bkz. Ek-12a.

²⁶¹ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 720.

²⁶² Konnolu ve eşinin Cumhurbaşkanı Celal Bayar imzalı karar metinleri Ek-12b ve Ek-12c'de verilmiştir.

gençlerin mukadderatını sokakların merhametine ve kendi iradelerine terk etmiyor; iş veriyor, efendi yapıyor, bir hemşehrilik (citizenship) vazifesi görüyor, hem kendisi yaşıyor, hem de çocuklarını yaşıyor."²⁶³

Dr. Fazıl Küçük de maarif konusunda Türk devrimlerinden çokça etkilenmiştir. Bu devrimlerin savunuculuğunu yapmaktan hiç çekinmemiştir. 1931 yılında bir Lise Komisyonu toplantısında, Türkiye'deki maarifin yetersizliği nedeniyle Türk okullarını İngiliz müdürlerin yönetmesi gerektiğini savunan Dr. Eyyup Necmettin'e yazılan ve *Söz* gazetesinde yayımlanan açık mektubunda şunları belirtmektedir:

"Doktor Bey, son Türkiye inkılabından çok bibehe kaldınız. Fikrimde yanılmıyorsam 3-4 sene evvel İstanbul'a gelmişsiniz. Fakat ne kadar yazık ki o zaman hiçbir şeyi tetkik etmeye tenezzül etmediniz. (...) Size Türk'ün iktidar kuvvetine en iyi misal olarak 'İş Bankası'nı gösterebilirim. Birkaç yüz bin lira ile işe başlayan bu banka 3-4 sene içinde sermayesini altı yedi misline iblağ ettikten (ulaştırdıktan) sonra, hali hazırda Türkiye'de en büyük rolü oynuyor. İşte Doktor Bey, bu bankayı ilk tesis edip şimdiye kadar idare eden ve bu yüksek seviyeye çıkaran Türk memurlarıdır."²⁶⁴

B. Evkaf Meselesi

B.1. Kıbrıs'ta Evkaf

Türk toplumunun Kıbrıs'ta verdiği en önemli mücadelelerden biri de evkafın Türk toplumuna devridir. Ada'nın 1571'de Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi sonrası vakıflar kurulmaya başlanmış ve bugüne dek sayısı 700'ü geçmiştir.²⁶⁵ Osmanlı döneminde toplumun ihtiyaçlarına yönelik hayır amaçlı faaliyetleri olan vakıfların kurulması belli malların "vakfedilmesi" ve sahibinin Allah kılınması ilkesine dayanıyor. Bu durumda vakfedenin geri alması dışında (*burada söz konusu olan devlettir*) bu malların devri veya satışı söz konusu olamamaktadır. Bu mülkiyet biçimi Hristiyanlık çerçevesinde kilise mallarına denk düşmektedir.

²⁶³ Avukat J. M. Rıfat, "Çarşı İnkılap Müzesidir", *Yeni Fikirler*, Mayıs 1946, Sayı: 1.

²⁶⁴ Küçük oğlu M. Fazıl, "Doktor Eyüp Bey'e Açık Mektup", *Söz*, 9 Nisan 1931, Sayı: 483.

²⁶⁵ http://www.emlaktasondakika.com/t/Ahkamul_Evkaf/KKTCde_Vakif_Mallarinin_Hukuki_statusu_nedir/27140.aspx.

Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta vakıflar, "Ahkâmül Evkaf" altında Evkaf-ı Hümayun (Sultan Malları) tarafından atanan İstanbul'a bağlı bir muhasebeci tarafından idare edilmekte idi. Bu dönem 1571'den 1878'e kadar sürmüştü. Vakıflar bu zaman diliminde ihtiyaç sahiplerine maddi yardımlar yapmak, fertlere yönelik faydalarda bulunmak ve aşevleri kurmak gibi toplumsal yardımlar ile de öne çıkmaktaydı.²⁶⁶

*"Bu kurumların tamamı, dinî ve hayrî faaliyetleri yürütmektedirler. Aslında karşılıksız hayırda bulunmak dinî bir faaliyet kabul edildiğinde, tek bir düşünce kalır ki, bu da mensup olunan dine hizmettir. Vakıflar temelde bu amaçla çalışırken, toplumsal hayata da çeşitli şekilde katkıda bulunurlardı."*²⁶⁷

Ancak İngiliz yönetimi süresince Kıbrıs'ta Türk toplumu Evkafından faydalandırılmamış, üstüne üstlük bu mallar yağmalanmış veya Rumlara devredilmeye çalışılmıştır. 1878 ve 1955 yılları arasında süren bu devirde Evkafın idaresi bir Türk ve bir İngiliz delege tarafından müştereken yürütülmüştü. Ancak 1915 yılına kadar Türk delegenin ataması Türkiye tarafından yapılırken bu tarihten sonra İngilizler tarafından gerçekleştirilmiştir. Nitekim 1928 yılında yayınlanan Kraliyet Fermanı ile Evkaf bir "Hükümet Dairesi" haline getirilmiştir. Bu fermanın 7. maddesi şöyledir:

*"Evkaf Dairesi tesisi ve vaziyeti ve emval-i diniye-i İslamiye-i idare ve onlara nezaret vazifesi ile mükellef murahhasların murakabesi tahtında olarak müstemlekedeki 'Evkaf Dairesi' unvanını haiz ve badema o suretle müsemma bir daire tesis edilecek ve mezkur daire işbu fermanın makasidi için bir 'Hükümet Dairesi' addolunacaktır."*²⁶⁸

Bu gelişme aslında İngilizlerin verdikleri bir sözü tutmamaları anlamına gelmekteydi. Lozan Konferansı'nda Sir Horace Roubold başkanlığındaki İngiliz delegasyonu İsmet İnönü'ye Evkafın adadaki Türk-İslam toplumunun faydasına sunulmasını sözlü olarak temin etmiş ve koşullar altında Ege adaları konusunda imzalar atılmıştı. Faiz Kaymak verilen bu sözden ve fermanın şu şekilde bahsetmektedir:

²⁶⁶ Kıbrıs Türk Toplumunda Vakıfların Önemi, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Yay. No:8, Mayıs 1975, s. 6.

²⁶⁷ Adem Kara-Cemil Çelik, "Kıbrıs'ta Vakıf Yönetimi ve Denetimi Sorunu", *History Studies: International Journal of History*, c. 3, s. 3, 2011.

²⁶⁸ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 421.

*"Türkiye Murahhası İsmet Paşa Anavatanından ayrılan ülkelerde oturanların, her birinin ayrı ayrı birçok meseleleri vardı. Bunların da başında gelen Evkafı. Dinmeyen bir yara bir acıydı bu. Bunu bilen ve takdir eden Anavatan, Evkafı da Türkler yararına çalışır bir hale getirebilmek içindi ki, uzun boylu bunun tartışması yapılmış, hazır bulunanlardan kati teminat alırken İngiliz Murahhasının da, verdiği teminatın İngilizler tarafından inkar edilmeyeceğine ve unutulmayacağına muhakkak nazarı ile bakıyordu. Ne yazık ki, İngiltere İmparatorluğu verdiği sözü ancak beş sene tutabilmiş, hepsini unutarak ve inkar ederek Evkafı dünkünden çok daha kötü duruma sokan Evkaf Fermanını ortaya koymuştur."*²⁶⁹

Toplumun eğitim, ticaret gibi gelişmesine yönelik çok önemli konularda etkisi olan Evkafın toplumun elinden alınması onu yoksulluğa terk etmek anlamını taşımaktaydı. İşte bu vahamet karşısında Kıbrıslı Türkler seferber olmuşlar; her fırsatta Evkafın devrini talep etmişler ancak 1956'ya kadar bir sonuç alamamışlardı. Bu yıldan sonra İngiliz Hükümeti Türk toplumunun sesini duymuş ve Evkafı idare etme imkânını sağlamıştı.²⁷⁰ Bu değişimde kuşkusuz en büyük pay 1949 yılında kurulan Kurumlar Birliği ve aynı yıl hazırlanan Türk İşleri Komisyonu Ara Raporu'nundur. Ara Rapor'da Evkaf sorunu, kilise mallarının özerkliğine karşın Türk mallarının hükümet kontrolünde olması adaletsizliğine değinmekte ve bu mağduriyetin giderilmesi için öneriler sunmaktaydı. Seçilmiş bir idare heyeti, müdürlük tahsisi ve Yüksek Evkaf Meclisi kurulması önerilenler arasında başı çekmekteydi.²⁷¹ 1956'da kurulan yeni yapı bu önerilerin hayata geçirilmesinden başka bir şey değildi:

*"Türk toplumu tarafından seçimle başa getirilen 15 üye ile tabii üyeler olan 'Müftü' Koloni İcra Konseyindeki Türk delegeden oluşan bir Yüksek Meclis; ve bunun altında da yine ilgili Meclis üyeleri arasından seçilmiş 7 kişiden oluşan bir 'İcra Komitesi' teşkil ettirilmiştir."*²⁷²

²⁶⁹ Aktaran F. Küçük, *56 Yıl Süren Kavga*, s. 91.

²⁷⁰ *Kıbrıs Türk Toplumunda Vakıfların Önemi*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Yay. No:8, Mayıs 1975, s. 7.

²⁷¹ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 165.

²⁷² *Kıbrıs Türk Toplumunda Vakıfların Önemi*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Yay. No:8, Mayıs 1975, s. 7.

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda tüm vakıf işleri Türk Cemaat Meclisi'ne ait bir bakanlığa bağlanmış; 1963'teki olaylardan sonra ise bu meclisin yerini alan Türk Yönetimine bağlı olarak bakanlık sistemi devam ettirilmiştir.²⁷³

B.2. Dr. Fazıl Küçük'ün Dışındaki Evkaf Mücadelesi

Dr. Fazıl Küçük, Evkaf mücadelesinin başlangıç tarihi olarak 1900 senesini kabul etmekte ve önermektedir.²⁷⁴ Bu tarih Evkaf'ın devri için yapılan ilk devir talebinin tahmini tarihini vermektedir. Bu yıl Kavanin Meclisinin Türk üyeleri bir protesto düzenlemiş ve verdikleri dilekçe ile Evkaf Reis'inin Kıbrıs Kadısı olması gerektiğini bildirmişlerdir. Bu teklife Kıbrıs Kadısı Veçhi Efendi de destek vermişti. Bir sonuç alınamamış olmasına rağmen çabalar sürmüştü ve 1902 yılına gelindiğinde Kıbrıs Valisi, Evkaf'ın idaresinin Kadılığa verildiğini bildiren bir telgraf göndermişti.²⁷⁵ Bu telgraf Ayasofya Camii'nde yüksek sesle okunmuştur. Ne yazık ki, Kadı rahatsızlanmış ve devir işlemleri tamamlanamamıştı. 1925 yılında Mehmet Münir Bey'in Evkaf delegeliğine kadar; 1907'de kadılığa getirilen Numan Efendi ile sonrasında 1924'te kurulan "Cemaat-i İslamiye" teşkilatı zamanında da mücadele sürmüştü. Mehmet Münir Bey'in delegelik dönemi Evkaf için tam bir yıkım olmuştu. Mehmet Münir, sıkı bir İngiliz taraftarı olmakla birlikte, sömürge yönetimi tarafından çok sevilmekteydi. Bu nedenle kendisine Sir unvanı da verilmişti.²⁷⁶ Bu nedenle haklı olarak Türk aydınlarının eleştiri oklarına sürekli olarak hedef olmuştur. 1947 yılına kadar Evkaf Murahhaslığı koltuğunda oturan Münir Bey istifa ettiğinde Rauf Denктаş "Sir Münir Çekildikten Sonra Evkaf'ın Mukadderatı" başlıklı yazısında bu durumu şöyle yazıyordu:

"Çeyrek asırlık bir idareden sonra Evkaf Murahhası Sir Münir idare sandalyesinden çekilmiş bulunuyor. Bu haber Kıbrıs Türk Cemaati arasında derin memnurlukla karşılanmış bulunuyor.

Gönül isterdi ki Münir'in bu uzun vazife yıllarından sonra vazifeden çekiliş ağıtı, milletine hizmet etmiş ve milleti tarafından sevilmiş vazife adamları

²⁷³ a.g.e., s. 8.

²⁷⁴ F. Küçük, *56 Yıl Süren Kavga*, s. 2.

²⁷⁵ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 420.

²⁷⁶ Mehmet Münir'in "Sir"lik ünvanı almasına dair Dışişleri bakanlığına gelen yazı ile Mehmet Münir'in bu ünvanı kendisine veren Vali Lord Winster ile yazışması Ek-13'de verilmiştir.

hakkında yazıldığı gibi coşkun tezahürlerle olsun. Fakat ne yazık ki bunu yapmak imkânını bulamıyoruz."²⁷⁷

1950 sonrası Türk toplumunun Evkaf mücadelesi kitlesel bir nitelik kazanmıştır. Bunun en büyük nedeni gerek kurulan siyasi partiler, gerekse Kurumlar Birliği gibi oluşumların toplumda örgütlü mücadele kültürü yaratmış olmasıdır. Bu süreçte ilk büyük hareket Münir Bey'den sonra göreve atanan Mehmet Kemal Bey'in döneminde gerçekleşen 26 Nisan 1953 tarihli mitingdir. Bu mitingin gayesi gazetelere verilen "Büyük Miting" başlıklı ve "Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonundan" imzalı ilanda şu şekilde belirtilmiştir:

"26 Nisan 1953 Pazar günü ö. e. Saat 10'da, Lefkoşa'da Halk Sinemasında Evkaf idaresinin cemaate devri için yapılacak Büyük ve Tarihi Mitinge bütün Kıbrıs Türklerinin bir vazife olarak iştirakleri özlenir.

Federasyonumuz, köylü kasabalı, şehirli bütün Türk kardeşlerimizi bu milli vazifeye davet eder."²⁷⁸

Mitingin amaçlarını içeren Faiz Kaymak imzalı bir telgraf da Kıbrıs Valisine gönderilmiştir. Bu telgraf şu şekilde idi:

"TO Government of Cyprus

Türk İşleri Komisyonunun Evkaf hakkındaki raporunun bu güne kadar tahakkuk ettirilmemesini ve inhilal eden Evkaf Murahhaslığının yeni bir tayinle doldurulmasını şiddetle protesto eder Evkaf idaresinin bir an önce cemaat tarafından seçilecek mümessillere tevdiini talep ederiz.

Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı

Faiz Kaymak"²⁷⁹

Sömürge yönetiminin bütün engelleme girişimlerine rağmen miting gerçekleşmiş ama mücadele bitmemişti. Sonraki yılın baharında da etkinlikler hızla devam etmişti. Bu dönemdeki iki önemli olay 17 Şubat 1954 tarihli KTKF Kongresi ve hemen sonrasında

²⁷⁷ *Halkın Sesi*, 18 Mart 1948, Sayı: 1600.

²⁷⁸ Mustafa Haşim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yay., Kıbrıs, 1986, s. 1027. (bundan sonra Altan, *Belgelerle*)

²⁷⁹ a.g.e., s. 1028.

gerçekleştirilen Evkaf Mitingidir. Kongre'nin temel gündemini Evkaf'ın Türk toplumuna devri konusu oluşturmaktaydı ve bu doğrultuda şu kararlar alınmıştı²⁸⁰:

1. Türk İşleri Komisyonunun ara raporunda gösterildiği gibi Evkafın cemaat idaresine devredilmesi;
2. Mahalli Hükümetin şimdiye kadar bu raporu nazarı itibara almadığı ve Evkaf'ı eskisi gibi cemaat zararına idare etmekte devam ettiği için merkezi hükümet nezdinde telgraf ile protesto edilmesi;
3. 28 Mart 1954 Pazar günü Lefkoşa'ya davet ederek Evkaf İdaresini ve Hükümeti protesto etmek için muazzam bir miting tertip edilmesi;
4. Evkaf davamızı cemaatin arzu ettiği şekilde halletmek için Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu tarafından seçilecek bir Türk Heyetinin Ankara'ya ve Londra'ya gönderilmesi;
5. Bu kararların Reuters ve Türk Ajanslara verilmesi.

28 Mart 1954 tarihli mitingin içeriği de alınan bu kararlarla aynı ekseninde olmuştur. Türk İşleri Komisyonunun hazırladığı ara rapor gibi önemli bir program olmasına rağmen sorunların çözümsüzlüğe bırakılması adadaki Türk toplumunu huzursuz ediyordu. Bu hoşnutsuzluk mitinge yirmi bin Türk'ün katılmasını sağlamıştı.²⁸¹ Sonraki miting 6 Şubat 1955'te gerçekleşmiş ve nihayetinde 12 Mayıs'ta bir toplantı ile kararlaştırılan ve 22 Temmuz'da Resmi Gazete'de ilan edilen Evkaf'ın topluma devrini sağlayan "Yeni Evkaf Kanunu" çıkarılmıştır. Sonrasında kanun gereği 22 Ocak 1956'da gerçekleştirilen Evkaf seçimlerini, KTKF ve Kıbrıs Türktür Partisi'nin ortak listesi kazanmıştır. 14 Nisan 1956 tarihinde bu devir işlemini tamamlayacak olan Yüksek Konsey oluşturulmuş ve başkanlığına Dr. Fazıl Küçük, başkan yardımcılığına ise Av. Osman Örek seçilmiştir.²⁸²

B.3. Dr. Fazıl Küçük, Halkın Sesi ve Evkaf Meselesi

Dr. Fazıl Küçük ve sahibi olduğu *Halkın Sesi*, Evkaf konusunda keskin bir duruşla "*Evkaf'ın kayıtsız şartsız topluma devri*" sloganını savunmuştur. Toplumun bu konuda da avukatlığını sıkı bir şekilde gerçekleştirmiş tartışmalara girmekten çekinmemiştir. Bu

²⁸⁰ Altan, *Belgelerle*, s. 1036.

²⁸¹ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 521.

²⁸² *a.g.e.*, s. 578.

konuya Türk toplumunun en büyük davası gözüyle bakmıştır ve "En Büyük Davamız" başlıklı yazısına şu cümlelerle başlamıştır:

"Kıbrıs Türk cemaatinin son seneler giriştiği mücadelede ilk dava olarak ele aldığı, hiç şüphesizdir ki, uzun seneler kötü bir idare ile perişan bir hale getirilen 'Evkaf'ın cemaate iadesi meselesidir."

Fazıl Küçük'ün ve *Halkın Sesi* gazetesinde bu konuyla ilgili yayımlanan yazıların büyük bir kısmı bu kurumu kötü bir şekilde yöneten idarecilere ayrılmıştır. Bunun dışında yer yer tartışmalara girilmiş, özel konu incelemeleri yapılmıştır. En çok ele alınan kıyaslamaların başında Evkaf ve Kilise mallarına yönelik tutum bulunmaktaydı. Fazıl Küçük'ün yazılarının içeriğinin bir bölümünü de Camilerin durumu oluşturmaktaydı.

Kilise malları ile karşılaştırıldığında Türk Evkafı bir mağduriyet mekanizması oluşturmakta ve ortada büyük bir haksızlık bulunmaktaydı. İngiliz yönetiminin adayı devralmasıyla birlikte Rumlar ayrıcalıklı kılınmıştı. Bu yıllardan başlayan bir eğilim olarak Rumlar mal sahibi yapılmaya çalışılırken, Türkler yoksullaştırılıyordu. Bu politika sistematik bir şekilde 1950'lere kadar sürmüştü. Yayına başlamasıyla birlikte *Halkın Sesi* bu sorun karşısında sesini çıkarmış ve bu durumu sütunlarına taşımıştı. Yapılan bu haksızlığa bir örnek olarak okurlardan biri başından geçen bir olayı, gazete yazarlarından Yavuz'a şu şekilde aktarmaktaydı:

"11.5.1947 tarihinde Palliryotissa köyünde kilise malı olan bazı tarlaların satılacağını aynı köyden bir Rum gencinin bize haber vermesi üzerine her üçümüz de mezkûr köye gitmiştik.

Maksadımız müzayedeye ile satışa çıkarılacak tarlalardan almaktı. Maksadımızı anlayan köy Rumları arasında ani bir kaynaşma oldu ve neticede içlerinden bir heyet yanımıza gelip şayet tarla almak niyetiyle müzayedeye iştirak etmek isteyecek olursak, peylerimizin makbule geçmeyeceğini ve kilise malından Türklere satılmayacağını nota şeklinde değil de bir şamar gibi yüzümüze vurmuşlardı.(...)

Rum vatandaşlarımız bir taraftan herhangi bir toplantıda verdikleri söylevlerle, Kıbrıs'ta Türklerle Rumların kardeş olduklarını belirtirken; öte

tarafından da hakkımızda gayet koyu ve milli bir taassup izhar etmektedirler. Bu bir tezat değil midir Bay Yavuz?"²⁸³

Yavuz net bir şekilde yanıtlayarak gazetesinin konuya bakışını özetliyordu: "*Bizce asıl tezat, Evkaf mallarının Rumlara satılmasında veyahut icar edilmesindedir.*" Toplumun Rum mallarını edinmekten ziyade Türk mallarını korumak gibi bir vazifesi olduğu düşünülüyordu. Sömürge yönetimi boyunca aşındırılan bu mallar, onlara göre toplumun geleceğini oluşturuyordu. Dr. Küçük, "Evkaf Malları Elden Çıkarılıyor mu?" başlıklı yazısında konunun önemini şu sözlerle vurguluyordu:

"(...) Türk cemaatinin dayandığı, güvendiği iktisadi kalesi, şüphesiz ki, 'Evkaf' mallarıdır. Bu servet bizim için, atımız için yegâne istinat noktamızdır. Bu sebeptendir ki, öteden beri Türk cemaati bunun idaresini eline almak ve elde edeceği büyük bir kârla birçok dertlerimize derman bulmak niyetindedir. Bunu kabul edemeyenler ise, her ne çabasına olursa olsun cemaatin içinde bulunduğu acıklı durumdan kurtulmaması için yine bunun birkaç kişinin keyfi idaresi altında kalmasında büyük gayret sarf etmektedirler."²⁸⁴

Evkaf'ın keyfi idareler altında geçirdiği yıllar Türk toplumunu hem mağdur etmiş , hem de zarara uğratmıştı. Bu nedenle bu kişilere karşı mücadele Dr. Fazıl Küçük ve *Halkın Sesi*'nin temel ilkesi idi. Verilen Evkaf mücadelesinin ilk döneminde temel muhatap, bu kurumu çeyrek asır yönetmiş olan Münir Bey olmuştur. Münir Bey İngiliz politikalarına bağlı olarak çalışıyordu. Ancak yine de Türk aydınları sorunları öncelikle gürültüsüz çözüme yanlısıydı. Fazıl Küçük bu hususta Münir Bey'in idaresinde bulunan makama yönelik şunları söylemişti:

"Biz her şeyden evvel o yüksek mevkide her kim olursa olsun ona büyük bir hürmet ve saygı duyarız. Bizim yalnız o makamdan ricamız, himayeye muhtaç esnafımızı desteklemesi ve mallarımızın yine Türk usta ve Türk işçilerince mamureler haline gelmesidir."²⁸⁵

Evkaf mücadelesinde 1950'lere doğru yapılması gereken, uygulanması mümkün olan plan ortaya çıkmış; bu somutlaşmayla, toplumun aklı daha da netleşmişti. Evkaf, toplumun

²⁸³ *Halkın Sesi*, 22 Mayıs 1947, Sayı: 1344.

²⁸⁴ *Halkın Sesi*, 8 Ağustos 1953, Sayı: 3262.

²⁸⁵ *Halkın Sesi*, 24 Şubat 1945, Sayı: 536.

zararına kullanılmalıydı. Bunun için de başka bir idare modeli benimsenmeliydi. Bu arzuyu *Halkın Sesi* yazarlarından Rauf Denктаş, "Evkaf Denilince" başlıklı yazısında şu sözlerle anlatıyordu:

"Kıbrıs Türklerinin haklı bir arzuları vardır: Türk mallarını Türkler namına, Türk parası ile idare etmekle mükellef Evkaf Dairesi'ni idare eden başın; halk tarafından seçilen, halka hizmet için ant içmiş olan, halkın sevdiği ve itimat ettiği bir şahsiyet olduğunu görmek ve içtimai hayatımızın en kuvvetli bir müessesesi olması icap eden kuvvetli bir varlığın cemaate her hususta yardım ettiğine şahit olmak!"²⁸⁶

Münir Bey zamanında, Türk toplumunun zararını ve mağduriyetini en fazla gösteren örneklerden birisi kuşkusuz Afendrika Çiftliği'nin yağmalanması olmuştur. Bu konuda Türk İşleri Komisyonu'nun 21 Kasım 1948 tarihli talebiyle *Halkın Sesi*'ne açıklamada bulunan Evkaf Murahhas Vekili Kemal Bey şunları belirtmiştir:

"1904'te Afendrika Çiftliği'nin arazisi 12.086 dönüm kadardı. 1942 senesinde bu arazinin 5200 dönümü Karpazlı Rumların idaresine geçmiş bulunuyordu. Çünkü 36 senelik tasarruf hakları vardı ve Evkaf bu müddet zarfında hakkı olan bedeli icarları toplamadığından bu 5200 dönümlük araziden hiçbir hak talep edemedik. 1942 senesinden bugüne kadar ayrıca kaç dönüm arazinin yukarıda belirtildiği suretle el değiştirdiği bilinmiyor."²⁸⁷

Fazıl Küçük de 9 Nisan 1952 tarihli makalesinde bu konuda şu satırları kaleme almış ve tepkisini göstermişti;

"Tekrar ediyoruz. Afendrika Çiftliği'ndeki Türk topraklarının elden çıkarılmasına, Rumlar tarafından gasp edilmesine yegâne sebep bir hükümet dairesi olan Evkaf idarecilerinin alakasızlığıdır. Aksi takdirde Rumlara icar edilmiş olan bu Türk mallarının icar bedelleri muntazaman toplatılmış olsaydı, bu son vaziyet meydana gelemezdi. 25 seneden fazla Evkaf idaresinin başında bulunan Sir Mehmet Münir'in saadet devrinde bu toprakların icar bedeli

²⁸⁶ *Halkın Sesi*, 13 Ocak 1948, Sayı: 1545.

²⁸⁷ *Halkın Sesi*, 22 Ekim 1948, Sayı: 1752.

toplanmamıştır. Buna sebep Evkaf Dairesi'nin mallarının nelerden müteşekkil olduğunu bilmemesi bunu arayıp sormamasıdır."²⁸⁸

Bütün Kıbrıslı aydınlar Fazıl Küçük ile aynı fikirde değildi. Bu nedenle Dr. Küçük yer yer toplum içinde de tartışmalara girmek zorunda kalmıştı. Bu tartışmalardan en öne çıkanı Mehmet Necati Özkan'la yaşadığıdır.²⁸⁹ Bu tartışmada her iki aydın da Evkaf'ın devrini istemekte; fakat Özkan, hükümet kontrolünün devamını arzulamaktadır. "Kontrolsüz Evkaf İdaresi Olamaz" başlıklı makalesinde düşüncesini şöyle paylaşmıştır:

*"(...) Binaenaleyh biz Kıbrıs Türk Halkı, Evkaf'ımız hakkında tespit olunacak Evkaf şekli idaresini kontrol hakkı Hükümette olmak üzere şimdi belediyelerin halk vekilleri tarafından idare tarzı şeklinde bir idarenin tanzim edilmesini talep etmekteyiz. Kontrolsüz bir idare suistimale yol açabilir ve Evkaf'ın terakkisine ve muhafazasına bir engel teşkil edebilir."*²⁹⁰

Fazıl Küçük, Necati Özkan'a gecikmeden "İşgüzarlık" başlıklı yazısıyla cevap vermiş ve Türk İşleri Komisyonu'nun ara raporunda belirtilen çözümü savunmuştur:

*"(...) Türk İşleri Komisyonu'nun hazırladığı raporda bildiğimiz gibi Evkaf'ın cemaate, hükümet müfettişlerinin kontrolü baki kalmak şartıyla, devir ve teslimi vardır. Şüphe yok ki Kıbrıs Türk'ü için hayati bir mesele olan bu konuyu, neden Komisyon ele almış bunların hoşuna gitmemiş ve sırf düşmanlık olsun diye Evkaf'ı Kıbrıs Türk'ünün idare edemeyeceğinde ısrar edip duruyorlar."*²⁹¹

Bu tartışmalar sürmüş fakat bütün bu tartışmalara rağmen Dr. Küçük "kayıtsız şartsız topluma devir" prensibinden vazgeçmemiş ve kürsü bulduğu her yerde de bunu belirtmiştir. Nihayetinde 1956 yılında Evkaf seçimleri olduğunda da Küçük ve gazetesi *Halkın Sesi* bir kampanya düzenleyerek sürece bu slogan çerçevesinde katılmışlardır. Kıbrıs Türk'tür Partisi ve Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun ortak olarak

²⁸⁸ *Halkın Sesi*, 9 Nisan 1952, Sayı: 2843.

²⁸⁹ Aslında Özkan, birçok konuda Küçük'le anlaşamıyordu. Bu tartışmadan daha sonra, 1950 baharında Fazıl Küçük'ün kurucusu olduğu Kıbrıs Milli Türk Birliği'ne muhalif Kıbrıs Türk Birliği – İstiklal Partisi'ni kuracaktır.

²⁹⁰ *İstiklal Gazetesi*, 8 Kasım 1949, Sayı: 10.

²⁹¹ *Halkın Sesi*, 12 Kasım 1949, Sayı: 2104.

oluşturduğu bu kampanyanın bildirileri de *Halkın Sesi*'nde yayımlanmıştır. Bu bildirilerden dördüncüsü aşağıdaki şekildedir:

"Sayın Lefkoşa Türk Halkına,

Evkaf can damarımızdır. Onun iyi idaresi; camilerimizi mekteplerimizi, fakir çocuklarımızı sefaletten kurtaracaktır. Bu adada şerefimizi, varlığımızı kurtarmak senin de üzerine düşen bir borçtur. Vazifeni yapmadığın gün, ebediyete kadar büyük bir mesuliyet taşıyacağını unutma. Evkaf'ın bugünkü durumundan daha parlak bir hale gelmesi, hepimizin çalışmasıyla mümkündür. Dünyaya karşı yanlış propagandalara aldanmadığını, kanmadığını göstermek sana düşer.

*O halde reylerini senin davan için geceyi gündüze katarak çalışan Parti ve Federasyon namzetlerine ver."*²⁹²

Fazıl Küçük, yalnızca bir hatip olmanın ötesinde sorumluluk almayı hep bilmiş bir Türk aydını olarak, bu seçimlerde belirlenen Lefkoşa Cami Komisyon üyelerinin başında gelmiştir.²⁹³ Daha önce de belirtildiği üzere üç ay sonra da Yüksek Konsey başkanlığına seçilmiştir.

C. Müftülük

C.1. Kıbrıs'ta Müftülük

Müftülük, Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlıktan önce ilmiye mesleğinin, kadılık ve müderrisliğin yanında, üç ana kolundan birini temsil etmekteydi. Kadılık gibi resmi bir tanımlamaya gerek görülmemiş olan bu meslekte müftüler, cemaatten gelen dini soruları, araştırıp cevaplamakla yükümlü idiler. Kaldırıldığı Kasım 1928'den uygun bir şekilde tekrar oluşturulana kadar Kıbrıslı Türklerin mücadele başlıklarından biri olagelmiş müftülükle ilgili olarak 1948 yılında hazırlanan Ara Rapor'da şunlar yazılmaktaydı:

"İslam din sistemi İmamülmüslimin denilen bir din reisi tanır. Bu zat salâhiyetini Kur'anın şu ayetinden almaktadır: 'Allah'a, Allah'ın Peygamberine, sizden gelen reisinize itaat ediniz'.

²⁹² *Halkın Sesi*, 27 Ocak 1956, Sayı: 3419.

²⁹³ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 577.

Cenabı Peygamber hayatta bulunduğu müddetçe İslam dininin kurucusu olmasında ilâveten müminlerin din reisliğini de bizzat ifa ediyordu. Peygamberin vefatından sonra bu vazife dört halifeye geçmiştir. Emeviler'in saltanatı devrinde teokratik bir idare sistemi meydana getirilmiş ve Sünniler bu idareyi kabul etmek zorunda kalmışlardı.

Bu sistem tahtinde halife, hem hükümetin hem de dinin reisi olarak vazife görüyordu. Fakat halife idaresi altındaki bütün ülkelerinden reisliği vazifelerini ifa edemediğinden, din reisliği vazifeleri diğer din ekâbirine emanet edilmişti. Bir müddet sonra halifeler salâhiyetlerini muhafaza etmek kaygısıyla, İslam Din Reisliği makamında ikili bir sistem yaratmışlar, yani Kadı ile Müftülüğü ihya etmişlerdi. Kadı, hükümet reisi yani halife tarafından tayin edilen din reisi idi; Müftü ise halk tarafından seçilen bir din reisi idi.²⁹⁴

Kadılar ile müftüler arasındaki söz konusu göreve gelme niteliği farkı, onları cemaat liderliği bakımından da zaman içinde ayrı noktalara itmiş, Kadılık bugünkü mahkemelerin işlerini görürken, müftülük cemaatin fiili dini liderliğini yürütmüştür. Kıbrıs'ta da fetihten sonra müftülük kurumu oluşturulmuş, İngiliz işgalinden sonra da 1928 yılı Kasım'ına kadar sürdürülmüştür. Daha önceleri seçimle belirlenip Osmanlı Devleti'nin onayıyla göreve gelen müftüler, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı sonrası halifeliğin ve bu bakanlığın kaldırılması nedeniyle, bu yıl sömürge hükümeti tarafından atanmıştır.²⁹⁵ Nihayetinde bir yıl sonra 19 Kasım 1928 tarihinde Müstemleke Müsteşarı R. Nicholson imzalı şu resmi yazıyla lağvedilmiş ve yerine Fetva Eminliği oluşturulmuştur:

"Efendim,

1. Müstemlekeler Bakanının tasvibine tabi olmak üzere, Mecliste Ekselâns Valinin Müftülük makamını 1 Ocak 1929'dan itibaren lağvetmeye karar vermiş olduğunu size bildirmeye Ekselâns tarafından memur edildim. Binaenaleyh 31 Aralık 1928'den sonra o makamı işgal etmeyeceksiniz ve ertesi günden itibaren size hakkınız olan taviz verilecektir.

²⁹⁴ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 151.

²⁹⁵ Sadrazam, a.g.e.,s.36.

2. *Mamañih Evkaf Dairesi altında (size teklif edileceği anlaşılan) Fetva eminliği memuriyetinin ihdasına dair müsaade Evkaf Murahhaslarına iblağ edilmiş bulunuyor.*"

Aynı yıl açıklanan ve Evkaf'ı hükümete bağlayan Kraliyet Fermanı da düşünülecek olursa İngilizlerin temel amacının Kıbrıs Türklerini kendi kontrolleri altındaki bir kurum aracılığıyla tek bir temsiliyet mekanizmasına bağlamak olduğu söylenebilir. Nitekim müftülük Kıbrıs'ta tekrar tahsis edilene kadar, Evkaf Muharraslığı toplumun hem maddi hem de manevi reisi olarak sunuluyor. Ve bu yeni biçim pek şaşırtmayan bir şekilde Münir Bey'in Evkaf delegeliğine denk geliyordu. Mftğn Evkaf'a bağlanmasına ilk tepki 1931 yılında Necati zkan liderliğinde toplanan Kıbrıs Türk Milli Kongresi'nden geliyor. Kongre mevcut durumu protesto etmek amaçlı olarak İngilizler tarafından yasaklanmasına rağmen, Ahmet Said Hoca'yı Kıbrıs müftülüğüne atamıştı. Fakat İngilizler bu atamayı kabul etmemişlerdir.²⁹⁶ Toplumun müftülük ihtiyacı 1952'deki müftülük seçimlerine kadar Fetva Eminliği atamaları ile giderilmişti.

Kıbrıs Türklerinin bütün önemli sorunları gibi Müftülük meselesi de Türk İşleri Komisyonu'nun hazırladığı Ara Rapor'da ele alınmıştı. Rapor'un dördüncü bölümü müftülüğe ayrılmıştı. Kurumun işlevi ve kısa tarihçesi anlatılmış; görevleri ve kadılık kurumundan ayrıldığı noktalar vurgulanmıştı. Raporun kısa zet kısmında "Müftülük" başlığında şu bilgiler verilmiştir:

"1. Eskiden kadı ve müftülerin haiz oldukları salâhiyet ve vazifelerle bir mft seçilmelidir. (...)

Müftü, Ada'daki Türk cemaatinin dini reisi olacaktır. Hiçbir siyasi vazifesi olmayacaktır.

Seçimi, kaydı hayatla olacaktır.

- (i) Hastalık veya ihtiyarlık hasebiyle iktidarsızlığı sabit olursa mftlkten ıskat edilebilecektir.

(ii) Eğer Türk cemaatinin muhtelif sınıfları arasına soğukluk ve nifak sokacak bir tarzda hareket ederse, o zaman kaza mümessillerinin ve hususi

²⁹⁶ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi", *ağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Bahar-Güz, 2009, s. 167.

müessillerin üçte ikisinin bir kararı ile 5 sene hizmetten sonra herhangi bir zaman ıskat edilebilir.

2. Müftünün başkanlığında bir din meclisi olacak ve bunun diğer azaları kendi hususî katibi (müsevvidi) ile 3 ile 5 müderristen ibaret olacaktır. Bu meclisin vazifeleri, müftülük makamının tekrar ihyasının temin edecek kanundaki nizamlar ile tayin edilecektir.

*3. Müftünün maaşı ile harcırahı ve tayin edilecek iki müderris ve müsevvidin maaşları 1310'a bağlı olacak ve bu evkaf sandığından ödenecektir."*²⁹⁷

Toplumun net talebine karşı İngiliz yönetimi biraz yumuşasa da elini ağır tutacaktı. Bütün tepkileri göğüslemeyi tercih eden hükümet 12 Şubat 1951 tarihinde bir Fetva Emni atayacak ve Rapor'da belirtilen önerileri görmezden gelecekti. Ancak bu defa atama Türkiye'den yapılacak ve Müftülük ataması olarak lanse edilecekti. Yakup Celâl Menzilioğlu, atandıktan kısa bir süre sonra toplumun ve Türk basınının hedefi olacaktı. Fazıl Küçük, yeni eminin verdiği ilk vaazda üzerlerinde oluşturduğu izlenimi "*Kıbrıs Türkü'nün Geçirdiği Acı Günler*" adlı kitabında şu şekilde anlatmaktadır:

*"(...) Büyük bir merakla öğle namazında çok kalabalık toplandı. Ön sıralarda oturmuş Denkaş'la dinliyorduk. Büyük bir hayal kırıklığına uğramıştık. Müftü ilk günden Kıbrıs Türklerinin dinsizliğinden, imansızlığından söze başladı. Bir şey demeden vaazının bitmesini bekledik. Camiden çıkarken denebilir ki bütün halkın yüzü düşmüş; herkes birbirine, 'Ne biçim müftü' diyerek camiden ayrılıyordu. (...)"*²⁹⁸

Yeni müftünün ilk intibası olumlu olsaydı dahi tepki toplaması kaçınılmaz olacaktı. Çünkü yukarıda da aktarıldığı üzere, müftülük hem Müslüman gelenekleri gereği hem de toplumun talebi gereği seçimle yürütülmesi gereken bir görev olarak benimsenmişti.²⁹⁹ Nitekim tepkiler sonucu Menzilioğlu'nun adadaki görevi altı buçuk ay sonra 23 Ağustos 1951'de son bulmuştu.³⁰⁰ Bundan sonra sömürge hükümeti aynı hatayı tekrar etmeyerek müftünün belirlenmesi işini halka bırakarak seçime gitmişti. Seçimler sonucu Fazıl Küçük

²⁹⁷ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 202.

²⁹⁸ *a.g.e.*, s. 322.

²⁹⁹ Fazıl Küçük'ün Menzilioğlu'na yönelik siyasi tepkileri sonraki ara başlıkta ele alınacaktır.

³⁰⁰ Ateşin, *a.g.e.*, s.168.

ve Federasyon'un desteğini alan Dâna Efendi, 30 Aralık 1953 tarihinde Müftü olarak seçilmişti.

C.2. Dr. Fazıl Küçük, Din ve Müftülük

Fazıl Küçük ve dönemin birçok Kıbrıslı Türk aydını için temel mücadele eksenini toplumun talepleri ve ihtiyaçları olmuştur. Bu talepleri dillendiren ve gün ışığına çıkaran bireyler olarak bu eğitilmiş insanların ana düşünsel besini ve toplumlarına layık gördükleri hedef önlerinde örnek olarak duran Atatürk devrimleri olmuştur. İnsana yaraşır modern bir yaşam ve hakimiyetin milletin kılınması çabasında büyük bir inanç ve azimle çalışan bu insanlar bu iki olguyu vazgeçilmez ilkeleri saymışlardır. Dini konulara yaklaşımların da Fazıl Küçük'ün şahsında ve bu iki ilkeye işaret edecek iki örnekten birincisi, sömürge hükümetine müftülükte seçimi şart koşmalarıdır. Menzilioğlu'nun ataması iki açıdan Türk toplumuna yönelik saldırı anlamına geliyordu. Birinci açıdan bu durum Türk toplumunun dinine karışılmasıydı. Kıbrıslı Rumlar dinlerini özerk bir alan olarak örgütleyebilirken, Türk toplumunu temsil edecek kişi bile atama ile geliyordu. İkinci açıdan konuyu ele alırsak adadaki Türk toplumu, kendisini demokrasinin liderleri olarak sunan ve sömürgelerindeki tek meşruluğu bu olan İngiliz Krallığı'nın, açıkça demokratik olmayan bir uygulamasına layık görülüyordu. Kısaca Türkler temsilcilerini seçebilecek ehliyete sahip görülüyorlardı. Bu nedenle her konuda olduğu gibi müftülük seçimlerinde de seçim modern Türk toplumunun bir prensibi olarak dayatılmalıydı. Fazıl Küçük, "Müftüyü Seçimle İsteriz" başlıklı makalesinde Menzilioğlu konusunda yaşananların yalnızca kişisel algılanmaması gerektiğini, ilkesel bir tutumun söz konusu olduğunu düşündürten şu ifadeleri kullanmıştır:

"Bu bize, hükümetin siyasetinin ne kadar yanlış ve hatalı olduğunu göstermesi bakımından çok mühimdir ve üzerinde ısrarla durulacak bir meseledir. Öyle anlaşılıyor ki, herhangi şahıs bu makamı intihapsiz getirilirse getirilsin, netice aynı olacaktır. Çünkü herhangi yüksek mevki işgal eden bir memur, cemaate karşı sorumsuz vaziyette olduğunu anladığı gün karşılaştığımız mesele bundan başka bir şey olacak değildir. Bu sebeptendir ki münhal bulunan müftülük meselesine ki bu dinimizi alakadar eden bir iştir, hükümetimiz daha

fazla inat etmeyip bize seçim hakkını vermelidir. Çünkü hükümet de kabul eder ki, her halde Kıbrıs Türk'ü sinn-i rüşte vasıl olmuş bir cemaattir."³⁰¹

1930'lardan beri Kıbrıs'ta süregelen din ve milli kimlik arasındaki gerilim kimlik lehine değişmiştir. Adadaki Rumların siyasi davranışları milli bir ortaklık taşımaktaydı ve talepleri mutlaka dikkate alınıyordu. Birinci ve ikinci dünya savaşlarının iki sonucu birincisinde Wilson ilkelerinin kabul görmesi; ikincisinde sömürgeciliğin devrinin geçtiği düşüncesi ile ulusların kaderlerini tayin hakkının meşru bir mücadele kimliği oluşturur hale gelmesiydi. Ancak milli bir kimlik taşınarak dünya kamuoyuna ses duyurulabilirdi. Rumlar bu yola girmişken Türklere reva görülen her hangi dinamik bir aidiyet bildirmeyen, ancak azınlık statüsü yakıştırılabilecek bir Müslüman kimliğiydi. Türk mücadele insanları 1931 Enosis isyanından sonra bunu görmüş olacak ki daha bu yıllarda Türk kimliği vurgusunu yapmışlardır. 9 Mayıs 1931 tarihli *Masum Millet* gazetesinde çıkan "Kıbrıs Türk Kongresi" başlıklı yazıda şu paragraf bu durumun ne kadar istendiğini yansıtmaktadır:

*"Şayan-ı dikkattir (ilgi çekicidir) ki köylü kardeşlerimizin göndermiş oldukları vekillerin ifadelerinden zâhir ve âyan (açık ve belli) olmuştur ki Cezire (Ada) Müslümanları mesail-i milliyemizi (ulusal konularımızı) tamamıyla öğrenmişlerdir."*³⁰²

Bu konu 19 Ağustos 1944 tarihinde, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı Özel temsilcisinin adayı ziyareti sırasında ona verilen dilekçede bir talep olarak yer alacaktı:

*"6. Bundan böyle okullarda ve devlet işlerinde Kıbrıs Türk toplumu fertlerine Müslüman olan diğer milletlerden ayırt edilebilmesi için Türk-Müslüman denilmesini talep eder."*³⁰³

Fazıl Küçük'ün Milli Parti'yi kurduktan sonra tespit ettiği toplumsal sorunlardan birisini yine bu gerilim oluşturmaktaydı.

*"3. Rum cemaatinin resmi dini olarak 'Yunan Ortodoks' kabul edildiği gibi Türk Cemaati için de Müslüman yerine 'Türk Müslüman' adının muamelâta tanınması, (...)"*³⁰⁴

³⁰¹ *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1951, Sayı: 2663.

³⁰² Fedai, *a.g.e.*, s. 81.

³⁰³ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 58.

Bu iki kimlik tanımlamasının yarattığı geriliminin teşkil ettiği hat o kadar hassas bir hal alacaktı ki müftülük seçimlerinden sonra Ankara'daki İngiliz büyükelçiliğinin çıkardığı bir bülten, sorunun siyasi temsiliyete yönelik yaratacağı kafa karışıklığını da ortaya koymaktaydı: "... Müftü, Kıbrıs Müslümanlarının seçilmiş lideri ve Türk Cemaatinin başkanıdır. 1953 Aralık ayı sonunda hiçbir muhalefetsiz, müftülük makamına Türk müftü seçilmiştir."³⁰⁵ Oysa Ara Rapor dâhil birçok çalışmada müftülük için görülen konunun siyasi olmadığı, müftünün görevinin dini liderlik olduğu açıkça vurgulanmıştı. Dr. Küçük Halkın Sesi'nde durumu şu sözlerle tekrar belirtmişti: "... Müftü, yalnız din reisimizdir, bir din başkanıdır. Siyasi meselelerimizde söz söylemek hakkı ise; bütün cemaatindir ve bunu da üzerinde toplayan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu olduğundan hükümetin siyasi sözcü olarak yalnız bu teşekkülü tanınması bununla anlaşması her iki tarafın menfaati icabıdır."³⁰⁶

Fazıl Küçük de çağdaşı birçok Cumhuriyetçi Türk aydını ve siyasetçisi gibi, ülkesi ve toplumu için en büyük felaketlerden biri olarak irticayı görmüştü. Hayatı boyunca irticaya karşı mücadele vermiş, tartışmalara girmekten çekinmemişti. Onun karşı çıktığı düşünce dini düşünce değil; bilim dışı şarlatanlıklardı:

"Bildiğimiz gibi her mahallede küçük, harap bir oda içinde yatan 'şehidanlar' adeta hocaların eczacıları idi. Duasını bitiren üfürükçü hastayı bu evciklerin önüne gönderir ve odadaki kandilin yakılmasını ve pencerelerdeki demir parmaklıklara da iç çamaşırlarından bir parçanın bağlanmasını emrederdi. İşte bu kara kuvvet sıtmadan, frengiye varıncaya kadar bütün haslıklarla meşgul oluyor ve her ilacın kendi elinde bulunduğunu iddia ediyordu. Nihayet, Atatürk inkılabı oldu. Tekkeler kapatıldı, şarlatanlar susturuldu ve bu surette yeni fikirler ortaya çıkıyordu."³⁰⁷

Dr. Küçük'e göre ancak "kara kuvvet" irticaya karşı mücadele ederek ve onu gerileterek yeni fikirler üretilebilirdi. Ona göre din siyasete alet edilmemeli, her kültür kendi

³⁰⁴ Tekakpınar-Doğasal, a.g.e., s. 52.

³⁰⁵ Halkın Sesi, 30 Haziran 1954, Sayı: 3433.

³⁰⁶ a.g.m.

³⁰⁷ Halkın Sesi, 7 Nisan 1942, Sayı: 21.

geliştirdiği dini felsefeyi aracısız yaşamalıydı. Yani Türk İslamı'nın milli bir değeri vardı. Bu konuda Şeyh Nazım Kıbrıs'ya gösterdiği tepki manidardır:

*"Biz, hoca Nazım'ın kim olduğunu bilmiyoruz ve ne de Arap diyarından gelen, taassup kaynağı medrese kökenli, yenilik düşmanı bir adamla da tanışmaya ihtiyacımız yoktur."*³⁰⁸

Başka bir yerde de şunu demektedir:

*"Çünkü dinine yalnız Anadolu değil her Türk Müslüman hürmet eder saygı gösterir. Bunu da bize hiçbir zaman Şeyh Nâzım gibi bir çocuk öğretecek değildir. Tekrar ediyoruz. Bu hareketler cahilidir. Samimi değildir diyoruz, çünkü eğer bu şeyh Türk inkılâbını benimsemiş, Atatürk rejimine ısınmış olsaydı onu terk edipte Arap diyarlarında taassuptan başka bir meyve vermeyen medreselerde ömrünü geçirmezdi."*³⁰⁹

Fazıl Küçük bu doğrultuda onlarca yazı yazmıştır. Atatürk devrimlerine karşı ve Türk kimliğine yabancı olduğunu düşündüğü fikirlere "kara kuvvet" ismini vermiştir. İlmiye sınıfı hocalar ile kendi deyimiyle üfürükçüleri ve yobazları ayrı tutmuştur. 1978 yılında hazırladığı, Türkiye'deki MSP'yi eleştirerek başlayan, "Takunyacılar"³¹⁰ ortak başlıklı uzun bir yazı dizisi bulunmaktadır.

D. Şer'iyye Mahkemeleri ve Aile Kanunu

İngilizler Kıbrıs'ı işgal ettiklerinde Türkler üzerindeki Osmanlı hukukunu devam ettirmişlerdi. Türkiye'deki Milli Mücadele ve sonrasında yapılan devrimler sonucu ortaya çıkan modernleşme Kıbrıslı Türklere yansıtılmamaya çalışılmıştı. Buradaki Türklerde milli bir kimliğin oluşmasını ve gelişmesini engellemek istemişlerdi. Bu nedenle birçok alanda Osmanlı tebaa sistemini sürdürmüşlerdi. Bu alanlardan biri de hukuk alanıydı.

D.1. Kıbrıs'ta Osmanlı Hukuk Sistemi

Osmanlı hukuk sisteminin temelinde, içinde örfi kanunları da barındıran şariat vardı. Esas olarak İslam Hukuku'nu uygulamakla yükümlü şer'i mahkemelerde görülen duruşmalar yalnızca Müslümanların değil Gayrimüslimlerin de davalarına bakmaktaydı.

³⁰⁸ *Halkın Sesi*, 17 Eylül 1945, Sayı: 758.

³⁰⁹ *Halkın Sesi*, 18 Şubat 1946, Sayı: 904.

³¹⁰ Bu yazıların ilki için bkz. *Halkın Sesi*, 25 Eylül 1978, Sayı: 11594.

Gayrimüslimlerin kendi cemaat mahkemeleri de bulunmakla birlikte bunlar yalnız özel hukuk kapsamına giren davalara bakıyordu. Şer'i mahkemeleri kadılar yönetirdi.³¹¹

*"Osmanlı Devleti'nde de ilk olarak Osman Gazi tarafından kadılar tayin edilmiş; Sultan I. Murad zamanında da önceki İslâm devletlerindeki kadiülkudatlığın benzeri kazaskerlik kurumu ihdas edilmiş, kadıları artık bu makam tayin etmeye başlamıştır."*³¹²

1571 yılında adanın Osmanlı idaresine girmesinden başlayarak devlet adada kendi adli yapısının kurmuştu:

*"1571 yılında fethi tamamlandıktan sonra adada kurulan adliye sistemi başlangıçta 13 kaza bölgesi esas alınarak oluşturulmuştu. Daha sonraki devirlerde bu yapı varlığını devam ettirmiştir. Kıbrıs'ta uygulanan adli sistem Tanzimat devri boyunca yapısını korumuştur. Ada adli olarak Rumeli Kazaskerliği içerisinde yer aldığından, buraya gelen kadılar Rumeli Kazaskerliği tarafından göreve tayin edilmişlerdir. Öte yandan Lefkoşa naipliği bervec-i arpalık olarak Rumeli Kazaskerliği tarafından yönetilmiştir"*³¹³

Modern toplumun ihtiyaçlarını karşılayamayan bu sistem Kıbrıs'ta 1878'e kadar çeşitli biçimlerde devam ettirilmiştir. Sistemin yetersizliği yapısal bir takım zaaflarından gelmektedir. Her şeyden önce şer'i mahkemelerin temelinde şahitlere başvurulması bulunmaktaydı. Ancak İslam Muhakeme Hukuku'na göre gayrimüslimler Müslümanlar aleyhine şahadet gösteremezlerdi.³¹⁴ Buna rağmen Hristiyanlara yönelik bir adaletsizlik kendini göstermemiştir. Hatta Vergi H. Bedevi'nin araştırmasına göre 19. asırda Türklerle Rumlar arasında gerçekleşen yedi mahkemeden altısını Rumlar kazanmış

³¹¹ Sedat Bingöl, "Osmanlı Mahkemelerinde Reform ve Cerîde-yi Mahâkim'deki Üst Mahkeme Kararları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Temmuz 2005, c. XX, Sayı: 1, s. 20.

³¹² Ekrem Buğra Ekinci, "Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2000, Yıl: 6, Sayı: 31, Sayfa: 764.

³¹³ Celâl Erdönmez, *Şer'iyye sicillerine göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839 - 1856)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış doktora tezi, Isparta, 2004, s. 24.

³¹⁴ Bingöl, *a.g.m.*, s. 20.

görülmektedir.³¹⁵ Şer'iyye sicilleri bu konuda büyük haksızlıkların yaşandığını göstermemektedir. Ancak sistemin bozulması halinde yozlaşmayı engelleyebilecek bir unsurun da olmadığı açıktır. Nitekim 1839-1856 dönemi arasında Kıbrıs Kadılığının 75.000 kuruş karşılığında satıldığı söylenmektedir.³¹⁶

İngilizlerin adayı ilhak etmelerinden sonra bu mahkemelere ne olduğunu ise Türk İşleri Komisyonu'nun Ara Raporu'ndan şöyle okuyoruz:

"(...)1878'de Kıbrıs Büyük Britanya'ya devredildiğinde âkit kuvvetler arasında Şer'iyye Mahkemelerinin eskiden olduğu gibi işlemekte devam edeceğine dair bir uyuşma yapılmıştır. 1881 Adliye Mahkemeleri Emirnamesi 1878 Kıbrıs Muahedesine uygun olarak Şer'iyye Mahkemelerinin bu memleketin resmi mahkemelerinin bir sınıfı olarak tanınmıştır. 1923'te Türkiye, Lozan Muahedesiyle Büyük Britanya'nın Kıbrıs üzerindeki hükümranlığını resmen tanıdıktan sonra 1827 Kıbrıs Adliye Mahkemeleri Emirnamesi geçirilmiş ve bu emirnamenin 17. maddesi ile Şer'iyye Mahkemeleri muhafaza edilerek yalnız İslâm din meselelerine münhasır olan kaza hakları tasrih edilmiştir.(...)"

İngiliz hükümeti, bu çağ dışı dini mahkemeleri yeniden düzenlemeyi toplumun din işlerine müdahale olarak gösteriyor ve uzunca bir süre toplumun bu konudaki talebini görmezden geliyordu. Oysa 1882 yılında yapılan değişikliklerle, Şer'iyye mahkemelerinin yetki alanına giren birçok konu bölge mahkemelerinin yetkisine aktarılmış ve bu yolla söz konusu mahkemelerin yetkisi zaten daralmıştı.³¹⁷ Türk Aile Kanunu'nun ve Türk Aile Mahkemeleri'nin yürürlüğe girdiği 31 Ocak 1951 tarihine kadar bu durum sürmüştür.³¹⁸

³¹⁵ Vergi H. Bedevi, "Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri*, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971, s.145 – 146.

³¹⁶ Erdönmez, *a.g.t.*, s.30.

³¹⁷ Turgut Turhan, "Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. 57, Sayı: 2, Ankara, 2008, s. 266.

³¹⁸ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 225.

D.2. Dr. Fazıl Küçük ve Yeni Aile Mahkemeleri

Kıbrıs Türk toplumunda yeni bir hukuk sistemi tartışmasında iki kesim vardı. Birinci kesimde toplumun çoğunluğunu temsil eden yeni ve modern mahkemelerin gerekliliğini savunanlar; diğer kesimde ise köy köy dolaşarak aksi yönde "*din elden gidiyor*" yaygarası yapan şeriat düzeni yanlıları bulunmaktaydı. Fazıl Küçük, birinci kesimde yer almakla beraber bu toplulukta da küçük çaplı tartışmalar yaşamaktaydı. Bu anlamda Fazıl Küçük ve Necati Özkan'ın girdikleri tartışmaya bakmak gerekir.

Necati Özkan, 1930'ların öne çıkan Kıbrıslı Türk aydınlarından birisiydi. Bu yıllarda Kavanin Meclisi üyeliğinde bulunmuştu. Ayrıca Kıbrıs Türk Kongresi'nin yapılacağını *Masum Millet* gazetesinden o duyurmuştu.³¹⁹ Ancak 1950'lere gelindiğinde birçok Türk aydınının aksine muhalefet yapmayı tercih etmiştir. Bu dönem en önemli siyasi parti olan Fazıl Küçük'ün kurucusu olduğu Kıbrıs Türktür Partisi'ne muhalefet edecek olan İstiklal Partisi'ni kurmuştur. Özkan yazılarını sahibi olduğu *İstiklal Gazetesi*'nde yazmıştır. Bahsi geçen dönemde bu ikili sürekli tartışmalara girmiştir. Ana siyasi eğilim Dr. Küçük tarafından temsil edilirken muhalefet etmek Özkan'a düşmüştür. Necati Özkan'ın yeni kurulacak olan Aile Mahkemelerine itirazının temelinde Türk İşleri Komisyonu'nun raporunda belirtilen öneri bulunmaktadır. Eski Şer'iyye Mahkemeleri Evkaftan ödenek almaktaydı. Komisyon raporunda bu mahkemelerin isminin değiştirilmesini ve mevcut biçimine yakın bir şekilde muhafaza edilmesini önermekteydi.³²⁰ Necati Özkan ise komisyonun önerisinin hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini, mahkemelerin Evkaftan bütçe alarak topluma yük bindireceğini bunun yerine Şer'iyye Mahkemeleri'nin tamamen kaldırılarak bu mahkemelerde görülen aile davalarının normal mahkemelerde Türk hâkimlerce görülmesini önermiştir.³²¹ Fazıl Küçük ise Necati Özkan'a üç noktada karşı çıkmıştır. Birinci nokta Rum ve Ermenilerde olduğu gibi Nizami ve Aile mahkemelerinin ayrı olması gerektiği idi. Dünyada birçok büyük ve gelişmiş ülkede evlenme ve boşanma işleri özel mahkemelerde görülmekteydi. İkinci husus ise her kazada bir Türk hâkimin

³¹⁹ Fedai, *a.g.e.* s. 19.

³²⁰ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 139.

³²¹ *a.g.e.*, s. 274.

bulunmamasıyla ilgiliydi. Son olarak da toplumun temsilcilerinin kararının Aile Mahkemeleri yönünde olmasını gerekçe göstererek Özkan'a itiraz etmişti.³²²

E. Aile Kanunu

Kıbrıs 1878'te İngiltere'nin yönetimine girmeden önce Şeriat kanunları ile yönetiliyordu. İngilizler de adayı devraldıklarında bu yapıyı uzunca bir dönem korumuşlardı. 1926 yılında Türkiye'de yeni ve modern bir kanuna geçilmiş olmasına rağmen adada eski kanun yürürlükte kalmıştı. Mevcut yasa özellikle kadınları çok zor durumlarda bırakıyordu. Türk İşleri Komisyonu hazırladığı Ara Rapor'da şu talepleri dile getirmişlerdi:

"1. Türkiye'de yürürlükte bulunan aile kanunu, başlıca Kıbrıs'ın mahalli şartlarına uygun bir şekilde az çok tadil edilerek Kıbrıs Türklerinin aile münasebetlerini tanzime yarayacak ona göre bir aile kanunu kabul edilmelidir.

2. Şer'iyeye hâkimleri mütesavver 'Aile Mahkemesi Hâkimleri' namı altında evlenme ve boşanma mukayyitleri tayin edilmeli ve onlara bütün Ada dahilinde münasip yerlerde evlenme akdi ve kaydı için vekiller tayin etmek salâhiyeti verilmelidir.

3. Hâlihazırda 381 davada nakit ve senet olarak L.24 795'ya baliğ olan Türk çocuk emlâki, aile mahkemesi hâkimleri tarafından idare edilmeye devam etmelidir.

4. (1945 Vasiyet ve Veraset Kanunu'nun 2. Maddesinde tarif edildiği gibi) aptal ve aciz kimselerin malları birincisinde 1931 Akıl Hastaları Kanunu tahtinde ve ikincisinde 1935-1936 yılları Çocukların Vesayeti Kanunları tahtinde müsriflere ait ahkâma benzer ahkâm ile idare olunmalıdır."³²³

E.1. Dr. Fazıl Küçük ve Yeni Aile Kanunu

Atatürk'ün Türkiye'de gerçekleştirdiği devrimlere sonuna kadar bağlı bir insan olan Fazıl Küçük, eski rejimin kalıntısı olan; daha doğrusu sömürge yönetimi tarafından Türk toplumuna yakıştırılan çağ dışı bütün kurumların varlığına karşı mücadele etmiştir. İçinde yaşadığı mevcut nesnellığe aldırış etmemiş, tasvip etmediği bu uygulamaların bir parçası olmamıştır. Buna verilecek güzel bir örnek ise Medeni Kanun adada uygulanmadığından,

³²² *Halkın Sesi*, 25 Mayıs 1950, Sayı: 2268.

³²³ Tekakpınar-Doğasal, *a.g.e.*, s. 210.

eşi Süheyla Hanım ile evlenmek için dört yıl nişanlı kalarak beklemesidir.³²⁴ Hayatının büyük bir kısmını gazetesi *Halkın Sesi*'nin başında mücadele ederek geçiren Dr. Küçük'ün milli onuru zedeleyen çağ dışı uygulamaları Türk toplumuna yakıştırmayı kaldıramıyordu. Bu nedenle en temel toplumsal kurum olan ailenin düzenlenişiyle ilgili olan kanunların modern topluma uygun olması gerektiğini sürekli vurgulamış; eski kanunların uygulandığı Şer'îye mahkemelerini ve eski kanun Mecelle'yi eleştirmiştir. Bu konuda "Aile Faciaları" başlıklı yazısında şunları kaleme almıştır:

*"Ne kadar yazıktır ki, bizde hâlâ evlenme boşanma kurumu ölenin miras bıraktığı kanunlar dâhilinde icra ediliyor. Mecelle'nin içinden çıkılmaz, asrî hayatla gayri kabili tarif nizamları hâlâ başımızda... Bütün medeni dünyada kanunlar zamana göre tebdil oluyor değiştiriliyorken her nedense biz Kıbrıs Türk'ünün aile hayatına ait kanunları şimdiye kadar eski halinde bırakılmış ve onların en küçük bir ıslah veya daha önemli bir şekle konulmasına fırsat verilmemiştir."*³²⁵

Dr. Küçük, toplumdaki kadınların ezilmişliğine de duyarsız kalmamış bunun eski kanunla nasıl perçinlendiğini sergilemekten geri durmamıştır. Özellikle şer'î hukukta kadının nasıl bir eşya gibi görüldüğünü ve esarete mahkûm edildiğini ortaya koymuştur. Dr. Küçük, kadının gördüğü eziyetlerin yasalardaki boşluklardan kaynaklandığını düşünmekteydi ve ancak modern ülkelerde uygulanan kanunların yürürlüğe girmesiyle "*Türk kadını benliğine hâkim olabilecek ve evine geç vakit dönen kocasına, ilk vuruşta kapıyı açmadığı için sokağa atılmaktan kurtulacak, önüne getirilen yemeğin fazla sıcak olduğunu iddia eden egoist bir erkeğin gayrî insanî muamelesinden*" kurtulabilecekti. Yani ancak modern kanunların uygulanması, kadınlara erkeklerin keyfice uyguladıkları sert tavırlar karşısında kendilerini koruma olanağı verecekti. Bu mücadelede eşi Süheyla Hanım da üzerine düşeni yerine getirmiş yıllarca Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği'nin başkanlığını yapmıştır.³²⁶

Fazıl Küçük ve mücadele arkadaşları, Türk ailesinin mutluluğu ile Türk kadınının mutluluğunu bir görmüşlerdi. Bu nedenle bu mutluluğu tehdit eden eski tarz uygulamaları hedef almışlardı. Haliyle bu uygulamaları savunan kesimlerin de tacizlerine uğramaktan

³²⁴ S. Küçük, *a.g.e.*, s. 22.

³²⁵ *Halkın Sesi*, 26 Haziran 1943, Sayı: 251.

³²⁶ S. Küçük, *a.g.e.*, s. 262.

kurtulamamışlardı. Ancak Türk toplumunun çağdaş koşullar ve kurallar içinde yaşaması için hiçbir mücadeleden kaçmamışlardı. Büyük sıkıntılara girerek çıkmasını sağladıkları Medeni Aile Kanunu karşısında kampanyalar düzenleyen gerici kesimlerle de karşılaşacaklardı. Bu kesimlere cevap verirken şöyle diyordu Dr. Küçük:

*"Yine bir kere daha tekrarlamaktan kendimizi alamayacağız, evet Müslümanız ve bunla iftihar duyarız. Fakat şunu da ilave edelim ki ne Afrika Müslümanları ne de çöllerde yaşayan Fellahlar değiliz. Biz Avrupa medeniyetini tamamen hazmetmiş, Türkiye inkılâbını benimsemiş kimseler olduğumuzu açıklar ve 1500 sene evvelki demode olmuş kanunlara daha fazla tahammülümüz kalmamıştır."*³²⁷

Özetle Dr. Küçük, eski rejime ait hiçbir düzenlemeyi kendi milletine uygun görmemiş ve muasır medeniyet çizgisi etrafında yenilikler talep etmiştir. Bu konuda gazetesi *Halkın Sesi* ve gazete etrafında toplanan insanlar bu tür başlıkları birer mücadele unsuru olarak görmüş; hiçbir münakaşaya girmekten çekinmemişlerdir.

F. Belediyeler

Kıbrıs'ta 1960'ta Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar belediyeler alanında ciddi bir düzenleme yapılmamıştı.³²⁸ Genelde yapılan seçimler çoğunluk olan Rumların üstünlüğüyle sonuçlanırdı. Azınlık olan Türkleri karar mekanizmalarında koruyacak her hangi bir önlem alınmadığı için seçimlere katılmak bu kesim için anlamsız hale geliyordu. Sonuçta çoğunluğun demokrasisi üstün geleceği için Türk toplumu bu sonu başından belli olan oyuna mesafeli yaklaşmıştı. Bu nedenle birçok kez seçimler boykot edilmiş ve belediye meclisine aday gösterilmemişti. Bu konularda ortaya çıkan olumsuzluklara Dr. Fazıl Küçük, gazetesi *Halkın Sesi* üzerinden eleştirilerini yöneltmiştir. Küçük'ün yazıları belediye reislerinin usulsüzlükleri, yapılan boykotlar ve toplumsal sağlık gibi konuları içermektedir. Fazıl Küçük, belediyeler konusunda Türk toplumunun durumunu "Türkler ve Belediyeler" başlıklı bir yazısında şöyle özetlemektedir:

³²⁷ *Halkın Sesi*, 5 Aralık 1950, Sayı: 2431.

³²⁸ Ruşen Keleş, "KKTC'de Belediyeler ve Çağdaş Belediyecilik", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Ocak 1999, Sayı: 8, s.115.

*"Biz Kıbrıs Türk'ünün uzun senelerdir devam edip giden şikâyetlerinden biri de, Belediye Meclislerinde daimi olarak uğradığımız haksızlıklardır. Ardi arkası kesilmeyen feryatlarımızdır. Çok defalar belediyelerin tahta sıralarını işgal eden, azınlık azaları olan Türkler sayısız müşküller ve engeller içinde anudane çarpışmış, uğraşmış fakat ne yazık ki, ekseriyetin sahip olduğu çok geniş Belediye Kanunlarının çerçevesi içinde hiçbir zaman zafere ulaşamamıştır. Türk'ün sesi, o dört duvarın ötesini aşamadı. Her isteğimiz, her derdimiz orada boğuldu."*³²⁹

Seçimlerin boykot edilmesi Türklere bir yaptırım gücü sağlamıyordu. Örgütlenme ve birlikte hareket etme yeteneği zayıf olan topluma tecrübe kazandırıyor, ileride gerçekleşecek olan zor günlere bir hazırlık sağlıyordu. Türk toplumunun birlikte hareket etmeye ve ortak tavırlar almaya ihtiyacı olduğu o günlerde, kendi çıkarları peşinde koşup Rumların siyasetine aldananlar da çıkmıştı. Dr. Fazıl Küçük bu kesimlere karşı kalemini keskin bir bıçak gibi kullanmayı da bilmişti. "Vatandaşlık Samimiyeti" başlıklı yazısında bu birliğin nedenini şu sözleriyle açıklamaktadır: "(...) Kıbrıs Türk'ünün vücuda getirdiği birlik ve beraberlik bundan böyle Türk ekalliyetinin hukukunu müdafaa edebilecek kanunlar yapılıncaya kadar, Belediye sandalyelerini işgal davası etmemek idi"³³⁰ Aynı yazısında Rum siyasetinin Kilise tarafından çizildiğine işaret ederek büyük bir öngörüyle ileride görülebilecek "çok büyük acılar ve kara günlerden" bahsetmektedir.³³¹

Belediyelerle ilgili sıkıntıların tamamı mevcut kanunların yetersizliğiyle ilgiliydi. Dr. Küçük bu yetersizliğe sürekli işaret etmişti. Bu yetersizliğin giderilememesinde Rumların ilhak isteklerinin etkili olduğunu belirtmişti:

"İşte biz Türk unsuru yine diyeceğiz ki, Belediyeler bugünkü kanunlar ile idare edildikçe ne şehrin imarı ve ne de halkın sıhhati korunabilecektir. Çünkü, senelerden beri kafalarında kazıdıkları 'İlhak'ın doğmasına çalışan bir unsur şüphe yoktur ki mevcut yasaların hepsine başvurmaktan geri kalmayacaktır ve davaların daha kuvvetli olması için daima ve daima belediyeleri işin içine karıştıracaklardır ki, bu da bir taraftan Türk halkının haklarının çiğnenmesine

³²⁹ *Halkın Sesi*, 15 Mayıs 1946, Sayı: 987.

³³⁰ *Halkın Sesi*, 22 Haziran 1946, Sayı: 1025.

³³¹ a.g.m.

*ve diğ er taraftan adeta bizim de onlarla hemfikir olduğ umuzu itham edecektir."*³³²

Fazıl Küçük birçok yazısında Rum belediyecilerin yol genişletme çalışması kisvesi altında Türkleri zarara uğratma girişimlerine de karşı durmuştu.³³³ Bunlar dışında sonraki yıllarda başarı elde etmiş olan Türk belediyecileri de halktan gelen şikâyetler doğrultusunda eleştirmekten geri durmamıştı. Ancak kötü bir niyet olmadığını düşündüğü yerde tenkidinde yapıcı olmaya özen göstermişti:

*"Sayfalarımız halktan gelecek şikâyetlere yine açık kalacaktır. Bu sayfalar kötü bir niyetle belediye idarecilerini küçük düşürmek gibi bir maksatla değil daha ziyade ikaz mahiyetinde olacaktır. Bir belediye reisi, üyeleri şüphesiz yoktur ki, her şeyi bilemez, göremez. Büyük bir sahayı kaplayan hudutlar içinde dolaş ıp duramaz. Bu eksikleri bildirmek gazetecilerin vazifesidir. Bunlar yazılırken yıkıcı bir zihniyet taşımadığına kimsenin şüphesi olmamalıdır."*³³⁴

³³² *Halkın Sesi*, 6 Şubat 1947, Sayı: 1246.

³³³ Bu konuda bkz. "Yeni Planın Manası Nedir?" başlıklı yazı, *Halkın Sesi*, 4 Haziran 1947, Sayı: 1357.

³³⁴ *Halkın Sesi*, 9 Ağustos 1973, Sayı: 9791.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS SORUNU VE DR. FAZIL KÜÇÜK

Kıbrıs Türk halkını ulusal ve uluslararası düzeyde yıllarca temsil etmiş ve onun lideri konumunu kendisine vazife edinmiş olan Fazıl Küçük, sorunun ortaya konuluşunda ve çözüm arayışında en önemli öznelerin başında gelmektedir. Kıbrıs'la ilgili her türlü müzakere, tartışma vs. faaliyetlerde taraf olmuş ve Kıbrıs Türk halkının haklarını savunmuştur. Ne var ki, Kıbrıs sorunu Dr. Küçük'ün varlığı zamanında başlamamıştır. Bu meselenin gerek Ada düzeyinde gerekse uluslararası mecralarda kökenleri çok daha eskilere dayanmaktadır. Fazıl Küçük'ün soruna yaklaşımında bu kökenlerin de etkisi çok belirgindir. Bu nedenle Kıbrıs sorununa kaynaklık eden olaylara değinmek gerekir.

A. Kıbrıs Sorununun Temelleri (1821 - 1931)

A.1. Megali İdea

Kıbrıs sorununu vücuda getiren düşüncelerin temelinde iki temel olgu yatmaktadır. Bunlardan ilki 1821 yılında ortaya çıkan Yunan isyanı; bu isyana yön veren Büyük Yunanistan hayaliyle yola çıkan "Megali İdea"³³⁵ düşüncesidir. Bu hedefle hareket eden Yunanlar Kıbrıs'a yönelik olarak da kelime anlamı itibariyle ilhak manasını taşıyan "Enosis" fikrini ortaya atmışlardır. Enosis, Yunan ve Rum siyasetinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını ifade etmektedir. Sorunun ortaya çıkmasında etken olan ikinci büyük olay ise Enosis faaliyetlerini hızlandıran bir olgu olarak 1878 yılında İngilizlerin adayı ele geçirmesidir. Bu iki gelişme Kıbrıs meselesini de ateşlemiştir.

İlk olarak "Megali İdea" ya da "Megali İdea" fikrini ele aldığımızda, bu fikir gereğince uygulanacak olan planın ilk basamağı Yunanistan'ın bağımsızlığının elde edilmesidir. Büyük devletlerin de yardımıyla Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak kurulacak olan Yunanistan sırasıyla, Ege adaları, Batı Anadolu, Karadeniz Bölgesi, Rodos, Girit, Bozcaada, Kıbrıs, Epir, Makedonya, Batı ve Doğu Trakya'ya egemen olacak ve ardından "Konstantinapolis" olarak isimlendirdikleri İstanbul'da başkent olmak üzere Helen

³³⁵ Kelime anlamı, "Büyük Fikir" olan Megali İdea, Yunan milliyetçilerinin yüzyıllarca savundukları bir idealdir. Yunanlılar bu ülkü doğrultusunda, Helen İmparatorluğu olarak kabul ettikleri ve Fatih Sultan Mehmet'in son verdiği Bizans İmparatorluğunu yeniden canlandırmayı hedeflemişlerdir. Bkz. İsmail, *100 Soruda*, s. 10.

İmparatorluğu kurulacaktır.³³⁶ Bu şekilde Büyük Yunanistan'ın sınırları 1791 ile 1796 yılları arasında Yunan tarihinin ünlü şairi Rigas Ferreros tarafından kağıt üzerine aktarılmış ve böylece ilk "Megali İdea" haritası ortaya çıkmıştır. Ferreros, Bükreş'te bulunduğu esnada çizdiği bu haritayı 1796 tarihinde Viyana'da bastırılmış ve Yunanca konuşulan bütün topraklarda dağıtmıştır.³³⁷

Ferreros'un çalışmalarıyla fikir olarak yayılmaya başlayan Megali İdea'yı, gerçekleştirmek için örgütlenme faaliyetleri de yapılmış ve bu bağlamda pek çok teşkilat kurulmuştur.

Bunların en önemlilerinden biri 1814 yılında Rus Çarı I Aleksandr'ın yaveri olan Aleksandır İpsilantis tarafından Odessa 'da kurulan Filiki Eteryadır.³³⁸

Filiki Eteryaya bağımsız Yunan Devleti'nin kurulması konusunda başarılı olunca 1876'da dağıtılmış ve ardından 1894'de Atina'da Yunan ordusu içerisinde Etniki Eteryaya örgütü kurulmuştur. 1919 yılına kadar çalışmalarını devam ettiren bu örgütün sonrasında onunla aynı amacı; yani Girit'i, Batı Anadolu'yu ve Trakya'yı ele geçirmeyi güden Mavri Mira örgütü oluşturulmuştur. Bu örgüt 1922 yılında Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasıyla dağıtılmıştır.³³⁹

Sözü edilen örgütlerin hedefi olan Megali İdea fikrini açıkça görebilmek için Filiki Eteryaya ve Etniki Eteryaya'nın programlarına kısaca değinmemiz yerinde olacaktır.

Filiki Eteryaya'nın programında şu konular yer almaktadır.

1. Yunan Ulusuna bağımsız bir ülke sağlamak
2. Batı Trakya ve Selanik'in ilhakı
3. Ege adalarının ilhakı
4. On iki adalar ve Girit'in ilhakı
5. Batı Anadolu'nun ilhakı
6. Kıbrıs'ın ilhakı
7. Pontus Rum Devleti'nin yeniden kurulması

³³⁶ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, İstanbul, 2000, s. 5. (Bundan sonra İsmail, *Kökleri*)

³³⁷ Fikret Kürşad, Mustafa H. Alkan, Sabahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, İstanbul 1978, s. 37.

³³⁸ İsmail, *Kökleri*, s. 7.

³³⁹ *a.g.e.*, s. 8.

8. İstanbul'un ele geçirilmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun yeniden diriltilmesi³⁴⁰
Etniki Eterya'nın Megali İdea konusundaki tavrını yansıtan bir bildiride özetle şu konulara temas edilmektedir.

- Ezeli ve Ebedi düşmanımız Türklerdir
- Megali İdea'yı gerçekleştirmek için savaş esastır
- Mukadder olan vaktin gelmesinden sonra, ezeli ve ebedi düşmanımız Türkler'e taaruz edilecektir.
- Tanrının yardımı ile Megali İdea kesin olarak gerçekleşecektir.³⁴¹

Rigos Ferreros, Filiki Eterya ve Etniki Eterya'nın yukarıda özetlenen görüşleri Yunan Meclisi'nde de temsil edilmiştir. Bu durumun bir kanıtı olan konuşma 1844 yılında Yanni Koletti isimli milletvekili tarafından Yunan Meclisi'nde yapılmıştır.

Yanni Koletti mecliste şöyle demiştir:

“(...) Yunan krallığı Yunanistan değildir. Sadece Yunanistan'ın en küçük ve en fakir parçasıdır. Yunanlı sadece krallık ülkesi halkı değildir. İyonya, Selanik, Serez, Edirne ve İstanbul, ya da Trakya ve Girit, Sisam adası ve Yunan tarihi ile Yunan ırkına bağlanan tüm bölge ve yörelerde yaşayan halklardır. Elenizmin iki büyük başkenti vardır. Atina, krallığın başkenti, İstanbul ise büyük başkent, tüm Yunanlılar'ın ümit ve hayallerinin kentidir.”³⁴²

Bu şekilde Megali İdea Yunan Meclisi'ne de yansdıktan sonra Elefterios Venizelos ile birlikte devlet politikası haline gelecektir. Venizelos'un Megali İdea merkezli çalışma programı şu esasları içermektedir.

- Ege Denizi Yunan denizi olacak
- İki kıtaya ve beş denize açılan Yunanistan gerçekleşecek
- Bizans İmparatorluğu yeniden kurulacak³⁴³

Megali İdea'nın gerçekleştirilebilmesinin yolu olarak görülen Enosis'e gelecek olursak; Yunanistan'ın bu fikri ortaya koyması 18 Ekim 1828 tarihine dayanmaktadır. Bu tarihte

³⁴⁰ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu(1821-200)*, Lefkoşa, 2000, s. 9. (Bundan sonra, İsmail, Yunan Sorunu)

³⁴¹ İsmail, *Kökleri*, s. 9.

³⁴² İsmail, *Yunan Sorunu*, s. 13.

³⁴³ İsmail, *Kökleri*, s. 9.

İngiltere, Fransa ve Rusya'ya bir nota veren Yunanistan Kıbrıs'ın kendine bağlanmasını istemiştir. Bu tarihten sonra her fırsatta bu talebi uluslararası platforma taşıyan Yunan hükümetleri, aynı zamanda adadaki Rumları da ayaklanma doğrultusunda kışkırtmaktan geri kalmamıştır.³⁴⁴ Bu doğrultuda gerçekleştirilmesi amaçlanan ilk eylem ise 1821 isyanına paralel olarak yapılmak istenen başarısız ayaklanma girişimidir.³⁴⁵ Başpiskopos Kipriyanos önderliğinde planlanmış olan ayaklanma girişimi yine bir Rum tarafından ihbar edilmiş ve ortaya çıkarılmıştır. Amacına ulaşamamış olmasına rağmen ihbar sonrası yapılan Kilise baskınlarında depolanmış silah ve cephanenin bulunması adadaki iki dine mensup tebaanın birbiriyle güvensizliğe düşmesine zemin olmuştur.³⁴⁶ Özellikle din adamlarının gayretlerini görebileceğimiz Enosis faaliyetlerinin yeni bir boyut kazandığı dönem ise adanın İngiliz sömürgesi olduğu dönemdir.

A.2. İngiliz İdaresi ve Enosis Faaliyetleri

Kıbrıs adası, Osmanlı Devleti için bir sorun olarak 1878 yılında Berlin Konferans'ında ortaya çıkmıştır. 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sonucu kaybettiği toprakları geri alabilmek için İngiltere'nin desteğine gereksinim duyan II. Abdülhamid, Kıbrıs'ı İngilizlerin yönetimine bırakmaya razı gelmişti.³⁴⁷ Ayastefanos Antlaşması'nın olumsuz koşullarını Osmanlı Devleti lehine çevirmeyi teklif eden İngiliz elçi Ostan Henry Layard, bunun karşılığında Kıbrıs'ın idaresinin geçici olarak kendilerine verilmesini istiyordu:

*"Layard, bu teklifin kabulü halinde, Kıbrıs'ın yine Osmanlı devletinin bir parçası olarak kalacağını, gelirinin yine Osmanlı devletine ait sayılacağını ve ileride Rusya Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı devletine iade ederse, İngiltere'nin de Kıbrıs'tan çekileceğini ifade ile, bu işin teferruatını Başvekil Sadık Paşa ile hususunda padişahın emir vermesini teklif etti."*³⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin bu zor durumundan faydalanmayı bilen İngiltere 4 Haziran 1878 tarihinde Yıldız Sarayı'nda, yukarıdaki taahhütnameyi de içeren Kıbrıs Mukavelenamesini,

³⁴⁴ İsmail, *100 Soruda*, s. 12.

³⁴⁵ İsyanın detaylı bir anlatımı için bkz. İsmail, *a.g.e*, s.13.

³⁴⁶ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Bahar - Güz 2009, c. 8, Sayı: 18-19, s. 162.

³⁴⁷ Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözumsuzlük*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 59.

³⁴⁸ Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 161.

Saffet Paşa'ya imzalatmıştır.³⁴⁹ İngiltere, yıllık olarak 92.986 Sterlin icar karşılığı adayı kiralamış olur. Ancak İngilizler, bu parayı bile Kıbrıs'tan toplayarak öderler.³⁵⁰ Bu da kiralama işinin Osmanlı Devleti'ni küçük düşürmemek kaygısıyla uydurulmuş bir görüntü olduğu düşüncesini göstermektedir. 1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin karşı cephesinde savaşa girmesini fırsat bilen İngilizler, 5 Kasım 1914 tarihinde 1878 Antlaşmasını tek taraflı olarak feshetmiştir.³⁵¹ Bu durumu duyuran Kraliyet emrinin 4. maddesi "*İşbu kararname '1914 kabinesi Kıbrıs'ın İlhakı kararı' adını taşımaktadır*"³⁵² demektedir.

Kıbrıslı Rumların bu iki olay arasındaki tavırlarına bakılacak olunca daha 1878'de İngilizlerin adayı devralmasıyla harekete geçip "*Yunanistan'ı istiklaline kavuşturan İngiliz Hükümeti*"nden Kıbrıs'ı bu ülkeye ilhak ettirmesini talep ettikleri görülmektedir.³⁵³ Bu talebi yazılı olarak gerçekleştiren özne Rum Ortodoks Kilisesi'ydi. İlhak talepleri gerçekleşmese bile Rumlar adada hâkim güç olmaya kararlıydılar. Bunu da ilk kez Osmanlı ve Rum tebaası arasındaki eşit görülen statüye itiraz ederek gerçekleştirmişlerdi. İngilizlerin oluşturduğu ilk Yasama Meclisi'nin altı üyesi arasında üç İngiliz sömürge memuru; bir İtalyan ve birer de Türk ve Rum bulunmaktaydı. 1879 yılında bu duruma itiraz eden Rumların itirazı kabul görmüş ve bu statü eşitliği Rumların lehine bozulmuştu. Yeni düzenlemeye göre on iki seçilmiş ve altı atanmış üyeden oluşacak Meclis'te seçilmişlerin dörtte üçü Rum dörtte biri ise Müslüman olacaktı.³⁵⁴

1903 ve 1904 yıllarında artan Enosis faaliyetleri şiddet eğilimi gösteren bir boyut kazanmaya başlamıştır:

"Girit'in 1898 yılında Osmanlı denetiminden çıkarılması ise Kıbrıs'ta Enosis yanlıları için büyük bir umut olmuştur. Hayalleri bir gün Kıbrıs'ın da bu yöntemle Yunanistan'a bağlanmasıdır. Temmuz 1903'te, Yasama (Kavanin)

³⁴⁹ Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 163.

³⁵⁰ Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Berikan Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 369. (bundan sonra Keser, *Dünden Bugüne*)

³⁵¹ Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 169.

³⁵² a.g.e., s. 170.

³⁵³ Keser, *Dünden Bugüne*, s.370.

³⁵⁴ Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 31.

*Meclisinin Türklerin bulunmadıkları bir toplantısında Rumlar, Enosis lehinde karar çıkarmışlardır. Ertesi gün ise Türkler, bu kararı protesto etmişler ve "Kıbrıs Adası'nın yönetimi İngiltere tarafından bırakıldığında ada, Osmanlı devletine geri verilecektir" şeklinde bir karşı karar çıkarmışlardır. Ancak aynı gece Rumlar, Limasol'da ateşler yakıp, gösteriler yaparak Türklere bir dehşet gecesi yaşatmışlardır."*³⁵⁵

Sonraki yıllarda da bu eğilim artarak kendini belli etmiştir. 1912-1913 yıllarında gerçekleşen Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki topraklarını kaybetmesi adadaki Osmanlı toplumunun moralini olumsuz etkilemiştir. Bunu fırsat bilen Enosis yanlısı Rumlar kanlı olayların yaşanmasına sebep olmuşlardır. 27 Mayıs 1912'de gerçekleşen Rum saldırıları sonucu her iki taraftan dört kişi ölmüş ve 100 kişi yaralanmıştı.³⁵⁶ Bu olaydan iki yıl sonra İngiltere adayı ilhak ettiğinde cesaretleri artan Kilise görevlileri bir kez daha Enosis için harekete geçmişlerdi. 8 Kasım 1914 tarihinde Başpiskopos, Yüksek Komiser Hamilton Goold Adams'a, İngiltere'nin kararını son derece olumlu bulduklarını söylemiştir. Yunanistan başbakanı Venizelos da, Eleftheria Gazetesine 14 Kasım'da verdiği bir demeçte "*Bu Yunan adasının anavatanına katılması için son aşama olarak değerlendirilebilir. Kıbrıs'ın anavatanla birleşmesi çok yakın gelecekte gerçekleşecektir.*" demiştir.³⁵⁷

1923'e gelindiğinde sorun Türkiye için farklı bir boyut kazanmıştı. Bu yılın 24 Temmuz'unda imza edilen Lozan Antlaşmasınının 20. maddesi "*Kıbrıs'ın İngiltere tarafından 5 Kasım 1914 de ilân olunan ilhakını Türkiye tasdik eder*" demekteydi.³⁵⁸ Bu antlaşmanın 21. maddesi ise Kıbrıslı Türklere İngiliz vatandaşlığına geçme zorunluluğu getirmekteydi. Eğer ki geçmek istemeyen olursa iki yıl içinde Kıbrıs'ı terk etmesi gerekecekti. İzleyen iki yılda birçok Türk, yabancı tabiyete girmemek için Türkiye'ye göç etmiştir. Göç edenlerin sayısı adadaki 62.000 Kıbrıs Türkünden 9.310'unu teşkil ediyordu.³⁵⁹

³⁵⁵ Tuncer, *a.g.e.*, s. 32.

³⁵⁶ *a.g.e.*, s. 33.

³⁵⁷ Yüksel, *a.g.m.*, s. 164.

³⁵⁸ İlgili maddeler için bkz. Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 171.

³⁵⁹ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.61.

1925 yılında İngilizler Kıbrıs'ı sömürge statüsüne getirmişlerdir ve eski yönetim olan Yüksek Komiserlik yerine adaya bir vali atamışlardır. Bu statünün oturması için sömürge kurumları tahsis eden İngilizler, milli kimliklerin gelişmesine karşı sert önlemler almışlardır.³⁶⁰ Bu durum karşısında hayal kırıklığı yaşayan Rumlar 1931 yılında bir isyana kalkışmışlardır. Vergi Bedevi'nin yazdıklarına göre isyana gerekçe olarak şunlar gösterilmiştir:³⁶¹

1. İngiltere'nin adada sömürgeci bir siyaset takip etmesi ve Asya ile Afrika'daki sömürgelerinde yaptığı gibi, mahalli muhtariyet konusunda en küçük hakları dahi tanımaması,
2. Adanın iktisadi durumunun gün geçtikçe bozulması ve ekonomik krizin başlaması,
3. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yolundaki sistemli propaganda.

Yine aynı kaynağa göre olaylar şöyle gelişmiştir: 20-21 Ekim günleri vergi konularını bahane eden Kavanin Meclisi üyeleri istifa edip protestolara başlamışlardır. Protestolar artarak şiddet boyutu kazanmış ve nihayetinde Enosis sloganlarıyla birlikte valinin konağı ateşe verilmiştir.

1931 İsyanı sonrası 10 yıl boyunca adada baskı ve suskunluk hâkim olmuştur. İsyan Enosis amaçlı ve Rumlar tarafından gerçekleştirilmekle birlikte Türkler de baskıdan paylarını almışlardır. Okullara Türk bayrağı çekilmesinin ve İstiklal Marşı okunmasının yasaklanması bunlardan sadece bazılarını meydana getiriyordu.³⁶²

B. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkması (1940 - 1967)

Kıbrıs sorunu üç tarihsel zaman dilimine ayrılarak incelenebilir. Bunlardan ilki 1940 ile 1950 arasını kapsayan 2. Dünya Savaşı'nı da içine alan belirsizlik ve olgunlaşma dönemidir. Bu süreçte soruna dâhil olacak aktörler belirmeye başlamış ve tarafların tutumlarının temelleri atılmıştır. Aynı zamanda savaşın yarattığı bir de belirsizlik ortamı bulunmaktadır. 1950 ile bu belirsizlik ortadan kalkmaya başlamış ve taraflar tavırlarını belirleyip harekete geçmişlerdir. Yunanistan'da iç savaş sona erdikten sonra Enosis faaliyetlerine doğrudan müdahil olur hale gelmiş ve Türkiye dünya nesnellğinde yerini

³⁶⁰ Bedevi, *a.g.e.*, s. 172.

³⁶¹ *a.g.e.*, s. 173.

³⁶² Keser, *Dünden Bugüne*, s.584.

belli ederek bir Kıbrıs politikası geliştirmiştir. İşte 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne kadar geçen bu dönem ikinci evre olarak alınabilir. Son olarak üçüncü süreç Cumhuriyetin yıkılmasından adanın bölünmesine kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Kıbrıs Cumhuriyet'i kök salmaya zaman bulamadan temeli dinamitlenmiş bir girişim olarak ortada durmaktadır. Bu nedenle bir ara dönem olarak ayrıca ele alınacaktır.

B.1. 1940 ile 1950 Arası Kıbrıs

Kıbrıs'ta siyasal hayatın normalleşmeye başlaması ve sömürge hükümetinin baskılarının yumuşama göstermesi 1940'ların başında gerçekleşmiştir. Bu süreç ve sonrasında Kıbrıs'ta iki önemli değişiklik meydana gelmiştir:

"1) Doğu Karadeniz'e sarkmak isteyen Sovyetler, Kıbrıs'ta İngilizlerin varlığını, ereklere ulaşmak için bir engel sayıyorlardı. Rusya'da özel olarak eğittikleri Rum komünistleri Kıbrıs'a gönderip Ada Rumlarını, Yunanistan'la birleşme için kışkırtmaya başladılar. 1942 yılında Ada'da AKEL adlı bir de Komünist Partisi kuruldu.

2) 1945'te İngiltere'de İşçi Partisi iktidara geldi. İşçi Partisinin sömürge konusunda çok yumuşak davranması, Rumların işini çok kolaylaştırdı."³⁶³

Tarihsel açıdan pek görülmeyecek bir şekilde siyaset yelpazesinin en sağ ile en solu; Rum kilisesi ile Rum komünistleri Enosis konusunda birleşmişlerdir. 1947 yılında bu iki siyasal kanat bir heyet oluşturarak Londra'ya gitmiş ve İngiliz Sömürgeler Bakanına Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını talep etmişlerdi.³⁶⁴

Yunan politikacılar da boş durmamışlardı. 1942 yılında Yunan Başbakanı Emmanuel Tsouderos ABD yönetimiyle olan bir yazışmasında, Kıbrıs'a kendi kaderini tayin hakkı verilmesinin bu ülke tarafından desteklenmesini istemişti.³⁶⁵ Buna rağmen Yunanistan bu süreçte Enosis eylemlerine yoğun bir destek verememiştir. Bunun sebebi topraklarını önce Almanların, sonra İngilizlerin işgal etmesi ve en son olarak da bir iç savaş yaşamasıydı.³⁶⁶

Bu zaman diliminde Kıbrıs Türk toplumu da kendi başına mücadele vermek mecburiyetinde kalmıştır. Bunun başlıca nedeni daha önce değinildiği gibi dünya savaşı

³⁶³ Mütercimler, *a.g.e.*, s. 86.

³⁶⁴ Bedevi, *a.g.e.*, s. 176.

³⁶⁵ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.62.

³⁶⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 430.

sonrası Türkiye'nin yaşadığı uluslararası problemlerdi. Bu problemlerden en önemlisi Sovyetler Birliği'nin ülke sınırlarına yönelik talepleri ve boğazlardan üs istemesiydi. Bu konuda Batı dünyasından başka güvenebileceği bir tarafı olmayan Türkiye'nin İngiltere'ye yakın olması gerekiyordu.³⁶⁷ Ayrıca Türkiye'de İngilizlerin Kıbrıs'ı terk edeceğine dair bir inancın olmamasıydı. 1945 yılında İngiltere'nin Koloniler Başkan Yardımcısı A. J. Dawe "*Koloniler bakanlığı olarak bizim görüşümüz, tarihsel olarak Yunanistan'ın Kıbrıs'ta bir hakkı olamayacağı ve 'Kıbrıs Sorunu' diye bir sorunun da var olmadığı yolundadır*"³⁶⁸ şeklinde bir açıklama yapıyordu. Türkiye de bu sözlere güvenmemek için bir nedene sahip değildi. 1948 yılında CHP hükümetinin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak "*Kıbrıs Meselesi diye bir mesele yoktur*"³⁶⁹ diyerek İngiltere'nin görüşünü tekrarlıyordu. 1950'lere yaklaşırken Enosis faaliyetlerini yoğunlaştıran Yunan ve Rumlar iki önemli gelişmeye imza attılar:

*"Yunan Parlamentosu 28 Şubat 1947 tarihinde oy birliğiyle; Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yönünde bir karar almıştır. Yunan Hükûmeti, adanın kendilerine verilmesi karşılığında Amerika Birleşik Devletlerine ve İngiltere'ye adada üs verebileceğini açıklamıştır. 21 Kasım 1949 tarihinde Rumlar, Birleşmiş Milletlere Enosis doğrultusunda başvuruda bulunmuşlardır. Bu başvurunun ardından Rumlar, adanın Yunanistan'a ilhakı konusunda plebisit çalışmalarına girişmişlerdir."*³⁷⁰

Plebisit 15 Ocak 1950'de³⁷¹ Kıbrıs Ortodoks Kilisesi tarafından düzenlenmiş ve statüko ile Enosis arasında bir seçim yapması istenen Rumların %96'sı Enosis demiştir.. Bu gayri resmi plebisitte Makarios'un oynadığı rol vurgulanmalıdır.³⁷²

³⁶⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 426.

³⁶⁸ Tuncer, *a.g.e.*, s. 45.

³⁶⁹ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 64.

³⁷⁰ Vatansever, *a.g.m.*, s. 1497.

³⁷¹ Vergi Bedevi, plebisit tarihi olarak 16 Ocak'ı göstermiştir. Eserinde gösterdiği üzere oylamaya 224.700 kişi katılmış ve bunların 215.000'i ilhak için oy kullanmıştır. bkz Bedevi, *a.g.e.*, s. 176.

³⁷² Bölükbaşı, *a.g.e.*, s 64.

Kıbrıs Türklerinin bu iki girişime yanıtı iki mitingle olmuştur. Enosis faaliyetlerine karşı düzenlenen bu iki mitingin ilki on bin kişinin katılımıyla 28 Kasım 1948'de Selimiye Meydanı'nda; diğeri 11 Aralık 1949 tarihinde 15 bin kişinin katılımıyla gerçekleşmiştir.³⁷³

B.2. EOKA'nın Kurulması Süreci (1950 - 1954)

1950 yılındaki plebisit ne Türkiye ne de İngiltere tarafından ciddiye alınmamıştı.³⁷⁴ Hatta İngiltere bu plebisiti tanımayacağını peşinen ilan etmişti. Ancak bu plebisit biri Yunanistan tarafından diğeri adadaki Rumlar tarafından girişilen iki önemli olaya neden olmuştur. Öncelikle 17 Nisan 1953 tarihinde Başpiskoposluğa yeni getirilmiş olan Makarios, Rumlar adına, Kıbrıs Valisi Sir Andrew Wright'a bir mektup vererek 1950 plebisitinin tanınmasını veya yeni ve resmi bir plebisit yapılmasını istemiştir.³⁷⁵ Ancak Kıbrıs valisi bu teklifi reddetmiş ve diğeri bir girişim de Yunanistan hükümetinden gelmişti. 1954 yılının 15 Nisan'ında Yunan Başbakanı Alexandros Papagos, Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e götürme kararı almıştır.³⁷⁶ Bu karar 16 Ağustos tarihinde gerçekleşmiş, Dışişleri Bakanı Stefan Stefanopulos başkanlığındaki bir heyet Kıbrıs meselesine yönelik bir dilekçeyle Birleşmiş Milletler'e müracaat etmiştir. Dilekçede savunulan düşünce "halkların eşit hakları ve self-determinasyon³⁷⁷ ilkesinin Birleşmiş Milletlerin himayesi altında Kıbrıs halkına uygulanması" şeklinde belirtilmiştir. Böylece self-determinasyon kavramıyla BM'nin yeni bağımsızlığını kazanmış üyelerinin olumlu bakışı kazanılabilecekti. Ancak böyle olmadı 17 Aralık 1954'te yapılan BM oylamasında 8 çekimser ve 50 ret oyuna karşılık hiç kabul oyu çıkmamıştı.³⁷⁸

Yunanistan'ın BM'ye başvurması ve böyle bir talepte bulunması beklenen bir durumdu. Daha 1951 yılında Sophoklis Venizelos Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması gerektiğini resmi olarak duyurmuş;³⁷⁹ bir yıl sonra Yunan Kralı, merkezi Kıbrıs'ta bulunan "Kıbrıs'ı

³⁷³ İsmail, *100 Soruda*, s. 35.

³⁷⁴ Ramazan Tosun, "Kıbrıs Meselesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, 2001, s. 100.

³⁷⁵ Bedevi, *a.g.e.*, s. 176

³⁷⁶ Tuncer, *a.g.e.*, s. 48.

³⁷⁷ Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı.

³⁷⁸ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s 67.

³⁷⁹ *a.g.e.* s.49.

Yunanistan'a İlhak Cemiyeti'nin fahri başkanlığına getirilmişti.³⁸⁰ 1952 yılının en önemli girişimlerinden biri de gizlice yürütülmekteydi. Makarios ve eski bir albay olan George Grivas yanlarına aldıkları bir grup Kıbrıslı Rum'la birlikte "Mücadele Komitesini" kurmuşlardır. Ancak Makarios o yıllarda sorunun meşru yollardan çözülebileceğine dair bir beklenti içinde olduğundan silahlı bir girişimin gerçekleşmesine izin vermiyordu.³⁸¹ Burada sorunun çözümü kesinlikle Enosis'ti. Ancak meşru bir çözüm kestirmeden Enosis'e ulaşılmasını sağlayabilirdi. Makarios daha 13 Aralık 1950'de yazdığı ve Kıbrıslı Rumlara seslendiği bir bildiriye şunları söylemekteydi:

*"Haklı mücadelemize sadık, disiplinli, sarsılmaz bir kararlılığa sahip bir şekilde devam edelim. Tek talebimiz olan Anavatan Yunanistan ile Kıbrıs'ın birleşmesi bize yolu göstermektedir. Bu yolda inatçı bir şekilde devam edelim."*³⁸²

Makarios, adadaki Türklerle birlikte bir çözüm düşünmüyordu. Türkler ona göre şanlı Bizans'ı yıkan din düşmanı barbarlardı.³⁸³ Enosis dışında gelecek her öneriye eğer ki ileride Enosis'e yardım edebilecek bir yanı varsa saygı duyuyor, sahip çıkıyordu. Meşru yollardan umudu kestiği anda asıl niyetini gösteren kanlı eylemlere girişmekten çekinmeyecekti.

Zaten Enosis taraftarı bir kaynakta 1953 yılında Atina'da 12 kişilik bir komite oluşturan bu örgütün silahlı bir mücadele ve zor kullanmak amacını taşıdığı açıkça belirtilmektedir. Kıbrıs'a ilk silahlar Mart 1954'te götürülmüş bulunuyordu. 1 Nisan 1955 tarihinde faaliyete geçen bu örgüt EOKA olarak anılacaktı. "Kıbrıs Savaşçılarının Milli Teşkilatı" açılışını taşıyan EOKA'nın liderliğini 10 Kasım 1954'te gizlice adaya çıkmış bulunan Dighenis³⁸⁴ kod adlı General Grivas yapacaktı.³⁸⁵ Faaliyete başladığı ilk günlerde İngilizleri hedef

³⁸⁰ Bedevi, *a.g.e.*, s. 179.

³⁸¹ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 64.

³⁸² Andreas Varnas, *A History of The Liberation Struggle of EOKA*, C. Epiphaniou Publications, Kıbrıs, 2004, s. 25.

³⁸³ Bedevi, *a.g.e.*, s. 181.

³⁸⁴ Bu kod isim Digenes Akritas ya da Akrites adlı antik Yunan kahramanından geliyordu.

³⁸⁵ Varnas, *a.g.e.*, s. 33.

alıyor görünen EOKA'nın bu tercihinin altında aslında Türkler için bir güç biriktirme gayreti olduğu birkaç yıl içinde ortaya çıkacaktı.

B.3. Fazıl Küçük'ün Eylem ve Değerlendirmeleri

B.3.1. Fazıl Küçük'ün 'Enosis (İlhak)'a Yönelik İki Temel Yargısı

Fazıl Küçük'ün, Kıbrıs sorununa ve bu sorunun geçmişine bakışında iki değişmez yargı başı çekmektedir. Bunlardan ilki Enosis ve İlhak düşüncelerinin kesinlikle Kıbrıs menşeli olmadıklarıdır. Daha önce anlatıldığı gibi temellerini Megalo İdea gibi Yunan hayalinden alan Enosis düşüncesi Yunan hükümetinin uluslararası açılımlarına paralel olarak süreklilik göstermiştir. Dr. Küçük'ün tarihten çıkardığı diğer ders ise Enosis faaliyetlerinin mutlaka bir şekilde kilise ile bağlantılarının olmasıdır. Ona göre Enosis her şeyden evvel bir Kilise ideolojisidir. Fazıl Küçük'ün bu iki konudaki yaklaşımını, 1958 yılında Rumların taktik değişikliğine giderek "İstiklal" maskesi altında Enosis faaliyeti yürüttükleri günlerde sarf ettiği şu cümlelerinden çıkarabiliriz:

"(...) Ne garip tecellidir ki, 1821'den beri 'İlhak' diye çığırılınca halktan Rum Cemaati ve bunları her vesile ile her fırsat düştükçe destekleyen, tahrik eden silahlara, Yunan hükümeti aynı tempo aynı uyar adımlarla bütün şarlatanlıklara katılırken şimdi de Atina'da bulunan bir papazla baş başa vererek istiklal diye 'Enosis'e süratle geçirilen bir yafta karşımıza geliyor"³⁸⁶

Tarih Kıbrıslı Türklere, Yunan hükümetinin uydusu durumuna gelmiş bir kilisenin dediklerinin peşine düşen Kıbrıslı Rumlarla asla güven içince yaşanılmayacağını söylüyordu:

"(...)1453'te Fatih Sultan Mehmet Bizans İmparatorluğunu tarihin derinliklerine gömdükten sonradır ki, İstanbul'dan ayrılan Kilise adamları, merkezlerini Atina'ya kurmuş, Türk ulusundan, intikam alma planlarını hazırlarken, 'Megali İdea'yı koymuşlardı. Yani İstanbul'dan başlayarak Ege Sahilleri, Adalar, Kıbrıs tekrar Yunanistan'a 'İlhak' edilecekti. Kiliselerine, okullarına program olarak aldıkları bu madde üzerinde çalışmaya başlamışlardı. Girit'te ne cinayetler işlediklerini bundan birkaç ay önce

³⁸⁶ *Halkın Sesi*, 24 Ekim 1958, Sayı: 4253.

tarihçimiz Vergi H. Bedevi'nin³⁸⁷ kaleminden öğrenmiş olmadık mı? Girit yanında Kıbrıs'ı da unutmuş değillerdi. Türk idaresinin adaya hâkim olduğu günlerde, 1814- 1821'lerde Yunanistan'dan gönderilen papazların yaptıkları tahrik ve öncülük, Kıbrıs'ın huzur ve sükûnunu nasıl bozmaya çalıştıklarını göstermiştir.

Bunun yanında İngiliz idaresine geçtikten sonra gelen ilk İngiliz Valisinin karşısına çıkan Başpiskoposun verdiği 'arıza' ve 1931 İsyanında önde yürüyen papazların oynadıkları oyunlar, ne unutulmuş, ne de Türk toplumunun bunları aklından çıkarması beklenmiştir. 1955 ve 1963 hadiselerini yaratan yine Kilise olmadı mı?"³⁸⁸

Fazıl Küçük, Rum toplumunu kışkırtan bunun da ötesinde sağcısından solcusuna kadar Rum siyasal hayatını belirleyen unsurun Kilise olduğuna kuşku duymamıştır. Kilise parti başkanlarından toplum vekillerine kadar her şeye karışmaktaydı:

"Kilise, Rum toplumundaki partilerin güdücü gücünü teşkil eder. Kilisenin mebusluğunu benimseyenler liderliğe yücelirler. Bu siyaseti benimsemeyenlerse komünizm kampında kendilerine öz şekilde Türk düşmanlığını zaten sürdürecektir! Kilisenin her köyde papazları, Kilise idare heyetleri ve çocuk doğduğunda, evlendiğinde, öldüğünde Tanrı ile kul arasında verildiğini sandığı rolü oynamaktadır. Bu rolün başında Türk'ü yok etmek görevi gelir."³⁸⁹

B.3.2. Dr. Fazıl Küçük'ün EOKA Öncesi Kıbrıs'a Dair Değerlendirmeleri

Fazıl Küçük, 1942 yılında kurduğu *Halkın Sesi* gazetesinin başında bulunarak her konuda mücadele etmiştir. Bu mücadelenin en önemli ayağı ise Türkiye'nin Kıbrıs'ta olanları fark etmesini sağlamaktı. Ne yazık ki 1950'lerin ortasına kadar Türkiye bir Kıbrıs siyaseti benimsememiş³⁹⁰ ve Kıbrıs Türk'ü tamamen yalnız olmasa da kendi çabalarıyla ayakta kalmıştı. Buna rağmen Dr. Küçük, Kıbrıslı Türklere öz kuvvet teşkil edecek siyasi

³⁸⁷ Fazıl Küçük, Vergi H. Bedevi'nin kaleme aldığı "Girit Nasıl Elden Gitti?" adlı eserini *Halkın Sesi* gazetesinde birkaç kez tefrika ettiriyor.

³⁸⁸ *Halkın Sesi*, 25 Temmuz 1979, Sayı: 11892.

³⁸⁹ *Halkın Sesi*, 28 Şubat 1980, Sayı: 12101.

³⁹⁰ Tuncer, *a.g.e.*, s 47.

partilerin kurulmasından geri durmamış; toplumun mücadelesini örgütlü bir hale getirmeye çalışmıştır. Bu çaba ve eylemleri 1960'lara gelirken onu adadaki Türk toplumunun lideri konumuna getirmişti.

Fazıl Küçük ve Kıbrıslı Türk aydınları, ada Rumlarının, tarihten bugüne gelen ve kendilerinin de şahit oldukları tutumlarını kaygıyla izlemişlerdi. Onlar Kıbrıs'ta olabilecek bütün olumlu gelişmelerin meşru yollarla ve hükümetle gerçekleştirilmesi yanlıydılar. Bu onların pasifist veya uyumlu olmasından ziyade, sorumluluk bilicine sahip olmalarının göstergesiydi. Çünkü yanlış kararların sonuçlarına Türk ve Rum bütün Kıbrıslılar katlanmaktaydı. Dr. Küçük 1947 yılında kaleme aldığı bir yazısında Rumların sorumsuz "İlhak" gaye ve çabalarına dair şunları yazmaktadır:

"Biz Türk Cemaati Rum vatandaşlarımızın bu çocukça hareketlerinden dolayı çok üzüliyoruz ve acı duyuyoruz. Çünkü 6 sene devam eden harbin en sıkıntılı senelerini geçiren biz Kıbrıslılar, ondan önce de 1931 İsyanının bahşettiği bunaltıcı kanunların pençesi altında inlemiş artık kurtulacağımıza inandığımız bu günlerde, çok korkarız ki beklediğimiz o parlak güneş doğmadan, bir daha görünmemek üzere ebediyen kaybolup gitmesin. Çünkü hatırlarız ki memleketi felakete sürükleyen yine Rumların şuursuzca yaptıkları 1931 İsyanı olmuştur. Ve tabiatı ile o zaman adaya tatbik edilen kanunlardan biz Türk Cemaati de yakasını kurtaramamış, içinden sıyrılmak mümkün olamamış ve bugüne kadar kurunun yanında yaş da yanmıştır.³⁹¹"

Tarihi verileri dayanak noktası yapan Fazıl Küçük, Yunan insanına güvenemiyordu. 1947 yılında Yunan iç savaşı sürerken kaleme aldığı ve hümanizmini de sergilediği "Hayret" başlıklı makalesinde şu satırları yazmıştı:

"Bugün Teselya Ovaları, Arnavutluk, Yugoslav hudutları Nazilerin bile irtikap edemediği vahşetlere sahne oluyor. Yunan köyleri yine Yunanlılar tarafından yakılıyor, gebe kadınlar yine Yunan dipçiklerinin darbesi altında karnında dokuz ay beslediği yavrusunun siyahlanmış yüzünü ve henüz açılmayan gözlerini, acı gözyaşları dökerek dudaklarına değdiriyor.

³⁹¹ *Halkın Sesi*, 19 Şubat 1947, Sayı: 1201.

Bir türlü akıl erdiremiyorum nasıl olur ki, iki kardeş bu kadar insafsızca birbirinin boğazına hançer saplamak için elleri titremiyor, vicdanlarında en küçük bir korku doğmuyor. Biz insaniyet namına artık bu yüz kızartıcı facialara biran evvel nihayet verilmesini bekliyor ve temenni ediyoruz.

(...)

İşte bu facialar diyarı, bir salhane manzarasını gösteren bu memleket şimdi de Kıbrıs'ı sinesine almak ve burada da aynı faciayı doğurmak sevdasındadır. Evet, emin olmalıyız ki Kıbrıs Yunan İdaresine kavuştuğu gün 80 bin Türk birkaç saat içinde, hiçbir devletin müdahalesine vakit kalmadan Yunan süngülerinde can verecektir."³⁹²

Büyük bir ileri görüşlülükle EOKA gibi bir felaketin geleceğini gören Fazıl Küçük, toplumu da sürekli uyanık olmaya çağırmıştır. EOKA ilk eylemlerini gerçekleştirdiğinde İngilizlerin pasif tavrına tepki gösterip hükümete şunu soruyordu: "(...) Memlekette asayiş-i idame ettirip masum halkı koruyacak tedbirleri alabilecek bir durumda mı, değil mi? Bildirsin biz de ona göre bir tedbir almak zorundayız."³⁹³

C. Uluslararası Bir Sorun Olarak Kıbrıs Sorunu

Yunan hükümetinin BM düzeyindeki girişimi bekledikleri şekilde bir sonuç vermese de sorun artık uluslararası bir biçim almaya başlamıştı. Bu durum sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'ne kadar uzanan bir görüşmeler ve planlar süreci başlamış oldu.³⁹⁴

C.1. Londra Konferansı

1955 Nisan'ında İngiltere Başbakanı olan Anthony Eden çözüm arayışı için bir konferans toplamaya karar vermiştir. Daha önce konuya bir taraf olarak yaklaşmayan Türkiye de, Yunanistan'la birlikte bu konferansa davet edilerek Kıbrıs konusunda taraf ilan edilmiş olmaktadır. Kıbrıs'taki çıkarlarını düşünen İngiltere böylelikle Yunanistan'ı Türkiye ile dengelemiş olmaktadır.³⁹⁵

³⁹² *Halkın Sesi*, 5 Mart 1947, Sayı: 1272.

³⁹³ *Halkın Sesi*, 23 Haziran 1955, Sayı: 3734.

³⁹⁴ Bu süreçte Dr. Fazıl Küçük de aktif bir rol oynamıştır. Bu nedenle sürece bakışını ayrı bir başlık olarak değil ilgili maddelerin içinde verilecektir.

³⁹⁵ Tuncer, *a.g.e.*, s. 50.

Londra Konferansı, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılımıyla 29 Ağustos 1955 tarihinde gerçekleşmiş ve bir sonuç alınamayarak sonlanmıştı. Lancaster House'ta düzenlenen konferansta İngiltere'yi temsil eden Harold MacMillan, egemenliğin kendilerinde kalması koşuluyla Kıbrıs'a yerel özerklik vermeyi önermiştir. Bu durumda Türkiye ve Yunanistan'ın adanın savunmasında rol alması gerektiğini savunmuştur. Yunan temsilci Stefanos Stefanopoulos daha önce önerdikleri self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını talep ediyordu. Türkiye'yi temsil eden Dışişleri Bakanı F. Rüştü Zorlu ise hem özerkliğe hem de self-determinasyona karşı çıkmıştır. Mevcut statükonun korunmasını, eğer korunmayacaksa adanın Türkiye'ye verilmesini istemiştir.³⁹⁶ Türkiye'nin niyeti mevcut durumun devamının sağlanmasıydı. Bu tercihin nedenlerinden birisi Yunanistan'ın dünya kamuoyunda yarattığı havaydı. Dr. Fazıl Küçük'ün görüşü Vatan gazetesinde çıkan haberde durumu şöyle özetlenmekteydi: "*Küçük[:]* Yunanistan[']ın yalancı propaganda ile kasten dünya umumi efkârını zehirlediğini söylemiştir."³⁹⁷ Daha cüretkâr bir tez sunabilmek için öncelikle Yunan propagandasının yarattığı havanın dağıtılması gerekmektedir. Aksi takdirde Yunanistan, sömürge bir halkın kurtarıcısı; Türkiye ise 30 yıl önce Lozan'da vazgeçtiği hakları kovalayan fırsatçı bir devlet gibi görünecekti.³⁹⁸ Konferansta Zorlu, üç nokta üzerine yoğunlaşan bir konuşma yapmıştır.

1. Lozan Antlaşması gereği Kıbrıs, Türkiye'den sadece İngiltere'ye bırakılmıştır.
2. Ada hiçbir zaman bir Yunan adası olmamıştır, Türkiye'ye göre Yunanistan muhatap bile olmamalıdır.
3. Kıbrıs coğrafi ve stratejik konumu gereği Anadolu'nun bir parçasıdır. Kıbrıs'a sahip olan başka bir ülke Türkiye için bir tehdit arz edebilir.³⁹⁹

Konferans başlamadan önce, 24 Ağustos'ta verdiği bir demeçle Başbakan Adnan Menderes de etnik unsurun bir bölgenin kaderini belirleyemeyeceğini söylüyor ve şunları ekliyordu:

"... [Kıbrıs] esas itibariyle etnik hakikate dayanmakla beraber, coğrafi, siyasi, iktisadi, ve askeri bir bütün teşkil etmek bakımından türlü amillerin tesiri altında, tarihi hadiselerin gösterdiği istikamete hudutlar çizilen bir coğrafya

³⁹⁶ a.g.e., s. 51.

³⁹⁷ Vatan Gazetesi, 16 Mayıs 1956.

³⁹⁸ Mütercimler, a.g.e., s.102.

³⁹⁹ a.g.e., s. 103.

parçasıdır... Kıbrıs Anadolu'nun bir devamından ibarettir ve onun emniyetinin esas noktalarından birisidir. Bu itibarla onun bugünkü durumunda bir tebeddül bahis mevzuu olursa, bunun teknik esaslara değil çok daha mühim ve esaslı olan diğer hakikatlere ve mesnetlere göre halledilmesi ve Türkiye'ye raci olması lazım gelir... [S]tatükonun muhafazası, her türlü ihtilatları men edecek bir haldir."⁴⁰⁰

Bu açıklama Kıbrıslı Türkleri de mutlu eden ve heyecan verici bir gelişme olarak algılanmıştır. Konferans için Londra'da bulunan Fazıl Küçük de Kıbrıs Türktür Partisi heyeti başkanı olarak verdiği beyanatta şunları ifade etmiştir:

"Size kat'i olarak diyebilirim ki, Başvekilimiz Adnan Menderesin Beyanatını okuduktan sonra artık içimizde endişe ve keder diye bir şey kalmamıştır. Bugüne kadar kuvvei maneviyesi bozulmamış olan yüz bin Türk bu açık ve vazih beyanattan sonra atisine en emin nazarlarla bakmaktadır.

Şundan emin olunmalıdır ki, Kıbrısta yaşayan koca Türk kitlesi istisnasız, üzerine düşecek olan maddi, manevi fedakârlıklarla her ne pahasına olursa olsun adadaki varlık ve bekâsı için gerekirse kanını dökmekten asla çekinmeyecektir. Çünkü inanıyoruz ki, bugün adada yaşayan 100 bin Türk ölse dahi geride koskoca bir vatan vardır."⁴⁰¹

Mütercimler'e göre, Türkiye Londra Konferansı'ndan fazla bir şey beklemiyordu ve sorunun Birleşmiş Milletler'e götürüleceğini bildiği için zaman kazanmak istemişti. Bu nedenle sade bir bildiri sunup Londra'dan ayrılmışlardı.⁴⁰² Konferanstan bir sonuç çıkmamıştı. Fakat bu kadarı bile Kıbrıs Türk toplumuna yalnız ve sahipsiz olmadığını söylemenin bir ifadesi olmuştu. Fazıl Küçük 31 Ağustos günü bu ifadeden bir görev çıkarıp, gazetesine şu sözlerle iletliyordu: "*Her ne pahasına olursa olsun Türk tezini her İngilizin kafasına sokmak ve Yunan taleplerinin tamamen boş olduğunu bildirmek günü artık gelmiştir.*"⁴⁰³ Konferans Kıbrıs meselesinin devletler düzeyinde taraflarını belirlemesi bakımından da önemli olmuştur.

⁴⁰⁰ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 70.

⁴⁰¹ *Halkın Sesi*, 28 Ağustos 1955, Sayı: 3790.

⁴⁰² Mütercimler, *a.g.e.*, s. 103-104.

⁴⁰³ *Halkın Sesi*, 1 Eylül 1955, Sayı: 3793.

C.2. Radcliffe Anayasa Tasarısı

İngiltere, Londra Konferansı'nın başarısızlığa uğramasından sonra adadaki terör olaylarına bir çare bulması amacıyla 30 Ekim 1955'te Mareşal Sir John Harding'i Kıbrıs'a Vali olarak göndermiştir. Harding, Makarios'un bütün çözüm girişimlerinin önünü tıkayan bir engel olduğunu fark edince onu tutuklatıp Hint Okyanusundaki Şeyssel adalarına sürgün etmiştir.⁴⁰⁴ Bu duruma paralel olarak EOKA saldırıları arttırmıştır. Bu durumda elini çabuk tutması gereken İngiliz başbakanı Eden, Lord Radcliffe adlı "anayasa uzmanını" soruna çözüm bulması amacıyla Kıbrıs'a göndermiştir.⁴⁰⁵ Radcliffe, Rumların kendisiyle muhatap olmayı reddetmesi nedeniyle yalnızca Türk tarafı adına Dr. Fazıl Küçük ile görüşmeler yapabilmisti. Rumlar ise tek temsilcilerinin Makarios olduğunu söyleyip onunla görüşmemişlerdi.⁴⁰⁶ Ortaya çıkarılan öneriler Makarios'a gönderilmişti, ancak o sürgün koşulları altında önerileri tartışmayacağını bildirmişti. Ayrıca Grivas, Yunan Dışişleri Bakanı'na bir mektup yazarak Radcliffe önerilerinin tartışılmaması uyarısında bulunmuştu. Bu konunun tartışılmaması gerektiğini bildirenlerin eli silah tutan güçler olması, sürecin ne kadar umutsuz yürüdüğünü göstermektedir.⁴⁰⁷

Bütün olup bitene rağmen Lord Radcliffe, 19 Aralık 1956 tarihinde anayasa tasarısını yayımlamıştır. Bu önerilere göre özerklik getirilecek Ada'ya 36 üyeli bir yasama organı düşünülüyordu. Bu kurulda Türklere ve valiye 6'şar sandalye verilerek, kalan sandalyeler Rumlara bırakılıyordu. Egemenliğin Rumlara bırakıldığı özerk yapıda dışişleri, savunma ve iç güvenlik yetkileri valiye bırakılıyordu. Bunlara ek olarak adada İngiliz üsleri bulunacaktı.⁴⁰⁸

Yunanistan, Kıbrıs halkına self-determinasyon tanınmadığı ve valiye geniş yetkiler verildiği gerekçesiyle öneriyi reddetmiştir. Türkiye ise öneri tasarımı müzakere edilebilir bulunduğunu bildirmiştir. Ancak bu anayasa tasarısı hayat bulamıyordu. Bunun en temel

⁴⁰⁴ Mütercimler, *a.g.e.*, s. 106.

⁴⁰⁵ Tuncer, *a.g.e.*, s. 53.

⁴⁰⁶ Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 185.

⁴⁰⁷ Tuncer, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁰⁸ *a.g.e.*, 53.

sebebi ise Rumların tutumu ve adada artan terör faaliyetlerinin böyle bir girişime izin vermemesiydi.⁴⁰⁹

Dr. Fazıl Küçük, Makarios'un sürgünde olduğu ve EOKA'nın faaliyetlerini arttırdığı bu dönemde girişilecek çabaların sonuç vermeyeceğini savunmaktaydı. Özellikle muhtariyet gibi çözümlerin ortaya atılması ertesi günü kestirilemeyen bu ortamda çok tehlikeli sonuçlara sebep olabilirdi. Silahların gölgesinde bir çözüm görünmüyordu. Bunun başat sorumlusu ise terör karşısında aciz kalan ve yumuşak bir siyaset izleyen İşçi Partisi'ydi. Dr. Küçük, "Muhtariyete mi Gidiyoruz?" başlıklı makalesinde bu döneme dair şu yorumları yapmaktadır:

"Öyle bir siyaset takip ediliyor ki, iktidar bile bunun nereye gideceğini kestirmekten aciz bir durumdadır. Üç beş tedhişçiye son söz söylemekten çekiniliyor. Onları memnun etmek politikası apaçık gözlerimizin önünde durmaktadır. (...)

...Londra ile Kıbrıs arasında mekik dokumaları adaya huzur değil, aksine olarak anarşi yaratanlara kuvvet vermekten başka hiçbir işe yaramıyor. (...)"⁴¹⁰

EOKA'nın terör eylemleri yalnız İngilizlere ve Türklere değil, yer yer Rumlara da yönelmekteydi. Bu da hedef olmaktan korkan her Kıbrıslının çekinmesine sebep oluyordu. Hükümetin teröre sürekli tavizler verdiği bir süreçte muhtariyet gibi ciddi bir konu müzakere edilemezdi. Dr. Küçük, bu nedenle Radcliffe'in çabalarının sonuç doğurabileceğine pek ihtimal vermiyordu.⁴¹¹

C.3. Türkiye'nin Taksim Tezini Benimsemesi

Londra Konferansı'nda Türkiye, özel bir tez sunmamış Yunanistan'ın talebine bir tepki olarak adanın kendisine iadesini ortaya koymuştu. Oysa Menderes'in böyle bir beklentisi olmadığı gibi BM'ye sunulan bu yönde bir önerileri de bulunmuyordu.⁴¹² Bu nedenle Türkiye'nin değişik müzakerelerde savunabileceği bir tezi olmalıydı. Menderes, 16 Kasım 1956 tarihinde Kıbrıs meselesi ile ilgili müzakerelere katılan Nihat Erim'i odasına davet ederek kendisinden Kıbrıs konusunda bir rapor hazırlamasını istedi. Olabilecek siyasi

⁴⁰⁹ Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 185.

⁴¹⁰ *Halkın Sesi*, 12 Ekim 1956, Sayı: 3630.

⁴¹¹ *Halkın Sesi*, 20 Eylül 1956, Sayı: 3612.

⁴¹² Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 71.

hedeflerin de bir listesini sundu. Nihat Erim "[i]ftiharla kabul ettiği" bu görevin sonunda hazırladığı raporda şunları yazmaktaydı:

"Sayın Adnan Menderes Kıbrıs buhranının son vaziyeti üzerinde beni tenvir etti ve Hükümetimizin siyasî hedefini şu şekilde tespit eyledi:

- 1- Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasını isteriz.*
- 2- Eğer İngilizler çekilecekse Kıbrıs aslı sahibi olan Türkiye'ye iade edilmelidir.*
- 3- Bu olmadığı takdirde Yunanistan'la aramızda yarı yarıya taksim edilmelidir. Bu takdirde İngiltere'ye arzu ettiği üsler veya bölge bırakılır.*
- 4- İngiltere Ada halkına self-government hakkı tanımayı tercih eder görünüyor. Bu tahakkuk ederse Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin hakları ve emniyeti sağlamca korunmalıdır.*
- 5- Hiç kabul edemeyeceğimiz şık Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesidir."⁴¹³*

Türkiye bu şıklar etrafında çalışmalar yaparken 9 Aralık tarihli Tercüman gazetesi Londra merkezli şu haberi geçmiştir:

"Kıbrıs, Türk ve Yunan Bölgesi Olarak İki Kısıma Ayrılacak"

(Londra)- İngiltere hükümetinin bugünlerde Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak hayati öneme sahip hususları açıklaması beklenilmektedir. İngiliz siyaset adamları konuyu şu şekilde açıklamışlardır: Londra hükümeti Kıbrıs için bir süre önce Lord Radcliffe tarafından hazırlanan anayasayı açıklamak üzeredir. Bu anayasa gereğince Ada'ya oldukça geniş bir muhtariyet tanınacak fakat savunma ve iç emniyet meseleleri eskiden olduğu gibi İngiltere tarafından idare edilecektir. Kıbrıslılar Lord Radcliffe'in anayasasını kabul etmedikleri takdirde, İngiltere hükümeti hiç vakit kaybetmeden ilgili taraflarla, yani

⁴¹³ BCA., Nihat Erim'in Raporu, 030-01/38-227-1.

Türkiye ve Yunanistan'la uzun bir müzakereye girişmeden Ada'yı iki bölgeye ayıracaktır."⁴¹⁴

Bu haberin üzerinden on gün geçtikten sonra; 19 Aralık 1956 tarihinde ise İngiltere Koloniler Bakanı Lennox Boyd, hükümetinin Kıbrıs'ta taksimi de kapsayan bu self-determinasyon kararını aldığını duyurmuştu.⁴¹⁵ Açıklanmış olan Radcliffe tasarısının taksim olasılığını da ihtimal dâhilinde kabul etmesi, Türk tezinin ortaya çıkmasını da hızlandırmış oluyordu. Başbakan Adnan Menderes, 29 Aralık günü TBMM'de yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

*"Taksim sorunu hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Türk hükümeti, taksim sorununu dikkate alınabilecek bir öneri olarak değerlendirmektedir. Ada'nın taksimi sorununda 120.000 kişilik nüfusumuzu yabancı devletlere bırakamayız. Kıbrıs'ta, Türkiye'nin güvenliği açısından ileri karakolumuzun bulunmasını zorunlu görüyoruz. Ada'nın tümünün bize verilmesini istemek, uluslararası gerçeklerle bağdaşmaz. Bu nedendir ki, biz, Ada'nın taksimine taraftarız. Kimse Ada'yı taksim etmekten başka bir çözüme Türkiye'yi mecbur bırakmayı aklından bile geçiremez."*⁴¹⁶

Menderes, Radcliffe'in önerisinde öngörülen muhtariyeti olduğu haliyle kabul edemeyeceklerini de belirtmiştir. Bununla birlikte yeni durumu ve Türkiye'nin tezini müzakere etmek üzere Türk cemaati temsilcileri de Ankara'ya davet edilmiştir.⁴¹⁷ Nitekim 3 Nisan 1957 tarihli Milliyet gazetesi Fazıl Küçük, eşi ve Faiz Kaymak'ın Ankara'ya geldiğini duyuruyordu.⁴¹⁸ Bahsi geçen ayda gerçekleşen diğer bir hadise ise İngilizlerin Makarios'u serbest bırakmalarıydı. Bu konuyu da içeren toplantı öncesi Dr. Küçük'ün verdiği beyanatın gazeteye yansımaları şu şekilde olmuştur:

⁴¹⁴ Güneş Şahin, Tercüman, Cumhuriyet, Hürriyet Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974) Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, Van, s.26. (bundan sonra gazetelere doğrudan referans verilecektir.)

⁴¹⁵ Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 185-186.

⁴¹⁶ Tuncer, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁴¹⁷ *a.g.e.*, s. 54.

⁴¹⁸ *Milliyet*, 3 Nisan 1957, haber kütürü.

"Hükümetimizin daveti üzerine bu gece uçakla şehrimize gelen Kıbrıs Türklerinin lideri Fâzıl Küçük, 'Kıbrıs'ın mukadderatı hakkında yapılacak toplantıda Makarios'la masaya oturmaya katiyen râzı olmayacağını ve İngiliz hükümetinin Makarios'la yapacağı görüşmelerde alınacak 'kararların Kıbrıs'taki Türk cemaati tarafından keenlemyekün addedileceğini' söylemiştir. Dr. Küçük burada Hükümetin vereceği direktife göre hareket edeceğini bildirmiş, 'mukadderatımızı tamamen Türk Hükümetine terk etmiş bulunuyoruz' demiştir."⁴¹⁹

Fazıl Küçük, Makarios'un salıverilmesini MacMillan'a gönderdiği bir telgrafla protesto etmişti.⁴²⁰ Yunan Dışişleri Bakanının bu konuda çabaları olduğu bilinmekteydi.⁴²¹ Bu durum İngilizlerin Rumlara taviz vermeye başlayacağını bir göstergesiydi. Buna karşılık Kıbrıslı Türkler taksim fikrini büyük bir coşkuyla karşılamış ve çeşitli kentlerde bu fikri destekleyen gösteriler düzenlemişlerdir. Bu gösterilerden birinde İngiliz güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu yedi Türk hayatını kaybetmiştir.⁴²² Fazıl Küçük de Türkiye gazetelerine yansıyan bir demecinde: "*Kıbrıslı 120.000 Türk, Ada taksim edilmediği takdirde bir sivil savaşın başlayacağına ve birçok masumun kanının akacağına kesinlikle inanmaktadır*"⁴²³ demekteydi. Bu durum göstermiştir ki, Rumların Enosis tezine karşılık Türklerin de uğruna mücadele edebilecekleri bir "taksim" tezi vardı. 1957 yılında İngiltere tavrını Kıbrıs'taki egemenliğinden vazgeçip, sadece üsleri korumak doğrultusunda değiştirmişti.⁴²⁴ Bundan sonra hazırlayacakları iki plan Enosis veya taksim fikrine olanak vermediği için kabul görmeyecekti.

⁴¹⁹ a.g.g.

⁴²⁰ *Tecüman*, 28 Mart 1957, haber küpürü.

⁴²¹ B.C.A., Ethnikos Kiriks gazetesinin haberi, "Hariciye Vekili Averof'un Hitabesi", 030-01/129-839-5.

⁴²² Mütercimler, a.g.e., s. 115.

⁴²³ *Tecüman*, 29 Nisan 1957, haber küpürü.

⁴²⁴ Tuncer, a.g.e., s.57.

D. Öncesi ve Sonrasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti

D.1. Londra ve Zürich Antlaşmaları

Hazırlanan İngiliz planları doğrultusunda adanın taksim edilmesinden çekinen Makarios, 7 Eylül 1958'de bir self-government döneminin ardından BM'nin koruyuculuğunda bir "bağımsızlık" teklifini kabul edeceğini Yunan hükümetine bildirmişti. Ne Yunanistan'a ne de Türkiye'ye bağlı bir bağımsızlık nüfus bakımından çoğunluk olan Rumların tam egemenliği anlamına geliyordu. Enosis'e giden yolda bir aşama olarak görülen bu öneri Konstantin Karamanlis başkanlığındaki Yunan Hükümeti tarafından destek bulmakta gecikmemişti.⁴²⁵ Buna karşılık Ada Türkleri ve Türkiye bu durumdaki şüphe uyandırıcı etkiyi çabuk fark etmişti. 19 Kasım'da Fatin Rüştü Zorlu şu sözlerle Türk Hükümetinin tepkisini dile getiriyordu: "*Ada'yı Yunanlılara ait zannediyorlar. Türkleri inkâr ediyorlar. İstiklal arazilere değil, halklara tanınır. Ada'da iki cemaat vardır. Türklere istiklal tanınırsa, istiklali kabul ederiz.*"⁴²⁶ Makarios'un talebine ve Yunan Hükümeti'nin desteğine Fazıl Küçük de tepkisini göstermekte geç kalmamıştı. Konuyu ele aldığı "Niçin Kabul Etmiyoruz?" başlıklı yazısında durumu şu şekilde ortaya koymuştur:

"(...) Yine tekrar edeceğiz. Kıbrıs sahipsiz bir ada olmayıp, burada 307 sene hükümranlık süren ve kan dökerek Türkler tarafından zapt edilen, Türkiye sahillerine 40 mil mesafede ve eski Fatih'in torunları olarak hâlâ yaşamakta olan 120 bin Türk'ü ihtiva eden bir yerdir. Demek oluyor ki bu topraklar üzerinde iki cemaat bulunmaktadır ki bunlar mensup oldukları devlete bağlı, her biri ayrı ayrı inanç içinde yaşamaktadır.

Hal böyle olunca papazın Kıbrıs'ı istiklal talebi kendiliğinden hükümsüz kalmaya mahkum olmuyor mu? Hattı zatında istiklalden maksat ve gayenin ne olduğunu, son günlerde şaşkına dönen Yunan siyasetinin Kıbrıs üzerinde hiçbir hak talep etmediğini iddia eden ve Makarios'un elinde kukla olmaktan öteye geçemeyen Yunan baş Vekili Karamanlis'in de 1957'de Yunan Parlamentosunda yaptığı beyanatta, dünya milletlerini aldatmak ve onlara sürati haktan görünmek maksadıyla 'İstiklal' kelimesini kullandığı fakat asıl

⁴²⁵ Tuncer, a.g.e., s.61.

⁴²⁶ a.g.e., s.62.

maksat ve gayesinde değişmediğini, değişmeyeceğini yani her ne pahasına olursa olsun, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakının göz önünde tutulduğunu itiraf etmiştir. Binaenaleyh Yunanistan'ın bugün çıkardığı çatlak sesler ne bizi ve ne de dünya milletlerini ilk nazarda Birleşmiş Milletler anayasasına uygun gibi görünen kamuflle edilmiş 'İlhak' talepleri üzerinde inandıramayacaktır.

Kıbrıs'a istiklal verilmesi demek, adanın Yunanistan'a 'İlhak'ı demektir ve bu da kabul edilince biz Türk Cemaatinin Girit, Rodos, Gorbi, Trakya'daki kardeşlerimiz gibi pek kısa bir zaman içinde eriyip mahvolmamız demektir."⁴²⁷

Bu karamsar ve sonuçsuz görünen tablo kısa süre içinde Batı dünyası içinde bir kriz yaratmıştı. NATO üyesi üç ülkenin aralarında bu tip gerilim olması ABD'yi de rahatsız etmişti. AKEL üzerinden Makarios'u destekleyen Sovyetler Birliği'nin bu işten kazançlı çıkmasından çekinen ABD sonunda harekete geçmiş ve üzerlerindeki nüfuzunu kullanarak Türkiye ve Yunanistan'ı bağımsızlık formülü konusunda anlaşmaya razı etmiştir. Nihayetinde 1958 yılının Aralık ayında Paris'te yapılan NATO toplantısında "bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulması" gündeme gelmişti. Bunun üzerine Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş iki şartla bu devletin kurulmasına rıza göstereceklerini bildirmişlerdir⁴²⁸ Böylece Şubat ayının ilk haftası içinde taraf olan iki ülkenin Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averoff İsviçre'nin Zürih kentinde Kıbrıs konusunu görüşmeye başlıyorlar. Görüşmelerin sonunda Devlet başkanları Menderes ve Karamanlis 11 Şubat 1959'da 27 maddelik bir çözüm planını imzalamışlardır. ⁴²⁹ Bu antlaşmaya İngiltere ve Ada'nın cemaat temsilcileri katılmamıştır. Menderes ve Karamanlis Zürih'te şu belgeleri imzalamışlardır.⁴³⁰

1. Tanım ve açıklamaların olduğu bir 'Centilmenler Antlaşması',
2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı
3. Bütün temsilciler arasında imzalanan bir "Garanti Anlaşması",
4. Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan "İttifak Antlaşması".

⁴²⁷ *Halkın Sesi*, 24 Ekim 1958, Sayı: 4253.

⁴²⁸ Mütercimler, *a.g.e.*, s. 118.

⁴²⁹ Murat Sarıca – Erdoğan Teziç – Özer Eskişurt, *Kıbrıs Sorunu*, İÜ Yayınları, 1975, s. 12.

⁴³⁰ Tuncer, *a.g.e.*, s. 63.

Garanti antlaşmasında başlıca amaç Kıbrıs'ın başka bir ülke ile birleşmesinin engellenmesi; başka bir ifade ile Enosis'in yasaklanmasıydı. Bunu teminat altına alacak olanlar ise anlaşmada ismi geçen ülkeler olacaktı. Askeri İttifak Antlaşması da bir Üçlü Karargâh Komutanlığı kurulmasını amaçlayan ve adanın güvenliğini ortaklaştıran bir antlaşmaydı. Zürih'te geline uzlaşmadan sonra varılan sonucun İngiltere'ye de onaylatılması gerekecekti. 19 Şubat'ta Londra Lancaster House'ta bir araya gelen Türkiye ve Yunanistan bu defa yanlarına İngiltere'yi de alarak bir dizi metne daha imza atıyorlar. Makarios ve Fazıl Küçük'ün beyanatlarının da eklenmesiyle ortaya Londra Antlaşması çıkmıştır.⁴³¹ Dikkat çeken bir konu ise Kıbrıs'ın hâlâ bağımsız bir statüsünün olmayışı ve antlaşmaya imza atamayıp cemaat temsilcilerinin yalnız beyanat düzeyinde katılım sağlamış olmasıdır. Bu durum arşivlere ilgili belgenin tasdike yönelik kısmına şöyle yansımıştır:

*"İlk kuruluş andlaşmaları mahiyetinde olduğu cihetle, bütün andlaşmalar imzalandıkları 16 Ağustos 1960 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, sonradan tasdik mevzubahis değildir."*⁴³²

Antlaşmanın 27 maddelik silsilesinde öne çıkan bazı kararlar olarak şunlar söylenebilir.⁴³³

6. Kıbrıs'ta bir cumhuriyet olacak ve bunun Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı yardımcısı Türk olacak;
7. Türk ve Rum olmak üzere iki ayrı temsilciler meclisi olacak ve %70 Rum - %30 Türk nispeti dikkate alınarak yasama yapılacak;
8. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı aynı Veto hakkına sahip olacak;
9. Kıbrıs'ın %60 Rum, %40 Türk olacak şekilde 2000 kişilik bir ordusu olacak;
10. Lefkoşa, Limasol, Magosa, Larnaka ve Bafta iki toplum ayrı belediyelere sahip olacak
11. Yüce Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkemelerin Başkanları tarafsız kişiler olacak.

Antlaşmada imzası bulunmasa da Makarios ile birlikte Londra'da bulunan ve müzakerelere katılım sağlayan Fazıl Küçük'ün beyanattı şu şekildeydi:

⁴³¹ Metinlerin tam listesi için, bkz. Sarıca-Teziç- Eskiuyurt, *a.g.e.*, s 12-13.

⁴³² BCA, E/9, Dışişleri D. (1961), 030-01/63-388-9, bkz. Ek-15.

⁴³³ Daha geniş bir özet için bkz. Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 194. 10 Mart 1965 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan onaylama metni için bkz. Sarıca-Teziç- Eskiuyurt, *a.g.e.*, s 262.

"Kıbrıs'taki Türk Cemaatini temsil eden Dr. Küçük, Yunanistan ve Türkiye Hükümeti Reisleri tarafından Zürih'te 11 Şubat 1959 tarihinde tanzim edilip tasvip edilen Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına müteallik vesikaları ve Birleşik Krallığı Hükümeti ile Yunanistan ve Türkiye Hariciye Vekilleri tarafından 17 Şubat 1959 tarihinde yapılan beyanları tetkik ederek bu vesikaları ve beyanları Kıbrıs meselesinin nihai hâl tarzı hakkında üzerinde mutabık kalınan temel olarak kabul ettiğini beyan eder."⁴³⁴

Aynı metnin isim ve milleti belirten ibarelerinin değiştirilmiş bir nüshasını da Makarios imzalamıştır. Dr. Küçük, Kıbrıs'ta merakla bekleyen Türk toplumu için de gazetesine bir beyanat vermişti. Müzakerelerde olumlu bir sonuca ulaşıldığını ve Türk cemaatinin haklarının tamamen garantiye alındığını belirterek başladığı sözlerinde şunları vurgulamıştır:

"(...) Eminiz ki artık, akliselim, açılan çığırda geri dönecek değildir. Biz, Kıbrıs Türkleri, öteden beri adada sulhün iadesi, akan gözyaşının dinmesini isteyen ve özleyen bir cemaat idik. Yalnız bunları talep ederken her şeyden evvel haklarımızın korunması, milli şeref ve haysiyetimizin çiğnenmemesini her şeyden üstün tutuyor ve bu yolun yolcusu olarak bulunuyorduk."⁴³⁵

D.2. Kıbrıs Cumhuriyeti

Londra Antlaşması'nın imza edilmesinden sonra iki bölge (üs) dışında adanın egemenliği Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bırakılmıştı. Egemenliğin devri ve yeni yapının tahsisi için Zürih ve Londra Antlaşmalarının VIII. Bölümünün 2. maddesinin a, b ve c bentleri gereğince şu komisyonlar kuruluyor:⁴³⁶

1. Anayasayı hazırlamak için temsilci ve uzmanlardan oluşan bir karma komisyon.
2. Yönetimin devredilmesi için İngiliz valisi ve ada temsilcilerinden oluşacak geçici komite.⁴³⁷

⁴³⁴ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, *a.g.e.*, s 277.

⁴³⁵ *Halkın Sesi*, 17 Şubat 1959, Sayı: 4374.

⁴³⁶ Sarıca-Teziç- Eskiyurt *a.g.e.*, s 15.

⁴³⁷ 2 Ekim 1959 günü seçilen komitede Türk tarafı şöyle oluşmuştu: Baş temsilci: Dr. Fazıl Küçük, Bakanlar: Osman Örek (Savunma), Dr. Niyazi Manyera (Sağlık), Fazıl Pülümer (Tarım ve Tabii Kaynaklar). bkz Sarıca-Teziç-Eskiyurt *a.g.e.*, s 15.

3. Adadaki problemlere yönelik tasarılar hazırlayacak, içerisinde İngiltere, Türkiye, Yunanistan ile adadaki Türk ve Rum temsilcilerin oluşturacağı bir karma komite.

3 Ağustos 1960 tarihinde İngiliz Kraliçesi tarafından "1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Emirnamesi"nin onaylanmasından sonra 16 Ağustos'ta Lefkoşe Antlaşması imzalanarak taraf sayısı dörde yükseltilmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.⁴³⁸ Aynı gün İngiliz valisi Magosa'dan ayrılırken, İttifak Antlaşmaları gereği 950 kişilik Rum ve 650 kişilik Türk askeri birlikleri bu şehrin limanına çıkmışlardı.⁴³⁹

Kıbrıs cemaat temsilcilerinin seçimleri 1959 yılı sonlarına doğru yapılmıştı. Türkler temsilci olarak, 3 Aralık'ta tek başına aday olan Fazıl Küçük'ü; Rumlar ise 14 Aralık'ta Başpiskopos Makarios'u seçmişlerdi. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra 15'i Türk olmak üzere toplam 50 kişilik Temsilciler Meclisi'nin üyeleri belirlenmişti. Seçimler sonucunda Türk Cemaat Meclisi Başkanlığına Rauf R. Denktaş seçilmişti.⁴⁴⁰

Cumhuriyet yeni bir rejim ve bağımsızlık getirmişti ancak daha önce de değinildiği gibi "bağımsızlık" Rum liderleri için bir araçtan ibaretti. Amaç Enosis'ten başka bir şey değildi. Türk tarafının bütün güvensizliğine rağmen iyi niyetini Kıbrıs Türk'üne seslenen ve 23 Ekim 1959 tarihli Dr. Küçük imzalı şu satırlarda bulmak mümkündür:

"Adanın geçirdiği son 4 sene gibi uzun bir zaman şüphe yoktur ki Türk cemaati üzerinde olduğu kadar, Rum cemaati arasında da hâlâ unutulmayan ıstırap ve bin bir sefalet bırakarak arkada kalmıştır. İnsanlık için yüz karası olan ve 20 nci yüzyılın kaydettiği fecaatların başında gelen günlerin bir daha tekerrür etmemesi için elimizden gelen her fedakârlığı yapmak mecburiyetindeyiz. Vazifemiz (...) [h]içbir tahrik ve tesirin altında kalmadan Zürih Antlaşmasından bugüne kadar devam ettirmekte olduğumuz sulh havasını bozmamak, bozmak isteyenlere fırsat vermemektir."⁴⁴¹

Bütün bu iyi niyete Rum temsilcisi Makarios, 1 Nisan 1960'ta "EOKA gününde" yaptığı açıklamayla şu şekilde karşılık vermişti:

⁴³⁸ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, *a.g.e.*, s 16.

⁴³⁹ Mütercimler, *a.g.e.*, s. 128.

⁴⁴⁰ Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 196-197.

⁴⁴¹ *Halkın Sesi*, 23 Ekim 1959, Sayı: 4618.

*"EOKA'nın özgürlük savaşının destansı niteliği ve ihtişamı milli özgürlük davamızın temel taşı olmuştur. Kurtuluş savaşları hiç bitmezler. Değişen yalnızca biçimdir, yoksa öz ve içerik değil. Zürih ve Londra Antlaşmaları umutlarımıza, beklentilerimize cevap vermekten uzaktır. Öyleyse gelin inançla ülkemizin geleceği için el ele verelim ve 5 yıl önce başladığımız bu çabanın yakında başarıyla sona ereceğine güven duyalım"*⁴⁴²

Makarios'un yeminli bir "Enosis" yanlısı olduğunu gösterdiği bu konuşmasında da belirttiği gibi beş yıl önce başlattığı "çabanın" meyvelerini üç yıl toplamaya kalkacaktı. Başpiskopos, bu söylev ve açıklamalarıyla sonraki yıllarda gerçekleşecek terör olaylarına zemin hazırlamıştır. Oysa Rum toplumu 1959 yılı sonunda köylerine gelen Fazıl Küçük'ü "*Yaşasın Cumhuriyet! Yaşasın Dr. Küçük*" tezahüratlarıyla karşılayacak kadar barış ve huzura özlem taşıyordu.⁴⁴³

Kıbrıs Cumhuriyeti, daha yolun başındayken, Makarios ve diğer Rum yöneticilerin onun altını oymaya başlaması mutlu hikâyenin böyle bitmeyeceğini göstermişti. Zaten Makarios'un Anayasa'ya geçici olarak katlanması gereken bir musibet gözüyle baktığını ifade etmesi alışılacak bir durum olacaktı. Anlaşılacağı üzere Makarios işe yeni hazırlanan anayasadan kurtulmaya çalışarak başlayacaktı. 1974 Harekatına zemin hazırlayan süreç de böylece başlamış oluyordu.⁴⁴⁴

Anayasal anlamda ilk tartışma konusu Temsilciler Meclisi'nin Türk üyelerinin yeni çıkacak gelir vergisine muhalefeti idi. Bu durum aslında başka bir tartışma konusuna tepki olarak doğmuştu. Bu da Rumların kamu hizmet sektöründe yüzde 70'e 30 oranına riayet etmemelerinden kaynaklanmıştı. Bahane olarak da yeterli sayıda vasıflı Türk olmamasını göstermekteydiler. İkinci tartışma konusu orduyla ilgili bir yasal boşluktan kaynaklanıyordu. Anayasaya göre %60 Rum ve %40 Türk olmak üzere 2000 kişilik bir ordu kurulması planlanıyordu. Ancak bu iki toplumun askerleri karma birliklerde mi yoksa ayrı birliklerde mi toplanacaktı. Rumlar karma birliklerde ısrar edip yasayı böyle geçirmişlerdi. Dr. Fazıl Küçük'ün vetosuyla süreç sürüncemede kalmıştı.⁴⁴⁵ Bütün bunların

⁴⁴² Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 89.

⁴⁴³ *Halkın Sesi*, 23 Kasım 1959, Sayı: 4655.

⁴⁴⁴ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, *a.g.e.*, s 39.

⁴⁴⁵ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s. 91.

ardından Makarios mevcut anayasayla çalışamayacağı ve bazı değişikliklerin gerektiği iddiasıyla temaslarda bulunmaya başlamıştır. Bu değişiklik önerilerinde başı çeken konular şunlardır:⁴⁴⁶

- "Ordunun miktarı Anayasaya bağlı olarak değil özel bir kanunla düzenlenmelidir." Buradaki amacı Türk askerinin sayısını düşürmektir.
- "Cumhurbaşkanı ile yardımcısının veto hakkı kaldırılmalıdır." Burada da karar süreçlerini Rum çoğunluğun insafına bırakma çabası ortaya çıkmaktaydı.
- "Adalet mekanizması tek elde birleşmelidir." Burada adadaki iki unsurlu bağımsız yargı sistemi hedef alınmıştır.
- "Memurlar nüfus oranına göre toplumlar arasında dağıtılmalıdır." Böylelikle anayasada belirlenen %30 Türk memur oranı daha aşağıya çekilebilecekti.
- "Rum cemaat meclisi lağvedilmekte ve sadece Türk cemaat meclisi bırakılmaktadır" bu şekilde bir değişiklik de iki unsurlu bir rejimden Türklerin azınlık olarak tanımlandığı bir yapıya geçmek manasının taşımaktaydı.

Talepleri bir uzlaşma arayışından ziyade bir dayatma ve tuzak anlamı taşıyan Makarios teklifleri istediği karşılığı bulmayınca bildiğini okumaya karar vermiştir. Sürecin sonunda Rum Temsilciler Meclisi üyeleri Türk üyelere şunu demektedir: "*Artık Mevkileri 70-30 nisbetine göre doldurmayı beklemeyiniz. Siz nüfusun %18-20'sini teşkil ediyorsunuz. Cumhurbaşkanından evvel Anayasayı biz feshettik.*"⁴⁴⁷

Makarios'un rejimi bir krize sürüklemesi karşısında Dr. Küçük 21 Aralık 1961 tarihinde bir beyanatta bulunmuştur ve orada şunları söylemiştir:

"(...) Anayasanın Kıbrıs'ta iki cemaatin mevcudiyetini ve Devletin aşağıda zikredilenler gibi hayati önemi haiz meselelerinin halli hususunda iyi niyet ve anlayış göstererek iki cemaatin işbirliği yapması gerektiğini tanımaktadır.

1. *Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkan Muavini vetosuna tabi olan Harici meseleler ile Savunma ve Dahili emniyet,*
2. *İcrai kuvvetinin umumi olarak temin ve*

⁴⁴⁶ Sarıca-Teziç-Eskiyurt, *a.g.e.*, s 41.

⁴⁴⁷ Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası*, s. 39.

3. *Temsilciler meclisinde Vergi ve Belediyeler ile ilgili kanunlarını geçirmesi için Türk ve Rum üyelerinin ayrı ayrı çoğunluk oyu.*

Aynı zamanda, Anayasa, çoğunluk sistemini tanımakla beraber, çoğunluk idaresinin baskısına karşı koruyucu maddeler ihtiva etmektedir. Aşağıdakiler bu koruyucu maddelere misaldir.

- *Beş esas kasabada ayrı belediyeler kurulması,*
- *Yüzde 70:30 orantılı bir Amme Hizmeti kurulması,*
- *Yüzde 60:40 orantılı bir ordu kurulması,*
- *Yüzde 70:30'dan daha düşük orantılı olmayan ve diğer bazı şartlara tabi Emniyet Kuvvetleri kurulması,*
- *Diskriminasyon v.s. hallerinde Anayasa Mahkemesine müracaat hakkı.*"⁴⁴⁸

Görüldüğü gibi Türk toplumu yeni talepler değil mevcut Anayasanın uygulanması isteğini dile getirmiştir. Bu konuda Türk hükümeti 13 Şubat 1962 ve 21 Aralık 1963 tarihleri arasında Makarios'a 14, Yunanistan'a da 11 kez nota vermiştir.⁴⁴⁹ Makarios Enosis fikrine kendini fazlasıyla kaptırmıştı. Dr. Küçük onun bu dönemini yıllar sonra şöyle anlatır:

"1960-63 devresinde Makarios'u Kıbrıs'ın Cumhurbaşkanı rolünde göremezsiniz. O, Rum halkının milli ve dini lideri rolünde her hafta bir yerde bir EOKA'cının büstünü açmakta; yeni bir Enosis nutku çekmektedir.

Bunlar tesadüf eseri miydi?

Biz bu olayları, bu demeçleri yabancı elçilikler nezdinde protesto ettikçe bize 'iç durum dolayısıyla bunları yapmağa mecburdur... Hakikatte Makarios Enosis istemiyor...' derlerdi."⁴⁵⁰

Emin olunması gereken bir mevzu şudur ki iç durum Kıbrıs'ta Enosis'i dayatmıyordu. Enosis Kilisenin resmi ideolojisi olmuştu ve Başpiskopos da bu ideolojinin temel taşıyıcısı rolündeydi. O "şikayet edilen" iç durum sistematik bir propaganda sonucu yaratılıyordu. EOKA'nın kurulduğu günlerde giriştiği ilk iş ilkokul ve ortaokul çağındaki çocukları Enosis eylemlerine ve gösterilerine katarak siyasallaştırmak

⁴⁴⁸ Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası*, s. 78.

⁴⁴⁹ Bölükbaşı, *a.g.e.*, s.93.

⁴⁵⁰ Fazıl Küçük, *Görkemli Günler* s.143.

olmuştu.⁴⁵¹ 1950'lerin ortasında okul çağlarında olanlar 1963'te eli silah tutabilecek bir yaşa gelmişlerdi. Makarios'un "iç durum" bahanesiyle öne sürdüğü bir takım anayasal değişiklikler Yunanistan'da bile eleştiriye uğrayacaktı. 1963 yılında Yunan Kathimerini Gazetesi'nin Makarios'un bu değişikliklerle Türklerin haklarını ortadan kaldırmaya çalıştığını yazması⁴⁵² Başpiskoposun propagandasının Yunanistan'da dahi gerilemeye başladığını göstermektedir. Makarios elini çabuk tutup 30 Kasım 1963'te Anayasa'da, bahsi geçen bu değişikliklerin yapılması isteğiyle 13 maddelik bir liste sunuyor.⁴⁵³ Fazıl Küçük, "Nasıl Başlamıştı?" başlıklı makalesinde bu olaydan ve sonrasında yaşananlardan şöyle bahsetmektedir:

"1963 Kasım sonları idi. Bakanlar Kurulu toplantısından çıktığımız bir sırada Makarios, 'buyur bir kahve alalım' diye çalışma odasına davet etmişti beni. 'Herhalde bir şeytanlık var, ama dur bakalım görürüz' dedim içimden. Kahveler içildi, sigara ikram etti, masasını açarak bir zarf çıkardı içinden. Sahte bir tebessümle, 'yaptığımız anayasadaki bazı maddeler işlerin süratle yürütmesine mani oluyor. 13 maddenin değiştirilmesini teklif ediyorum, müspet cevap vereceğiniz ümidindeyim...' dedi. Oradan ayrılır ayrılmaz diğer Bakan arkadaşları acele haberdar etmiş, toplanarak maddeleri birer birer okumaya başlamıştık. Makarios, öyle değişiklikler istiyordu ki, kazandığımız bütün haklar elimizden alınacak ve tam bir azınlık durumuna gelecek, Rumların insafına kendimizi kayıtsız şartsız teslim edecektik Mukabil cevabı hazırladık. Bir süre sessiz kaldım. Yine bir gün Makarios 'ne oldu bizim teklifler' dedi. Yanımda taşıdığım zarfı verdim ve şifahen de 'bu dedim ölüm fermanı. Ne ben ne de tek bir Türk kabul edemez.'

(...)

21 Aralık soğuk bir geceydi. Son günlerde Rumların tavr-ı hareketleri nereye kadar gidebilir, ne gibi tedbirler alabiliriz konusunu geç vakte kadar arkadaşlarımla tartıştım. Herkes evine döndükten sonra ben de yatağa girmeye hazırlanıyordum. Kulağıma uzaktan silah sesleri ve çığlıklar geliyordu. Ne

⁴⁵¹ Varnas, a.g.e., s. 84.

⁴⁵² a.g.e., s. 121.

⁴⁵³ Mütercimler, a.g.e., s. 129.

oluyor diye düşünceye daldığım sırada, kapının yumruklanması, kara bir haber geldiğine inandırmıştı beni. Kapıyı açtım, heyecan içinde soluk soluğa nefes alan 'Halkın Sesi'nin foto muhabiri, 'çabuk' dedi, 'Tahtakale'de iki Türk öldürüldü. Bütün mahalle ayağa kalktı.'"⁴⁵⁴

Makarios'un teklifi 6 Aralık 1963 tarihinde reddedilmiştir.⁴⁵⁵ Çok geçmeden 21 Aralık gecesi iki Türk Rum polislerce öldürülüyor. İlginçtir olay gününden bir hafta önce Türk polislerinin ellerinden silahları toplanmış ve buna karşın Makarios bu durumdan haberi olmadığını ifade etmiştir.⁴⁵⁶ Olaylar özellikle 24-25 Aralık Noel günlerinde bir katliam halini almıştır. Aralık ayının son 10 gününü kapsayan süre içinde 49'u Türk 69 kişinin öldürüldüğü bu günlere Kanlı Noel denilecekti.

Olaylar başladıktan sonra Dr. Fazıl Küçük, İsmet İnönü'ye bir telgraf göndermiş ve durumu iletmıştır.⁴⁵⁷ Bu telgrafta durumun vahametinden bahsettikten sonra Makarios'la iletişim çabalarının sonuçsuz kaldığını ve yine Makarios'un Amerikan elçisine durumu polisle kontrol altına alacağını söylediğini belirtmiştir. Son olarak Makarios'un samimiyetsizliğini vurgulamak adına olayları zaten polislerin yürüttüğünü eklemiştir.

Adanın her yerinde gerçekleşen saldırılar 1964'te de sürmüştü. Bu sürede Kıbrıslı Türkler kendilerini koruyabilecekleri bölgelere çekilmişti. Adanın fiili anlamda bölünmesi bu dönemde olmuştur.⁴⁵⁸ Kentlerde de Türk ve Rum bölgeleri oluşmuştu. Temsilciler Meclisi'nin Rumların yoğun olduğu bölgede olmasını fırsat bilen Rum yöneticileri Türk temsilcilerinin toplantılara katılmasını engellemiş ve yasama faaliyetlerine tek başlarına devam etmişlerdi. Bu süre zarfında Anayasa'yı Makarios'un belirlediği doğrultuda değiştirip, iki halklı meclisi, Rum işgali altındaki bir meclis durumuna sokmuşlardır. Nihayetinde anlaşılıyordu ki bütün olayların başladığı Kanlı Noel'de Kıbrıs Cumhuriyeti yıkılmıştı.⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ *Halkın Sesi*, 21 Aralık 1963, Sayı: 11326.

⁴⁵⁵ Tuncer, *a.g.e.*, s. 72.

⁴⁵⁶ *Halkın Sesi*, 21 Aralık 1963, Sayı: 11326.

⁴⁵⁷ Fazıl Küçük, *Kıbrıs Türk Davası*, s. 108.

⁴⁵⁸ Tuncer, *a.g.e.*, s. 74.

⁴⁵⁹ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, 1992 , s.38. (bundan sonra Kıbrıs Cumhuriyeti)

D.3. Akritas Planı

1963 yılı sonlarında başlayıp sonrasında büyüyerek devam eden olayların gösterdiği ahengin bir tesadüf olmadığı 21 Nisan 1966 tarihli Patris gazetesinde yayınlanan Akritas başlıklı askeri harekât planıyla ortaya çıkmıştı.

"'Akritas Planı' 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile son ara hedefe varmış olduklarına inanan Kıbrıs Rum toplumu ile Yunanistan'ın beraberce hazırladıkları bir plan olup Kıbrıs Cumhuriyeti[nin] Akritas Planının uygulanmasına olanak veren ortamı yaratacağını hesaplayarak faaliyete geçmişler ve bu planı hazırlamışlardı"⁴⁶⁰

63 olayları sonrası Rumların tek başlarına yaşamada buldukları dönemde çıkardıkları veya değiştirdikleri yasaların temelinde Türkleri bir azınlık konumuna getirmek bulunuyordu. Bunun nedeni Akritas planıyla anlaşılabilir bir hal alacaktı. Çünkü planın amacı Türkleri adadan sürmektir.⁴⁶¹ Böylelikle Enosis'in önündeki en büyük engeli kaldırmış olacaktı.

Bu planın hazırlayıcıları 7 Şubat 1967 tarihli Patris gazetesinde şöyle verilmiştir:⁴⁶²

Başkan: Polikarpos Yorgacis

Başkan Vekili: Çalışma Bakanı Thassos Papadopulos

Kurmay: Milletvekili Nikos Koçiş

Kurmay Daireleri Md: Meclis Başkanı Glafkos Klerides

Hareket güzergâhının, alınan direktiflerin nereden geldiği planın daha ilk cümlesinde kendisini ele vermektedir:

"Başpiskopos Makarios'un verdiği son demeçler Milli davanın yakın bir gelecekte alacağı yönü gösterdi. Geçmişte de belirttiğimiz gibi milli davalar bir günde halledilmez. Milli davaların çeşitli gelişim merhalelerinin tamamlanması için belli zaman tahditleri koymak da mümkün değildir. Davamız şimdiye kadar yer almış olan gelişmelerin, bu süre içinde belirmiş

⁴⁶⁰ Mütercimler, *a.g.e.*, s. 130.

⁴⁶¹ Tuncer, *a.g.e.*, s. 69.

⁴⁶² İsmail, *100 Soruda*, s.72.

*şartların ve alınmış tedbirlerin ışığında, bu tedbirlerin ayarlanması ve tatbiki de göz önüne alınarak incelenmeli ve alınacak tedbirler iç ve dıştaki politik duruma uygun olmalıdır"*⁴⁶³

İhtiyatlılığı ve uluslararası kamuoyunu önemseyen bu cümleler ile Makarios'un davranışları yan yana getirildiğinde bu bakış açısını önerenin kendisi olduğunu tahmin etmek mümkün. Sonraki paragraftaki sözler de Makarios'un daha önce aktarılan beyanlarına benzemektedir:

"Esas gaye değişmeyip aynı kaldığına göre, incelenmesi gereken husus bu gayenin gerçekleştirilmesi için izlenecek yol ve usüldür. Bunlar da zaruri olarak iç ve dış (uluslararası) taktikler diye ikiye ayrılmalıdır, çünkü davamızın, içte ve dıştaki takdimi ve yönetilmesi ayrıdır."

Planda ilk olarak dünya kamuoyunun nasıl uyutulacağına belirtildiği "Dış Taktikleri" yer almaktadır. Buna göre Türklerin uluslararası itibarı zedelenmeli ve güvenilecek tek unsur Rumlar olarak sunulmalıdır. Bu sayede yapacakları olası bir katliamı örtbas edebileceklerdi.

İkinci ana başlığı "İç Cephe" konusu oluşturmakta. Bazı maddeleri sansürlenerek verilen bu kısımda Türklerin kışkırtılması ve olası bir toplumlar arası çatışmada kendilerini nasıl haklı durumda gösterebilecekleri anlatılıyor. Burada önemli bir nokta Türklerin anayasayı tadil planına karşı koymalarının pek muhtemel olduğu belirtilmiş ve ani hücumla dayalı askeri bir yol haritası da çıkartılmıştır. Detaylı bir şekilde düşünülp hazırlanmış planda çatışmaların uzaması halinde "*Enosis'i derhal ilan etmeye hazır olmalıyız. Çünkü o zaman diplomatik faaliyete ihtiyaç kalmamış olacaktır.*"⁴⁶⁴ da denilmektedir.

Fazıl Küçük'ün, Akritas Planı'na eleştirisini "Mücadelemizin Görkemli Günleri" adlı kitabından öğrenmemiz mümkün.⁴⁶⁵ Bu planla beraber Makarios'un Zürih antlaşmasında gösterdiği iyi niyetin bir tuzak olduğu ortaya çıkmıştı. Nitekim 1962 yılından itibaren bu antlaşmanın geçersiz olduğunu savunmuşlardı. Dr. Küçük'ün işaret ettiği bir diğer mevzu da Makarios'un önerdiği 13 maddelik değişikliğin de planda bulunmasıydı. Dr. Küçük, "*13 maddelik teklife 'evet' demiş olsaydık, ardından bir 13 madde daha çıkaracaklardı –ta ki*

⁴⁶³ *Akritas Planı*, Ergenekon Yayınları, Lefkoşa,1972, s. 12.

⁴⁶⁴ *a.g.e.*, s.12 - 20.

⁴⁶⁵ Fazıl Küçük, *Görkemli Günler*, s144.

Enosis'i engelleyen bütün hükümler kaldırılmış olsun"⁴⁶⁶ demektedir. Plan'da geçen "iki toplumun bir arada yaşaması mümkündür" tezini yayma gerekliliği düşüncesi hakkında da şu eleştiriyi yapmıştır:

*"Bu devrede biz 'Türklerle Rumlar bir arada yaşayamaz' tezini yaymıyoruz. Tezimiz, Kuruluş Anlaşmalarındaki hak ve prensiplere riayet edildiği, anayasa uygulandığı takdirde bir arada yaşamının mümkün olacağıdır. Zürih Antlaşmasının –istediğimiz garantili şekliyle- kabul etmiş olmamız da bunu göstermektedir."*⁴⁶⁷

Fazıl Küçük'ün bu planla ilgili yazısının sonuç bölümünde bu planın 1963 yılından önceleri yazılmış ve kendilerince milli bir sonucu almak için hazırlanmış olduğu dile getirilmiştir. Ona göre planın sonuca ulaşamamasının temelinde Türk toplumunun planda ortaya konulan ilk hedef olan 6-8 saatte teslim alınmamış olması ve Türkiye'ye harekete geçecek kadar bir zamanın kazandırılmış olması bulunmaktadır. Ancak Enosis'i öngörmeyen hangi antlaşma yapılırsa yapılsın bu plan uygulanmaya devam edecekti.⁴⁶⁸

D.4. 1963 - 1967 Süreci ve Fazıl Küçük

Aralık 1963'te Rum saldırılarının patlak vermesinden kısa bir süre sonra olaylar, Türkiye'nin de girişimlerinin katkısıyla dünya gündemine taşınmıştır. Şöyle ki; 13 Şubat 1964 tarihinde Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvurmuştur. Bunun sonucunda 4 Mart'ta BM Güvenlik Konseyi bir karar alarak adaya barış gücü gönderilmesine karar vermiştir.⁴⁶⁹ Fazıl Küçük, olayların başladığı ilk günden itibaren Anavatanı bilgilendirmiştir. Dr. Küçük ve Türk toplumu, artık Rumlara olan son güven nüvelerini de bu olaylarla yitirmiş ve tek çözüm yolu olarak taksim fikri yeniden ortaya çıkmıştır. 16 Ocak 1964 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinin haberinde Fazıl Küçük, "*Rumlarla bir arada yaşamamız imkânsızdır*" demektedir.⁴⁷⁰ Doktor bu tür yazıları nedeniyle sürekli olarak Rum basınının ve Rum politikacılarının saldırılarına uğramıştır. Yaşanan olaylar nedeniyle görev yerine gidememesini fırsat bilen Makarios tarafından görevinden alınmaya

⁴⁶⁶ Fazıl Küçük, *Görkemli Günler*, s. 145.

⁴⁶⁷ *a.g.e.*, s. 148.

⁴⁶⁸ *a.g.e.*, s. 159.

⁴⁶⁹ Tuncer, *a.g.e.*, s. 75-76.

⁴⁷⁰ *Halkın Sesi*, 16 Ocak 1964, Sayı: 6285.

bile çalışılmıştır. Makarios'un Fazıl Küçük'ün yerine getirmek istediği isim ise Rum politikası taraftarı Dr. İhsan Ali olmuştur.⁴⁷¹ İhsan Ali, 29 Mart tarihli radyo konuşmasında sanki birkaç ay önce bir şey olmamış gibi "sevgili vatandaşlarım" diye hitap ettiği Kıbrıslı Türklere şunları söylüyordu:

*"İki cemaat bir arada yaşayamaz iddiası ile taksimi bir oldubitti halinde dünya umumi efkârına kabul ettirmek için Kıbrıs Türk liderliğinin takip ettiği hatalı politika cemaatimizi perişan etmiştir."*⁴⁷²

Konuşmasının devamında taksimi böl-parçala-yönet politikasının bir yansıması olarak gördüğünü açıklayan Dr. Ali'nin neden Dr. Küçük'ün yerine düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak Makarios amacına ulaşamamış ve 28 Aralık 1967'de kurulan⁴⁷³ Geçici Türk Yönetimi'nin başkanlığına Dr. Fazıl Küçük getirilmiştir. Bunun ardından da, Doktor 15 Şubat 1968'de de Cumhurbaşkanı Muavinliği görevine seçilmiştir.⁴⁷⁴ Bu yeni yönetim nedeniyle ada iki özerk devlete ayrılmıştır.

Kıbrıs'ta süreç hangi aşamada olursa olsun çözüm veya çözümsüzlük adanın dışından gelmiş ve ağırlıklı olarak Rum tarafını gözeten kararlar nedeniyle, günümüze değin süregelen olumsuz koşullar ortaya çıkmıştır.⁴⁷⁵ Söz konusu kararlara bir örnek olarak; 1969 Mart'ında BM Ayrımcılıkla Mücadele ve Azınlıkların korunması komisyonunun alt komisyonuna Rum Daimi Delegatesi Rossides Zenon aday gösterilmesi verilebilir. Dr. Küçük bu durumu "Kedinin Boğazına Ciğer Asılması"na benzeterek cevap vermiştir.⁴⁷⁶ Bu olay dışında 60'lar boyunca BM'nin aksak tavırları Rum siyasetini cesaretlendirip, güçlendirmiştir. Fazıl Küçük 1967 yılında bu durumu şöyle dile getirmiştir:

"Birleşmiş Milletler acaba hangi gayeye hizmet etmektedirler? Kuvvete mi, hakka mı, haksızlığa mı, öldürene mi, ölene mi, yardımcıdır?"

⁴⁷¹ *Vatan Gazetesi*, 4 Nisan 1964.

⁴⁷² BCA, 29 Mart 1964 tarihli Dr. İhsan Ali'nin Radyo Konuşması, 030-01/72-454-6, s.12. bkz.Ek – 14.

⁴⁷³ Tuncer, *a.g.e.*, s. 84.

⁴⁷⁴ S. Küçük, *a.g.e.*, s. 180.

⁴⁷⁵ *a.g.e.*, s. 76.

⁴⁷⁶ *Halkın Sesi*, 21 Mart 1969, Sayı: 8361.

Ne yazık ki Birleşmiş Milletler, bugün gayelerinden çok uzaklaşmıştır. İnsanlığa yardım gayreti değil, kontrolleri altına alabildikleri ülkelerde tahakküm kurabilmek gayreti içindedir."⁴⁷⁷

Fazıl Küçük'ün bu konudaki haklılığının göstergesi olan birçok gelişme daha vardır. Bunlardan biri de 16 Aralık 1965 tarihinde Kıbrıs'ın egemenlik hakkını tanımak adına, dış müdahaleyi men eden kararın alınmasıdır. Bu karar tamamen Makarios'un isteklerini yansıtmıştır.⁴⁷⁸

⁴⁷⁷ Demiray Doğasal, *Dr. Fazıl Küçük'ten Satır Araları*, Dr. Fazıl Küçük Vakfı, Lefkoşa, 2011, s. 371.

⁴⁷⁸ Tuncer, *a.g.e.*, s. 80.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DR. FAZIL KÜÇÜK'ÜN SİYASİ HAYATI'NIN SON EVRESİ

A. Rauf Denктаş'a Muhalefet

Fazıl Küçük'ün Denктаş'a yerini devretmesiyle başlayan süreç onu aktif siyasi yaşantıdan uzaklaştırmış olmakla beraber gazetesinin başında siyasi değerlendirme ve tavsiye yazıları yazmasına da engel olmamıştır. İşte bu süreçte Dr. Küçük, yaşamının sonlarına kadar geçecek olan bir nevi sine-i millet yaşamıştır. Gazetesi *Halkın Sesi* kanalıyla topluma seslenmeye devam etmiş ve muhalif ancak yapıcı düşüncelerini burada dile getirmekten de çekinmemiştir. 1974 ile 1976 arası dönemde eleştirilerden en büyük payı Rauf R. Denктаş almıştır. 1976 sonrasında eleştiri yaptığı konularda Fazıl Küçük hedefine Denктаş yerine daha çok dönem hükümetlerini koymuştur.

Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş'ın ilişkileri, daha önce de değinildiği gibi, özellikle 60'lı yılların ortalarından itibaren inişli çıkışlı olmuştur. Bu dönemde erki temsil etmesi Denктаş'ı toplumsal sorunların mesulü kılmaktaydı. Küçük-Denктаş çekişmesi yer yer, tartışmaların kişiselleştirilmesine kadar gitmiştir. Denктаş iddialarını ve yanıtlarını doğrudan kendisi değil, gazetesi *Zaman* üzerinden gerçekleştirmiş, bu durumda Dr. Küçük tarafından eleştiri konusu yapılmıştır. Söz konusu eleştiriye göre Rauf Denктаş perde arkasına saklanarak kendisini eleştirilerin doğrudan hedefi olmaktan korumaktaydı.⁴⁷⁹ Fazıl Küçük, Denктаş'la girdiği tartışmaları kişiselleştirmemeye ve toplumun dertlerinden uzaklaşmamaya dikkat etmiştir. Hatta şahsî hayatını hedef alan yazıları uzunca bir süre anlamlandırmak istememiştir. Şaşkınlığını Denктаş'a yönelik şu sözleriyle ifade etmiştir:

“(...) kendi gazetesindeki yazarlarına bana hücum etmeleri için neden hudutsuz bir fırsat vermiştir, buna bir türlü aklım ermiyor. Ayrıca 39. Haftasını tamamlayan gazetesinde ilk nüshalarından bu güne kadar, her hafta şahsi hayatıma, aileme, yakınlarıma savrulan küfür ve iftiralara neden göz yumduğunu sorabilir miyiz?”⁴⁸⁰

Daha sonraları hararetlenen tartışmalar toplumsal sorunların ve bireysel iddiaların birbirine karıştığı bir melezlikle süregitmiştir. Söz konusu toplumun sorunları olunca Dr. Küçük

⁴⁷⁹ *Halkın Sesi*, 16 Mayıs 1975, Sayı: 10411.

⁴⁸⁰ *Halkın Sesi*, 5 Mart 1974, Sayı: 9967.

kimseyi tanımamaktaydı. Bu konuda yapmış olduğu en ağır eleştiriler yakın kayırmaya ve devlet mallarının bireysel kullanımına yönelik olmuştur. Bunlara iki örnek olarak Denктаş'ın bir aile dostuna, maaşı piyango paralarından karşılanmak üzere iş bulması⁴⁸¹ ve Denктаş'ın makam aracının eşi tarafından kullanılması konularını işlediği yazıları gösterilebilir.⁴⁸² İkinci iddiaya yönelik itirazını Küçük, şu sözlerle dile getiriyordu:

“Ganimet olarak saraya getirilen arabanın makam arabası olduğu iddia ediliyor ve bunu eşinin de kullanma hakkı varmış. Avrupa’da demeyeceğim Afrika ülkelerinde de bir devlet bakanının makam arabasını eş ve dost taşımak için kullandığını göremezsiniz. Bilhassa, benzinin bu kadar pahalı olduğu bir sırada, onu çeşme suyu gibi sarf etmek salâhiyetini nerede buluyor?”⁴⁸³

Fazıl Küçük'ün, eleştirilerini yönelttiği noktaların daha geniş yer kaplayanı idari konulardır. Bazı başlıklara aşağıda yer verileceği için Denктаş'ı doğrudan hedef alan bir kaçına değinilecektir. Fazıl Küçük'ün son dönemlerde neşrettiği en önemli konulardan birini göçmen sorunu oluşturmaktaydı.⁴⁸⁴ Bu konuda Denктаş'a yönelik olarak sert bir tutum almıştır; onu sorunları çözmek yerine ‘vatan, millet Sakarya’ söylemini dile getirmek ile suçlamıştır. Bu konuda iki yazısında şu sözleri ifade etmiştir:

“Ne acıdır ki henüz birkaç gün önce göçmenin zorluklarını dahi halledemeyenlere şikâyetleri iletildiği zaman bunlar: ‘bizim nihayet yapacağımız bu kadar’ demektedirler. Bu derece zavallılık içinde yüzenler ne yüz ve ne cesaretle halka hitap edebilir. Çok aradık, etrafımızdakilere de devamlı sorduk. Yürütmenin şimdiye kadar ne yaptığını öğrenmek istedik. Maalesef ortada gözle görülür, elle tutulur bir eser göremedik.”⁴⁸⁵

“Milyarlık servet her gün kızgın ateş altında eriyen bal mumu gibi, gözler önünde kaybolup giderken, başımıza getirdiğimiz yöneticiler, sırtını topluma çevirmiş, kendi âlemlerine dalmış, güya kendileri zafer kazanmış gibi kendi

⁴⁸¹ *Halkın Sesi*, 1 Ekim 1974, Sayı: 10166.

⁴⁸² *Halkın Sesi*, 29 Mayıs 1975, Sayı: 10424.

⁴⁸³ *a.g.m.*

⁴⁸⁴ Güneyden gelen Türk göçmenlerin yaşantılarına yönelik problemler ayrı bir başlık olarak işlenecektir.

⁴⁸⁵ *Halkın Sesi*, 6 Ekim 1974, Sayı: 10171.

kendilerine destanlar, methiyeler yazmakla ve okumakla günlerini geçiriyorlardı.

*İlk günlerden göçmen sorunu ortaya çıktı. Kasaba ve köylerden çoluk çocuğun hayatını tehlikeye atarak dağ, dere, tepe dolaşarak, canlarını kurtarılmış bölgelere atanlar sığınabilecek yerler aramaya başladığı günlerde Yürütmemiz, İskan Bakanlığının ihdas ettiği ve başına getirdiği zata da hudutsuz salâhiyetler verdi. İlk günlerde yürütmenin yerinde aldığı karar her vatandaşa büyük ümitler vermişse de, geçen günler gözle görülebilecek eser değil, esercikler bile vermiyordu. (...)*⁴⁸⁶

1976 yılına gelindiğinde Rauf Denктаş, Federe Devlet'in Başkanlığına seçilmiş Başbakanlığa Nejat Konuk geçmiştir. Bu yıl itibariyle Fazıl Küçük de yazılarını daha genel bir hedef ve kapsayıcılıkta yazmaya başlamakla birlikte toplumun karşılaştığı güçlükleri aynı sert ve keskin üslupla dile getirmeye devam etmiştir.

A.1. İktidar, Muhalefet

1976'da yeni hükümetin iş başına gelmesi sonrası Fazıl Küçük durumu sevinçle karşılamış ve "Yeni Hükümeti Selamlarken" başlıklı yazısında muhatap bulma sorununun ortadan kalkacağını vurgulamıştır:

*"Devlet başkanı seçilmiş o da hükümet başkanını tayin emiş ve nihayet kabine kurulmuştur. Kiminle konuşabileceğimiz, derdi olanın hangi kapıyı çalabileceği ortaya çıkmış oluyor ki, senelerdir devam eden sürtüşmeye böylelikle son verilebilecektir."*⁴⁸⁷

Fazıl Küçük, yazısının devamında geçmişe dönük bir muhasebe yapılması amacıyla hazırladığı bir soru listesini yeni hükümete yöneltmiştir. Bu listede yer alan konular aslında Dr. Küçük'ün yaşamının son yıllarına kadar ilgilendiği toplumsal sorunların bir çerçevesini sunmaktaydı. Bu liste özetle şu konuları kapsıyordu:

- Ambarlardaki envanterlerin miktarı,
- Tarımsal üretim ve taşıma araçlarının, seraların kimlere verildiği,
- Fabrikaların sayısı ve ürün envanterleri,

⁴⁸⁶ *Halkın Sesi*, 3 Şubat 1975, Sayı: 10288.

⁴⁸⁷ *Halkın Sesi*, 6 Temmuz 1976, Sayı: 10800.

- Güneyden gelenlere yapılan ev ve arazi taksiminin durumu,
- Memur ve danışmanların işe alımlarının neye göre belirlendiği
- Yüksek enflasyonun nedenleri ve küçük esnafın durumu vs.⁴⁸⁸

Hükümetin kurulmasıyla beraber faaliyetlerini incelemeye alan Fazıl Küçük, seçim sonrası kazanan ve kaybeden; iktidar ve muhalefetin uyumu konusuna da defalarca değinmiştir. Bu konuda Denктаş'ı hükümetin tavrını eleştirdiği bir yazısında şu şekilde uyarılmaktadır:

“Bize öyle geliyor ki, muvafık ve muhalif bu konuda birleşmesini bilecektir. Hepimiz bu toprağın çocuğu, hepimizin hedef ve gayesi tarihi görevimizi yerine getirmek, isimlerimizi minnet ve şükranla yâd edilenlerin yanına eklemektir. (...)

Hangi taraftan bakarsak bakalım, yaratılan düzensizlik devam edip gidiyor. Bir gün muhalefet bunlara son verilmesi teklifinde bulunmuş olsa, bunu bir partici gözüyle görmemek, toplumun yararına olduğu kanaati içine girerek o tarafa ağırlaşmakla görev yerine getirilmiş olur. Yoksa mademki muhalefetten çıkan bir sestir, onu boğmak vazifemizdir gibi sakat bir düşünce mecliste hâkim olursa, o zaman beklenmedik ve temenni edilmeyen nahoş olayların doğması olur ki, bunun nerede son bulacağını da kestirmek hayli güçtür.”⁴⁸⁹

Fazıl Küçük'e göre “muhalif ne bir vatan hainidir, ne de toplum düşmanıdır. O daima iyinin en iyisini arar. Şahsî çıkarların karşısındadır. (...) Muhalefeti susturabilecek tek kuvvet hata işleyenlerin hatalarını düzeltmesini bilmesidir.”⁴⁹⁰

B. Bürokrasi

İdari konularda tecrübeli olan Dr. Küçük özellikle iki konuda sıklıkla uyarılarda bulunmuştur. Bunlardan birincisi adam kayırmacılığa gidilmemesi; diğeri ise, Kıbrıs Türkünün çıkarlarının kimseye ezdirilmemesi olmuştur. Bilhassa seçimlerden sonra ortaya çıkan kadrolaşmalara eğilen Küçük, devlet kadrolarının tarafsız kılınmasının iktidar-muhalefet denkleminin bir devamı olarak, toplumun bütünlüğü yararına olduğuna ve

⁴⁸⁸ a.g.m.

⁴⁸⁹ *Halkın Sesi*, 20 Ağustos 1976, Sayı: 10844.

⁴⁹⁰ *Halkın Sesi*, 24 Temmuz 1976, Sayı: 10808.

aksinin huzursuzluk yaratacağına inanmaktaydı. Bu nedenle bu konudaki uyarı ve eleştirilerini de sert bir dille yapmıştır:

“Her seçim sonunda görüyoruz. Parti yanlısı olmayan memur mağdur sınıfa getiriliyor, valiler yer değiştiriyor, kilit noktadakiler bir tarafa atılıyor, işçi, köylü eziliyor. Sosyal adalet, haykırانların altında çiğneniyor. İnsan gibi yaşamaktan başka istekleri olmayanlar da ‘vatan hainleri’ listesine kaydedilerek ölüme mahkum ediliyor. Ve bu hareketi yapanlar görevlerini yerine getirmenin huzuru içinde bulurlarken kendilerini, pembe gözlükler altında etrafi seyretmenin âlemi içine dalar ve giderler.”⁴⁹¹

Fazıl Küçük, devlet kadrolarının ezilmesine karşı olduğu kadar yanlış tutumlar içerisine giren memurların da karşısına çıkmakta gecikmemiştir. Bu konuda meydana gelen en büyük problem Anavatan Türkiye’den gelen yüksek maaşlı memurların tavırları olmuştur. Bu eğitilmiş memurlar kendilerini kurtarıcı olarak görmekte ve toplumun içerisine giremeyecek kadar üstün saymaktaydılar. Fazıl Küçük’ün eleştirilerinin başında bu memurların toplumdaki kopukluğu yer almaktaydı. Bu konuda diğer bir sıkıntı ise bazı Türkiye vatandaşlarının hukuksuz davranışlarıydı. Dr. Küçük, ilk önce bu memurların toplumla bağlarını şu sözleriyle eleştirmiştir:

“1974 sonrası plansız hareketin sonucu olarak toplumun girdiği darboğazlar, gün geçtikçe daha daralmış ve bugün ne ileri, ne geriye dönmeyecek çıkmaza saplanmış bulunuyoruz. Her ne kadar Anavatan yol gösterecek ‘yardımcı elemanlarını’ memur etmişse de, görüş ve inançları kitabî olmaktan öteye geçemeyen bu sayın kişiler, her nedense, ‘dedikleri’ tabirinden toplumdaki çıkan seslere kıymet vermemekte ısrar ediyor ve toplumu her gün için biraz daha yaşam sıkıntılarına sürüklüyor. (...)”⁴⁹²

1974 Harekâtı sonrası ilk zamanlarda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına şükran ve nezaket nedeniyle gösterilen bazı iltimas ve kolaylıklar zamanla genel bir durum haline almış; bu da bazı kötü niyetli kimselerin durumu istismarına sebep olmuştu. Fazıl Küçük her fırsatta Anavatana olan şükranını göstermiş ve onu her yerde savunmuştu. Ancak bu kötü niyetli insanların davranışları Türkiye’nin adadaki itibarına da zarar vermekteydi.

⁴⁹¹ *Halkın Sesi*, 3 Kasım 1976, Sayı: 10917.

⁴⁹² *Halkın Sesi*, 23 Ağustos 1978, Sayı: 1156.

Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarını üstün tutarken aslında Türkiye'nin de itibarını korumuş olmaktadır. Bu nedenle sorunu dile getirirken, problemin kaynağı olarak Türkiye Cumhuriyeti kurumlarını değil, Kıbrıs Türk toplumu yöneticilerini göstermiştir. Ona göre ortaya çıkan sorun onların basiretsizliğinin bir sonucuydu.

C. Lobi Faaliyetlerinin Eksikliği

Fazıl Küçük, yaşamı boyunca Kıbrıs davasını hem ulusal çapta hem de uluslararası boyutta savunmuştur. Adadaki zor koşullara aldırış etmeden gazete çıkarmış; örgütler, partiler kurmuş, mitinglere katılmıştır. Yurt dışı faaliyetleri de olmakla beraber 50'li yıllardaki en büyük çaba Türkiye'yi soruna taraf kılabilirdi. Oysa Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar beraber hareket etmeyi çoktandır sağlamışlardı. Uluslararası düzeyde lobi faaliyetleri de oldukça gelişmiş bir düzeye çıkmıştı. Bunun karşısında Kıbrıs Türkünün girişeceği ve Türk Devleti'nin planlayıcısı olmadığı bir lobi faaliyeti etkisiz kalmaya mahkumdu. Bu nedenle toplum liderleri için uluslararası faaliyet Türkiye'ye yönelik faaliyetlerle sınırlı kalmaktaydı. Ancak aradan yıllar geçmesine ve Türkiye'nin, ordusuyla birlikte davanın tarafı olmasına rağmen Kıbrıs Türkünün sesi dünya kamuoyuna duyurulamıyordu. Fazıl Küçük bu durumun farkındaydı ve sağlığını koruduğu müddetçe bu eksikliği dile getirmişti. Bunu ihtiyaç olarak vurgulamakla kalmayıp, Rum-Yunan lobisine yanıtlar da üretmeye çabalamaktaydı. Özellikle Türkiye'yi adada işgalci bir güç olarak göstermeye çalışan propagandaya karşı savaşım vermişti. Bunları yaparken Rum lobisinin başarılarını örnek olarak vermekten de çekinmemişti:

“Rumların Türkleri yok edici her türlü hareketleri, Afrika, Asya'da değil, yani başımızdaki hükümetlere bile anlatılamadı. Buna karşılık, Rumlar hem öldürdü, hem yaktı ve her milletin anlayabileceği lisanda günlük neşriyatlarıyla lehlerine büyük puanlar topladı. Usanmadılar, yorulmadılar.

Yakında Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunda tartışılması başlanacak Kıbrıs sorunu, hakiki tarafları bilinmeyen raporlarla aleyhimize karar çıkabilir endişesi düşündürücüdür. Bize kalırsa Kıbrıs Türk idarecileri, 1974 Barış Harekâtından sonra, ne yazık ki Rumların nasıl çalıştığını nelere başvurduğunu, radyo ve gazetelerde işittiklerine ve okuduklarına rağmen, 'haklı taraftayız, aldırış etme' gibi kendi kendilerine verdikleri hükümlerle yan

geldiler. Dünyaya seslenmekte tenezzül göstermeyip, kendi kabuklarına sığınip kaldılar. Belki zaman geç oldu diyenler çıkacak ama yine de geceyi gündüze katarak, rapordaki gerçek dışı iddiaları çürütme yoluna gidilmelidir.’⁴⁹³

Başka bir yazısında:

“(…) 1955’lerde Rumlar tarafından girilen katliamlar, birçok masum Türk’ün canına ve malına kastederken, Rumlar dünyayı dolaşmaya başlamış, öldürdükleri Türkleri, yaktıkları Türk köylerinin fotoğrafları altına ‘Türklerin barbarlığı ve vahşeti’ yazılarını da ilâve edip, onları dört kıtanın idarecilerinin gözleri önüne sermiş, merhamet dilenmiş, yardım istemiş ve bunda da büyük başarı sağlamışlardır. Biz ne yaptık? Sustuk. ‘Yalancının mumu yatsıya kadar yanabilir’ felsefesine! Dayanarak varlık ve beka mücadelemize devam ettik, ama kendi içimizde kaldı. Yine Rumlar dünya başkentlerine bir defa ziyaretle yetinmedi. Bir heyet geldi, diğeri gitti. Broşürlerin ardı arkası kesilmedi. (...)’⁴⁹⁴

Dr. Küçük, Kıbrıs sorununun yerel bir toprak kavgası değil, uluslararası nitelikte bir itibar kavgası olduğunun farkındaydı. Dolayısıyla hükümetlerin ne de olsa Anavatan Türkiye var denilip, başarılarının sadece iç politikayla ölçülmesine karşıydı. Hatta bu uluslararası propagandaya karşı ses çıkarmak sadece hükümetlerin değil bütün siyasi partilerin bir görevi olmalıydı; ona göre bu bir muhalefet gerekçesiydi ve Rumlar bunun için gayet iyi yol gösteriyorlardı:

“Bugün bir Kipriyano çıkıp istilâdan bahsediyor. İstilâ altında inleyen Türkleri de kurtaracağını söyleyebiliyor.

Partilerimizden halkın beklediği tepki gelmedi! Siyasî partiler Kıbrıs Türk’ü adına konuşmak cüretini gösteren küstah bir ‘ENOSİS’ci lidere ‘dur bakalım, kendine gel’ demek ihtiyacını duymadı. Halk, partilerimizin bu uyuşukluğunu ve ilgisizliğini unutmayacak ve affetmeyecektir.

Partili demokrasi diyoruz hani bunun ispatı? Rum’a meydanı boş bırakmak mı bu partili demokrasinin marifeti?

⁴⁹³ Halkın Sesi, 27 Ocak 1977, Sayı: 10998.

⁴⁹⁴ Halkın Sesi, 29 Kasım 1979, Sayı: 1200.

Rumlara dikkat edelim. Allah'ın her günü inandıkları bir konuyu sağcı solcu demeksizin partiler ve gazeteler olarak, örgütler olarak yayarlar, yazarlar, beyanatlarla canlı tutarlar! Neticede, kendi yalanlarına kendileri bile inanırlar. Bizde ise en haklı durumda bile partiler, örgütler sus pusturlar. Londra'da New York'ta herhangi bir gazetede çıkan ve Rumlara aleyhine olduğu sanılan veya gerçekleri yansıtan bir yazıya veya beyanata Rumlar yüzlerce mektupla cevap verirler ve kendi tezlerini yayarlar. Bizde ise yine sus pus veya en çok birkaç kısa mektupla kısa bir cevap."⁴⁹⁵

1980'lere girilirken Rumlar, Rossides gibi dünya kamuoyunca tanınmış aktivistlere ve kendilerini destekleyen AHEPA adı verilen bir Yunan lobi yapılanmasına sahiptiler ve kiliseler sayesinde gayet organize bir şekilde hareket ediyorlardı.⁴⁹⁶ Bunun karşısında Türklerin tezlerini anlatmak bir yana yapılan kara propagandayı dahi yalanlayacak bir mekanizması bulunmamaktaydı. Fazıl Küçük, bir lobi faaliyeti oluşturamayacak olsa bile Rum tezlerine karşılık vermeye çalışmıştır. Bu tezlerden en güçlüsü Türkiye'nin Kıbrıs'ta işgalci bir güç olmasıydı. Dr. Küçük, bu teze karşı antlaşmalarla sağlanmış, Türkiye'nin adadaki garantör statüsüne vurgu yapmıştır:

"Bir defa, Türk ordusunun adaya neden ayak bastığını birçok kereler bu sütunlarda ortaya sermiş, 'müstevli ordusu' değil, Zürih ve Londra Antlaşmalarına dayanarak, Türk toplumunu ezme yok etmek isteyenlerin menhus emellerine mani olmak için çıktığı meydandadır. Ve bu antlaşmalarda Yunanistan ve Kıbrıs Rum'unun imzaları vardır.(...)

Türk askerinin ayrılmasında ısrar edenler neye hizmet ettiklerinin farkında mıdır? Türk askeri gelmeden burası, güllük gülistanlık mıydı ki, şimdi huzursuzluk, kan dökme, insan hak ve hürriyetleri elden alınmıştır."⁴⁹⁷

Fazıl Küçük, Rum yöneticilerin kendilerini Kıbrıslı Türklerin de haklarının savunucusu olarak sahneye sürmelerine misilleme olarak, Türk ordusunu adadaki barışın ve hatta Makarios'un bile kurtarıcısı olarak ortaya koymuştur.⁴⁹⁸

⁴⁹⁵ *Halkın Sesi*, 8 Kasım 1979, Sayı: 11990.

⁴⁹⁶ *Halkın Sesi*, 4 Mayıs 1980, Sayı: 15166.

⁴⁹⁷ *Halkın Sesi*, 27 Aralık 1977, Sayı: 11332. Ayrıca bkz. "Garantimiz", *Halkın Sesi*, 2 Ekim 1980, Sayı: 15314.

D. Göçmenler

Göçmen sorunu 1963 olaylarından başlayarak KKTC'nin kuruluşuna kadarki evrede Fazıl Küçük'ün kendisi dışında gelen hükümetleri değerlendirmede kullandığı temel ölçütlerden biri olmuştur. Bu sorun başlıca, adanın güneyinden kaçan Türklere kuzeyde sağlanan iş, toprak ve barınma gibi olanakları kapsamaktaydı. Dr. Küçük'e göre bu insanlara uygulanan yanlış politikaların tek sorumlusu ada hükümeti değildi, aynı zamanda Türkiye'den gelen uzmanların gelişi güzel toprak dağıtımları da probleme tuz biber ekmekteydi.⁴⁹⁹ Fazıl Küçük, bu sorunu derinlemesine incelemiştir. Hatta zamanında ev verilmiş bazı ailelerin durumlarının ilk bakışta görülmeyen, detayda ortaya çıkan sorunlarını bile hesaba katabilmiştir. Ayrıca göçmenlerin durumuna ilişkin şu değerlendirmede de bulunmuştur:

Rum mezaliminden canlarını kurtarabilenler peyderpey Lefkoşa'ya sığınıyorlar, 1963'de göçmen ve yoksullarla meşgul olacak bir makam yokiken bugün ise koskoca bir vekalet vardır. Burada sayısız müdürler, memurlar vazife başındadırlar. Ne yazık ki en yüksek makamın bilgisizliği ve beceriksizliği 1973'de kurulan bu vekaleti birtakım siyasi çıkarlar uğruna yürütmeye çalışanların takip ettikleri politika, yüzlerce göçmenimizi en acınaklı durum içinde inletmektedir. Okul salonlarında mermerler üzerinde yatmaya mahkum edilen göçmenler yürütmeden yardım bekliyorlarsa da ortada görülen en ufak bir icraat yok. ' Bekleyiniz yarın inşallah herşey yoluna girer demekle acı ve ıstırap içinde inleyenlerin duydukları ve hissettikleri hafifleyemez. Biraz 'kem kümeleri' bir kenara bırakalım da iş yapmaya bakalım''⁵⁰⁰

Hükümetlerin doğru bir politika oluşturamaması göçmenleri daha da mağdur hale getirmişti. 1977 yılında Libya devletinin Kıbrıslı Türkleri işçi olarak ülkesine davet etmesi, bu insanlar için olduğu kadar döviz umudu taşıyan idareci kesim için de sevindirici bir gelişme olarak karşılanmıştı. Fazıl Küçük de bu durumu sevinçle karşılayıp Libya Hükümetine teşekkürü bir borç bilmişti. Ancak bu durum geçmişteki politikasızlığı ona unutturmamıştı. Ona göre sorun çözülmemiş yerli yerinde

⁴⁹⁸ *Halkın Sesi*, 17 Ekim 1974, Sayı: 10354.

⁴⁹⁹ *Halkın Sesi*, 1 Aralık 1976, Sayı: 10945.

⁵⁰⁰ *Halkın Sesi*, 11 Eylül 1974, Sayı : 10146.

durmaktaydı; gerçekleşen sadece idarecilerin kötü yönetiminin mağduru kesimlerinden birisinin acılarının biraz olsun hafifletilebilmesiydi. “Marifetin adam yığma değil, onlara kazanç sağlamak olduğu hesabı yapılmadı” tespitiyle başladığı bir yazısında da sorunun çözümüne dair şu önerilerde bulunmaktaydı:

1. Güney göçmenlerinin bir an evvel üretici duruma getirilmesi.
2. Mevcut fabrikaların devreye girmesi.
3. Döviz taşıyan turistlere kapıların açılması, hoşnutlukları için her türlü kolaylığın yapılması.
4. Üretilen ürünlerin zamanında gönderilmesi ve ihmellere müsadde edilmemesi
5. Hayat pahalılığına karşı mücadele edilmesi.”⁵⁰¹

E. Ekonomi ve Üretim

Fazıl Küçük, Barış Harekâtı’ndan ölümüne kadarki süreçte ekonomik sorunlara da eğilmiştir. Temel olarak değindiği veya önemseddiği konular: bedelsiz ithalat ve döviz sorunu, israf ve hayat pahalılığı olmuştur. Özellikle tarım ve sanayide üretimci bir anlayış benimsemiştir. Dönemin “Anavatandan ithal edelim” eğilimine itiraz etmiştir. Özellikle bu durumun tarımda ortaya çıkardığı yıkımı şöyle dile getirmiştir:

“Bugün oldu hâlâ ihtiyacımız sebze yi Anavatandan getirmekte devam ediyoruz. Ülkeyi sebze ye boğabilecek güç ve iktidarda olan sulu tarlalar, bugün nasıl verimsiz bir hale getirilmişse, buğday ve arpa tarlalarını da aynı akıbet beklemektedir. Sonu ne olacak? Hasat mevsimi başlayınca, tarlalarda biçilecek ne arpa ve ne buğday mevcut olmadığını gören idareciler hemen feryada başlayıp “Aman Anavatanımız imdadımıza yetişiniz, açlıktan ölüyoruz, Allah rızası için hayvanlarımıza yem, bizlere buğday gönderiniz” demeyecekler mi? Ne kadar ayıp ve ne kadar günah.”⁵⁰²

Dr. Küçük daha 1960’ların başlarında sanayileşme zorunluluğundan bahsetmekte, en azından hafif sanayiye geniş ölçüde yer vermenin gerekliliğinden söz etmekteydi⁵⁰³ Tarımda da üretime önem vermiştir.

⁵⁰¹ *Halkın Sesi*, 20 Haziran 1977, Sayı: 11143.

⁵⁰² *Halkın Sesi*, 23 Aralık 1974, Sayı: 10249.

⁵⁰³ *Halkın Sesi*, 3 Ocak 1961, Sayı: 5074.

1980'lere gelirken Kıbrıs ekonomisi açısından netameli başlıklardan birisi de döviz sorunu ve bununla birlikte ele alınan bedelsiz ithalat⁵⁰⁴ tartışmasıdır. Birçok idareci bedelsiz ithalatın Türkiye'yi kayba soktuğunu iddia etmekteyken, Fazıl Küçük bu kaybın Türkiye'yi abartıldığı kadar etkilemeyecek olduğunu belirtmiş ve Kıbrıs'ın çıkarları açısından bedelsiz ithalatın gerekli olduğu savunmuştur:

“(...) Kısaca, tüm müdahalelerden arınmış, tam serbestiyet esasına dayanan bir dış ticaret rejiminden yanayız. Bedelsiz ithalat rejimine karşı olanlar ise; devamlı surette Almanya'daki Türk işçilerinin dövizlerine ve dolayısıyla Anavatan Türkiye'nin döviz kaynaklarına el atıldığını ve bedelsiz ithalatın bu kaynaktan beslendiğini ileri sürmektedirler. (...) yıllık bedelsiz ithalatımız olsa olsa 8-10 milyon dolar kadardır, hâlbuki 1974 Barış Harekâtından önce, Anavatan Türkiye'mizin bize döviz olarak gönderdiği ve şükranla andığımız yardımlarının tutarı yılda 10 milyon sterlinin fevkinde idi. Bu miktar, bedelsiz ithalata giden dövizin iki katı kadardır.”⁵⁰⁵

Dr. Küçük, bilhassa savaş koşullarını yaşayan ekonomilerde döviz yokluğunda kaçınılmaz olarak, bedelsiz ithalatın uygulandığını da vurgulamış, kendi ülkesinde bunun tam olarak anlaşılmasına da yer yer içerlemiştir:

“(...) Dünya milletlerinin savaştan yeni çıktıkları zaman bedelsiz ithalatın tek geçim yolu olduğunu takdir etmeleri 'bazı muhitler' tarafından kabul edilememiş, ilk günlerde ağızlarından çıkan 'hayır', her nedense 'evet' olamamıştır.

(...)

Programlı bedelsiz ithalat belki de beklenen sonucu yüzde yüz veremezse de, 'bir aspirin kadar olsun' ağrıyı dindirebilir. Hiç olmazsa bunu yapalım.

*(...)*⁵⁰⁶

Fazıl Küçük, ekonomik uygulamalara ve süreçlere hâkimiyetini bu dönemlerde kaleme aldığı bazı yazılarda ortaya koymuştur. Türkiye için çok önemli bir etken olmamasına

⁵⁰⁴ Bir ülkeye sokulacak malın parasal kaynağının, başka ülkelerde elde edilmesi ve bu sayede malın girdiği ülkeden döviz çıkmamasının sağlandığı ithalat modeli.

⁵⁰⁵ *Halkın Sesi*, 25 Nisan 1978, Sayı: 11450.

⁵⁰⁶ *Halkın Sesi*, 23 Ağustos 1978, Sayı: 11563.

rağmen, Anavatanın çıkarlarını korumak adına yapılan bazı uygulamaların Kıbrıs sanayicisini nasıl bir duruma soktuğunu incelediği şu yazısında konuya dair bilgisini ortaya koymuştur:

“Sanayi sektöründe faaliyet gösteren bir kuruluşun her şeyden önce hammadde ihtiyacı vardır. Sanayici gider ilgili bakanlıktan hammadde ihtiyacı için ithal izni ister. Kendisine ilk olarak bu ihtiyacını Türkiye’den temin etme olanağı olup olmadığı sorulur ve günlerce süren bir araştırma başlar. Diyelim ki Türkiye’den ithal olanağı vardır, ancak fiyatlar dünya piyasasının çok üstündedir. Bu defa sanayiciye verilen cevap çok kısadır: ‘Türkiye’den ithal et.’ Dış pazarlarda rekabet olanağının ortadan kalkması bu cevabı veren kişiyi pek ilgilendirmez. Bu hammaddeyi Türkiye’den ithal etme olanağını bulamadığınızı varsayalım. Üçüncü ülkelerden ithal etme durumundasınız. Bu defa ise döviz yokluğu ileri sürülecek size bedelsiz ithalat önerisinde bulunurlar. Resmî değeri 14 TL. Olan bir Alman Markına bedelsiz ithalat önerisinde bulunan kişiyi bu da ilgilendirmez. Ama bir süre sonra sormaya ve sizi itham etmeye başlar; ‘her olasılığı sağladık yine de ihracat yapmıyorsunuz’ der. Sağladığı olanak nedir? Ya Türkiye’den ithal izni vermiştir ve dünya fiyatlarının üstünde hammadde satın almanızı sağlamıştır veya bedelsiz ithalat izni vererek 14 Türk Lirası olarak maliyetlerinizin bu oranda artmasına yardımcı(!) olmuştur. Bu şekilde yaratılan yüksek maliyetlerle de dış pazarlarda rekabet etmeniz ve ihracat yapmanız bekleniyor. Böyle devam edersek daha çok bekleriz.”⁵⁰⁷

Fazıl Küçük, israfçı politikaları sürekli olarak teşhir etmiştir. Bunlardan bir tanesi yukarıda değinilen bazı memurların hak etmedikleri yüksek maaşlarıydı. Bununla beraber topluma yararı olamayan ve bütçe sahibi bazı makamlar da israf kaynağıydı. 1977 yılında israf kaynağı olarak üç devlet makamını hedef göstermiştir: TAK Haber Ajansı; Gençlik, Spor ve Kültür İşleri Dairesi; ve son olarak Danışmanlar.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ *Halkın Sesi*, 27 Ocak 1979, Sayı: 11695.

⁵⁰⁸ Boşuna Harcamalar ortak başlığını taşıyan yazıları için bkz. *Halkın Sesi*, 18 Şubat 1977, Sayı: 11020; *Halkın Sesi*, 19 Şubat 1977, Sayı: 11021; *Halkın Sesi*, 20 Şubat 1977, Sayı: 11022.

Dr. Küçük, israf konusundaki duyarlılığını BM askerlerinin varlığı gerekçesiyle de gösterirken, konuları ele alışındaki siyasi-ekonomik bütünlüğü ortaya koymaktadır:

“Nankörlük etmiyoruz. BM Barış Gücü uluslararası gözcülük görevini yıllarca başarı ile yürütmüştür. ‘Hükümet’ adı verilen ‘EOKA’ idaresinden emir almadan başlayan münferit olayların yayılmasını önlemekte faydalı olmuştur. Fakat çete reisi rolünde olan Grivas’ın ve Makarios’un emirleri ile başlatılan hükümete saldırılarında etkin olamamış, selameti aradan çekilmekte bulmuş ve New York’a rapor göndermekle yetinmiştir. Bugün buna lüzum kalmamıştır. Kıbrıs’ta küçük bir gözlemci ekibi iki toplum arasındaki ‘ateşkes’ anlaşmasının kontrolünü yapabilir. Yıllarca tüm parası ve dövizini Rum’a giden Barış Gücü askerlerinin ‘Kıbrıs’ta durum gergindir’ gibi gerçek dışı bir nedenle adada tutulması büyük bir israftır.”⁵⁰⁹

Fazıl Küçük’ün eğildiği ekonomik başlıklardan bir tanesi de 1970’lerin sonlarına doğru kendini birçok yerde gösteren hayat pahalılığı olmuştur. Dr. Küçük bu durumdan sadece şikayetlenmemiş, çözüm önerileri de geliştirmeye çalışmıştır. Pasif bir düşünce olarak ortaya koyduğu ilk öneri büyük ülkelerden uzmanlar getirilmesiydi:

“Son yılların her gün biraz daha biriktirdiği ‘gailelerimizin’ başında hayat pahalılığının geldiği istisnasız kabul ve teslim edilen bir hakikattir. Bundan da birinci derecede mutazzar olan dar gelirlilerle, işçi ve ötede beride serpilmiş, henüz yeteri kadar kazanç sağlayamayan güneşten gelen göçmenlerdir.

(...)

Federe Hükümet elindeki imkânlarla buna muvaffak olabileceği ümidinden yoksun ise, evvelce bu imtihanı veren ülkelerden çağıracağı uzmanların yardım ve tavsiyeleriyle düğüm çözümlenecek ve her gün biraz daha artan ve kabaran hoşnutsuzluğa son verilmiş olacaktır. ...”⁵¹⁰

Dr. Küçük’ün sorunu daha detaylı incelediği belli olan, toplumu da daha aktif kılacak olan önerisi üreticiyi kooperatifler altında örgütleyip, araçların payını düşürebilmektir:

“Köylü çalışmış, alın teri dökmüş, yetiştirdiğini çarşıya getirebilecek imkânlara sahip olamadığından, tarlaya dayanan araçların kamyonları onları

⁵⁰⁹ *Halkın Sesi*, 22 Eylül 1979, Sayı: 11947.

⁵¹⁰ *Halkın Sesi*, 10 Mart 1976, Sayı: 10683.

üç kuruşa yükletmiş, çarşıya gelinceye kadar -bir de narh konulunca- yirmi misli artışla toplum 'kazıklanmıştır.' Dolayısıyla ne üretici ve ne de tüketicinin en ufak kazancı olmamış, her iki taraftan 'çalınanlar', aracılara ceplerini doldurmaya yaramıştır.

Bugün de durumda değişiklik yok. 'Çalma siyaseti' devam edip gidiyor. Su üstüne çıkan bu gerçekler karşısında, köylünün kooperatifler kurmasına hükümetin öncülük etmesi zamanı gelmiş, geçmiştir. Bunu üreticilerin de takdir etmesi ve kendine yardım etmek isteyenlerin etrafında toplanmasını bilmesi kendi yararınadır. Birçok medeni toplumlarda bu yol tutulmuş, araçlar ortadan kaldırılmış, köylü alın terinin karşılığını aldığı gibi, tüketicinin de aracıya aktardığı para, kendi cebinde kalmıştır. Dolayısıyla hayat pahalılığı önlenememiş, yalnız 'parası olan yesin, olmayanın ağzının suyu aksın' diye ortada bir şey kalmamıştır. (...)'⁵¹¹

Daha sonraki yıllarda hayat pahalılığını incelerken her kalemi ayrı ayrı ele alan Fazıl Küçük, detayda görülebilecek olan “(m)üdürlerin, müdür yardımcılarının, memurların astronomik maaşları yem çuvalları üzerine konduğu zaman”⁵¹² pahalılığın nasıl tetiklendiğini de belirtmiştir.

Özetle Fazıl Küçük üreticinin korunması, üretimin arttırılması ve israfın en aza indirilebilmesiyle ekonomik bir gelişme sağlanabileceğine inanmaktaydı.

⁵¹¹ *Halkın Sesi*, 22 Eylül 1976, Sayı: 10877.

⁵¹² *Halkın Sesi*, 25 Şubat 1978, Sayı: 11391.

SONUÇ

Fazıl Küçük, 20. yüz yıl Kıbrıs tarihinin en etkili kişilerinden birisi olmuştur. Küçük, Kıbrıs Türk toplumunu temsil etmekten öte, bu topluma haklarını hatırlatmış ve yeni hedefler kazandırmıştır. Gençlik yıllarından başlayarak toplum sorunlarına karşı duyarlı olmuş ve toplumdan kopuk bir yaşam sürmemiştir.

Fazıl Küçük'ün en önemli başarılarından biri de Kıbrıs'ta yaşananları Anavatan Türkiye'ye anlatabilmiş ve sıkıntının dünya kamuoyuna taşınmasını sağlamış olmasıdır. Eğer ki onun özverili çalışması olmasaydı Kıbrıs'a müdahalede de çok daha geç kalınmış ve daha büyük faciaların yaşanması önlenememiş olacaktı. Nitekim Türkiye 1955'lerin ortasına kadar belirgin bir Kıbrıs politikası yürütmemiş, hatta yer yer böyle bir sorunun olmadığını dahi dile getirebilmiştir. Bütün bunlara rağmen; Dr. Küçük, Anavatan'a bağlılığını ve güvenini hiç kaybetmemiştir.

Atatürk devrimlerine son derece bağlı olan Dr. Küçük bu konuda keskin bir kalem olmuş ve özellikle maarif ile irticaya karşı mücadele konusunda halkı bilinçlendirmiştir. Kıbrıs Türk'ünü modern medeniyetler seviyesinde görmüş ve toplumunun çağdaş düzeye gelebilmesi için özverili bir çalışma sürdürmüş, İngiliz yönetimi boyunca sürekli olarak çağ dışı ve gelişmemiş bir ulus muamelesi gören adadaki Türk toplumunun saygınlığını kazanması bağlamında büyük çabaları olmuştur.

Kıbrıs sorununun temeli Rumlar tarafından üretilen Enosis, Megali İdea gibi tarihsel düşüncelere dayanmaktaydı. Bunlara ek olarak 1950'lerde dünya kamuoyuna empoze edilen propagandalar da bulunmaktaydı. Fazıl Küçük her zaman bu temelsiz fikir hareketlerine karşı durmuş ve bunların birer hayal ürünü olduğunu göstermiştir. Bu fikirler siluet değiştirmiş bir şekilde Türk toplumu içinde de savunulmuştur. Fazıl Küçük bu faaliyetleri de fark etmiş ve bunlarla da savaşmıştır.

Özellikle 1950-1960 arasında kaleme aldığı yazılar Cumhuriyet'in sonunu sezen öngörülü metinlerdir. Onun yazılları sayesinde Türk toplumu bilinçlenmiş ve kendisine yönelen saldırılar karşısında çabuk toparlanabilmiştir.

1960'ların Enosis politikası Türklere bir azınlık olarak bakılmaktaydı. Fazıl Küçük gerek yurt dışı konferanslarda gerekse iç politikada bu tanımlamaya karşı durmuş ve Türk toplumunu asimile edecek kararların alınmasını engellemiştir.

EKLER

Ek-1

Fazıl Küçük'ün KKTC doğum kayıt belgesi, **Fazıl Küçük Müzesi**.

10/01 197 14159 Z 90 520 72612 HALKIN SESİ 2776-02a

(Forma P. 65)

N: 151175

KUZLEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
DOĞUM KAYIT BELGESİ
(Yasa Madde 15 Türk Madde 13)

Adı : MUSTAFA FAZIL Soyadı : Küçük
Doğum Tarihi : 14.13.1906 † Yazı ile Bis dokuz yüz altı
Doğum Yeri : İbrahimpaşa mah. L.Ş.İ. Cinsiyet : Erkek
Baba Adı ve Soyadı : Mehmet Hüseyin Küçük
Ana Adı ve Soyadı : Pembe Küçük
Ananın Evlenmezden Önceki Soyadı : Mehmet

Yukarıdaki bilgileri :

(*) a) Dairemdeki Doğum Kayıt Sicilinden alındığını;
(*) b) Edindiğim bilgiye göre : 1961'de kayıtlı
(*) c) Nüfus Baş Yazınının : _____ No. ve _____
doğru olduğunu tasdik ederim.

Tarih : 30.12.96
Ödenen Ücret : 100.000 TL.

! Doğum yılı yazı ile yazılacaktır.
(*) İhtizamsuz olana çizilmez.

Nüfus Müdürlüğü / Nüfus Müdürlüğü

1948-09-13 13:26 SEITEN =

Ek-2

Dr. Fazıl Küçük'ün İstiklâl Lisesi Diploması

Fazıl Küçük Müzesi.

Şeyh Fazıl Küçük'ün İstiklâl Lisesi

İstiklâl Lisesi Müdürü Dr. Fazıl Küçük tarafından

معارف وکالتی
فوق
استقلال لیسته ایجت
آنجی دور و نساها دانشامسی

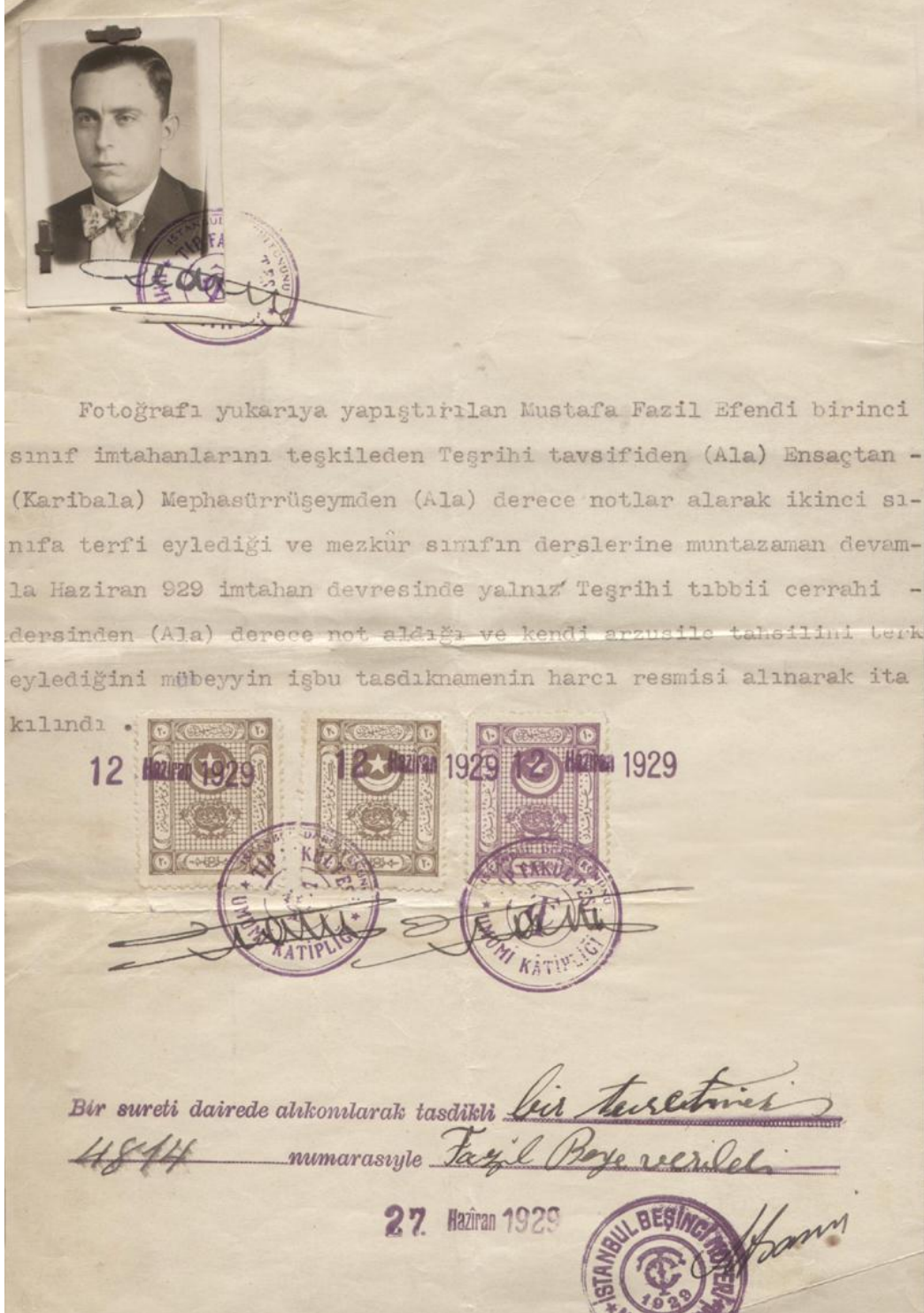
خوبی نورد عمومی نورد

دانشگاه	فوق لیسانس	دانشگاه	فوق لیسانس	دانشگاه	فوق لیسانس	دانشگاه	فوق لیسانس
۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۹
۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸
۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷
۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶
۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵
۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱

معارف صدری معارف صدری معارف صدری

Ek-3

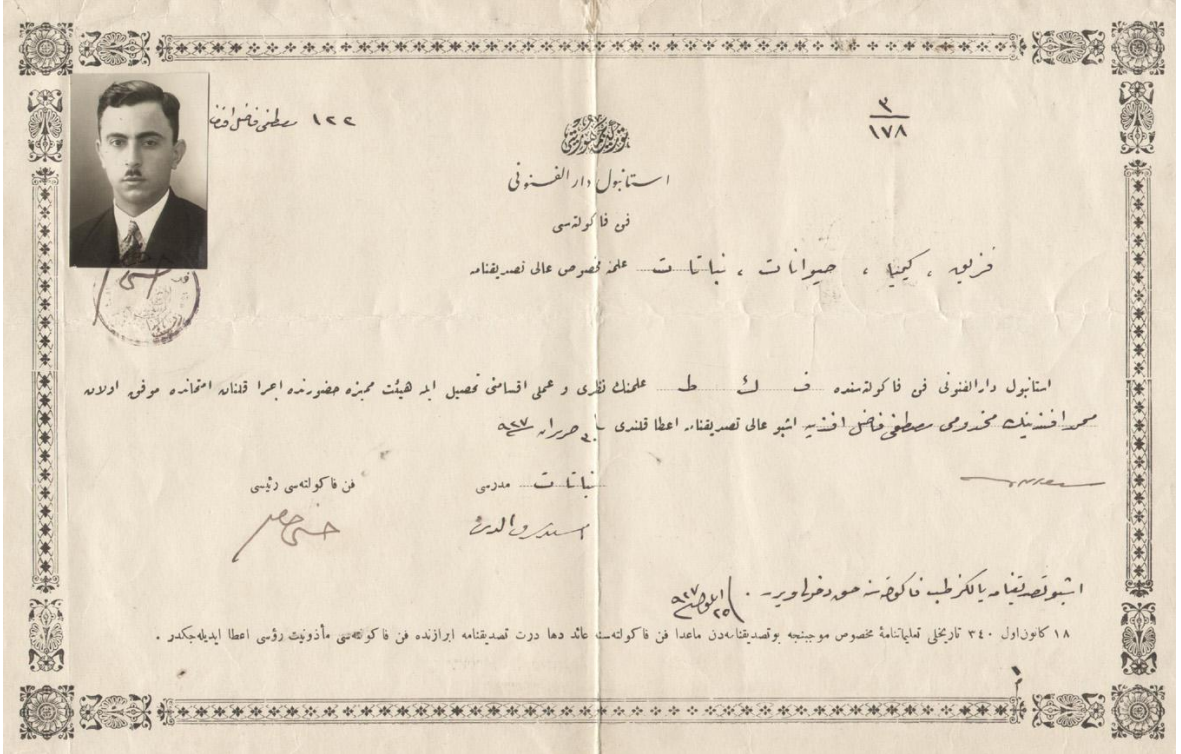
Dr. Fazıl Küçük'ün Haydarpaşa Tıbbiyesinin ilk sınıfını bitirdiğine dair belge. **Fazıl Küçük Müzesi**

Ek-4

Dr. Fazıl Küçük'ün Haydarpaşa Tıbbiyesinin ilk sınıfını bitirdiğine dair diploma.

Fazıl Küçük Müzesi.

Ek-5

Dr. Fazıl Küçük'ün Lozan Üniversitesi Tıp Fakültesi Diploması. Fazıl Küçük Müzesi.

Ek-6

Fazıl Küçük'ün Lefkoşa'daki muayenehanesinin "İsviçre'den mezun" ibareli tabelası.

Fazıl Küçük Müzesi.

Ek-7

Halkın Sesi Gazetes'i'nin 14 Mart 1942 tarihli ilk sayısı. **Fazıl Küçük Müzesi.**

Halkın Sesi

HER GÜN SABAH ÇIKAN TÜRK GAZETESİDİR.

CUMARTESİ
14
Mart
1942

SAYI : 1 MÜDÜR VE İMTİYAZ SAHİBİ : Dr. M. FADIL KÜÇÜK YIL : 1

Sayın Halkımızın Yüksek Huzurunda

Bir çeyrek asra yakın uzun bir zaman bin bir fedakârlık ve meşakkat içinde intişar eden «Söz»; onun cesur ve fedakâr hamisinin hayata gözlerini kapamasıyla aramızdan gâib oluyor.

Hepimiz; genç, iltiyar, köylü, şehitli merhum Bay Remzi Okan'ı; millet ve memleketine pek az kimselere müyesser olan en büyük hizmeti ifa ederken vazife başında hayata gözlerini kapamış bir karaman olarak hafızamızda yaşatacağız. İsmi ilelebet gazetecilik âleminde en yüksek seviyede kalacak ve onun soğuk kanlılık ve cesareti hepimize rehber olacaktır.

«Söz» yaşarken ne kadar muhalif garazkâr ve müfsidlerle uğraştı, ne kadar çetin imtihanlar karşısında kaldı; fakat bütün bunlar o cesur adamı tuttuğu doğru yoldan çeviremedi, hakkı haklı haykırmasını susturamadı. O ise kendine has soğuk kanlılık ve azmi sayesinde bütün aleyhtarlarını susturdu ve dağıttı.

Artık «Söz» yaşamıyor. Memleket de dilsizdir. Biz Türk Ocağı'nın bu karanlık günlerinde etrafımızda olub bitenlerden bi haber karanlıklar içindeyiz. İşte bu büyük noksanı düşünerek, huzuruna çıkıyoruz. Memleket; bize kendine borçlu olduğumuz vazifeleri ödememizi emrediyor.

Yine her şeyden evvel biliyorum ki bizi de merhum Bay R. Okan gibi hakazı hücûmler ve iftiralarla kirletmeğe çalışacak olanlar bulunacak, belki de daha ileri gidilerek tahmin edemeyeceğimiz insanlar bile yapacak. Fakat her ne olursa olsun bunlar önümüzde kat'iyen engel teşkil edemeyeceklerdir.

Biz nazarlarımızın mazinin köhne fikirlerine değil, bu günün ve yarının yeniliklerine çevirmiş bulunuyoruz. Müfsidlerle, bize engel teşkil edecek olanlarla uğraşmaktan usanmıyoruz, korkmuyoruz. Ocağı kemiren dertleri ortaya atıp, onların tedavisiyle meşgul olmak

22 Son Kânun 1942 Perşembe günü İstanbulda Cerrah Paşa hastahanesinde hayata ebediyen gözlerini kapayan ve 24 Son Kânun Cumartesi günü Edirne kapı Şehitlik mezarlığında ebedi istirahatgâhına bırakılan Sözün müessisi ve 24 senelik tahrir müdürü ve sahibi merhum M. Remzi Okan.

istiyoruz. Çünkü acı da olsa itiraf etmeliyiz ki biz Kıbrıs Türkleri yanı başımızda yaşayan unsurlarla içtimai sahada kıyas kabul etmez bir gerilikteyiz.

Onların yorulmadan, bıkmadan, usanmadan, kurdukları sayısız teşkilâtlardan habersiz kaldık, yahut görmek istemedik. Onları saadete kavuşturan kalkınma gayretlerini takdirle değil, istihfaf nazarla seyredip, onları taklit etmeği kendimize bir şerefsizlik, izzeti nefsimizi rencide edecek bir keyfiyet addedtik.

Berberce düşünelim:
Onların; bin bir teşkilâtı.
Bizim; hiç bir şeyimiz.
Onları; birbirine kilit olmuş, el ele vermiş, düşeni kaldırmağa, destek olmağa çalışır.
Biz; sapa sağlam dimdik yerinde duranı devirmeğe çalışırız.

Onları; küçük bir cemiyet kurar, onu her gün biraz daha

büyültür, nihayet günün birinde gıpta ile baktığımız en yüksek seviyeye çıkarırlar.

Biz; ilk günden büyük bir cemiyet kurar ve yine onu kendi ellerimizle kısa bir zamanda yıkarız.

İşte bütün bu nifak, ittifaqsızlık ve sevimsizliktir ki içtimaiyattaki mevkiimizi sıfıra indirmiştir. Gazetemizin en büyük gayelerinden birisi de aile ve içtimai sahadaki mevkiimize hız vermek ve onu kendimize benimsetmektir.

Sözlerime hitam verirken sayın halkımızdan ricam; hüsnü niyetimizden emin olmaları ve manevi yardımlarını esirgememeleridir. Çünkü bu gün doğan gazeteyi yaşatmak hepimize düşen bir memleket borcudur zannediyorum.

Programımız daima bitaraf kalmak, dedi koduya karışmamak, münakaşaya kapı açacak yazılardan kaçınabilmektir.

Halkın sesi kulaklarınıza gelirken, bu ses ne başkala-

Telgraf Haberleri

Bermandaki hareket hakkında bu sabah yeni bir malûmat verilmemekle beraber Pegu şimalinde şiddetli muharebeler cereyan etmekte olduğu bildirilmiştir. Birmanyada İngiliz kuvvetleri ile yanyana çarpışmakta olan Çin kuvvetlerinin birinci sınıf asker oldukları bildirilmiştir. Bunların küçük silâhları bol olduğu halde ağır teçhizatın eksik olduğu zannedilmektedir.

RUS TEBLİĞİ— Rus çeteleri ile Macarlar arasında çarpışmalar olmuştur. Bu çetelerden bir gurubun 100 kadar Macarı yok ettiği ve diğer bir gurubun da 60kadar Macar zabiti öldürdüğü bildirilmiştir. Tayyare meydanında üç Macar uçacağı tahrip edilmiştir. Çeteler cephane depoları, yiyecek anbarları, ve şimendüfer rayları sökmek suretiyle düşmana zarar vermektedirler.

Singapordan kurtulan İngiliz ordusunun tediyе memurları beraberlerinde bir milyon İngiliz lirasına yakın meblâğ ile Avustralyaya varmışlardır. Melbourne'dan bildirildiğine göre bunların gemileri Singaporu terkettikten sonra Pıçk bombardıman tayaralarının hücumuna maruz kalmış ve Japonların istilâ donanmasından kaçınarak kurtulmuşlardır.

London, Sir Stafort Grippsin Hindistana gönderilmesi İngiliz matbuatı tarafından bilâstisna iyi karşılanmış ve Hindistan işini bütün Hint partileri arasında uyuma hasıl olması temennisi ifade edilmiştir. Bu tehlikeli anda Hint Birliğinin ehemmiyeti lüzumu dahi tebarüz edilmiştir. Hindistan hakkında matbuat tarafından şimdiye kadar bu derece tesanüt işbir edilmemiş olup bu Hindistan hakkında İngiliz sempatisini gösteren bir hadisedir; İngiliz halkı Hindistanın kanunî esas meselesinin kanaatbâş bir surette istikrar

—devamı 2 inci sayfa—

Ek-8

Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi kuruluş kaydı sertifikası. **Fazıl Küçük Müzesi.**

Milli Partisi

[Form F. 175.]

Nº 10764 GOVERNMENT OF CYPRUS.

THE REGISTRATION OF CLUBS LAW, CAP. 147 & LAW 29 OF 1951.

CERTIFICATE OF REGISTRATION.

This is to Certify that

The undermentioned Club has been registered under the Registration of Clubs Law, Cap. 147 & Law 29 of 1951.

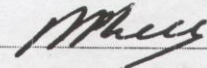
Name of the Club Cyprus Turkish National Party

Address of the Club 1, Shaban Posha Str., Nicosia

This certificate is valid only up to the 30th day of June, 1955

Given under my hand at Nicosia, *this* 15th *day*
of July, *,* 1954.

Fee paid £ 2 : 0 : 0

Signature
Registrar of the District of Nicosia / Kyrenia

Ek-9

Kıbrıs Türktür Partisi kuruluş kaydı sertifikası. **Fazıl Küçük Müzesi.**

[Form F. 175.]

Nº 12375 GOVERNMENT OF CYPRUS.

THE REGISTRATION OF CLUBS LAW, CAP. 147 & LAW 29 OF 1951.

CERTIFICATE OF REGISTRATION.

This is to Certify that

the undermentioned Club has been registered under the Registration of Clubs Law, Cap. 147 & Law 29 of 1951.

Name of the Club CYPRUS IS TURKISH PARTY

Address of the Club 124, GİRNE- CAĐDESİ NİCOŚİA

This certificate is valid only up to the 30th day of June, 1959.

Given under my hand at NİCOŚİA, this 10th day
of January, 1959.

Fee paid £2 00/- pils

Signature U. Küçük
Registrar of the District of Nicosia

Ek-10

Dr. Fazıl Küçük'e isfasından dolayı Necmi Sönmez tarafından gönderilen mektup. **Dr. Fazıl Küçük Müzesi.**

Prof. Dr. Necmi Sönmez
KÜYİŞLERİ BAKANİ

Sayın
Dr. FAZIL KÜÇÜK
KIBRIS

Sayın KÜÇÜK,

Uzun yıllar, en zor şartlar altında, büyük bir dirayet ve fedakârlıkla yürüttüğünüz Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı görevinden kendi dileğinizle ayrılmanız vesilesiyle size hizmet süreniz boyunca gösterdiğiniz başarılarınızdan dolayı en samimi tebriklerimi sunmak isterim.

Bundan sonraki yaşantınız süresince de büyük liderlik vasfınız ve vatanseverlik duygularınızla Kıbrıs'ın daha iyi ve arzu edilen şartlara ulaşmasına, Kıbrıslı soydaşlarımızın haklarının tam olarak sağlanmasına ve ekonomik kalkınmalarına büyük etki yapan başarılı çalışmalarınızın devam edeceğine olan inancımı belirtir, en iyi dileklerle saygılarımı sunarım.

Necmi Sönmez

Ek-11a

Cumhurbaşkanlığı tarafından yazılan öğretmen atama belgeleri.

BCA, 30-18-01-02/127-73-8

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

KARAR

Karar sayı:
3

13858

İlişik listede adları ve görevleri yazılı öğretmenlerin Türkiye'deki görevlerine ait aylıkları ödemek, yol paraları kendilerine ait olmak suretiyle iki yıl süre için Kıbrıs'taki orta dereceli Türk okullarında öğretmenlik görevi almalarına izin verilmesi; Millî Eğitim Bakanlığının 23/10/1951 tarihli ve 9253/1-A/2031 sayılı yazısı üzerine, 4489 sayılı kanunun 1 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunun 3/11/1951 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Süleyman

8
127 73 8
127 73 8
127 73 8
127 73 8
127 73 8

Başbakan <i>A. Menemencioğlu</i>	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı <i>S. Ağzı</i>	Devlet Bakanı ve İçişleri B. V. <i>S. Ağzı</i>	Adalet Bakanı <i>A. Menemencioğlu</i>
Millî Savunma Bakanı <i>M. K. Köprülü</i>	İçişleri Bakanı <i>S. Ağzı</i>	Dışişleri Bakanı <i>S. Köprülü</i>	Malîye Bakanı <i>H. V. Köprülü</i>
Millî Eğitim Bakanı <i>S. Ağzı</i>	Bayındırlık Bakanı <i>R. Kestemeci</i>	Eko. ve Ticaret Bakanı <i>M. K. Köprülü</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>D. Köprülü</i>
G. ve Tekel Bakanı <i>S. Ağzı</i>	Terakki Bakanı <i>S. Ağzı</i>	Ulaştırma Bakanı <i>S. Ağzı</i>	Çalışma Bakan. ve Gümrük ve T. B. V. <i>M. Köprülü</i>
			İşler Bakanı <i>S. Ağzı</i>

Dersler	Adı ve Soyadı	Resmî görevi	Kıyriata buluna - cakları süre
Türkçe	İbrahim Zeki Öcal	Burdur Ortaokulu Türkçe Öğ.	2
"	Mehmet Durulgan	Edirne Öğretmen Ok. Türkçe "	2
Tarih	Ali Cengiz Gökoglu	Balıkesir Necati Eğitim Ens."	2
Coğrafya	Emin Çakıroğlu	Balıkesir Necati Eğitim Ens."	2
Fizik-Matematik	Abdullah Evrenos	Ankara Atatürk Lisesi Fizik "	2
"	Cemil Ferhan	Bursa Erkek Lisesi Fizik "	2
"	Şabri Beşer	Kaştamonu Lisesi Matematik "	2
Kimya	Zeynep Evrenos	Ankara Atatürk Lisesi Kimya "	2
Tabiiye	Mübecceci Ferhan	Bursa Erkek Lisesi Tabiiye "	2
Edebiyat	Naim Bulug	Eskişehir lisesi Edebiyat "	2
Matematik	Burhan Tinger	Sivri Lisesi Matematik "	2
Fizik-Kimya	Avni Yekelioğlu	Emekli Fizik - Kimya "	2

24

030	18	01	02	194	89	9
-----	----	----	----	-----	----	---

Ek-11c

BCA, 30-18-01/127-79-8

- L i s t e -

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>Resmî Görevi</u>	<u>Dersler</u>
Fatma Okansoy	Antakya Lisesi Tabiiye Öğ.	Tabiiye
Mehmet Güver	Kalecik O.O.Md.ve tarih Coğ.Yurttaşlık B.Öğ.	Tarih-Coğrafya ve Yurttaşlık bilgisi
İhsan Uhri	Hasanoğlan Köy.Ens.Toplu D.	Toplu Dersler
İbrahim Bozunoğlu	Gümüşhane O.O.Toplu D.Öğ.	" "
Hulusi Top	Gümüşhane Erkek S.Enst." "	" "
Hasan İlgililer	Soma O.O.Toplu dersler Öğ.	" "
Vedat Berk	Eğne O.O. " " "	" "
Burhan Demiriz	Antakya Erkek S.Ens. " "	" "

aslı gibidir.

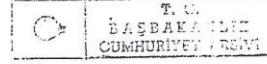
00 18 01 127 79 8

Ek-12a

Vehbi Tümen'in atama yazısı. BCA, 30-18-01/123-75-15

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı:
3
15725

KARAR

Cumhurbaşkanlığı Filarmonik Orkestrası Üyesi Vehbi Tümen'in, Türkiye'deki görevine ait aylığı ödenmek suretiyle iki yıl süre için Kıbrıs Türk Lisesi Müzik Öğretmenliği görevini almaya izin verilmesi; Millî Eğitim Bakanlığının 7/10/1952 tarihli ve 261/15/1896 sayılı yazısı üzerine, 4489 sayılı kanunun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 9 / 10/1952 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Başbakan

15
75
18
01
130

Başbakan
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Adalet Bakanı
Millî Servisler Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Millî Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Eko. ve Ticaret Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı
C. ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Çalışma Bakanı
İşlemler Bakanı VE
Gül. ve T.B.N.

Ek-12b

Yavuz Konnolu'nun atama yazısı. BCA, 30-18-01-02/123-69-14

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı:
5
II777

KARAR

Çorum Lisesi Müdürü ve Tarih öğretmeni Yavuz Konnolu'nun Türkiye'deki görevine ait aylığı ödenmek suretiyle iki yıl süre için Kıbrıs Türk Lisesi Müdürlüğü görevini almasına izin verilmesi, Milli Eğitim Bakanlığının 29/8/1950, 4/9/1950 tarihli ve 1877, 1886 sayılı yazılarıyla yapılan teklifi üzerine 4489 sayılı kanunun birinci maddesine göre Bakanlar Kurulunca 5/9/1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Başbakan

050 18 01 02 123 69 14

Başbakan
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Adalat Bakanı
MİLLÎ Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
MİLLÎ Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Eko. ve Ticaret Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı
G. ve Tefel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Cesareti Bakanı
İşletmeler Bakanı

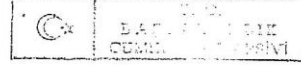
Ek-12c

Melâhat Konnolu'nun atama yazısı.

BCA, 30-18-01-02/123-72-5

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
II828

KARAR

Çorum Lisesi Beden Eğitimi Öğretmeni Melâhat Konnolu'nun Türkiye'deki görevine ait aylığı ödenmek suretiyle iki yıl süre için Kıbrıs Türk Lisesi Beden Eğitimi Öğretmenliği görevini almasına izin verilmesi, Millî Eğitim Bakanlığının II/ - 9/1950 tarihli ve 1925 sayılı yazısı üzerine, 4489 sayılı kanunun birinci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 16 / 9/1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Zeynep

080 18 01 02 123 408 5

Başbakan *A. Mendon*
Devlet Bakanı
Başbakan Yardımcısı *S. Ağal*
Devlet Bakanı *L. İ. İ.*
Adalet Bakanı *M. B.*
Millî Savunma Bakanı *Refik S. İ.*
İçişleri Bakanı *M. M.*
Dışişleri Bakanı *F. Köprülü*
Maliye Bakanı *M. B.*
Millî Eğitim Bakanı *F. Beles*
Bayındırlık Bakanı *F. Beles*
Eko. ve Tüzet. Bakanı *F. Beles*
Sa. ve So. Y. Bakanı *M. B.*
C. ve Tekel Bakanı *M. B.*
Tarım Bakanı *M. B.*
Ulaştırma Bakanı *M. B.*
Çalışma Bakanı *M. B.*
İşletmeler Bakanı *M. B.*

Ek-13a

Mehmet Münir'e Sir'lik unvanı verilmesini bildiren belgeler.

BCA, 30-10/235-590-35

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Birinci Daire U. Müdürlüğü

Ankara, 11 TEMMUZ 1947 194
Mukaddes Kıbrıs Evkaf Murahhası
Mehmet Münir'e verilen rutbe
H.

Şube 2.
U. No. 72093
H. No. 288
Lef: 5

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başbakanlığa

Kıbrıs Evkaf Murahhası ve İcra
Meclisi Azası Mehmet Münir'e, İngiliz Kralının
doğum gününde "Sir" rütbesi tevcih olunduğu
hakkında Kıbrıs Konsolöslüğümüzden alınan yazı
ile eklerinin birer örneğinin bilgileri için
ilişik olarak sunulduğunu derin saygılarımla
arzederim .

8.

Dışişleri Bakanı
Hafasay Sakay

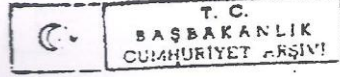
11.7.1947

030	10			235	590	35
-----	----	--	--	-----	-----	----

6-

11-2-232 19085 S

Kıbrıs Konsolosluğumuzun 19 Haziran 1947 tarihli ve 1863/381/29 sayılı yazı suretidir .

Özeti: Evkaf Murahhası Bay Mehmet Münir'e Sir'lük ünvanının tevcihine dair .

Dışişleri Bakanlığına

Kıbrıs Evkaf Murahhası ve İcraat Meclisi âzası Bay Mehmet Münir'e Kralın doğum gününde "Sir'lük" rütbesi tevcih olunmuştur . Bu ünvan ilk defa olarak Kıbrıs'da bir türke verilmiş bulunuyor .

Sir M.Münir üç ay mezuniyet alarak daha iki oğlunun Londra'da tahsilleri münasebetiyle kendilerini ziyaret etmek ve bilhassa tevcih olunan ünvandan dolayı Krala bizzat teşekkürde bulunmak üzere Haziranın on beşinci günü vapurla ve ailesiyle birlikte Londra'ya hareket etmiştir .

Hareketinden önce İcraat Meclisi üyeliğinden istifa eylemiştir . Kumailiye'nin bu istifası münasebetiyle Kıbrıs Valisi ile arasında teati olunan mektupların İngilizce suretleriyle türkçe tercümeleri ilişik olarak sunulmuştur .

Keyfiyeti en derin saygılarımla arz ederim .

Kıbrıs Konsolosu

Aslına uygundur .

030 10 235 590 35

Ek 14a

29 Mart 1964 tarihli Dr. İhsan Ali'nin Radyo Konuşması. BCA, 030-01/72-454-6

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Emniyet Genel Müdürlüğü
Önemli İşler
KIBRIS RADYOSU

29. Mart, 1964

Saat: 13.30 Türkçe Haber Bülteninden

DR. İHSAN ALİ'NİN RADYO KONUŞMASI.

Kıbrıs Radyosu, Baş Türklerinden olup Rumlarla yaptığı işbirliği ve Türk liderlere muhalofeti sebebiyle son zamanlarda temayüz eden Dr. İhsan Ali'nin Kıbrıs Türklerine hitaben yaptığı konuşmayı kendi sesinden vermiştir. Konuşmanın tam metni şöyledir:

Sevgili Vatandaşlarım,

İki cesaret bir arada yaşayamaz iddiasını ile takrimin bir oldu bitti halinde dünya usulü affızına kabul ettirmek için Kıbrıs Türk liderliğinin takip ettiği hatalı politik cemaatınca perçin etmiştir.

Hepimiz pek iyi hatırlıyoruz ki, 1958 yılında yine taksim yapılacak propagandaıyla bazı Baş Türk köyleri boğaltılarak makineleri bugün olduğu gibi osman da tedhiş ile adanan öbür usula sevkedilmişlerdi. Fakat o zamanki Türk hükümeti "ya taksim, ya ölüm" parolasıyla savunduğu bu tezi bilhassa bir tarafa iterek memleketi bugün ki çıkarsa düğün Londra-Zürich Anlaşmalarını kabul edince yerlerinden yurtlarından kaldırılmış olan birgün halk tekrar eski yuvalarına dönmek mecburiyetinde kalmışlardı. Geçmişdeki bu acı tecrübeden ders alınarak bu sefer yine binlerce halkı yuvalarından kaldırıp fedî partiler içinde muhacerete sürdülmek, en hafif ifade ile merhametsizliktir. Macun Türk köylüsünü evlerini mallarına bırakarak en kötü partiler altında ötede beride süründürmek milletsavaşlık ve insaniyet duygularıyla bağdaşmaz bir harekettir. Ve bunun vebali büyüktür.

Sevgili Vatandaşlarım,

Takrimin bu memlekette kolayca gerçekleşmeyeceğini en güçlü insanlar olarak kolayca takdir edebilmeliydik. Çünkü takrimin tatbik edildiği bazı memleketlerde ikide bir çöküş huzursuzluklar yüzünden Birleşmiş Milletlerin dünya sulhü adına ne kadar zorluklarla kargalaştığını biliyoruz. Binnasaleyh "böl ve idare et" prensibin-başka hiç bir maksada hizmet etmeyen takrimin bu memleket için Birleşmiş Milletler tarafından desteklenmeyeceğini düşünmek icap ederdi.

Büyük bir hassasiyetle üzerinde durmak istediğim meselelerden biri de güdür: Yüzyıllarca bir arada yaşasın olan Türklerle Rumların bundan böyle yaşayamayacakları

12

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVLERİ Sayfa:2

iddiası için esaslı bir mesnet aramağa çalışıyorum,fakat bulamıyorum.İstiklâl Harbinde Türkiye ile Yunanistan harp halinde oldukları tarihlerde dahi Kabrasedeki iki cematin dostluk münasebetleri bozulmamıştır.Ve hatta harpten sonra büyük devlet adamları olan Atatürk ile Venizelos Türk-Yunan dostluğunun kurucularıdır.Atatürk"vatanında sulh ,cihanda sulh" prensibine sadık bir devlet başkanı olduğum ilân etmiş ve bütün dünyanın sevgi ve saygısını kazanmıştı.Sayın İnönü de bu prensibe sadık olduğu içindir ki,İkinci Cihan Harbinin kavgalemlerinden Türkiyeyi uzak tutmağa çalışmıştır ve büyük devlet adanlığı sayesinde muvaffak olmuştur.İkinci Cihan Harbinde insanlığın uğradığı ıstıraplar daha geçmeden Üçüncü Dünya Harbini intac edecek maceralara Türkiyeyi sürükleyeceğini İnönüden bekleyenler Türkiye'nin kaderi ile oynamağa çalışan bedbahtlardır.5 senelik kalkınma plânını muvaffak kılsak için uğraşan İnönü hükümetinin başına galleler çıkarmağa çalışanların sorumluluklarından güphe eklemek kabil değildir.Bu adada kurulacak demokratik bir rejim altında Türk cematinin haklarını sulh yoluyla milletlerarası teminat altına alabileceği hususunda İnönü hükümetine itimadımız vardır.

Muhterem Vatandaşlarım,

Bu konuşmanı her hangi bir muhalefet düşünceyle veya her hangi bir politika zihniyetiyle yapmadığımı emin olmanızı rica etmek isterim..Türk cematinin bir ferdi olarak vicdanınızın sesini sizlere duyurmağa çalıştım.Efzusbun yere sırf kendi menfaatleri için muayyen bir süzre tarafından tahrik edilen hisleriyle değil,fakat akıl ve mantık yoluyla doğru yolu seçebileceğinizi umuyorum.Rum vatandaşlarımızla el ele vererek çalıştığımız takdirde bu adanın Akdenizin İsviçresi haline geleceğine inanıyorum.Ve işte böyle mes'ut bir vatanın çocuklarına müreffeh bir hayat sağlamış olacağız.

Sevgili Yurtdağlarım ,

Tüm olarak memleket için iyi gelecekler temenni eder,hepinizin saygılarını sunarım.

Zürih ve Londra Anlaşmaları hakkında 1961 yılına arşiv kaydı. **BCA,30-1/ 63-388-9**

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

E/9

Dışişleri D. (1961)

Zürih anlaşmasının imza tarihi 11 Şubat 1959
Londra anlaşmasının imza tarihi 19 Şubat 1959

Garanti anlaşması 12 Aralık 1960 tarihinde 5475 sayı ile,
Teessüs anlaşmaları 12 Aralık 1960 tarihinde 5476 sayı ile
İttifak anlaşması ve ekleri 12 Haziran 1961 tarihinde
5712 sayı ile Birleşmiş Milletlere teşvii edilmiştir.

Andlaşmaların tasdik edilme durumu:

Yunanistan: Bu anlaşmalar üzerinde Mecliste müzakere açıldı ve Hükümet güven oyu aldı. 28 Şubat 1959.
Bu durumda anlaşmalar tasdik edilmiş addolunuyor. 8 Mayıs 1961 tarihli nota ile Yunanistan bu keyfiyeti Türkiye'ye bildirdi. Bilahare birkaç kere Yunanistan'a bu husus teyid ettirildi.

Kıbrıs: İlk kuruluş anlaşmaları mahiyetinde olduğu cihetle, bütün anlaşmalar imzalandıkları 16 Ağustos 1960 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, sonradan tasdik mevzubahis değildir.

İngiltere: Cari usul mucibince tasdike ihtiyac yok. İmza tarihlerinde yürürlüğe girmektedir. İngiliz harriciyesi bu hususu teyid etmiştir.

030	01			63	388	9
-----	----	--	--	----	-----	---

FOTOĞRAF ALBÜMÜ

Fotoğraf-1

Fazıl Küçük'ün 1923'te İstanbul İstiklal Lisesi'nde öğrenci olduğu yıllar (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-2

Fazıl Küçük Lozan'daki öğrencilik yıllarında. (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-3

Dr. Fazıl Küçük'ün 1936 Yılında İsviçre'de asistan doktor olarak çalıştığı dönem (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi

Fotoğraf-4

Dr. Fazıl Küçük ve Eşi Süheyla Küçük (Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

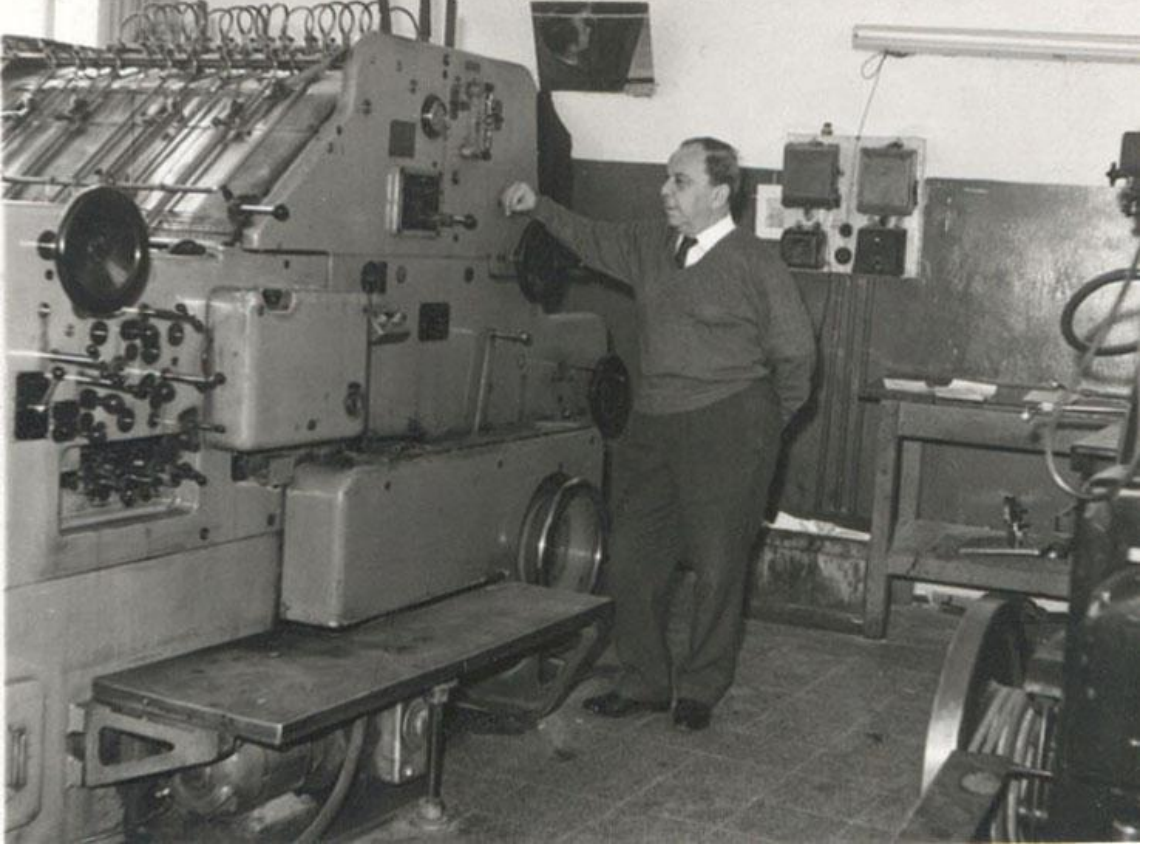
Fotoğraf-5

Dr. Fazıl Küçük; Eşi Süheyla Küçük, Çocukları Pembe Küçük Ve Mehmet Küçük İle Birlikte (**Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi**)

Fotoğraf-6

Dr. Fazıl Küçük Halkın Sesi Gazetesinin Matbaasında (**Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi**)

Fotoğraf-7

Dr. Fazıl Küçük, Halkın Sesi Gazetesi personeliyle birlikte. (**Halil Sadrazam, Altay Sayıl ,Fotoğraflarla Dr. Fazıl Küçük, Ankara 1998.)**

Fotoğraf-8

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Anlaşmalarının İmzalandığı
Londra Konferansı (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-9

Dr. Fazıl Küçük Gaziveren Köyü'nü ziyareti sırasında.(Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-10

Dr. K Akıncılar Knde (Halil Sadrazam, Altay Sayıl, Fotoğraflarla Dr. Fazıl K, Ankara 1998.)

Fotoğraf-11

Dr. Fazıl Küçük 10 Mart 1958 de Girne Kapısı'ndaki Kulenin üzerinden Halka Konuşma Yaparken. (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-12

Dr. Fazıl Küçük Halkın omuzlarında (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-13

Dr. Fazıl Küçük Hamit Köyü Göçmenlerinin arasında (Dr. Fazıl Küçük Müzesi)

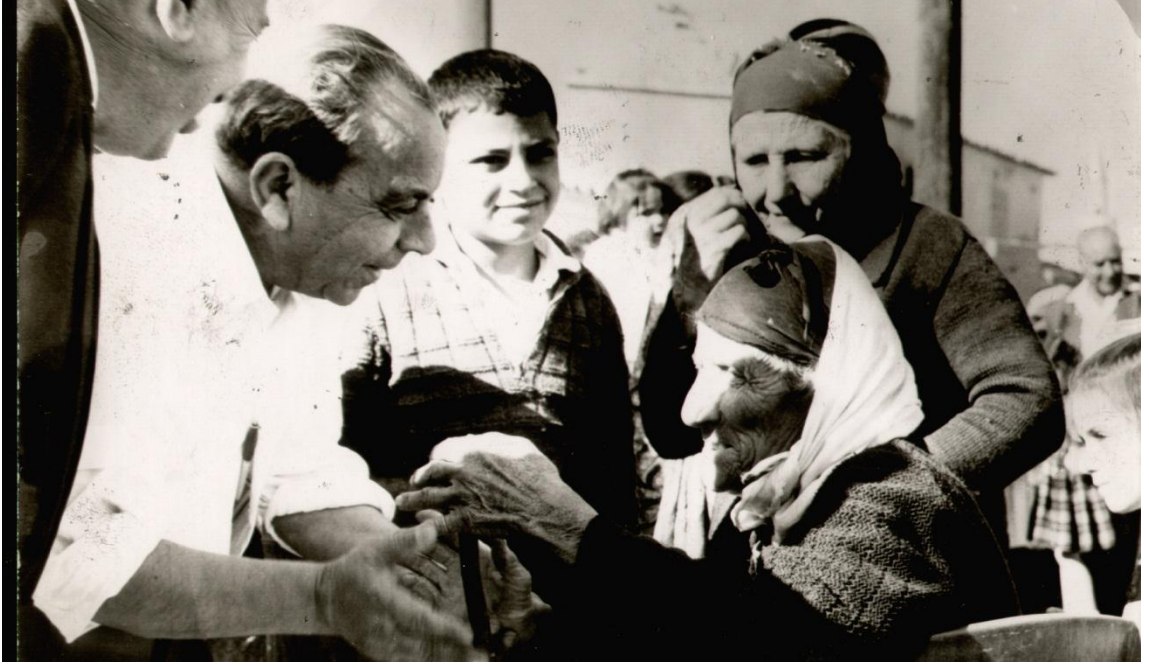
Fotoğraf-14

Dr. Fazıl Küçük 1950'li yıllarda Elektriği olmayan Türk Köylerinde Lüks Lambası ışığında yapılan toplantılarda. (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-15

Dr. Fazıl Küçük yaşlılarla birlikte (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-16

1959'da Dr. Fazıl Küçük Ankara'da Rauf R. Denktaş ve Fatih Rüştü Zorlu ile birlikte (**Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi**)

Fotoğraf-17

Dr. Fazıl Küçük, Adnan Menderes ile birlikte (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-18

Dr. Fazıl Küçük Anıtkabir Ziyaretinde (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-19

Dr. Fazıl Küçük Ve Rauf R. Denктаş'ın Anıtkabir Ziyareti (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-20

Dr. Fazıl Küçük İle Rauf R. Denktaş (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-21

Dr. Fazıl Küçük Rum Lider Makarios ile birlikte (Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Ο Πρόεδρος Μακάριος και ο Αντιπρόεδρος Φαζίλ Κουτσιούκ στα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας.
President Makarios and Vice-president Fazıl Küçük in the first years of the Republic of Cyprus.

Fotoğraf-22

Dr. Fazıl Küçük Müzesi (Lefkoşa)

Fotoğraf-23

Dr. Fazıl Küçük Müzesindeki Çalışma Odası (Lefkoşa)

Fotoğraf-24

Dr. Fazıl Küçük'e ait kimlik belgeleri (Dr. Fazıl Küçük Müzesi -Lefkoşa)

Fotoğraf-25

Dr. Fazıl Küçük'ün cenazesi.(Dr. Fazıl Küçük Müzesi Arşivi)

Fotoğraf-26

Dr. Fazıl Küçük'ün ebedi istirahatgâhına defnedildiği Anıttepe'deki Anıt Mezarı

Fotoğraf-27

Dr. Fazıl Küçük'ün Lefkoşa İnönü Meydanı'ndaki Heykeli (Lefkoşa)

Dr. Fazıl Küçük
1906 - 1984

İnönü Meydanı
Lefkoşa - Kıbrıs
Açılış Tarihi: 27 Ocak 1989

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 29 Mart 1964 tarihli Dr. İhsan Ali'nin Radyo Konuşması, **030-01/72-454-6**

BCA, Öğretmen atama belgeleri - emir, **30-18-01-02/127-73-8**

BCA, Öğretmen atama belgeleri – liste, **30-18-01-02/194-89-9**

BCA, Öğretmen atama belgeleri – liste, **30-18-01/127-79-8**

BCA, Vehbi Tümen'in atama yazısı, **30-18-01/123-75-15**

BCA, Yavuz Konnolu'nun atama yazısı, **30-18-01-02/123-69-14**

BCA, Melâhat Konnolu'nun atama yazısı, **30-18-01-02/123-72-5**

BCA, Mehmet Münir'e Sir'lik unvanı verilmesi, **0-10/235-590-35**

BCA., Nihat Erim'in Raporu, **030-01/38-227-1.**

BCA, E/9, Dışişleri D. (1961), **030-01/63-388-9**

DERGİLER

Kıbrıs Mektubu

Yeni Fikirler

GAZETELER

Afrika

Halkın Sesi

Milliyet

Nacak

Söz

Tercüman

Vatan

KİTAPLAR

ALTAN ,Mustafa Haşim , Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi, Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yay., Kıbrıs 1986.

AN,Ahmet, Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması(1900-1942), Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 1997. ARMAOĞLU , Fahir , 20. Yüz Yıl Siyasi Tarihi, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, İstanbul 2005. ATEŞİN , Hüseyin Mehmet , Dr. Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı, Marifet Yayınları,İstanbul 1997.

BEDEVİ , Vergi , Kıbrıs Tarihi, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Kıbrıs 1966.

BÖLÜKBAŞI , Süha , Barışçı Çözumsuzlük, İmge Kitabevi, İstanbul 2001.

DOĞASAL, Demiray, Dr. Fazıl Küçükten Satır Araları, Fazıl Küçük Vakfı Yayınları,Lefkoşa 2011.

FEDAİ ,Harid , Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı, K.K.T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986.

GAZİOĞLU, Ahmet C., Direniş Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960), Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı dizisi 4. Kitap, Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2000.

GÜRKAN , Haşmet, Bir Zamanlar Kıbrıs'ta, Lefkoşa 1986.

İSMAİL , Sabahattin , 100 soruda Kıbrıs Sorunu, Dilhan Ofset, Lefkoşa 1992.

İSMAİL ,Sabahattin , Kıbrıs Sorununun Kökleri, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa 2000.

İSMAİL , Sabahattin , Kıbrıs'ta Yunan Sorunu(1821-2000),Akdeniz Haber Ajansı Lefkoşa 2000.

İSMAİL , Sabahattin , Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları , Kıbrıs 1992.

KASIMOĞLU , Erten , Eski Günler, Eski Defterler, Novemberson Yayıncılık, Lefkoşa 1986.

KESER , Ulvi , Dünden Bugüne Kıbrıs, Berikan Yayınevi, İstanbul 2013.

KIZILYÜREK , Niyazi , Milliyetçilik Kıskacında Kıbrıs, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

KOMİSYON, Kıbrıs Türk Toplumunda Vakıfların Önemi, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Yay. No:8,Lefkoşa Mayıs 1975.

KOMİSYON, Akritas Planı, Ergenekon Yayınları, Lefkoşa 1972.

KÜÇÜK , Fazıl , Evkafın Kayıtsız Şartsız Türk Toplumuna Devri-Teslimi 56 Yıl Süren Kavga,

KKTC Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü Yay., Lefkoşa 1999.

KÜÇÜK , Fazıl , Mücadelemizin Görkemli Günleri, Haz. Çiler İncirli, Der. Altay Sayıl, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Kıbrıs 1998 .

Küçük, Fazıl ve Çalışma Arkadaşları, Kıbrıs Türk Davası Ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti, Devlet Basım Evi, Lefkoşa, 2002

KÜÇÜK , Süheyla , Dr. Küçük'le Bir Ömür, Selen Ofset,Lefkoşa 2009.

KÜRŞAD , Fikret , Mustafa H. Alkan, Sabahaddin Egeli, Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978.

MANİZADE , Derviş , 65 Yıl Boyunca Kıbrıs İçin Belge ve Resimlerle Yazdıklarım Söylediklerim, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Yayınları No : 9 , İstanbul 1993.

MANİZADE , Derviş, Kıbrıs Dün Bugün Yarın, KTKDİB Yayınları, İstanbul 1975.

MOPALAR , Hikmet Arif , Kıbrıs Güncesi Kırk Yılın Anıları 1-2, Galeri Kültür Yayınları, Kıbrıs 2002.

MÜTERCİMLER , Erol , Satılık Ada Kıbrıs, Alfa Yayınları , İstanbul 2007.

ÖKTEM YALIN , Zübeyde , Atatürk İlkeleri ve Devrim Tarihi, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2010.

ÖZHUN , Rauf , Minik Adacığın Direnişçileri, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Lefkoşa 2006.

SADRAZAM , Halil , Dr. Fazıl Küçük, KASTAŞ Yayınevi , İstanbul 1996.

SADRAZAM, Halil-SAYIL, Altay, Fotoğraflarla Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara 1998.

SARICA Murat – Erdoğan Teziç – Özer Eskiuyurt, Kıbrıs Sorunu, İÜ Yayınları, İstanbul 1975

SATAN , Ali - Erdoğan Şentürk, Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983, Tarihçi Kitapevi, İstanbul 2012.

SAYIL , Altay , Dr. Fazıl Küçük'ün Anıları ve Siyasal Örgüt Çalışmaları, Yay Ajans Ltd., Lefkoşa 2010.

TANSU, İsmail, Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu, Ankara, 2001

TEKAKPINAR , Kemal -Demiray Doğasal, Dr. Fazıl Küçük, Dilhan Ofset, Lefkoşa 1991.

TUNCER , Hüner , Kıbrıs Sarmalı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.

ÜNLÜ, Cemalettin , Kıbrıs'ta Basın Olayı(1878–1981) , Ankara Basın-Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1984.

VARNAS , Andreas , A History of The Liberation Struggle of EOKA, C. Epiphaniou Publications, Kıbrıs 2004.

YAŞIN Mehmet , Kıbrıs Türk Şiir Antolojisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1994.

YILDIZ , Osman -Güven Arıklı, 40 Yıl Halkın Sesi Olarak Dr. Fazıl Küçük, Dr. Fazıl Küçük Vakfı Yayınları, Gönyeli 2007.

BİLDİRİLER - MAKALELER

AKGÜN, Sibel , "*Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Mücadelesinde TMT Öncesi Kurulan Direniş Örgütlerinin Yeri*", I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildirileri Kitabı I, Yay. Haz. Doç. Dr. Ulvi Keser, 2008.

AKGÜN, Sibel , *İngiltere'nin Sömürge Yönetim Sisteminin Kıbrıs'ta Uygulanma Biçimi Kavanin Meclisi*''Amme İdaresi Dergisi,

BEDEVİ, Vergi H. , "*Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar*", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri*, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971.

BİNGÖL, Sedat , "*Osmanlı Mahkemelerinde Reform ve Cerîde-yi Mahâkim'deki Üst Mahkeme Kararları*", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Temmuz 2005, Cilt XX, Sayı: 1.

- EKİNCİ , Ekrem Buğra , "Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri", *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2000, Yıl: 6, Sayı: 31.
- KARA ,Adem -Cemil Çelik, "Kıbrıs'ta Vakıf Yönetimi ve Denetimi Sorunu", *History Studies: International Journal of History*, cilt 3, sayı 3, 2011.
- KELEŞ , Ruşen , "KKTC'de Belediyeler ve Çağdaş Belediyecilik", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Ocak 1999, Sayı: 8.
- KESER , Ulvi , "Çılgın Türkler Kıbrıs Kitabı Üzerine Eleştirel Bir Bakış", *History Studies: International Journal of History*, cilt 4, sayı 2, 2012.
- KESER , Ulvi , "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu- Nacak İşbirliği ve Ekonomik Kalkınma Gayretleri", *History Studies - International Journey of History*, Vol. 4/1, 2012.
- ÖZORAN REMZİ , Beriya , "*Anadolu Kurtuluş Yıllarında Kıbrısta Türk Basını*", VIII. Türk Tarih Kongresi, C. II.
- SADRAZAM , Halil , "Kıbrıs Türkünün Özgürlük Mücadelesi Lideri Dr. Fazıl Küçük", *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluş ve Gelişmesine Hizmeti Geçen Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri(23-26 Mayıs 1996)*, Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi Yay., Kayseri, 1996.
- SUHA , Ali , "Kıbrıs'ta Türk Maarifi", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri*, Türk Kültürünün Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971.
- TOSUN , Ramazan , "Kıbrıs Meselesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10, 2001.
- TURHAN , Turgut , "Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 57, Sayı: 2, Ankara, 2008.
- VATANSEVER , Müge , "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 12, Özel Sayı, 2010, s. 1497.
- YILDIZ , Osman , "Dr. Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi Gazetesindeki TMT ile İlgili Yazıları", *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildirileri Kitabı I*, Yay. Haz. Doç. Dr. Ulvi Keser, 2008.
- YÜKSEL YİĞİT , Dilek , "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Bahar - Güz 1009, C. 8, Sayı: 18-19.

TEZLER

CANKURT , Ayhan , “Kıbrıs Türkü’nün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2006

ERDÖNMEZ , Celâl , Şer'iyye sicillerine göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839 - 1856), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış doktora tezi, Isparta, 2004

ŞAHİN , Güneş , Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet Gazetelerinde Kıbrıs Sorunu (1954- 1974), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, Van

İNTERNET

- http://www.emlaktasondakika.com/t/Ahkamul_Evkaf/KKTCde_Vakif_Mallarinin_Hukuki_statusu_nedir/27140.aspx
- http://www.istanbul.edu.tr/itf/index.php?option=com_content&vie
- http://www.kabatasel.com/IcerikDetay_Tarihce_414.html w=article&id=624&Itemid=200

ÖZGEÇMİŞ

Senem CİVGİN

Kişisel Bilgiler

Doğum Tarihi: 06.03.1980

Doğum Yeri: İstanbul

Medeni Durumu: Bekâr

Eğitim

Lise : Kadıköy Kız Lisesi 1994/1997

Lisans: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü 2005/2008

Yüksek Lisans : İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Tarih
Öğretmenliği 2008/2009

Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü 2010/2013

Yabancı Dil:

İngilizce

İş Deneyimi

2008 Ocak-2008 Haziran	Gözde Ufuklar Dershanesi Tarih Öğretmenliği
2008 Eylül-2010 Haziran	Prestij Dershanesi Tarih Öğretmenliği
2010 Eylül-2011	Hedef Oniki Dershanesi Tarih Öğretmenliği
2011 Ocak-2012	5N Eğitim Tarih Öğretmenliği
2012 Eylül-2013	Bilfen Koleji (Sosyal Bilgiler Öğretmenliği)